

KÜLTÜR

JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

KÜLTÜR

كولتور

MİLLET KÜTÜPHANESİ ALİ EMİRİ KOLEKSİYONU MNZ. 579 NUMARALI ŞİİR MECMUASININ KLASİK TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARINA KATKILARI

Contributions of the Poetry Collection Registered at the National Library at Mnz. Number 579 to Classical Turkish Literature Research

Dr. Mahmut CAMCI

MODERN DİL TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA HİSAR DERGİSİ'NİN ÖZ TÜRKÇEYE YAKLAŞIMI (1951-1980)

In the Context of Modern Language Discussions, Hisar Journal's Approach to the Concepts of Pure Turkish (1951-1980)

Dr. Fuat DAĞTEKİN

MARQUEZ'İN KOCAMAN KANATLI İHTİYAR ADAM İLE HAKAN SARİPOLAT'IN SATILIK MELEK TÜYÜ ÖYKÜLERİNDE BÜYÜLÜ GERÇEKÇİLİK

The Magical Realism in Marquez's The Old Man With Huge Wings and Hakan Saripolat's Angel Feather For Sale Stories

Prof. Dr. Nilüfer İLHAN

AH ŞU MÜRETTİP, MÜSTENSİH VE MÜNEKKİTLERİN ETTİKLERİ: BU ŞİİRLER BÂKÎ'NİN Mİ?

Ah, What the Compositors, Copyists and Critics Have Done: Are These Poems Really Baki's?

Doç. Dr. Hasan KAPLAN

MEHMED SA'İD EFENDİ'NİN MANZUM KASİDE-İ EMÂLÎ TERCÜMESİ: TEVHİDNÂME

Mehmed Sa'îd Efendi's Verse Translation for Qaside-i Emâlî: Tevhîdnâme

Prof. Dr. Yunus KAPLAN

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ Y/460 NUMARADA KAYITLI CÖNK

Cönk Registered in The Library of the Turkish Historical Society, Number Y/460

Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU – Ayşe Nur KILIÇ

19. YÜZYIL DİVAN ŞAİRİ NAZİF'İN ŞİİRLERİ

19th Century Diwan Poet Nazif's Poems

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UÇAR

Yayın Tanıtımı / Review

Muhammet Emin ALTINIŞIK, Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik) - Meryem Sena ERKEN

Abdullah AYDIN, Fatih HAYDAROĞLU, İhsan Ozanoğlu Divanı - Bilge Sena KARATAŞ

KÜLTÜR

E-ISSN: 2757-5667

كولتور

SAYI / ISSUE: 9 - YAZ (HAZİRAN) / SUMMER (JUNE) 2024

İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KÜLTÜR

JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

E-ISSN: 2757-5667

Yılda iki sayı yayımlanır. / Published Biannually.

Yaz (Haziran) - Kış (Aralık) / Summer (June) - Winter (December)

Hakemli Dergi / Peer Reviewed Journal

Sayı 9 / Issue 9

İstanbul

Yaz (Haziran) 2024 / Summer (June) 2024

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KÜLTÜR K

JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

Y
I
L
5
YEAR

S
A
Y
I
9
ISSUE

- **Baş Editör / Editor-in-Chief**
Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
m.koksal@iku.edu.tr

- **Editörler / Editors**
Dr. Emre Berkan YENİ
e.yeni@iku.edu.tr
Dr. Harun COŞKUN
h.coskun@iku.edu.tr

Bu Sayının Dil Editörleri / Language Editors

- **İngilizce Dil Editörü / English Language Editor**

Dr. Özay ŞEKER
o.seker@iku.edu.tr

İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Ataköy 7-8-9-10, E5 Karayolu Üzeri Ataköy Yerleşkesi, 34158 Bakırköy/İstanbul

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulturk>

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KÜLTÜRK

JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

● Sayı 9 / Issue 9

Yaz 2024 / Summer 2024

Sahibi / Owner

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı Adına

On Behalf of the Department of Turkish Language and Literature

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet BURAN

Fırat Üniversitesi, Türkiye
Fırat University, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Eskişehir Osmangazi University, Türkiye

Prof. Dr. Alfiya YUSUPOVA

Kazan Devlet Üniversitesi, Tataristan
Kazan State University, Tatarstan

Prof. Dr. Benedek PÉRI

Eötvös Lorand Üniversitesi, Macaristan
Eötvös Lorand University, Hungary

Prof. Dr. Mehmet Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üni., Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Uni., Türkiye

Prof. Dr. Hayati DEVELİ

İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Istanbul University, Türkiye

Prof. Dr. Kadırali KONKOBAYEV

Kırgızistan-Türkiye Manas Üni., Kırgızistan
Kyrgyzstan-Türkiye Manas Uni., Kyrgyzstan

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Istanbul Kültür University, Türkiye

Prof. Dr. Muharrem KAYA

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni., Türkiye
Mimar Sinan Fine Arts Uni., Türkiye

Prof. Dr. Nurullah ÇETİN

Ankara Üniversitesi, Türkiye
Ankara University, Türkiye

Prof. Dr. Ömür CEYLAN

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Istanbul Kültür University, Türkiye

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Hacettepe University, Türkiye

Prof. Dr. Şuayip KARAKAŞ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye
Istanbul Aydın University, Türkiye

Prof. Dr. Vahit TÜRK

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Istanbul Kültür University, Türkiye

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

Fırat Üniversitesi, Türkiye
Fırat University, Türkiye

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK

Trakya Üniversitesi, Türkiye
Trakya University, Türkiye

Prof. Dr. Aynur KOÇAK

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Yıldız Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Beyhan KESİK

Giresun Üniversitesi, Türkiye
Giresun University, Türkiye

Prof. Dr. Edith Gülçin AMBROS

Viyana Üniversitesi, Avusturya
University of Vienna, Austria

Prof. Dr. Funda KARA

Atatürk Üniversitesi, Türkiye
Atatürk University, Türkiye

Prof. Dr. Hanife KONCU

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni., Türkiye
Mimar Sinan Fine Arts Uni., Türkiye

Prof. Dr. Hülya ERAYDIN ARGUNŐAH

Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL

Gaziantep Üniversitesi, Türkiye
Gaziantep University, Türkiye

Prof. Dr. Mariya ÇERTİKOVA

Katanov Hakas Devlet Üniversitesi, Hakasya
Katanov Hakas State University, Khakassia

Prof. Dr. Marufjan YOLDOSHEV

Ali Şir Nevayi Üniversitesi, Özbekistan
Ali Şir Nevayi University, Uzbekistan

Prof. Dr. Mehmet AÇA

Marmara Üniversitesi, Türkiye
Marmara University, Türkiye

Prof. Dr. Melek ÖZYETGİN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Yıldız Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Mesut ŞEN

Marmara Üniversitesi, Türkiye
Marmara University, Türkiye

Prof. Dr. Murat CERİTOĞLU

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Türkiye
Izmir Katip Çelebi University, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa KURT

Gazi Üniversitesi, Türkiye
Gazi University, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa ÖNER

Ege Üniversitesi, Türkiye
Ege University, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa ARGUNŐAH

Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Istanbul University, Türkiye

Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT

Kıbrıs İlim Üniversitesi
Cyprus Science University

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Nihayet ARSLAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Yıldız Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Orhan KURTOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üni., Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Uni., Türkiye

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ

Maltepe Üniversitesi, Türkiye (emekli)
Maltepe University, Türkiye (retired)

Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Kırşehir Ahi Evran University, Türkiye

Prof. Dr. Seysenbay KUDASOV

Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan
Ahmet Yesevi University, Kazakhstan

Prof. Dr. Şaban DOĞAN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Türkiye
Izmir Katip Çelebi University, Türkiye

Prof. Dr. Ülkü ELİUZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Karadeniz Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Osman HORATA

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Hacettepe University, Türkiye

KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'nin tarandığı dizinler:

MLA International Bibliography

İslam Araştırmaları Merkezi

Asos İndeks

Google Scholar

Index Copernicus

Eurasian Scientific Journal Index

Bielefeld Academic Search Engine

Türk Eğitim İndeksi

*Directory of Research Journals
Indexing*

JOURNAL OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

Bu Sayının Hakemleri / Referees Of This Issue

Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İstanbul Üniversitesi
İstanbul University

Prof. Dr. Abdullah EREN

Ordu Üniversitesi
Ordu University

Prof. Dr. Hacı İbrahim DEMİRKAZIK

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Bilecik Şeyh Edebali University

Prof. Dr. Hatem TÜRK

Giresun Üniversitesi
Giresun University

Prof. Dr. İsmail AVCI

Balıkesir Üniversitesi
Balıkesir University

Prof. Dr. Mehmet EROL

Gaziantep Üniversitesi
Gaziantep University

Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Marmara Üniversitesi
Marmara University

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Bilecik Şeyh Edebali University

Prof. Dr. Murat KOÇ

Marmara Üniversitesi
Marmara University

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

İstanbul Üniversitesi
İstanbul University

Prof. Dr. Müjgan ÇAKIR

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Mimar Sinan Fine Arts University

Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

Hitit Üniversitesi
Hitit University

Prof. Dr. Ramazan EKİNCİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Manisa Celal Bayar University

Prof. Dr. Sadık YAZAR

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
İstanbul Medeniyet University

Prof. Dr. Şerife AKPINAR

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan University

Prof. Dr. Tuba Işınsu İSEN DURMUŞ

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
TOBB University of Economics and Technology

Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR

Gazi Üniversitesi
Gazi University

Prof. Dr. Yavuz KARTALIOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Ankara Hacı Bayram Veli University

Prof. Dr. Murat Ali KARAVELİOĞLU

İğdır Üniversitesi
İğdır University

Makalelerde ifade edilen fikir ve görüşlerle ilgili her türlü sorumluluk yazarlara aittir. Yayın hakları KÜLTÜRK'e aittir. Yayımlanan yazılar KÜLTÜRK'ün yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

All kinds of responsibilities regarding the ideas and opinions expressed in the articles belong to their authors. Publishing rights belong to KÜLTÜRK. No part of this publication shall be produced in any form without the written consent of the KÜLTÜRK. The Editorial Board the final decision to publish articles.

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz. 579 Numaralı Şiir Mecmuasının Klasik Türk Edebiyatı Araştırmalarına Katkıları1-10

Contributions of the Poetry Collection Registered at the National Library at Mnz. Number 579 to Classical Turkish Literature Research

Dr. Mahmut CAMCI

Modern Dil Tartışmaları Bağlamında Hisar Dergisi'nin Öz Türkçeye Yaklaşımı (1951-1980) 11-36

In the Context of Modern Language Discussions, Hisar Journal's Approach to the Concepts of Pure Turkish (1951-1980)

Dr. Fuat DAĞTEKİN

Marquez'in Kocaman Kanatlı İhtiyar Adam ile Hakan Sarıpolat'ın Satılık Melek Tüyü Öykülerinde Büyülü Gerçekçilik37-50

The Magical Realism in Marquez's The Old Man With Huge Wings and Hakan Sarıpolat's Angel Feather For Sale Stories

Prof. Dr. Nilüfer İLHAN

Ah Şu Mürettip, Müstensih ve Münekkitlerin Ettikleri: Bu Şiirler Bâkî'nin mi? 51-95

Ah, What the Compositors, Copyists and Critics Have Done: Are These Poems Really Baki's?

Doç. Dr. Hasan KAPLAN

Mehmed Sa'îd Efendi'nin Manzum Kasîde-i Emâlî Tercümesi: Tevhîdnâme..... 97-123

Mehmed Sa'îd Efendi's Verse Translation for Qaside-i Emâlî: Tevhîdnâme

Prof. Dr. Yunus KAPLAN

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y/460 Numarada Kayıtlı Cönk125-181

Cönk Registered in The Library of the Turkish Historical Society, Number Y/460

Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU – Ayşe Nur KILIÇ

19. Yüzyıl Divan Şairi Nazîf'in Şiirleri183-207

19th Century Diwan Poet Nazif's Poems

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UÇAR

Yayın Tanıtımı / Review

**Muhammet Emin ALTINIŞIK, Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler
(Biçim ve İçerik).....209-212**

Meryem Sena ERKEN

Abdullah AYDIN, Fatih HAYDAROĞLU, İhsan Ozanoğlu Divanı213-218

Bilge Sena KARATAŞ

Geliş Tarihi / Received: 12/05/2024 Kabul Tarihi / Accepted: 10/06/2024

**MİLLET KÜTÜPHANESİ ALİ EMİRİ
KOLEKSİYONU MNZ. 579
NUMARALI ŞİİR MECMUASININ
KLASİK TÜRK EDEBİYATI
ARAŞTIRMALARINA KATKILARI**

**CONTRIBUTIONS OF THE POETRY
COLLECTION REGISTERED AT THE
NATIONAL LIBRARY AT MNZ.
NUMBER 579 TO CLASSICAL
TURKISH LITERATURE RESEARCH**

Dr. Mahmut CAMCI
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
E-posta: cmcmahmut@gmail.com
Orcid: 0000-0002-1358-3837

Öz

Klasik Türk Edebiyatı geleneğinde önemli bir yere sahip olan mecmua derleyiciliği içerisinde şiir mecmualarının müstesna bir yeri bulunmaktadır. Türk edebiyatı için taşıdığı diğer önemli özellikleri yanında şiir mecmuaları, edebiyat tarihinde adı geçmeyen şairlerin yahut tanınmış şairlerin yayımlanmış divanlarında yer almayan şiirlerini içermeleri ve derleyen şahsın ve dönemin şiir zevkini ve edebi tercihlerini göstermesi bakımından da dikkate değer kaynaklardır. Biz de bu çalışmada, doktora çalışması kapsamında metnini incelediğimiz bir mecmuanın edebiyat tarihine sağlayacağı katkılar bakımından önemli olduğunu düşündüğümüz muhtevasına dikkat çekeceğiz. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz. 579 numarada "Mecmua-i Eş'âr ve Gazeliyât" başlığıyla kayıtlı olan 212 varaklık bu şiir mecmuasının nüsha, tertip hususiyetleri ve genel muhtevasına değinildikten sonra, muhtevasının Klasik Türk Edebiyatı araştırmalarına katkısına değinilmiştir. Bu bağlamda mecmuada yer alan şiirlerin yayımlanmış divanlarla karşılaştırılmasıyla tespit edilen okuma yanlışlıklarına, mecmuada şiirleri bulunduğu halde biyografik kaynaklarda herhangi bir kaydına rastlanmayan şairlere ve bu mecmuada şiirleri bulunan şairlerin yayımlanmış divanlarında bulunmayan şiirlerine işaret edilmiştir. Çalışmanın kapsamını aşmaması düşüncesiyle, bu mecmuanın özellikle şiirlerdeki kelime farklılıklarıyla ilgili yönünü izah ederken ilgili bütün örneklerine yer verilemeyeceğinden bazı önemli örneklerine işaret edilmesiyle yetinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, AE Mnz. 579, edebiyat tarihi, klasik Türk edebiyatı.

Abstract

Poetry anthologies hold a distinguished position within the manuscript compilation tradition, which occupies a significant role in the classical Turkish literary heritage. In addition to their other important features for Turkish literature, poetry collections (*mecmuas*) are also noteworthy sources in that they contain poems of poets who are not mentioned in the history of literature or poems that are not included in the published divans of well-known poets, and they show the poetry taste and literary preferences of the compiler and the period. In this study, we will draw attention to the content of a journal we have examined within the scope of a doctoral thesis, which we believe is significant in terms of its contributions to the history of literature. After mentioning the copy, arrangement and general content of this 212-leaf poetry collection, registered under the title "Mecmua-i Eş'âr ve Gazeliyat" at number Mnz. 579 in National Library Ali Emiri Collection, the contribution of its content to Classical Turkish Literature research is mentioned. In this context, attention has been drawn to the reading errors identified by comparing the poems in the journal with published divans, the poets whose

poems are found in the journal but have no records in biographical sources, and the poems of poets found in this journal that are not included in their published divans. In order not to exceed the scope of the study, while explaining the aspect of this collection, especially regarding word differences in poems, all relevant examples cannot be included, so it is sufficient to point out some important examples.

Keywords: Collection, mecmua, AE Mnz. 579, history of literature, classical Turkish literature.

GİRİŞ

Klasik Türk Edebiyatının önemli kaynaklarından biri olan mecmuaların içine muhtelif derleme eserleri giriyorsa da edebiyat tarihi için esas öneme sahip olanlar şiir mecmualarıdır. Şiir mecmualarında diğer kaynaklarda adı geçmeyen şairlerin şiirlerini bulmak veya tanınmış şairlerin yayımlanmış divanlarında bulunmayan şiirlerine denk gelmek her zaman ihtimal dâhilindedir. Mecmualarda şairlerin hayatlarıyla ilgili önemli bilgileri yakalama imkânı olduğu gibi, belli kişiler tarafından toplanan mecmualarda söz konusu şahsın ve dönemin şiir zevki ve edebi tercihlerine dair veriler de tespit etmek mümkün olmaktadır.

Mecmuaları önemli ve değerli kılan temel unsurlara dikkat çeken M. Fatih Köksal, mecmualarda kaynaklarda adı geçmeyen şair ve yazarlara ve şairlerin divanlarında bulunmayan şiirlerine rastlamanın ve varlığı bilindiği halde nüshası tespit edilmeyen eserlerle karşılaşmanın mümkün olması, mecmualarda bilinmeyen veya kullanılmayan nazım şekilleri, örneği görülmeyen kafiye tipleri, farklı bend yapıları, kullanımına rastlamadığımız aruz kalıpları, yeni türler vd. örneklerle karşılaşmanın mümkün olması gibi faydaları üzerinde durmaktadır. Ayrıca özelden şiir mecmualarının, genelde de bütün mecmuaların yukarıda sayılan fayda ve önemlerinin tek tek ve birbirinden bağımsız olarak incelediğinde çok fazla bir anlam ifade etmeyeceğini de dikkatlere sunarak aynı dönemde derlenmiş yüzlerce mecmuanın taranmasından ortaya çıkacak manzaranın devrin müşterek anlayış ve zevkini ortaya dökeceğini belirtmektedir. (Köksal, 2012).

Bu çalışmaya konu olan “Mecmua-i Eş’âr ve Gazeliyât” başlıklı mecmua da söz konusu açılardan önemli bir muhtevaya sahiptir. Bu çalışma, Klasik Türk Edebiyatı tarihine ve mecmua çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlayarak söz konusu mecmuanın muhtevasına dikkat çekmektedir. Aşağıda bu mecmuanın genel özelliklerine değinildikten sonra mecmuada şiirleri bulunan şairlerin yayımlanmış divanlarının karşılaştırılmasıyla elde edilen sonuçlara ve bunların Klasik Türk edebiyatı tarihine sağladığı katkılara işaret edilecektir.

Bu mecmuanın metni tarafımca İstanbul Üniversitesi’nde Prof. Dr. Mücahit Kaçar danışmanlığında tamamladığım “Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu MNZ 579 numaralı şiir mecmuası (Metin–inceleme)” başlıklı bir doktora tez çalışmasında incelenerek neşredilmiştir. Söz konusu tez çalışmamızda bu mecmuanın

farklı bölümlerinde yer alan şairlerle ilgili ayrıntılı değerlendirme, notlandırma ve kaynaklara göndermeler mevcuttur. Bu çalışmada ise amacımız, tez metnimizde dağınık olarak yer alan bu bilgileri aşağıda derli toplu başlıklarla bir arada değerlendirerek bu mecmuanın Klasik Türk edebiyatı tarihine sağladığı katkılara işaret etmek olduğundan bu tür bilgilere ve değerlendirmelere girilmeden doğrudan çalışmanın amacına yönelik tespitler sunulmuştur.

1. Mecmuanın Nüsha, Tertip ve Muhtevâ Hususiyetleri

Söz konusu mecmua, farklı nazım şekillerinde kaleme alınmış Türkçe ve Farsça şiirler içermektedir. Kim tarafından ve hangi tarihte derlendiği belli olmayan bu mecmua, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz 579 numarada “Mecmua-i Eş’âr ve Gazeliyât” başlığıyla kayıtlıdır. 212 varaktan oluşan mecmuanın her bir sayfasında 15 satırda ve bazen de sayfa kenarlarında talik hatla şiirler kaydedilmiştir. Tertip tarihi bilinmeyen mecmuadaki tarih manzumelerinin günümüze en yakın tarihli olanı Tirânî El-Hâc Edhem Bey’in İşkodra Mutasarrıflığı yapmış olan Şerîfî Mustafa Paşa’nın oğlu Mahmûd Paşa’nın doğumu için kaleme aldığı 1240 tarihli şiirdir. Hicri 1240 yılı Milâdî 1824-25 yıllarına denk geldiğine göre, bu mecmuanın bu yıllardan sonra tertip edildiği ortadadır. Söz konusu tarih manzumesi dışında mecmuanın tertip tarihine dair başka bir ipucu yoktur.

Çeşitli nazım şekillerinden oluşan bu mecmuanın mürettibi, aynı türleri bir arada vermeye çalışmıştır. Tahmis, müseddes, müstezad, gazel, kıt’a, mülemma, metali ve müfretlerden oluşan mecmua, “der-beyân-ı Tahmîsât” bölümüyle ve “Tahmîs-i Nâbî be-Zebân-ı Nefh-i Vücûd” başlığı ile başlamaktadır. Mecmuada Sâib-i Tebrîzî, Molla Câmî, Örfî ve Feyzî yanında Neşâtî ve Enveri gibi şairlerin Farsça şiirlerine yer verilmiştir. Tür bakımından çeşitlilik gösteren bu mecmuada her bir türün altında dinî tasavvufî ve lirik şiirlerin yanında ahlakî bakımdan hoş görülemeyecek şiirlere de yer verildiği görülmektedir.

Mecmuada 220 şairin şiirleri mevcut olup bu şairlerden 26’sı Farsça şiir yazmıştır. Mecmuada en fazla şiiri bulunan şair Nâbî’dir. Nâbî’nin şiirlerini Şeyh Galib, Pertev Paşa, Fuzûli, Kâni, Hayreti, Sünbül-zâde Vehbi, İzzet Molla, Sâbit, Râşid, Arpaeminizâde Sâmi, Fıtnat Hanım ve İbrahim Hakkı’nın şiirleri takip etmektedir. Mecmuada her devrin önemli şairlerine ve nazım şekillerinin de hemen hepsine yer verildiğini görmekteyiz. Mecmuada yer alan tüm şairleri ve şiirlerini topluca gösteren tablo yukarıda söz ettiğimiz tezimizde yaklaşık 90 sayfa tuttuğundan biz bu çalışmada mecmuanın muhtevâsına işaret etmek ve aşağıda işaret edeceğimiz hususlara araştırmacıların dikkatini çekmekle yetiniyoruz. Bu makaledeki izahlarda belirtilen şiir numaraları, tezimizde mecmuanın metnini neşrederken kullandığımız şiir numaralarını göstermektedir.

2. Mecmuanın Muhtevasının Klasik Türk Edebiyatı Araştırmalarına Katkısı

2.1. Kaynaklarda Bulunmayan Şairler

Bu mecmuada şiirleri bulunan şairlerin hepsi hakkında biyografik kaynaklarda araştırmalar yapılmıştır. Mecmuada kaynaklarda hayatları hakkında çok az malumat bulunsa da eserleri zikredilmeyen Derviş Paşa, Dîdâr, Âşıkî, Ârifî ve Câvid gibi bazı şairlerin şiirlerine yer vermesi bakımından değerli olduğu gibi kaynaklarda haklarında herhangi bir kayda rastlanmayan bazı şairlerin şiirlerini de içermektedir. Bu hususla ilgili tespitlerimiz şunlardır:

• Mecmuadaki 573. şiir *Müfred-i Ahbâbî* başlığıyla kaleme alınmış bir müfreddir. Kaynaklarda Ahbâbî mahlaslı kişi hakkında bir bilgi elde edemedik.

• Mecmuadaki 19 numaralı şiir Nûrî'nin bir gazeline yazılmış 7 bentlik *Tahmîs-i Hayf Efendi* başlıklı bir şiirdir, ancak tezkirelerde de Hayf Efendi mahlaslı bir şair hakkındabilgi yoktur.

• Mecmuadaki 452. şiir *Nazîre-i Şeyhü'l-İslâm Lezîz Efendi* başlığı ile kaleme alınmış bir müfreddir. Kaynaklardan Lezîz mahlaslı şeyhüislâmın kim olduğuna dair bilgiye erişilememiştir.

• Mecmuada Mahmud mahlası ile yazılmış üç şiir bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Tahmîs-i Mahmûd Muhsin Beg Berây-ı Gazel-i Nedîm-i Kadîm* başlığı ile kaleme alınmıştır. İkinci şiir *Muhammes-i Akçahisârî Kaplan Paşa-zâde Mahmûd Muhsin Beg* başlığını taşıyan 7 bentlik bir muhammes-i müzdevictir. Üçüncü şiir, *Muaşşer-i Cenâb-ı el-Hâc Mahmûd Muhsin Beg Müştereken bâ-İbrâhîm Fehmî Beg* başlıklı bir muaşşer-i mütekerrirdir. Kaynaklarda bu üç şiirin sahibi olan Mahmud Muhsin Bey adlı biri tespit edilememiştir.

• Mecmuadaki 341. şiir, Yehûdî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmış beş beyitlik bir müseddes-i mütekerrirdir. Kaynaklarda Yehûdî mahlaslı bir kişi yer almamaktadır.

2.2. Yayımlanmış Divanlarda Bulunmayan Şiirler

Bu mecmuada şiirleri bulunan şairlerin divanları ile mecmuadaki şiirleri karşılaştırıldığında bazı şiirlerin bu divanlarda bulunmadıkları görülmüştür. Bu şiirler, benzer mahlasları taşıyan şairlere de ait olabilir. Biz bu çalışmada, mecmuada herhangi bir mahlasla yer alan şiirleri öncelikle bu mahlası taşıyan ve şiirleri neşredilen şairlerin eserlerinde aradığımızda söz konusu neşirlerde bu şiirlerin bulunmaması halinde bu duruma işaret ettik. Aşağıda bunların bazılarını işaret edilmiştir.

• Mecmuada Antepli Aynî'ye ait 6 şiir bulunmaktadır. Bunlardan ikisi müstezad biri Farsça kıt'a ve dördü Türkçe kıt'a şeklinde yazılmıştır. Bu şiirlerden 467 ve 469 numaralı şiirler Antepli Aynî divanında bulunmamaktadır (Aksoy, 1997).

•Mecmuadaki üç yüz kırk sekizinci şiir Çeşmî tarafından kaleme alınmış 5 bentlik bir müseddes-i mütekerrirdir. Çeşmî Gelibolulu Mustafa Âlî'nin diğer mahlasıdır. Söz konusu müseddes, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin yayınlanan divanında yer almamaktadır (Aksoyak, 2018).

•Mecmuada 1 müseddes-i mütekerrir, 1 kaside ve 3 gazeli bulunan Enderunlu Fâzıl'ın iki farklı divan neşrinde de bu mecmuadaki 179 numaralı şiir bulunmamaktadır (Yanartaş, 1997; Beyhun, 2021).

•Fehim-i Kadîm'in bu mecmuada bulunan 83. nolu kasidesi Divân'ında yer almamaktadır (Üzgör, 1991).

•Mecmuada Fıtnat Hanım'a ait olarak gösterilen 378. numaralı şiir, şairenin divanının iki farklı neşrinde de bulunmamaktadır (Çeçen, 1996; Azaklı, 1998).

•Mecmuadaki on üç numaralı şiir Hayrî tarafından Fuzûlî'nin divanında yer alan meşhur bir gazeline yazılmış beş bentlik tahmis olup bu şiir yayınlanan Hayrî Divânı'nda yer almamaktadır (Şener, 1999).

•Nedîm'in bu mecmuada bulunan 244 ve 245 numaralı gazelleri, Nedim Divânı'nda yer almamaktadır (Macit, 1997).

•Mecmuada Pertev'e ait 42, 72, 445 ve 636 numaralı şiirler, divanda bulunmamaktadır (Ulucan, 2005).

•Mecmuada Râgıb'a ait 450. numaralı şiir şairin divanında bulunmamaktadır (Demirbağ, 1999).

•Şiir mecmuasında bir terci-i bent, bir terkîb-i bent ve bir gazeli bulunan Rûhî'nin divanında 117 numaralı terci-i bent bulunmamaktadır (Ak, 2001).

•Mecmuadaki 192 numaralı bir gazel naziresi ve 581, 583, 584 ve 585 numaralı müfredleri bulunan Bosnalı Sâbit Divânı'nda bu şiirler bulunmamaktadır (Karacan, 1981).

•Mecmuada Sünbülzâde Vehbî'ye ait olan ve Râşid'in bir gazeline yazılan 69 numaralı tahmis Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda bulunmamaktadır (Yenikale, 2011).

•Şeyh Gâlib'in mecmuada bulunan 486, 493, 2464, 2465, 2466 ve 1467 numaralı müfredleri üç divan neşrinde de bulunmamaktadır (Gürer, 1993; Kalkışım, 2003; Okçu, 2014). Bu vesileyle önemine binaen Şeyh Gâlib'le ilgili bir hususa daha işaret etmek isteriz. 18. yüzyılda yaşayan ve hayatının büyük bölümünü İstanbul'da geçiren Nedret, şair tezkirelerinde yer almayan ve tersane eminliğinde kâtip olduğu tahmin edilen bir şair olup bize ulaşan tek eseri divançesidir (Kütük: 2017). Şiirlerinde Nedim'in etkisi görülen Nedret'in de bu mecmuada bir şiiri bulunmaktadır. Mecmuada 153 numaralı bu şiir, Nedret'in divanında bulunmamaktadır. *Gazel-i*

Nedret Der-Medh-i Dîvân-ı Hazret-i Şeyh Gâlib başlıklı bu şiir, Şeyh Gâlib divanı övgüsünde yazılmış bir gazeldir.

Gazel-i Nedret der-Medh-i Dîvân-ı Hazret-i Şeyh Gâlib

(Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün)

Bu dîvân-ı letâfet-ihtivâ dîvân-ı Gâlibdür
Sühan mülkinde gûyâ mensî-i refâtâra râgıbdur

O rütbe cezbe-bahş-ı ehl-i dildür nazm-ı dil-sûzı
Çü mıkânâtis âhen-dilleri ikrâra câzibdür

Göreydi rif'at-i nazmın Nizâmî dirdi bu Gâlib
Beni tâ'ib ider şî're bu vâdîde bu sâhibdür

İder hall-i rümûz-ı Mesnevî her lafz-ı rengîni
Meger kim nâzımı ma'nîde Monlâ'ya musâhibdür

Uçursam n'ola Nedret Gâlibün dîvân-ı 'irfânın
Hakîkat 'âleminde çâr bâğ-ı şevke sâhibdür

2.3. Anlama Bağlı Okuyuş Farklılıkları

Mecmuada yer alan şiirler, yayımlanmış divanlarla karşılaştırıldığında bu mecmuadaki bazı okuyuş şekillerinin daha anlamlı olduğu, böylece neşredilmiş şiirlerdeki anlama bağlı yanlışlıkların giderilebileceği görülmüştür. Aşağıda bunlardan birkaçına işaret edilmiştir.

• Mecmuada *Tahmîs-i Kânî Berây-ı Gâzel-i Nûrî Beg* başlıklı 76 numaralı şiirin Kânî Divanı'nda (Yazar, 2020: 147) "cell-i temennâyı dârdan" şeklinde bize göre hatalı okunan mısraının ve aynı bendde "âteş-i şân-ı 'ışk" şeklindeki kelime grubunun mecmuada bulunan aşağıdaki şekilleriyle okunduğunda daha anlamlı olduğu görülmektedir:

Eyler güsiste hayli temennâyı dârdan
Pâyin ider keşîde reh-i i'tibârdan

'Ulvî-mizâc olur imiş âteş-feşân-ı 'ışk
'İşkuñ tenezzülün bulamaz ser-keşân-ı 'ışk

Mecmuadaki yer alan 91. numaralı şiir, Bosnalı Sâbit Divânı'nda (Karacan: 1981) da yer alan bir kasidedir. Kasidenin aşağıdaki beytinde geçen "fişekler" kelimesi yayımlanan divanda "çiçekler" olarak yer almaktadır. Fakat anlam ve hayal dünyası açısından fişekler kelimesi daha uygundur. Sâbit'in bu kasidesi mecmuada yer alan haliyle anlam kazanmıştır. Yine aynı kasidedeki 82. beyitte geçen "merhamet" kelimesi divanda "rahmet" olarak neşredilmiştir. Fakat rahmet şeklinde okunduğunda vezne

uymamaktadır. Mecmua vasıtasıyla beytin anlamına katkı olmasa da beyitteki vezin aksaklığı giderilmiştir.

Ne âteş-pâ vü çâpük-dest olur gerdûn ki encümden
Şerer-pâş âsümân-peymâ fişekler eylemiş peydâ

Hudâvendâ şefî'ü'l-müznibînâ merhamet eyle
Siyeh-rû bir kulundur Sâbit-i âşüfte vü şeydâ

Şeyh Gâlib'in bu mecmuanın 187 numarada yer alan gazelinin son beytinin ilk mısraı, yayımlanmış divanda farklıdır. Yayımlanmış divanda

Çokdan sevâd-ı kalb-i harâbına Gâlib'ün
İtmez neşât 'ubûr ne 'âlemedür 'aceb (Gürer, G. 20/7)

şeklindeki beytin ilk mısraı bu mecmuada "Bu reh-güzâr hâne-i kalbine Gâlibün" şeklindedir. Bu bağlamda yine Gâlib Divanı'nda

Yağmaya virdi sabrumu bir bî-amân amân
Oldı hevâ-yı 'ışk ile hâlüm yamân amân (Gürer, G. 267/1)

şeklindeki beyitte geçen "bir bî-amân" yerine mecmuada "bir şûh amân" ifadesi geçmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmayla, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz. 579 numarada kayıtlı *Mecmu'a-i Eş'âr ve Gazeliyât* başlıklı şiir mecmuasının Türk edebiyatı tarihine muhtemel katkılarına işaret edilmiştir. Mecmua, kaynaklarda hayatı hakkında bilgi bulunan fakat gerek şairlikleri hakkında bilgi olmayan gerekse de eserlerinden hiç bahsedilmeyen Derviş Paşa, Dîdâr, Âşıkî, Ârifî ve Câvid gibi şairlerin edebi kişilikleri ve üslupları hakkında ipuçları sunmaktadır. Ayrıca hayatları ya da eserleri hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanmayan şairler hakkında bizlere malumat sunması, mecmua çalışmalarının Klasik Türk edebiyatı tarihinin ortaya konulabilmesi açısından gereğini ve önemini vurgulamaktadır.

Mecmuadaki her bir şiir daha önce neşir dünyasına kazandırılan metinlerin yeni bir nüshası niteliğindedir. Bu açıdan çalışmamızda bazılarına işaret ettiğimiz şiir örneklerinde görüldüğü gibi Kâni, Bosnalı Sâbit, Şeyh Galib, Bağdatlı Rûhî, Pertev ve Nâbî gibi daha önceden divanları yayımlanmış şairlerin şiirlerinde bulunan anlam eksikliklerini ve okuma hatalarını mecmuadaki şiirler vasıtasıyla düzeltme imkânı elde etmiş bulunmaktayız.

Mecmuadaki şiirler daha önce yayımlanmış divanlardaki hata ve eksikliklerin düzeltilmesini sağlamanın yanı sıra divanlarda yer almayan beyitleri de içermesi bakımından divan metinlerini besleyerek Klasik Türk edebiyatı metinlerine katkı

sunmaktadır. Bu tespitlerden hareketle, mecmuaların eski Türk edebiyatı açısından oldukça önemli kaynaklar olduğu görüşünün doğruluğu tanıttığımız mecmua vesilesiyle bir kez daha ortaya konmuştur. Çalışmamıza konu edilen bu mecmuada Türk edebiyatı tarihi hakkında tespit ettiğimiz ve bu çalışmada varlığına işaret ettiğimiz hususların bundan sonraki akademik çalışmalara katkı sağlamasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

Ahdî (2005). *Gülşen-i Şu'arâ*. (haz. Süleyman Solmaz). Ankara: Atatürk Kültür Merkez Başkanlığı Yayınları.

Ak, Coşkun (2001). *Bağdatlı Rûhî Divanı (Karşılaştırmalı Metin) 1-2*. Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Aksoy, Fatma Yaşar (1997). *Ayntablı Aynî Divanı*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Aksoyak, İ. Hakkı (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı*. Ankara: AKM Yayınları.

Akün, Ömer Faruk (1991). "Fıtnat Hanım". *İslam Ansiklopedisi*. C. 13. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 39-46.

Arslan, Mehmet (2003). *Leylâ Hanım Divânı*. Akçağ Yayınları.

Arslan, Ömer (2013). *Ubeydî Divânı (Metin ve İnceleme)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Âşık Çelebi (2010). *Meşâirü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. C. 3. (haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları. s. 1187-1193.

Aydiner, Mesut (2007). "Râgıb Paşa". *İslam Ansiklopedisi*. C. 34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 403-406.

Azıklı, İmran (1998). *Zübeyde Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beyhun, Esra (2021). *Enderunlu Fâzıl Divanı (Metin-İnceleme)*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Dini Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bursalı Mehmed Tahir (H. 1333). *Osmanlı Müellifleri I-II*. İstanbul: Matbaa-i Amire.

Camcı, Mahmut (2022). *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu MNZ 579 numaralı şiir mecmuası (Metin – İnceleme)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Çeçen, Halil (1996). *Fitnat Hanım Hayatı, Sanatı ve Divanı(İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirbağ, Ömer (1999). *Koca Ragıp Paşa ve Dîvân-ı Ragıp*. Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürbüz, Mehmet (2012). "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Gürer, Abdülkadir (1993). *Şeyh Gâlib Divanı: İnceleme-Metin*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalkışım, M. Muhsin (2013). *Şeyh Galib Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karacan, Turgut (1981). *XVII. Yüzyıl Şairlerimizden Sâbit ve Edisyon Kritikli Divan Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kılıç, Atabey (2012). "Mecmua Tasnifine Dair". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (haz. Hatice Aynur vd.). İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Kınalızâde Hasan Çelebi (1989). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. C. 2. (haz. Aysun Eyduran Sungurhan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köksal, M. Fatih (2012). "Şiir Mecmûalarının Önemi ve 'Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. (haz. Hatice Aynur vd.). İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Küçük, Sabahattin (1995). "Enderunlu Fâzıl". *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 188-189.

Kütük, Rifat (2017). *Nedret Divanı*. Erzurum: Fenomen Yayınları.

Macit, Muhsin (1997). *Nedim Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Okçu, Naci (2014). *Şeyh Galip Divanı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Sâlim Efendi (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. (haz. Prof. Dr. Adnan İnce). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Şener, Hasan (1999). *Hayrî: Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Divan'ının Tenkitli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Tanyeri, M. Ali (1981). *Hayretî, Dîvan (Tenkidli Basım)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tuman, Mehmet Nail (2001). *Tuhfe-i Nâili (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*. C. II. (haz. Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Ulucan, Mehmet (2005). *Muvakkit-zâde Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Üzgör, Tahir (1991). *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kültür Merkezi Yayınları.

Yanartaş, Yusuf (1997). *Enderunlu Fazıl Divanı, Edisyon Kritik, İndeks ve İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Yaşar Aksoy, Fatma (1997). *Ayntablı Aynî Divanı*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazar, İlyas (2017). *Kâni Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55833,3-kani-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 06.09.2020).

Yenikale, Ahmet (2011). *Sümbülzâde Vehbî Divanı*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.

Geliş Tarihi / Received: 05/01/2024 Kabul Tarihi / Accepted: 19/03/2024

**MODERN DİL TARTIŞMALARI
BAĞLAMINDA HİSAR
DERGİSİ'NİN ÖZ TÜRKÇEYE
YAKLAŞIMI (1951-1980)**

IN THE CONTEXT OF MODERN
LANGUAGE DISCUSSIONS, HİSAR
JOURNAL'S APPROACH TO THE
CONCEPTS OF PURE TURKISH
(1951-1980)

Dr. Fuat DAĞTEKİN
Uzman Türkçe Öğretmeni
E-posta: dagtekinus@gmail.com
Orcid: 0000-0002-6205-2389

Öz

1951-1980 arası dönem yoğun dil tartışmalarıyla geçmiştir. Bu yılların Erken Cumhuriyet Dönemi olarak tasnif edilen 1923-1950 sonrasına denk gelmesi ve yoğunluğun artan bir ivme ile devam etmesinde iktidara henüz gelmiş Demokrat Parti (DP) ile Tek Parti Dönemi'nde iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) oynadığı roller son derece önemlidir. Dolayısıyla bu yoğunluğun ivme kazanmasında politik tutumların tartışma sahasına yansımalarının derin ve yer yer bunalımcı tesiri göz ardı edilemez. Bu manada basın ve yayın organları, özellikle dergicilik sahası dil tartışmaları için müreccah bir zemin olmuştur. Hisar dergisinin yazarları dil tartışmaları ekseninde kaleme aldıkları yazılarda dil muhafazakârlarının temel çıkış noktalarını ve konumlarını belirleyerek dile ilişkin neyin savaşını nasıl verdiklerini okuyucuya aktarma gayretinde olmuşlardır.

Bir önceki makalemizde Türk Dil Kurumu (TDK)'nun yayın organı Türk Dili dergisinde "dil devrimciliği"ni benimsemiş "öz Türkçe" taraftarlarının Osmanlı Türkçesine karşı söylemleri ve yaklaşımları ele alınmıştır¹. Bu makalede ise "dil muhafazakârlığı"nu benimsemiş yazarların Hisar dergisinde kaleme aldıkları yazılar vasıtasıyla "öz Türkçe"ye karşı hangi söylemleri ve yaklaşımları geliştirdikleri ele alınarak tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hisar dergisi, öz Türkçe, dilde tasfiyecilik, dil tartışmaları.

Abstract

The period between 1951 and 1980 was marked by intense debates on language in Turkey. This period coincides with the Early Republican Era, which followed the single-party rule of the Republican People's Party (CHP) from 1923 to 1950. The Democratic Party (DP), which had just come to power, played a significant role in the increasing intensity of these debates.

Therefore, the deep and sometimes overwhelming effect of political attitudes in the acceleration of this intensity cannot be ignored. In this context, the press and broadcasting organs, especially the field of journalism, have been a thriving ground for language discussions. The writers of Hisar also conveyed to the reader what they are fighting for by determining their positions in the articles they wrote about the main starting points of language conservatives on the axis of language discussions.

In our previous article, the discourses and approaches of pure Turkish supporters who adopted "language revolutionism" towards Ottoman Turkish were discussed in the Turkish Dili magazine, the publication of the Turkish Language Association (TDK). In this article, it was tried to analyze which discourses and approaches the writers who adopted

¹ bk. (Dağtekin, 2022).

"linguistic conservatism" developed towards pure Turkish through the articles they wrote in Hisar magazine.

Keywords: Hisar magazine, pure Turkish, liquidationism in language, language debates.

GİRİŞ

1950 yılı Mart ayı itibarıyla yayın hayatına başlayan Hisar dergisinin yayım tarihi açısından iki dönemi bulunmaktadır. Derginin birinci dönemi 1950 Mart ayından 1957 Ocak ayına kadar olan yılları kapsarken ikinci dönem ise 1964-1980 arası yılları kapsar. Derginin kurucuları arasında Munis Faik Ozansoy, İlhan Geçer, Mehmet Çınarlı, Gültekin Sâmanoğlu, Mustafa Necati Karaer, Yahya Benekay, Fikret Sezgin, Hasan İzzet Arolat ve Osman Fehmi Özçelik gibi dönemin önemli fikir ve sanat adamlarının bulunduğu görülmektedir (Çınarlı, 1998: 127).

Hisar dergisi yönetimi, yayına başlarken yayımlanma amacına yönelik herhangi bir duyuru, bildirme ya da makale yayımlanmamışsa da derginin kurucuları yıllar sonra bir radyo programı vasıtasıyla Hisar'ın yayın hayatına niçin ve hangi saiklerle başladığına dair önemli birtakım bilgiler verir. Bu saikler şunlardır:

"1- Sanat bağımsız olmalı, yazar kalemini herhangi bir ideolojinin emrine vermemelidir. Sanatçı çevresiyle, içinde yaşadığı toplumun dertleri ve meseleleriyle ilgilenirken peşin hükümlere ve belli kalıplara bağlı kalmamalı, serbest olarak hareket etmelidir. 2- Sanat eseri millî bir karakter taşımalı, bir milletin edebiyatı o milletin ruhunu, mizacını ve özelliklerini yansıtmalıdır. 3- Sanatta yenilik eskiyle bütün bağları koparıp soysuzlaşmak demek değildir; sanatçı eskiyi tekrar etmemeli fakat eskiden güç ve destek almalıdır. 4- Edebiyatın dili halkın konuştuğu yaşayan Türkçedir. Türk dilinin özleşmesine ve sadeleşmesine çalışılmalı fakat Türkçeleşmiş, halka mal olmuş kelimeler dilden atılmamalı, dil ırkçılığı yapılmamalıdır" (Çınarlı, 1998: 127).

Bu noktada bu çalışmanın kapsamı gereği en çok dikkatimizi çeken ve Hisar dergisinde "öz Türkçe"ye ilişkin kanaatin mihengini oluşturan madde, dördüncü maddedir. Ayrıca "Hisarcılar" kavramının ortaya çıkış sebebi olarak bu maddeyi göstermek de mümkündür. Zira Mehmet Çınarlı; Hisar dergisinde 1970 yılında, Türk Dili dergisinde 1987 yılında yayımlanan yazılarında şunları kaleme alır:

"Hisar adı rastgele uydurulmuş değildir: Bir birleşme, bir toplanma, bir tesirli savunma anlamı var o kelimedede. Hisar adı, millî kültüre ihanet eden, millî değerleri yok etmeye çalışanlara, dilimizi, edebiyatımızı soysuzlaştırmayı gaye edinenlere karşı bir savaş çağrısıdır" (1970: 3).

"Bu dergiyi çıkaranlar Hisar'ın yabancı taklitçiliğine karşı millî sanatı, ideoloji baskısına karşı hür düşünceyi, dilde tasfiyeciliğe karşı yaşayan Türkçeyi savunmasını istemişlerdir. Bunların savunulacağı bir kale idi Hisar... Bir de şimdi bize Hisarcılar deniliyor. Edebiyat kitaplarında Hisarcılar diye adımız geçiyor. Eğer Kale deseydik Kaleciler diyeceklerdi. Bunu düşündük, Kale demekten sarfınazar ettik, Hisar dedik" (Çınarlı, 1987: 305).

Bu cümlelerden de anlaşıldığı üzere Hisar dergisini çıkaranlar derginin ismini özenle seçmişler ve kapsadığı anlamları düşüncelerine destek kılmışlardır. Bununla

beraber dergi mensupları, kendilerine “Hisarcılar” denilmesinden rahatsız olmamışlar, önceleri “Kale” olarak düşündükleri derginin ismini değiştirmekten imtina etmeyerek bir bakıma da dilde anlam estetiğine olan düşkünlüklerinin işaretlerini vermişlerdir.² Mehmet Çınarlı, Türk Dili’ndeki yazısının devamında ilk sayıda yayımlanması için derginin çıkış amaçlarına yönelik bir yazı yazmış olmasına rağmen Munis Faik Ozansoy’un telkinleri sonucu bu yazıyı niçin yayımlamadığını da sebebiyle birlikte izah eder (1987: 307).

Hisar dergisinin çekirdek kadrosunun daha isimlendirme sürecinden itibaren ne yapmak istediklerini beyan eden yukarıdaki ifadeler, dönemin TDK’sinin dilde tasfiye merkezli faaliyetlerine karşı bilinçli bir biçimde “savaşmak” isteğinin yansımasıdır. Mehmet Çınarlı’ya göre bu savaşta sanat parazitlerinden kurtulmak için Hisar, sığınabilecek bir kaledir (1964: 3). Zira bu mesele, Hisarcılar için millî bir meseledir. Hisar mensupları, TDK ve TDK’nin görüşlerini benimsemiş kalem sahiplerinin yaptıklarına, başka bir ifadeyle Türk dilinin ve edebiyatının “soysuzlaştırılmasına” karşı savaşmayı tercih ederler.³ Hisar, 1940’lı yıllarda özellikle Garip anlayışı yüzünden Türk edebiyatının gelenekle zayıflayan bağını yeniden güçlendirmek, yazdıklarını sanatseverlere ve edebiyatseverlere ulaştırmak, sanat ve edebiyat hayatına seviye getirmek, “kökü mazide olan atı” çizgisinde eserler vermek, sosyalist sanat anlayışına karşı bir sanat hareketi oluşturmak gibi amaçlar da ortaya koyar. Dergi, bu amaçlardan hiçbir zaman taviz vermemiş ve bu ilkeli duruştan dolayı ise Talat Sait Halman tarafından 1950-1975 arası “Hisar Çığırtı” olarak nitelendirilmiştir (Emiroğlu, 2009: 1309).

Dile müdahale edilmesini kesin bir biçimde reddeden ve bu müdahalelerin dilimizi fakirleştirdiği düşüncesini savunan Hisarcılar, kök manada yenileşmeye, özleşmeye, kabul edilebilir değişmeye karşı çıkmazlar ancak bu yolda tercih edilen yönteme, tasfiyeci ve “uydurmacı” anlayışa tepki gösterirler. Hisarcılar hem edebî topluluklara hem de genel kitlelere bu kırmızı çizgilerini bildirerek dil ve kültür dünyamızı bilhassa sosyalist/komünist edebiyatın etkilerine karşı⁴ bir “hisar” savunması yapar gibi korumayı ve bu yolda “savaşmayı” şiar edinir. İşte Hisarcılar bu “savaşta” tabii gelişimin zıddına müdahalelerle ortaya atılan ve “öz Türkçe” diye ifadesini bulan kavramın karşıtı hükmünde olan bir cephe açarak “mürekkeplerinin son damlasına kadar” savaşmış ve derginin yayımlandığı süre içinde topluma göreceli bir etki sağlayarak sosyalist/komünist edebiyatın tesirlerini kırma vazifesini icra etmiştir. Dolayısıyla Hisar için Türk dergicilik dünyasının önemli bir başrol oyuncusudur, demek imkân dahilindedir. Zira 7 yıllık bir aradan sonra 1964 Ocak ayı itibarıyla tekrar çıkmaya başlayan derginin suskun kaldığı dönemlerde kendilerine derginin neden çıkmadığına dair çok soru sorulduğu, hatta muarızlarının bile Hisar’ın

² Derginin kurucuları futbol sporunun bir terimi olan “Kaleci” şeklinde anılmak istememiş olmalıdır. Böylece muhtemel bir istihzanın önüne geçmeye çalışmışlardır.

³ “Savaşmak” kelimesi tasfiyeyi ve dilde devrimciliği benimsemiş üyeler tarafından da TDK kurultaylarında sıklıkla kullanılmıştır. (Geniş bilgi için bk. Dağtekin, 2022a).

⁴ Abdullah Yıldız tezinin giriş kısmındaki “Garip, Mavi, II. Yeni ve sosyalist şiir karşısında geleneği ve Anadolu kültürünü öne çıkaran Hisarcılar hakkında böyle bir çalışma yapılmamıştır.” (2018: V) ifadesiyle Hisar dergisi ve onun mensupları hakkında akademik çalışmaların noksanlığına işaret etmiştir ki bu tespit son derece isabetlidir.

çıkamamasını eksiklik olarak gördüklerini açık kalplilikle dile getirmekten kendilerini alamadıkları Mehmet Çınarlı tarafından dile getirilmiş ve kayıt altına alınmıştır (1964: 3).

Bu hâl, derginin sanatseverler ve edebiyatseverler arasındaki şöhretini ve başrol sıfatını pekiştiren bir vakıadır. Bununla birlikte derginin yalnızca edebî kaygılarla çıkartılmış olması ve yazarlarının her biri profesyonel kalem sahipleri olmalarına rağmen dergiyi çıkarmada sergiledikleri “amatör ruhun” satır aralarına yansması da dikkate şayandır. Zira bu ruh her ne kadar bu işi şöhret ve zenginlik kaygılarıyla yapmamış olsalar da toplumun nezdindeki haklı şöhretlerinin pekiştireci hükmündedir. Dergi tarafından düzenlenen “Edebiyat Günü” başlıklı umuma açık etkinlikte Mehmet Çınarlı, bu ruha dair şunları kaydeder:

“Hisar gibi bir dergi insana ne şöhret getirir ne de para. Böyle bir dergiyi çıkarmanın biricik zevki, yeni çıkmış, tertemiz bir sayıyı elinize alıp ‘İşte güzel bir sayı daha çıkardık’ diyebilmektir. Biz 5 sene en çok bu zevki tatmak için çalıştık. Yazı yazarken, tashih ve mizanpaj yaparken, karda kışta koltuğumuza alıp bayi bayi dağıtırken biricik emelimiz yeni bir sayıyı daha görebilmektir.” (1955: 4-5).

Öz Türkçe Akımının Hisar’dan Görünüşü

Türk Dil Kurumu (TDK)’nin yayını güncel Türkçe Sözlük’te “öz Türkçe” maddesi için *“Tüm yabancı kelime ve kurallardan arındırılmış Türkçe”* anlamının verildiği görülmektedir. Dolayısıyla verilen bu anlam, bütün yabancı kelimelerin Türkçeden tasfiyesi ve Türkçe kökenli kelimelerden başkasına hayat hakkı verilmemesini de bünyesinde tabii olarak barındırır.

TDK’nin kurulmasının akabinde yapılan ilk kurultayda gündem olmaya başlayan “öz Türkçe” tabirine Osmanlı Türkçesi karşıtlığı ekseninde bir anlam verilmiş ve bu tabir, tasfiyecilik bakış açısının da tesiriyle Türkçede bulunan özellikle Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin dilden atılması çalışmalarında âdeta sihirli terimlerden biri olmuştur.

İlk kurultayın akabinde hızla ve baş döndürücü bir şekilde yapılan kelime tarama çalışmaları, bilimsel tutumun geride kaldığı bir anlayışla başlamıştır (Korkmaz, 2007: 339). Bu çerçevede, Osmanlı Türkçesinin izlerini hızla silme hedefiyle öz Türkçeleştirme yapıldığına açık seçik şahit olunmaktadır.

Dilde muhafazakâr anlayışı benimseyen kesim ise bu yönleme son derece karşı durarak dilde tabii gelişimi ve değişimi savunmaları sebebiyle dil tartışmaları, daha önceki asırdaki tartışmaların merkezindeki sadeleşme teriminden uzaklaşarak yeni bir zemin kazanmıştır. Artık yeni süreçte öz Türkçeciler ile öz Türkçeci olmayanların *“dil savaşı” vardır*. Yukarıda serencamına kısaca değindiğimiz Hisar dergisi de dilde tasfiyeciliğe ve bu anlayışın çıktısı olan öz Türkçeciliğe karşı tutumunu yayınlarına aksettirerek tabii gelişim ve değişimden yana olduklarını kamuoyuyla paylaşmıştır.

Hisar dergisinde dile ilişkin yazılar, derginin 12. sayısından itibaren yayımlanmaya başlamıştır. Bunda DP’nin 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini kazanarak iktidara gelmesiyle birlikte dilde muhafazakâr kesimin siyaseten rahatlamasının büyük rolü olduğu aşikârdır. Zira DP’nin iktidara gelir gelmez ele aldığı konulardan

biri de dile ait TDK menşeli kararların ortadan kaldırılması iradesidir (Geniş bilgi için bk. Dağtekin, 2022a).

Hisar dergisinde dille ilgili ilk yazı Munis Faik Ozansoy'a aittir. Yazı ve konuşma dilinde ikiliğin ortadan kalkması için çaba sarf eden ve Genç Kalemler ile başlayan akımın dil bilginleri yüzünden sonuca ulaşamadığını savunan yazar, Türk Dil Kurumuna da işaret ederek dil bilginleri tarafından konulan ölçülerin değil onu kullananların dil zevkinin belirleyici olduğunu, dil bilginlerinin dili düzeltmeyeceği gibi bozabileceklerini de ifade eder. (1951: 3). Yazar, dili yapanın dil kurumları değil zaman olduğunu ve uydurma⁵ kelimelerle yazılanların muhatapsız mektuplardan farksız olduklarını da savunur (1952: 3).

Mehmet Kaplan da dilin ruhun ifade vasıtası olduğunu belirterek bu yönüyle onun psikolojik bir vakıa olduğunu yazar. Dili çeşitli şartlar sağlandıktan sonra fertlerin değiştirebileceğini savunan yazar, ihtiyaç duyulmayan yeni bir kelimeyi toplumun benimsemeyeceğini söyleyerek bunun tabii bir yönünün olduğuna işaret eder. Yazar, "öz Türkçe" vb. faaliyetleri ilkel kavimlerin sihirle tabiata hükmetme çabalarına benzeterek bunun dil sahasındaki cehaletten kaynaklandığını savunur (1952a: 3-4).

Kaplan'ın, Nurullah Ataç'ı sert sayılabilecek bir şekilde eleştirdiği de görülür. "öz Türkçe" davasını güdenlerin yanlış bir milliyetçilik fikrinden hareket ettiklerini yazan Kaplan, Nurullah Ataç ve onun yolundan gidenlerin "öz Türkçe"yi Batı medeniyetini benimsemek için savunduklarına işaret ederek Ataç ve onun yolundan gidenlerin Arapça ve Farsça kelimelerin yaşamaya devam etmesi hâlinde yeni nesillerin eski kitapları okuyabileceklerini ve böylece Batı medeniyetini benimsemeyecekleri endişesini taşıdıklarını ifade eder. Kaplan, Ataç ve onun gibi düşünenlerin "öz Türkçe" yazılmış eserler verildiğinde ve mektep diline hâkim olduğunda yeni nesillerin maziyi unutabileceklerini ve Batı'ya bağlanacaklarını düşündüklerini ifade ederek "öz Türkçe" faaliyetinin başka bir izahının olmadığını söyler. Kaplan, Ataç'ın mefhumları kavramak için kelimelerin kökünü ve soyunu bilmek gerektiği biçimindeki fikrinin çürük bir skolastik zihniyet olduğunu ve kelimelerin kökeninin halkın gündeminde olmadığını, bu meselenin dil âlimlerini alakadar ettiğini yazar.⁶ Mehmet Kaplan, dilin gaye değil vasıta olduğunu dille oynamanın sıhhatli bir düşünce olmadığını savunarak yazısını noktalar (1952b: 6-7).

⁵ Geoffrey Lewis, "uydurma" ile ilgili şu anekdotu aktarır: "TDK'nin Teknik Terimler Komisyonu'nun danışmanı olan Nihad Sâmî Banarlı 1949 yılındaki Altıncı Kurultay'da vuku bulan ama tutanaklara geçmeyen bir olayı anlatır. Üyelerden, yeni teknik terimlerin oluşturulmasına hâkim olan ilke hakkında bir soru gelir. Soruyu takip eden mahcup sessizliği nihayet, Dil Bilim ve Etimoloji Komisyonu'nun başkanı Saim Ali Dilemre bozar. Dil doktoru değil ama cana yakın bir tıp doktoru olarak sessizliğe daha fazla dayanamamıştır: Arkadaşlar, kem küm etmeyelim. Bizim prensibimiz mirensibimiz yoktu, uyduruyorduk!" (2007: 147.)

⁶ Sedat Balyemez, yaptığı bir çalışmada Nurullah Ataç'ın yazılarında kullandığı 873 kelimeyi tarayarak son tahlilde ona ait olan yalnızca 39 kelimenin güncel Türkçe Sözlük'te madde başı olarak kalabildiğini ve bu sayının en çok 48 olabileceğini yazar. Yine aynı çalışmada Ataç'ın eski köklerle türettiği sözcüklerin bugün tutunmadığı notu da düşülmüştür. Dolayısıyla bu sonuç, Mehmet Kaplan'ın eleştirilerinin bir zemini olduğunu göstermektedir. (2021: 248).

Mehmet Kaplan'ın Türk edebiyatını asıl metinlerinden okuyanların, eskiyi çok iyi bilenlerin ve hakiki bir tarih şuuruna sahip olanların maziye tekrar dönmenin mümkün olmadığını herkesten daha iyi idrak edebildiklerini savunduğu da görülür (1953: 4-5). Kendisi ile yapılan bir röportajda ise Mehmet Kaplan, "öz Türkçe" akımını ilme ve kültüre aykırı bulduğunu belirterek bu çabaların bin yıllık bir mazinin eseri olan medeniyet dilini bozmaktan başka bir işe yaramadığını, öz Türkçecilerin başarısız olacaklarını savunur (Uzer, 1953: 10-11).

Hisar'da "öz Türkçe"yi savunanların da dönem dönem yazılarının çıktığı hesaba katıldığında dergi yönetiminin bu konuyu ilmî zeminde ve demokratik usullerle tartışmak taraftarı olduğu ifade edilebilir. Bu minvaldeki yazılardan biri TDK'de uzun yıllar genel yazmanlık yapmış Cahit Külebi'nin bir yazısıdır. Külebi, mezkûr yazısında düşünme kıtlığından kurtulmayı eski harflerin öğrenilmesi şartına bağlamayı tasvip etmediğini, aksi hâlde Tanzimat Dönemi'nde yetişenlerin hepsinin büyük bir düşünür ve eşsiz bir sanatkâr olması lazım geldiğini ancak durumun böyle olmadığını savunarak eserlerinin köklerinde Latin-Yunan düşüncesi olan Batılılar gibi düşünmenin çare olduğunu belirtir (1953: 3).

Türkçenin yabancı kelimelerle ödünç süslerden sıyrıldıkça şahsiyetini kazanıp güzelleştiğini ancak Türkçenin tabii güzelliğini uydurma veya ödünç süslerle örtmek ne kadar hata ise onu çirliçiplak bırakmanın da hata olduğunu ifade eden Munis Faik Ozansoy, tasfiyeciliği eleştirir. 1932 yılında başlayan yenileşme sürecinde hâlâ bir Türk nesrinin meydana gelmediğini savunan yazar, yeknesaklığın nesrimizi esir aldığına işaret ederek cümlelerin bildirme ekiyle (-Dir) bitmesinin dilimizin zafiyeti olduğunu belirtir. Ozansoy, Cenab Şahabeddin'in ki'li cümlelerle daha önce bu yeknesaklığı aştığını belirterek onun nesirciliğinin örnek alınmamasını talihsizlik olarak niteler. (1953: 3). Bu noktada anlaşılan o ki Hisarcılar aslında sadeleşme ve yenileşme ihtiyacının farkındadırlar ancak dil devrimcilerinin dolayısıyla dönemin TDK'sinin yöntemini ve tasfiyeci tutumunu benimsemezler.

Munis Faik'in bu yazısından sonra uzunca sayılabilecek bir süre dil konulu bir yazının yayımlanmaması Hisar için bu konunun bir numaralı mesele olmadığı intibasını uyandırır da bu, onların konuyu önemsiz gördüklerine hamledilemez. Bu durum, Hisarcıların tartışmaları sürece yayma ve toplumu dil açısından bölmeme düşüncelerinin bir yansıması olabilir. Zira dil tartışmalarının zaman zaman bunaltıcı tesirlerinin olduğuna da şahit olunmuştur.

Hisar'ın 48. sayısına bakıldığında İbrahim Zeki Burdurlu'nun eserler üzerinde yapılan sadeleştirmeleri eleştirdiği ve kelimelerle düşüncenin arasında kuvvetli bir bağ olduğunu ifade ettiği görülür. Yazar, Halit Ziya Uşaklıgil'in kendi eserlerinde bizzat yaptığı sadeleştirmelerde çoğu kez ilk anlamı ve düşünce yapısını bozduğunu da savunur (1954a: 8-9). Burdurlu örneğinden hareketle denilebilir ki dönemin kalem sahipleri, öz Türkçeleştirme konusunda düşünme eyleminin geri planda bırakılmasını tasvip etmemişlerdir. Yine aynı yazarın bir başka yazısında düşünce âleminin tam bir ifadesi olan özel cümle yapısının bir yazarın yazış özelliğini meydana getirdiği ifade edilmektedir (1954b: 12-13). Hisarcılar, böylece kelime seçimlerinden cümle yapılarına kadar dil faaliyetlerinin düşünme eylemiyle sıkı ilişkisine dikkat çekerler.

Kelimelerde menşe ayrımı yapma akımının aslında dilimizi hakir görmekten kaynaklandığını ifade eden Munis Faik Ozansoy, gelinen noktada Türkçenin kabile dillerinin yavanlığına düştüğünü, devrik cümle ve nesirde konuşur gibi yazma akımıyla Türkçenin hayatına kastedildiğini savunur (1954: 3). Yazar, böylece kelimelerin kökeni üzerinden başlatılan tasfiyecilik ile eş zamanlı başlayan “öz Türkçe” akımının zararlı olduğuna işaret etmiş olur ve bunun “*dilde soysuzlaşma*” olduğunu düşünür.

Munis Faik'in bu yazısından sonra 75 sayı çıkan Hisar dergisinin ilk döneminde “öz Türkçe”nin konu edinildiği başka bir yazı yayımlanmamıştır. Bu durum, Hisarcılar nezdinde zararlı ve yıkıcı olan sosyalist/komünist merkezli faaliyetlere karşı duruşu öncelimenin de bir yansımasıdır. Mehmet Çınarlı, derginin ikinci döneminin başlangıcı olan 1964 yılındaki ilk sayıda şunları yazar:

“Sanatı şu veya bu maksat için maske olarak kullananlardan memleketimiz bugüne kadar çok çekti; bugün de çekmektedir. Sanatın, yazarlığın ciddi bir iş olduğunu unutanların sayısı bugün dünkünden daha fazla. Sadece şöhret peşinde koşanların bu memleketin diline ve zevkine indirdikleri darbeler hızını ve şiddetini gittikçe artırıyor. İşte Hisar, bu sanat parazitlerinden kurtulmak, onlarla savaşmak isteyenlerin sığınabilecekleri bir kaledir” (1964: 3).

Çınarlı'nın bu ifadeleri ikinci dönemine başlayan Hisar'ın muarızlarına karşı daha faal ve yer yer de daha sert bir karşı çıkışı benimseyeceğinin işareti olarak da yorumlanmaya müsaittir.

Bu dönemdeki ilk dil merkezli yazıda kullanılan “*sadeleştirme*” teriminin değişime uğrayarak “öz Türkçe” anlamında kullanılmaya başlandığının işaretleri de görülür. Mustafa Necati Karaer, belirtilen sebepler dışında yapılan sadeleştirmelerin Batı dillerinden akışı hızlandırdığını, Osmanlıca kelimelerin bir yandan atılırken gelen Batı kaynaklı yeni kelimelere kulak asılmadığını belirtir (1964a: 15). Karaer, aslında bir bakıma Genç Kalemler'in anladığı sadeleştirme ile 1960'larda yapılan sadeleştirme arasındaki anlam ve eylem farkına da işaret eder. Dolayısıyla yeni tip sadeleştirmenin aslında tasfiyecilikten başka bir şey olmadığı gibi yerlerine teklif edilemeyen ya da edilse de toplumda tutunamayan “öz Türkçe” eseri kelimeler yüzünden Batı kaynaklı kelimelerin Türkçeyi istilasına zemin hazırlandığı sonucuna varılabilmektedir.

Mustafa Necati Karaer yazısının ilerleyen bölümlerinde kabul edilebilir ölçüdeki kelime uydurma işinin zenginleşen diller için kaçınılmaz olduğunu ancak bilinçsizce yapılan uydurmaların da haklı kaygıları peşinden getirdiğini ifade ederek özleştirmecilerin yönteminde sorun olduğunu, dilin belirli kurallar çerçevesinde aslına dönmeye, kendi kelimelerini yapmasına karşı olmadıklarını okuyucuya satır aralarında hissettirir. (1964a: 17). Nurullah Ataç ile ilgili de bir bahis açarak onun zamanı aşırılıklara kalma tutkusunu sebebiyle teklif ettiği “öz Türkçe” kelimelerin tutmayacağını anladığında hemen bu kelimelerden vazgeçtiğini ifade eden Karaer, öz Türkçeleştirme faaliyetindeki bazı psikolojik amilleri kendi düşüncesine göre tahlil de etmiş olur (1964a: 17-21). Karaer, şiir diline girmeye başlayan “öz Türkçe” “*tüm, özgür, yaşantı*”⁷ gibi kelimelerin kullanılmasını da eleştirir (1964b: 8-9).

⁷ Geoffrey Lewis, *Trajik Başarı-Türk Dil Reformu* adlı kitabında bu kelimelerle ilgili birtakım notlar düşmüştür. “Özgür” kelimesinin Nurullah Ataç tarafından “özgür” olarak düşünülmüş olabileceğini

Munis Faik Ozansoy, Türkçede özleşme akımının Genç Kalemler ile başladığını ancak onların meselesinin kelime tasfiyeciliği değil yabancı dil kurallarının tasfiyesi olduğunu belirttikten sonra büyük yazarların gerçek manada özleşmeye inanmadıklarından bu davanın “dil simsarları”nın elinde kalmasına hayıflanır. Ozansoy, önceleri özleşmeye çok direnen Süleyman Nazif ve Cenab Şahabeddin’in bile zamanla bilinçaltılarında bu konuyu çözdüklerini ifade eder (1964a: 3). Dolayısıyla yazara göre sadeleştirme ve özleşmenin 1911 tarihli kimliği Hisar için kırmızı çizgidir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Hisar dergisinde “öz Türkçe”yi savunanlar da kendilerine zaman zaman yer bulmuşlardır. Bunlardan biri olan Turgut Özakman; yabancı kelimenin yabancı asker gibi olduğunu, dilin arınması gerektiğini, bu yolda yanlışlıklar ve aşırıkların olmasının da tabii olduğunu savunur (1964a: 9).

“öz Türkçe” ile dil devrimini bir gören dönemin TDK’sinin ve çevresinin yanlılığı içinde olduğuna işaret eden Faruk Kadri Timurtaş, dilde devrimin değil, bilimsel manada bir ıslahatın olabileceğini, Atatürk’ün dili millileştirme düşüncesinin de aslında bu olduğunu hatta TDK çevresine mensup bazı kalemlerin de ıslahat terimini öne çıkarmaya başladıklarını ifade eder. Yazar, dilde birdenbire ve kökten değişim olamayacağı için devrim teriminin kullanılmasını sakıncalı bulur. Yazar, dilin sadeleşmesi ve özleşmesi ile çağdaş medeniyet seviyesine çıkmasının zamanın ilim, fen, teknik, edebiyat, felsefe ve sanat alanlarındaki mefhumları anlatabilecek yetkinliğe getirmek anlamına geldiğini savunur (1964a: 11). Timurtaş, dil bilginlerinin terim yapılırken ilgili bilim adamlarına yardımcı olabileceğini, yeni kelimeleri ise halkın meydana getirebileceğini, dil bilginlerinin işinin inceleme, tespit ve yanlışları düzeltme olduğunu ifade eder (1964b: 12).

Timurtaş, dil davasında yabancı dillerin tesirinden kurtulup dili sadeleştirmek ve çağdaş bir yapıya kavuşturmak konusunda herkesin görüş birliğinde olduğunu ifade ederek sorun alanlarını şöyle belirler:

- Aşırı akım ve görüşler sebebiyle bu işin çıkmaza girmesi,
- Dili sadeleştirme ve özleştirmede sınırların belli olmaması,

akabinde ahenk açısından ü sesinin düşürülmesini tercih etmiş olduğunu ifade ederek “kendinin gürlüğü”nün “özgür” [hür, (F.D.)] anlamına gelmesinin oldukça zor olduğunu belirtir. Yazar, bileşik sözcüklerin bir kısmında bileştirilen sözcüklerin sözlük anlamlarından uzaklaştığını, bu bileşenlerin anlamlarına dair bilginin bileşik kelimenin anlamını belirlemede yardımcı olmaması anlamına geldiğini bunun kendine ait tarihi olan doğal kelimelerde umulabileceğini ancak bir kişinin bilinçli bir şekilde icat ettiği bir kelime için bu durumun söz konusu olamayacağını ifade eder. Yazar, “yaşantı” kelimesi içinse sonu “-(I)nt(I)” eki ile biten “bulantı, boğuntu, çalkantı, kaşıntı, tiksinti, üzüntü” gibi bazı kelimelerin hoş olmayan düşünceleri ifade ettiğini, söz konusu kelimenin, kelimeyi türetenler tarafından “hayat tecrübesi” anlamına gelmesini umduklarını ancak “yaşantı” kelimesinin bu anlamıyla yukarıdaki açıklamalar sebebiyle yaygınlık kazanamadığını, “yaşantı” kelimesinin bu kelimeyi sevmeyenlerce “hayat tecrübesi” olarak değil “hayat bozması” anlamını taşıdığına inandıklarını belirtir. Bununla beraber Lewis, sonu “-(I)nt(I)” ile biten her kelimenin “gezinti” kelimesi örneğinden hareketle nahoş olmadığını ancak olumlu anlamının çok nadir olduğunu yazar. (2007: 164/168).

- Halkın bildiği kelimelerin hatta aslı Türkçe olan kelimelerin bile bilgisizlik sebebiyle atılması,
- Her önüne gelenin rastgele kelimeler ileri sürme yetkisini kendinde bulması,
- Uydurmacılık (ek ve köklerin yanlış veya ölü olup gramere aykırı olması),
- Yaşayan halk diline önem verilmemesi,
- Genel kelimelerle terimlerin birbirine yaklaştırılması,
- Tabii dille suni dilin arasındaki farkların iyice anlaşılması.

Yazar, sadeleştirmeden anlaşılması gerekenin konuşma dili ile yazı dili arasındaki ayrılığı ortadan kaldırmak olduğunu altını çizerek yazısını sonlandırır (Timurtaş, 1964c: 7).

Osmanlıcanın karma bir dil olduğunu düşünen Munis Faik Ozansoy ise bu dilin bir imparatorluk dili olmasından ötürü onun iç yapısını yansıttığını, bu hâlin ulusal bir dil bütünlüğü kazanmada engel olsa da kendi içinde tutarlı ve sağlam olduğunu ifade eder. Yazar, özleştirme yolunda Osmanlıca'yı topyekûn kenara atmanın mümkün olmadığını, onun mantık sistemini koruyarak çeviri anlamına gelecek şekilde sadeleştirmenin de imkânsız olduğunu, bu yolu benimseyenlerin ise "öz Türkçe" yazdıkları yanılığına ve devrik cümle "sapıklığı"na düştüklerini ve "soysuzlaşma"nın en korkunç belirtilerinin böylece görüldüğünü söyler. Ozansoy, devrik cümle örgüsü sebebiyle gitgide Rumeli ağzı ile konuşup yazma tehlikesinin belirlediğini ifade ederek devrik cümlelerin mimarı Nurullah Ataç'ı sert biçimde eleştirir (1964b: 3).

"Öz Türkçe" taraftarı olan Turgut Özakman ise kendisine mektupla soru soran bir gence yazdığı cevapta bütün yabancı kelimelerin atılmasının mümkün olmadığını, onları olabildiğince temizlemek ve ayıklamak amacını taşıdıklarını ifade ettikten sonra sadeleşme akımının benimsediği ölçünün yazı diline uygulanmasının sorun alanı olduğunu ancak gelen noktada salt kelime meselesinde kalınmayarak yeni bir evreye girildiğini ve söz dizimi, etimoloji, deyiş, dil estetiği, dil mantığı alanlarının da artık devreye girdiğini yazar. (1964b: 14-15). Bu noktada Özakman'ın yeni bir evreye girildiğini belirtmesi önemli olup bu evreye girişte Hisar dergisinin sanat, fikir ve dil anlayışı çerçevesinde yayımlanan yazı külliyyatının da önemli yer tuttuğu öne sürülebilir. Zira eleştirinin kalitesi, yapıp edileceklerin de kalitesini belirleyen önemli bir ölçüttür.

Faruk Kadri Timurtaş, Hisar'da yayımlanan 1965 yılının ilk dil konulu yazısında Türkçenin henüz etimolojik bir sözlüğünün olmadığı bir ortamda kelime atma işleminin yapılmaması gerektiğini, telaffuz, şekil ve anlam değişikliğine uğramış, kendisiyle deyimler ve birleşik şekiller meydana getirilmiş yabancı asıllı kelimenin artık o dilin malı sayıldığını ifade eder (1965a: 18/26).

"Çirkin Türkçe" adlı uzunca yazısıyla öz Türkçecilerin ve Nurullah Ataç'ın yaptıklarını çok sert bir biçimde eleştiren Selahattin Batu, *yapıt, betik, yaşam, açmaz, beğeni, öykünmek, koşul, vb.* kelimelerin kullanılmasına alaysılama yolunu da kullanarak karşı çıkar. Uydurmacılığın tatsızlık olduğuna dikkat çeken Batu, Kutadgu

Bilig ve Dîvânu Lügâti't-Türk'ün sayfalarının karıştırılarak değil, mevcut anda yaşayan dilin içine girilerek Türkçenin güzelliklerinin aranıp bulunabileceğini belirtir. Yazar, öz Türkçecilerin soy Türkçeyi unutarak onu geçmişin kabalığına ve ilkelliğine döndürmeye çalıştıkları suçlamasında da bulunur. (1965a: 3-5). Bu satırların ve genel manada yazının kendisinden sadır olduğu Selahattin Batu'nun yazdıkları, 1960 askerî darbesinin hemen akabinde yapılan Dokuzuncu Türk Dil Kurultayının açılış konuşmasında ateşli bir biçimde mezkûr darbeyi savunup ona "büyük devrim" diyerek övdüğü ve DP iktidarını sert bir biçimde eleştirdiği düşünülürken oldukça dikkate şayandır (Dağtekin, 2022a: 102-103). Zira çok değil beş yıl içinde farklı bir Selahattin Batu portresi Hisar'daki bu yazıya olabildiğince yansımıştır.

Mehmet Çınarlı, Falih Rıfkı Atay'ın yazılarına yer verdiği tanıtma yazısında onun ilk olarak "Çift Dil" adlı yazısını yayımlar. Atay, bu yazıda kısaca dil devriminin bütün safhalarında bulunduğunu, dilde ırkçılık olamayacağını, imparatorluk sahibi Türklerin dilinin de bu özelliğine muvafık olmasının normal olduğu düşüncesini taşıdığını, özleştirme pahasına dilin anlatış gücünün azaltılmasının taraftarı olmadığını ifade eder. Çınarlı'nın tanıtma yazısına konu ettiği Atay'ın ikinci yazısı "Türk" başlığını taşır. Atay, bu yazıda ise kısaca Türk kanından gelmediği hâlde Türklüğe büyük hizmetleri olan kimseler olduğu gibi yabancı asıllı olsa da Türkçeye hizmet eden kelimeler olduğunu ve onların tasfiyesinin imkânsız olduğunu savunur. Atay, yazısının devamında dil devriminin olduğunu, gramerin Türkçeleştirdiğini, gereksiz yabancı kelimelerin ayıklanıp atılmaya devam ettiğini yazarak Türkçenin asırlarca başka dillere kelime verip onlardan kelime aldığını ve buna devam edeceğini ifade eder. Çınarlı, yazısında son olarak Selahattin Batu'nun Türk Dili'nde yayımlanan "Ataç ve Türk Dili" başlıklı yazısını tanıtır. Batu'nun bu yazısında Ataç'ın ve onun "çömezleri"nin dil anlayışına karşı çıktığını ifade eden Çınarlı, Selahattin Batu'nun hâlihazırda Türk Dili dergisinin yazı kurulu üyesi olduğunu hatırlatarak Kurum içinde aşırılıktan rahatsız olanların varlığına işaret eder (1965a: 16-18). Nurettin Sevin'in de Batu ile aynı fikri taşıdığı, kelime türetmede Türkçenin ses zenginliğinden faydalanılması gerektiği konulu yazısında müşahede edilmiştir (1965a: 16-17). Hisar dergisinin ertesi sayısında yine Mehmet Çınarlı, Selahattin Batu'nun Türk Dili'nde yayımlanan "Ataç ve Türk Dili" başlıklı yazısı sebebiyle TDK çevresi tarafından suçlanınca bir açıklama⁸ yayımlamak zorunda kalmasını eleştirerek Selahattin Batu'ya dergilerinde yer vermektan imtina etmeyeceklerini belirtir (1965b: 3-4).

Bu çağrıya olumlu yanıt veren Selahattin Batu'nun Hisar'ın ertesi sayısında yayımlanan yazısında Türkçenin bozulmaya doğru gittiğini, her önüne gelenin Türkçeye dilediğini yapma yetkisini kendinde bulduğunu, Türkçenin tadını almış kelimelerin tasfiye edilerek yerine tatsız tuzsuz uydurmaların konulmasına, gramer kurallarının yok edilmesine, kaba kelimelerin sanat diline yerleştirilmeye çalışılmasına karşı çıktığını, yabancı asıllı kelimelere [Arapça ve Farsça asıllı kelimeler kastediliyor. (F.D.)] karşı fanatiklik seviyesine geldiğini ifade eder. Yazar, uydurmacılığın özleştirme çabası sanılmasını yadırgayarak ve ölçsüzlüğün hastalık hâlini aldığı tespitini de yaparak bu akıntının Atatürk'çe bir tutumla üstesinden

⁸ Selahattin Batu'nun açıklaması Türk Dili dergisinin 1965 yılı Mart ayı sayısında yazarın "Dil'in Büyüsü" adlı yazısının sonunda yayımlanmıştır.

gelinebileceğini ifade eder (1965b: 7-9). Selahattin Batu, "Atatürk'çe tutum" ifadesiyle dönemin TDK'sinin Atatürk'ün yolundan ayrıldığı eleştirisini böylece satır arasına işlemiş olur.

Selahattin Batu'nun gelinen noktada, öz Türkçecilerin kalesi olan Türk Dili dergisinin gayelerini artık paylaşmadığı bu seri yazılarından anlaşılmaktadır. Yazarın, Hisar'ın ertesi nüshasında kaleme aldığı ve baş yazı muamelesi yapılarak ilk sayfada yayımlanan bir diğer yazısının da evvelki yazılarda işlenen fikri tahkim ettiği görülmektedir. Batu, bu yazısında Varlık dergisinin Nisan-1965 tarihli sayısında kendisine sert eleştirilerde bulunan Oktay Akbal'a bazı cevaplar verir. Batu; zevksiz, çirkin, mantıksız uydurmaların dili yıkacağını ifade ettikten sonra "Hacivat lehçesi"ne geçmiş ağdalı kelimelerden kurtulmak gerektiğini savunarak tasfiyenin sınırını ortaya koyar ve yazının sonunda Oktay Akbal'ı ciddiyete davet eder (1965c: 3-4).

Munis Faik Ozansoy ise dille alakalı bir yazısında TDK'nin içinde çıkan isyanın önemine dikkat çekerek Suut Kemal Yetkin ve Selahattin Batu gibi TDK'nin iki ünlü temsilcisinin, dile verdikleri zararlara karşı TDK'ye ve çevresine "yeter" dediklerini ifade ederek Falih Rıfki Atay'a karşı Türk Dili'nde yazılan öfkeli bir yazıyı⁹ tenkit eder. Ozansoy, dil devriminin bütün safhalarına şahitlik eden Atay'ın Dünya gazetesinde yayımlanan ve bir ay sonra da Hisar'da iktibas edilen "Öfke" adlı yazısını gündeme taşıyarak onun özleştirmeciliğin dili kısırlaştırdığını savunduğunu belirtir. Yazara göre Atay, "köylü ağzı"ndan başka bilgi kaynağı olmayan TDK'ye ve icraatlarına "hayır" demıştır. (1965: 3-4).

TDK ile eylem ve söylem çatışması yaşamaya başlayan ve geçmiş dönemde bu kurumda hatırı sayılır bir yerde olan Selahattin Batu, Hisar'da yayımlanan başka bir yazısında "şey" kelimesinin Türkçeden atılarak yerine "nen" kelimesinin ihdas edilmeye çalışılmasını eleştirir. Yazar, "şey" kelimesinin düşünme eylemimize dâhil olan bir kelime olmasına karşılık "nen" kelimesinin böyle bir özelliğinin olmadığını savunur. Yazar, devrimciliğin her şeyi yapabilmek şeklinde yorumlanmasını eleştirerek dil işinin bilgi işi olduğunu ifade eder (1965ç: 8-9).

Nurettin Sevin de dil zevkini konu edinerek yeni kelimelere karşı olmadığını, "çirkin sesleri" henüz ilmin ve onun araçlarının olmadığı ortamda yonta yonta kendi üstün estetiğine uydurmasını bilen Türk milletinin bu zevki tekrar hayata geçirerek yeni kelimelerden uygun gördüğünü titizlikle seçebileceğini belirtir. (1965b: 16-18). Nurettin Sevin, böylece Türk milletine rağmen alınan kararların kısa olduğu mesajını satırlarına işlemiştir.

Selahattin Batu, başka bir yazısında TDK ve çevresinin "Bırakın yazan yazsın, söyleyen söylesin Türkçe zamanla durulacak, kendini bulacak." şeklindeki sınırsızlığını ve ölçsüzlüğünü tasvip etmediğini, gelinen noktada "çatlak seslerin" hoşgörü ile karşılanamayacak kadar çok olduğunu ve bir nesli olumsuz yönde etkilediğini belirtir.

⁹ Söz konusu yazı Dr. Arın Engin mahlasıyla yazılan "Dil Devrimimiz ve Safsatacılar" adlı yazı olup Türk Dili dergisinin 1965 yılı Nisan ayı sayısının 533. sayfasında yayımlanmıştır. Yazarın tam adı Mehmet Saffet Engin Arın olup kendisi hakkında 2002 yılında bir yüksek lisans tezi yapılmış bir sosyologdur. (Bk. Kaşker, Seher (2002). *Mehmet Saffet Engin Arın Yaşamı, Eserleri, Düşünceleri ve Türk Sosyolojisine Katkıları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Batu, dilin arılaşmasının ölü kelimelerle ekleri diriltmek ve uydurmak demek olmadığını “kara kaplı kitap” ve “Kitap’a el basma” dilde dururken “betik” kelimesinin tutunamayacağı örneğiyle savunur. Batu, Atatürkçülüğün saplantıda direktmek demek olmadığını da yazısına ekler (1965d: 8-10).

Selahattin Batu, masa başında kelime atma işini “nöbet” kelimesinin yerine ihdas edilmeye çalışılan “beklem” kelimesi üzerinden de eleştirir. Akabinde kendisi de güya “öz Türkçe” kelime tekliflerinde bulunacağını ifade ettikten sonra “ezan” kelimesinin yerine “okunum” denilmesi gerektiğini eleştirel bir istihza ile TDK’ye tavsiye eder. Batu, aşırılıkların zararsız gibi gösterilemeyeceğini, bu aşırılıkları öven makaleler yazıldığını ve gençlerin bu dile maruz kaldıklarını belirterek tasfiyeciliğe ve öz Türkçeleştirme adı altında yapılanlara karşı çıkar (1965e: 5-7).

Jose Ortega y Gasset’ten okumalar yaptığını ve yepyeni şeyler öğrendiğini ifade ederek başladığı başka bir yazısında Selahattin Batu, Gasset’in dil ile ilgili verdiği hükümlere göre kıyaslandığında aşırıların kolayca uydurabildiği kanısına vardığını ve özleştirmecilerin böylece dilin buyruğunun dışına çıkmak suretiyle kendi buldukları ses bileşimlerini ortaya atarak bunların dilde yaşayacağı yanılışına düştüklerini ifade eder. Batu, “özleşme çirpınışı” ile köy ağzına olan yönelişleri hatırladığını belirterek özleştirmecilerin dili bozduklarına işaret eder. Batu, özleşmenin ilkelleşmek demek olmadığını, eskilerin de aynı hataya düşerek “Osmanlıca çıkmazı”na saplandıklarını ve Türkçenin dil imkânlarını hor gördüklerini belirterek yazısının sonunda özleştirmecilerin yapmış oldukları tekliflerle kültür dili kurulamayacağını gösterdiklerini, böylece farkında olmadan dile hizmet etmiş olduklarını yazar (1966: 16/31). Batu’nun yapısal eleştiriler barındıran bu ifadeleri, onun geçmiş yıllarda taşıdığı TDK üyesi kimliğiyle birlikte düşünüldüğünde dikkate şayandır.

Hisar’da uzun yıllar sonra yayımlanan bir yazısında dil ve kültürün ayrılmaz iki kavram olduğunu, bunları ayırıştırmanın imkansızlığını dile getiren Mehmet Kaplan, dilcilerin düştüğü yanılışın mücerret bir dil kanaatine kendilerini kaptırmaları olduğunu ifade ederek Batılıların dili soyutlayan çalışmalara direnç geliştirdiklerini ve kelimelerin mana ve tesirlerinin metin üzerinde tayin edilebileceği görüşünü benimsediklerini belirtir. (1965: 3). Kaplan, böylece tasfiye ve uydurma merkezli öz Türkçeci bakış açısını ilmî olarak tenkit eder.

Faruk Kadri Timurtaş, ilk dil kurultayı ve sonrasındaki çalışmalar ile o anlarda yaşananlardan bahsederek başladığı yazısında Atatürk’ün tehlikeyi kısa sürede fark ederek aşırılıktan ve tasfiyecilikten vazgeçtiğini yazar. Timurtaş, dilin sadeleştirilmesi ve istiklalini kazanması hedefinin 11. yüzyıla kadar çekilebileceğini, Kaşgarlı Mahmud’un Karamanoğlu Mehmed Bey’in, Ali Şîr Nevâî’nin yaptıklarından ve eserlerinden hareketle ortaya koyarak dilin sadeleşmesi gayesine varılmasının Atatürk ve onun irşatlarıyla olduğunu ifade eder. Dildeki bütün yabancı kelimelerin atılmasını istemenin ırkçılık olduğunu belirten Timurtaş, yabancı asıllı da olsa halkın benimsediği bir kelimeyi atmanın zararlı olduğu fikrini tekrarlayarak aşırı özleştirmecilerin gerçekte milliyetçi olmadıklarını savunur. Timurtaş, yapılması gerekenin kelime tasfiyesi değil dil bilgisine aykırı olmayan müdahalelerle sadeleştirme merkezli özleşme olduğunu, Batı kaynaklı terimlere karşılık bulmak

gerektiğini ancak o zaman gerçek anlamda dil bayramı kutlanabileceğini yazar (1965b: 7-9).

Munis Faik Ozansoy da TDK'nin anladığı biçimde bir özleştirmeyi tasvip etmediklerini şu cümlelerle ifade eder:

"...Kötü yazma hevesi edebiyatımızda gitgide alışkanlık hatta hastalık hâlini almıştır, hem de bulaşıcı hastalık. Tüm duygularımız, giysilerimiz ve yaşantularımızla birbirimize benziyoruz ve ne kadar biz değiliz. Adı özgürlük olunca hürriyet nasıl başıboşluk hâlini aldıysa, kişilik kılığına girince şahsiyet de yok oldu" (1966a: 3).

Mehmet Çınarlı, 11. Türk Dil Kurultayı vesilesiyle kaleme aldığı bir yazısında, basında TDK'nin tutumunu beğenmeyenlerin gericilikle ve Osmanlıca'yı diriltmeye çalışmakla suçlandığını belirterek kendilerinin böyle bir gayelerinin olmadığını altını çizer. Çınarlı, asıl meselenin de Osmanlıcaya dönüp dönmeme meselesi değil, dilde özleştirmeciliğin faydası ve sınırı olduğunu ifade ederek bazı devrimci yazarların dahi özleştirmede aşırıya gidildiğini gördüğünü ve bu aşırılığın zararlarına dikkat çektiklerini yazar. *"Dil ırkçıları"*nın keyfi hareket ettiğini belirten yazar, tartışmaların Osmanlıca-Türkçe kavgasına büründürülmesinin iyi niyetli olmadığını, Osmanlıca-Türkçe tartışmasını Türkçenin çok önce kazandığını belirtir. Özleştirmeye yönelik yapılan karşı çıkışı ve tartışmayı Osmanlıca-Türkçe kavgası boyutuna indirgeyenleri, daima savaş olmasını isteyen ücretli askerlere benzeten yazar, *"ucuz kahramanlık"* peşinde koşanları eleştirir. Öz Türkçecilerin, Atatürk'ün adını dil tartışmalarına yerli yersiz karıştırmasına tepki gösteren Çınarlı, Atatürk'ün aşırı özleştirmeciliği *"çıkılmaz"* olarak gördüğünü delilleriyle yazar (1966: 3-5).

Munis Faik Ozansoy, Türkçeyi özleştirme gayretindeki aşırılığın gelecek kuşakları geçmişe yabancılaştırdığı gibi yabancı dillere duyulan düşmanlık sebebiyle büyük dünya yazarlarının okunmadığını ve bunun peşinden gelen kültür yoksulluğu ile içi boş mısraların yazıldığını savunur (1966b: 3).

Necmettin Hacıeminoğlu ise dönemin TRT Daire Başkanlarından Turgut Özakman'a hitaben yazdığı bir yazıda özetle TRT'nin TDK'nin anlayışı çerçevesindeki program dilini sert biçimde tenkit ederek bu gidişle millî bir dilin ve millî bütünlüğün kalmayacağını savunur (1966: 14-15). Ertesi sayıda Hacıeminoğlu'na aynı başlıkla cevabi bir yazı kaleme alan Özakman ise özetle Anayasa'nın 26. maddesinde ifadesini bulan hükme göre herkesin anlayacağı konularla yetinemeyeceklerini ve her çeşit dinleyiciye seslenmek zorunda olduklarını ifade eder. Özakman, Türk dilinin özle ilgili bir değişim içinde olduğunu, radyo dilini eleştirenlerin *"yorgun aydınlar"* olduğu eleştirisini de yapar (Özakman, 1966: 6-7). Hacıeminoğlu, ilk yazısına cevap yazan Özakman'ın kendi gibi düşünenleri tatmin etmediğini yazarak radyo yayınlarında herkesin anladığı dilin kullanılması gerektiğini tekrar savunur. Hacıeminoğlu, akabinde hiçbir makamın hiçbir mefhumu dokunamayacağını ifade ederek ve TRT'den Türk milletinin anlamadığı kelimelerle yaptığı yayınlara son vermesini talep ederek Özakman'a hitaben şunları yazar:

"Türk milleti, Yahudiler gibi ölmüş bir medeniyeti yeniden kurmaya kalkışacak duruma düşmemiştir ki her şeye sıfırdan başlasın. Türklüğün dili, medeniyeti ve kültürü köklüdür,

sağlamdır ve devam ediyor. Bunu niçin baltalıyorsunuz? Hangi hakla millet bütünlüğüne kastediyorsunuz? Üstelik siz bir devlet memurusunuz.” (1967a: 6-7).

TRT radyosunda H. Rıdvan Çongur’un hazırlayıp sunduğu *Ana Dilimiz* adlı programa Hisar dergisi yazarları da davet edilir. Bu programda Hisar dergisi yönetici ve yazarlarına derginin yayın ve dil politikaları hakkında sorular yöneltilir. Bu sorulardan birine cevap veren Munis Faik Ozansoy, Hisar’ın geleneklerden kopmadan yenilenmeyi bildiğini ve Türk şiiri ile nesrinin temsilcisi olduğunu belirterek Türk dilini soysuzlaştırmak isteyenlerin etkisine kapılmadıklarını ifade eder. Ozansoy diğer bir soruya dilin özleşmesine ve sadeleşmesine taraftar olduğunu ancak bu ad altında dilin fakirleştirilmesine de karşı olduğunu söyler (Çongur, 1967: 16-17).

Hisar’ın başka bir sayısında Mehmet Nazım adlı bir yazar, Nazilerin kitap yaktıklarını, komünistlerin de aynı barbarlığı sergilediklerini ancak “öz Türkçeci ırkçıların” onlara taş çıkarttıkları şeklinde sert bir eleştiride bulunur. TDK’nin “kafatasçı” olduğunu ifade eden yazar, öz Türkçecilerin içinde etkili bir edebiyatçının olmadığını da yazar (1967a: 3).

Sanatkâr, düşünür ve mütercim arasında dili kullanma bakımından birtakım farklılıklar olduğunu yazan Necmettin Hacıeminoğlu, sanatkârın temel hedefinin “duyurmak” olması münasebetiyle dili kullanmada bir miktar “hür” olduğunu buna mukabil düşünürün temel hedefinde “anlatmak” ve “bir şeyler söylemek iddiası” olduğundan hür olmadığının altını çizer. Düşünürün umumileşmiş, mana ve nüanslarıyla kesinleşmiş kelimelerden kurulu bir sözlük kullanmasının zaruret olduğunu ifade eden Hacıeminoğlu’na göre mütercimin ise bir yazara göre ana dilleriyle olan ilişkilerinde düşünürden bile daha sıkı kayıt altındadır. Mütercim hem kendi milletine ve onun kültürüne hem yazarın diline ve onun milletin kültürüne saygılı olmak da zorundadır. Yazar, dil anarşisinin, kitabı çevrilen yazarın aleyhine bir durum teşkil ettiğini ve bu çerçevede hareket edenlerin amacının o yazarın kitabının okunmasından ziyade bir kitabın kapağında kendi adlarını görmek olduğunu, bundan dolayı memlekette tercüme konusunda sorumsuzluk ve anarşinin olduğunu savunur (1967b: 14-15). Yazar, böylece karşıtı olduğu kesimin günümüzün ifadesiyle kendi reklamlarına odaklandıklarına işaret ederek onları sert biçimde eleştirir. Bu yazının künhüne bakılırsa 60’lı yıllarda Hisar dergisinin öz Türkçeci yöntemlere muhalif olan yazarları, artık yazılarında bu yöntemlerin kendi düşüncelerine göre zararlarını sıralarken yeni bir strateji geliştirerek politik karşı çıkış tarzındaki bir muhalefet yoğunluğunu azaltıp daha akademik gerekçeleri öne çıkaran düşünceleri tahkim etmeyi ve okuyucularıyla paylaşmayı benimsemiş görünmektedirler. Bu tarzın, Hisar’ın daha önceki sayılarına bakıldığında akademik kimlik taşıyan Mehmet Kaplan ile başlayıp Faruk Kadri Timurtaş ile devam ettiğini, Selahattin Batu ile daha da güçlendiğini ifade etmek mümkündür.

TDK’nin eski başkanlarından olup daha sonra Kurumun takip ettiği yöntemlerden ayrılan Tahsin Banguoğlu, kendisiyle yapılan bir röportajda, dil bilgini olarak uydurmacılığa en başından beri karşı çıktığını, halkın kullandığı kelimelerin yazı dilinin esası olması gerektiğini savunduğunu söyler. Banguoğlu, iki tip uydurmacı olduğunu bunlardan birinin uydurmacılığı patent edinmiş olanlar diğerinin ise Rusya’nın tesirinde gelişen uydurmacılığı esas alanlar olduğunu ifade

ederek ilk gruptaki uydurmacıların halk tarafından yapılan uydurmanın tabii taraflarını beğenmediğini ve dili zorladıklarını, ikinci gruptaki uydurmacıların ise Rusya içindeki Türklerin hem birbirleriyle hem de Türkiye ile dil bağıni koparmak isteyen komünistlerin -bilerek veya bilmeyerek- etkisinde hareket ettiklerini, Türklüğü parçalamaya ve sosyalist terimleri Türkçeye dahil etmeye çalıştıklarını “toplum” kelimesi¹⁰ üzerinden açıklar. Banguoğlu artık Türkçeleşmiş olan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin atılmasını gayret ve ciddiyet ile bağdaştırmadığını ifade ederek atılan kelimelerin yerine Fransızcasının konulmasını “züppelik” olarak tanımlar. (Bakiler, 1967: 8-11).

Hisar’daki bir yazısında daha önce “Öztürkçe Masalı” adlı yazıyı kaleme alan Mehmet Nazım, diğer bir yazısında TDK’nin yalancı ve şantajcı olduğunu, “öz Türkçe” adıyla uydurma bir dil yapmaya çalıştığını ifade eder (1967b: 26-27). Mehmet Nazım, aynı başlıklı bir başka yazısında ise TDK’nin “öz Türkçe” kelimelerin yaygınlaştığı görüşüne karşı çıkarak “aykırı, boyut, bölüm, akım, gerilim, güçlü, kişi, tedirgin...” gibi TDK tarafından “öz Türkçe” olduğu ifade edilen kelimelerin “öz Türkçe” değil, Türkçe olduklarını ve yüzyıllardır yazıda da sözde de kullanıldığını yazar (1967c: 14-15). Nazım, seri yazılarının devamında TDK’nin “Yabancı dillerin baskısından kurtulmuş ulusal arı bir dil” söyleminin tasfiyecilik demek olduğunu ifade eder. Mehmet Nazım, Hisar ve çevresine TDK tarafından yapılan Arapça ve Farsçayı savundukları suçlamasını ise reddeder. Nazım, kendilerinin “öz Türkçe”den değil, Türkçeden yana olduklarını vurgulayarak TDK’nin “arı dil kuruntusunun” milletten kopuk yeni bir “divan dili”ne kapı açacağını altını çizer. Nazım, yazısının sonlarına doğru TDK’nin sandığının ve iddia ettiğinin aksine kendisinin Tarık Buğra olmadığını altını ısrarla çizer (1967ç: 19). Ancak aynı sayıda Tarık Buğra’nın kaleme aldığı yazıda Mehmet Nazım’ın kullandığı örnekler, seri yazılarının başlangıcı olan “Öztürkçe masalı” tamlamasıyla ve benzer üslupla yazıya başlaması, TDK çevresinin Mehmet Nazım’ın Tarık Buğra olduğu hakkındaki görüşünün bir temeli olduğu düşüncesini destekler mahiyettedir. Tarık Buğra, söz konusu yazısında “öz Türkçe masalı”nın peşine düşenlerin çelişki içinde olduklarını ve “dil ırkçılığı” yaptıklarını ifade eder ve “öz Türkçe masalı”nın getirdiği modaya kapılma yanılığısına düşmemek gerektiğini yazar (1967: 5).

TDK’nin Tarık Buğra’nın müstear adı olduğunu iddia ettiği Mehmet Nazım, bir başka yazısında dilin kavga meselesi olmasının ve bu kavgada en iyi yumruğu vuranın başarılı olarak addedilmesinin, zıvanadan çıkmaya başlayan bir hâl aldığını ve bu havayı yönetenlerin bu kavga ortamını arzu ettiklerini yazar. Akabinde Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi’nin tutumunu eleştiren Nazım, onun Hisar dergisinin dil tutumuna uygun biçimde düşünenlerin Osmanlılık sevdasında oldukları suçlamasına karşı çıkarak Nadi’nin “öz Türkçe”den dem vurmasına rağmen tasfiye edilmeye çalışılan Osmanlı Türkçesi kelimelerini kullanmaktan geri durmadığına ve kendisiyle çeliştigiğine işaret eder. Yazar, TDK ve çevresinin köşeye sıkışınca “Atatürk’ün ardına gizlenme”lerini de eleştirir (1967d: 6).

¹⁰ Tahsin Banguoğlu, Türklerin, sosyalistlerin dilinde “toplum” olarak tanımlandığını, oysa bu kelimenin dile uygun olmadığı gibi Türklerin diliyle, diniyle, kültürüyle köklü ve şerefli bir millet olduğunu ifade eder.

Dilin sadeleştirilmesi akımının Türkî-i Basit'e kadar geri götürülebileceğini, Tanzimat'tan sonra da bu akımın hız kazandığını ve bu dili milyonların anladığını belirten Mehmet Kaplan, Cumhuriyet devrindeki öz Türkçeciliğin ise artık kimsenin anlamadığı Osmanlıcaya değil yaşayan dile karşı bir hareket olduğunu ifade eder. Kaplan, komünist Rusya'nın Türk şivelerini kabartarak ilme aykırı biçimde Özbekçe, Kazakça, Kırgızca, vb. şekilde ayrı dillermiş gibi göstermelerindeki temel amacının Türkler arasındaki birliğin parçalanması isteği olduğunu yazarak ülkemizde de benzerinin "öz Türkçe", Arapça, Farsça, Osmanlıca diye yapılmaya çalışıldığının altını özellikle çizer (1967: 4-5). Hisarcılar, yukarıda da belirtildiği üzere sosyalist ve komünist akımların dil tutumları ve kararları yoluyla toplumu güdümüne almasına karşı mukavemette bulunmayı da hedeflerinden biri yaparlar. 19. asrın ortalarında Rus misyoner Nikolay İlminskiy eliyle Türk lehçelerinin bağımsız bir yazı dili ve dolayısıyla edebî dil yapılarak Türk boyları arasında iletişimin ve anlaşmanın zorlaştırılması hatta ortadan kaldırılması çalışmasının öz Türkçecilik adı altında Osmanlı Türkçesine ve halkın konuştuğu Türkçeye yabancılaştırma projesi olarak Türkiye'de sürdürülmek istendiğini yer yer zımnen yer yer açıktan savunan Hisarcılar, özleştirme faaliyetiyle Türk milletinin konuştuğu Türkçeye operasyon yapıldığına inanmışlardır. Bu meseleye siyasilerin de dahil olmasıyla dil tutumları tam bir politik veçhe kazanmış, 1950'den itibaren başlayan ve özellikle 70'li yıllarda zirvesini bulan yeni bir dil kullanım şekli ortaya çıkmıştır. Toplum içinde savunduğu politik görüşe göre kelime seçimi yapan başta siyasiler olmak üzere toplum tabakalarının varlığı da söz konusu olmuştur. Öyle ki devlet dairelerinde dahi üç farklı tabelanın olduğu durumlara rastlanmıştır. Örneğin bir bakanlık özlük işleri tabelasını diğeri, zat işleri bir diğeri ise personel işleri tabelasını kullanmaktaydı. Dolayısıyla devlet içinde dahi bakanlıklar hangi politik görüşün yönetiminde ise dil tercihleri de ona göre şekillenmekteydi (Dağtekin, 2022a: 212).

Mehmet Kaplan, bugünkü Türkiye'nin Osmanlı Türkiye'si olmadığı gibi dilinin de artık Osmanlı Türkçesi olmadığını altını çizerek ancak bu durumun geçmişini tanımamayı ve bilmemeyi gerektirmediğini, maziyi ve eserlerini hakir görmenin aşağılık duygusu olduğunu da belirtir. Yazar, Osmanlıcanın iftihar edilmesi gereken bir medeniyet dili olduğunu ve öz Türkçeciliği bir "beyin yıkama vasıtası" olarak kullanmak isteyenlerin olduğunu da ekler (1968: 5-6).

Munis Faik Ozansoy, ise dilde özleşmeyi ve sadeleşmeyi savunduğunu, bütün gücüyle buna çalıştığını ancak hangi dilden gelirse gelsin aslını unutturacak kadar Türkçeleşmiş ve milletin olmuş kelimeleri sınır dışı etmenin Türkçeye bir şey kazandırmayacağını ifade ederek kendisinin alkışladığı dil devriminin Türkçeyi fakirleştiren değil zenginleştiren devrim olduğunu ifade eder (1968: 3). Yazar, böylece temelde özleşmeye ve sadeleşmeye karşı olmadıklarını öz Türkçecilik adı altında tutulan yola, yönteme ve gündeme itiraz ettiklerini bu vesileyle bir kez daha kamuoyuna bildirmiş olur.

Cemil Meriç, "civilisation" kelimesine karşılık "medeniyet", "kültür" yerine "hars" kelimesini bir özentiyile uydurduğunu ifade ettiği Ziya Gökalp'ı eleştirdikten sonra "civilisation" kelimesinin Batıdaki anlam macerasını da okuyucuyla paylaşır. Meriç, ayrıca TDK'nin "ümran" kelimesinin "uygarlık", "kültür" kelimesinin "ekin" olarak

karşılmasını eleştirir (1970: 5-7). Yazar böylece öz Türkçeci yaklaşımı da eleştiriye tabi tutmuş olur.

Kuruluşundan itibaren Hisar dergisinin genel yayın yönetmenliği görevini üstlenen Mehmet Çınarlı, 1971 yılında yayımlanmış bir yazısında geçmişte aşırı derecede öz Türkçeci olup da dönemin konjonktürü gereği araya artık kimsenin anlamadığı birkaç Osmanlıca kelime katarak şiir yazarların olduğunu belirttikten sonra bu kimselerin göklere çıkarılmasını sert bir şekilde eleştirir. Uydurma kelimelerin arasına konulan Osmanlıca kelimelerin metne yakışmadığını düşünen yazar, bu şekildeki bir dil tavrının geçmişe bağlılık anlamına gelemeyeceğinin altını çizer (1971: 3-4). Yazar, böylece geçmişte sahiplenmenin dilde maddi zorlama, konjonktürel yaklaşım ve göstermelik bir çabayla değil, mana ve kültür bütünlüğü çerçevesinde olabileceğini savunmuş olur.

“Öz Türkçe” diye ileri sürülen birçok kelimenin yabancı kökenli olduğunun veya dil kurallarına aykırı biçimde uydurulduğunun örneklerle ispat edilmesine rağmen bu ispatların genel anlamda fayda getirmediğini, haklı olmanın bir davayı kazanmaya yetmediğini ifade eden Çınarlı, duygunun akla üstün geldiğini, söz cambazlığının hakikati sildiğini yazar. Çınarlı, yazısının sonunda gelinen noktada kurallara aykırı türetilen uydurma kelimelerin, radyo programlarında sıklıkla tekrar edilmesi, okul kitaplarına ve resmî belgelere girmesine izin verilmesi sebebiyle artık Türkçenin bünyesinden atılacağına inanmadığını ifade eder. Yazar, ilim ve hukuk diline dikkat çekerek burada bir başıboşluğun görüldüğünü, kendi uydurdukları terimlerle hukuk kitabı yazan akademisyenlerden sonra kanun ve yönetmelik yazarların da dilin kurallarına göre hareket etmediklerinden dolayı mevzuata uymak ve onu uygulamak zorunda olanların zorluk çektiklerini ifade eder. Toplumda dil kargaşası çıkaranların amacının milleti birbirine düşürmek olduğunun altını çizen yazar, bunun böyle gidemeyeceğini vurgular (1972a: 3-4). Yazar yazısının geneline bakıldığında “*dil savaşı*”nda gidişin öz Türkçeciliği uydurma ve tasfiye ekseninde görenlerin lehine bir hâl aldığı düşüncesine sahip olduğunun işaretini bu şekilde verir.

Osmanlıcanın kültür dili olduğunu ve Türk milletinin yetiştirdiği aydınları tanımak isteyenlerin Osmanlıca kitapları bilmeye mecbur olduğunu, buna mukabil “öz Türkçe” bize yeter, diyenlerin sözü dinlenilmeye değer bir şairine, hikâyecisine veya fikir adamına rastlamadığını ifade eden Mehmet Kaplan’ın, Osmanlıcanın tarihin anahtarı olduğunu, onu bir kültür ve medeniyet dili olarak görmek gerektiğinin altını kuvvetle çizdiği müşahede edilmektedir (1972a: 5).

13. Türk Dil Kurultayı vesilesi ile kaleme aldığı bir yazısında Necmettin Hacıeminoğlu’nun gerek TDK’nin gerekse de onun paralelinde hareket edenlerin şuurlu bir şekilde Türkçeyi bozma vazifesini ifa ettiklerini ve bu kesime nasihatın kâr etmeyeceğini, devletin bu meseleye el atması gerektiğini ifade ettiği görülür. Hacıeminoğlu, öz Türkçecilerin “özbeöz Türkçe” kelimeleri de tasfiye etmeye çalıştığını “*tüm*” kelimesi¹¹ üzerinden bir eleştiride bulunarak yazar. “*Tüm*”

¹¹ Osman Fikri Sertkaya, “*tüm*” kelimesi ile ilgili özetle bu kelimenin 60’lı yıllarda Arapça “*tamm*” kelimesinden uydurulduğunun iddia edildiğini ancak söz konusu kelimenin Kutadgu Bilig ve Divanu Lügati’t-Türk’ten başlayarak Lârendeli Hamdî’nin “*Yusuf u Zeliha*”sına kadar edebî eserlerde

kelimesinin “soyu sopu meçhul” bir kelime olduğunu ifade eden Hacıeminoğlu, uydurmacıların Türkçe cümle yapısını ve şeklini bozduklarını ifade ettikten sonra “sebeb” kelimesi yerine “neden” kelimesinin de yerli yersiz kullanılmasına karşı çıkar (1972: 10-11).

1000 Temel Eser projesi kapsamında yaptığı dil içi çevirilerin TDK üyesi Hasan Eren tarafından eleştirilmesinden dolayı ele aldığı bir yazısında Mehmet Kaplan, kelimelerin yerine göre tesir, mana ve nüans kazanması fikrinin göz önünde bulundurulması gerektiğinden bahisle mekanik çeviriye itiraz ederek öz Türkçecilerin kendisinin yapmış olduğu çevirileri eleştirmesini normal karşıladığını ve bunun zevk ve ölçü meselesi olduğunu ifade eder (1972b: 9-11). Yazar, böylece öz Türkçecileri bir bakıma mekanik, zevksiz ve ölçüsüz olmakla tavsif ederek bu akımın dil muhafazakârlarındaki görünüşünü kamuoyuna bildirmiş olur.

Şairin kendi dili konuşulduğu ve kendi milleti var olduğu sürece var olabileceğini ifade ederek şiirin yaşayan dille yazılması hâlinde gerçek bir sanat eseri olabileceğini savunan Mehmet Çınarlı, “arucular” dediği kesim tarafından uydurulmuş kelimelerle kaleme alınan şiirlerin yok olup gittiğini “öz Türkçe” bir şiirle örneklendirir¹² ve şairin millete ihanet etmemesi gerektiğini söyler (1972b: 3-4).

Mehmet Kaplan, “Eski Dilden Yeni Dile” adlı yazısının devamı niteliğinde sayılabilecek bir yazısında Mehmet Çınarlı’nın “Şiir, Dil ve Millet” adlı yazısında yaptığı gibi şiir sanatı üzerinden verdiği örneklerle yazısını tahkim eder. Öz Türkçecilerin kelimenin anlamını ve metnin bütününe göz ardı ettiğini savunan yazar, dili insandan, tarihten, kültürden ayırmaya kalkmanın her şeyin kaybı demek olduğunu ifade eder. Yazar ayrıca –yukarıda da işaret edildiği üzere- öz Türkçecilerin dile mekanik olarak yaklaşarak yanılgiya düştüklerine işaret eder (1973a: 6-8). Kaplan, yanı sıra, Osmanlıca’yı ve onu bilmeyi övdüğünü ancak bunu yaparken “Osmanlıcılık” düşüncesini gütmemediğini de belirterek fikir saplantılarının kökünde kelimelere karşı dikkatsizlik ve saygısızlık olduğunu belirtir. Mehmet Kaplan, Osmanlıcanın bir medeniyet dili olduğunu ve tarihini bilmek isteyenlerin Osmanlıca’yı bilmesinin de şart olduğunu ifade eder (1973b: 3). Kaplan, böylece öz Türkçecilerin yoğunlukta olduğu TDK’nin resmî görüşü olan Osmanlıca öğretiminin sakıncalı olduğu düşüncesini eleştirir. TDK’nin bu düşüncesi hakkında Kurumun başkanlığını ve uzun yıllar da genel yazmanlığını yapmış olan Ağâh Sırrı Levend’in konuya ilişkin şu ifadeleri fikir verecektir:

“Her meraklı gence: ‘Eski eserlerimizi tanımak için siz de Arap harflerini öğreniniz, Osmanlıca’yı sökmeye çalışınız.’ diyemeyiz. Bunu sağlamak için Arap harflerini liselerde öğretmek, Osmanlıca’yı ders olarak programlara almak da -zararı bir yana- faydasızdır” (1958: 595-596).

kullanıldığını, çağdaş Türk lehçelerinde de görülen bu kelimenin en az bin yıllık bir tarihi olduğunu ifade eder. (2016: 1063).

¹² Yazarın örnek verdiği ve önce 1934 yılında Cumhuriyet gazetesinde sonra Hareket dergisinin 1972 yılı Eylül ayı sayısında yayımlanmış arı dil mahsulü şiir şöyledir:

“Değişim Uzu

Uzun Minezi ve Yumuşları / Yoldaşseverlik / Değişim uzu, engin yüreğinde yer verir / Türden sözden hem taştan uz-iş yaratana”

Mehmet Kaplan, TDK Sözlüğü'nde kelimelere verilen anlamların tam olmadığını, lügate girmemiş nice deyimlerin ve ifade şekillerinin olduğunu da ifade eder (1975a: 5-7). Yazar, böylece öz Türkçeciliğin bu eksikliğin sebebi olduğunu yazısının ana fikrine yerleştirmiş olur. Mehmet Kaplan, ilmî terimlerin de mümkün mertebe Türkçe köklü olması gerektiğini savunarak şunları yazar:

"Öz Türkçeciler, yüzlerce yıldan beri günlük dile girmiş, manalarını herkesin bildiği kelimeleri ayıklamakla uğraşacaklarına, henüz geniş kitlenin bilmediği terimlere karşılık bulurlarsa çok iyi ederler" (1975b: 3-4).

Mehmet Kaplan böylece öz Türkçecilerin yöntemlerinin yanlış olduğu ana fikri çerçevesindeki düşüncesini öne sürer ve özleşmenin hangi alanda yapılması gerektiğinin kendi fikrine göre sınırını ortaya koymuş olur.

Türkçenin geniş imkânlarla rağmen gündün güne anlaşılmaz hâle gelmesini Türkçenin esaslarını bilmeyen yazarlara bağlayan Nurettin Sevin, kelime tasfiyeciliği yapan öz Türkçecilerin açtığı kapı ile Batı dillerinin Türkçeyi istila ettiğini ifade eder (1973: 9-10). Yazar, dilin doğal gelişiminden yana olduğunu belirterek rahat telaffuz edilen, güzel ve ahenkli kelimelerin bolluğu karşısında kulağa kötü gelen ahenksiz kelimelerin toplum içinde kaybolmasının esas olduğunu ifade eder (1975:14-16). Yazar, böylece öz Türkçeci anlayışın tasfiye yanlılığını eleştirmiş olur.

Hisar dergisinde çıkan dil yazılarına genel bir bakış yapılarak incelendiğinde dahi derginin dil politikasının özünü Türkçenin millî temelin unsurlarından biri olduğu fikrinin teşkil ettiği görülür. Bu merkezde; içinde dil, Türkçe veya kültür kelimesi geçmeyen yazılarda bile bu fikir kendini kuvvetle hissettirir. Mehmet Çınarlı, bu çıkarımı destekleyecek şu cümleleri bir yazısına şöyle işler:

"Binamızın temellerine indirilen kazmaların sesleri kulaklarımızı sağır edecek kadar yükselmişken, duvarların boyasını, perdelerin kumaşını karara bağlamamız vicdanlarımızı rahatlatmaya yetecek midir? Bizim bazı savaşçılarımız, arenalarda dövüşen Romalı gladyatörler kadar olsun, yaptıkları işin şuuruna varmış mıdırlar?" (1976: 3)

Mehmet Çınarlı'nın bu ifadeleri dil tartışmaları özelinde düşünüldüğünde yazar, Türkçe elden gitmek üzereyken dilcilerin, temeli olmayan evin duvarlarının rengini belirlemeye veya temelsiz eve perde seçmeye benzer işlerle uğraşanlar gibi dil işlerinde tali meselelerle uğraşmaları, yaptıkları işte bir şuur içinde hareket etmediklerinin göstergesidir, der gibidir.

Mehmet Kaplan da bir yazısında dile getirdiği cümlelerde Çınarlı'nın yazısını âdeta devam ettirerek onu destekler. Kaplan, bu yazısında tasfiye edilmek istenen kelimelerin Türkçe için temel mahiyet arz ettiğine işaret ederek öz Türkçecilikte şuurun nasıl olması gerektiğinin formülünü kendi fikriyatı çerçevesinde okuyucuyla şu şekilde paylaşır:

Geçen gün televizyonda bir şair, Türk Dil Kurumunu Türkçeye on binlerce Türkçe kelime kazandırdığı için övüyordu. Doğrusu bunları bilmek isterdim. Dil Kurumu dili zenginleştirmeye değil kelimelerin "öz Türkçe" oluşuna önem veriyor. (...) Öz Türkçecilik adına binlerce yıllık Türk kültürünün kapılarını genç nesillere kapatmak, onları kendi tarihine yabancılaştırmak ve yabanlaştırmak demektir. (...) Öz

Türkçecilik, dili daraltıcı değil genişletici, fakirleştirici değil zenginleştirici olduğu takdirde Türk kültürüne sahip olmadığı yenilikleri kazandırabilir.” (1976: 5).

M. Halistin Kukul ise güzelliğini ve işlekliliğini muhafaza eden nadir dillerden olan Türkçenin beceriksiz bir dil anlayışı neticesi kısır çekişmelere sahne olduğunu ifade eder. Yazar, bu cümlelerle öz Türkçecilik uğruna yapılan tasfiyeyi ve yanlış türetmeleri eleştiriyi tâbi tutarak Türkçenin “kurban edildiğini” şu sözlerle savunur:

“Biz, Türk dilini Et ve Balık Kurumu kombinalarında kesime verilen hayvanların durumunda görmek istemiyoruz.” (1979: 17).

Yazar, dil zevkinin olmadığı cümlelerin yaygınlaştığını, dilde ahengin bozulduğunu, cümlelerde kullanılan kelimelerin şaşkınlığa sebep olduğunu belirttiği diğer bir yazıda bu durumu anarşi olarak tanımlar (1980: 14). Yazının bütününe bakıldığında Kukul’a göre öz Türkçecilerin kullandığı yöntemin dilde kargaşanın en önemli sebeplerinden biri olduğu sonucu ortaya çıkmakta böylece Hisar dergisinin faaliyete başladığı günden faaliyetini sonlandırdığı güne kadar aynı çizgisini sürdürdüğü yazarlarının makaleleri vasıtasıyla müşahede edilebilmektedir.

Yılmaz Aybar imzalı bir yazıda ise öz Türkçeciler “fırsatçı” olmakla suçlanır. Yazının bir yerinde şu cümleler kaleme alınır:

“...Zamanla bakıp gördüler ki yazılarını zor anlaşılır kılarak herkesin gözünü boyamak yolunda kendileri için yepyeni bir fırsat doğmuştur. Öz Türkçe denmektedir bu fırsatın adına” (1978: 9).

Halkın günlük dilde kullandığı kelimeleri yazı dilinden uzaklaştırma çabasındaki öz Türkçeci yazarların yazı dilinin konuşma dilinden uzaklaştıkça değer kazandığına inandıklarını savunan Yılmaz Aybar, bu kesimin, dil davasının temelini bunun tam tersi olduğundan haberleri olmadığını da ifade eder (1980b: 2).

Çağdaşlaşmanın yabancı asıllı kelimelerden arınmakla olamayacağını savunarak TDK ve çevresinin eylemlerine işaret eden Aybar, Kurum tarafından yabancı denilerek atılan kelimelerin yerine aslında yine yabancı kelimeler getirildiğini örneklerle belirtir. Yazar, TDK’nin gelinen noktada lüzumsuz işler yapan bir kuruma dönüştüğünü ifade ederek yazısını sonlandırır (1980a: 19). Yılmaz Aybar böylece 80’li yılların başında TDK’nin vazifesini tamamladığı ve kapatılması gereken bir kurum olduğu fikrini savunanları desteklemiş olur.¹³

Yılmaz Aybar, Hisar dergisindeki son yazısında TDK’ye ne denilse denilsin kâr etmeyeceğini ve bu çabanın boş bir zahmet olacağını belirterek dil konusunda TDK’nin yolundan gidenlerin 12 Eylül öncesi her gün 20-25 cana kıyan teröristlerden farkı olmadığını ima eder. İlme, akla ve mantığa en uygun itirazların dahi TDK ve öz Türkçeciler tarafından dikkate alınmadığını ifade ettikten sonra yazar, 12 Eylül askerî darbesinin başı olan Kenan Evren’in TDK’ye yaşayan Türkçe doğrultusunda yaptığı

¹³ Türk Dil Kurumunun dernek statüsündeki son kurultayı, Kurumun devlet tarafından kapatılarak yerine Türk Dili Akademisi kurulması tartışmalarının ve endişesinin yoğunluğuyla şekillenmiştir. [Bkz. Dağtekin, Fuat (2021). *Türkiye’de Dil Tartışmaları ve Türk Dil Kurumu (1950-1983)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 322.

uyarını sevinçle karşıladıklarını, öz Türkçecilerin eylemlerinin ancak bu “dil” ile yapılacak girişimlerle önlenebileceğini ifade eder (1980c: 11).

Yusuf Ziya Beyzadeoğlu isimli öğretmen bir yazarın da kaleme aldığı uzunca yazısında özetle dil işlerinin derneklerle, kurumlarla, okullardaki dil kollarıyla ve her meslekten yetkisiz heveslilerle halledilebilecek bir konu olmadığını, devletin bu işe el atmasının şart olduğunu ifade ettiği görülür (1980: 3-4).

Özleştirmecilerle buna karşı çıkanların savaşının daha da şiddetlenip kızıştığını belirten Mehmet Çınarlı, Millî Eğitim Bakanlığının radyo ve televizyonun yardımı ve “*uydurukça*”yı benimseyen yazarlar vasıtasıyla ortak dilden ayrı bir dille okuyup yazan nesiller yetiştirdiğini ifade eder. Yazar, millî birliği tehlikeye sokan en önemli şeylerden birinin dil birliğinin bozulması olduğunu altını çizerek dil sahasının herkesin hüküm verebileceği bir hâlden kurtarmak için bir “*Dil Akademisi*”nin kurulmasının faydalı olabileceğini vurgular (1980a: 3-4).

Mehmet Çınarlı, Hisar dergisinin yayın hayatını sonlandırdığını ilan ettiği ve okuyucusuna veda ettiği son sayısında Hisar’ın kurulduğu ilk andan itibaren politik ve ideolojik baskılara boyun eğmeyen bir sanat anlayışı ile halkın diliyle konuşan bir edebiyatı koruyup geliştirme savaşını verdiğini yazarak bu savaşta Atatürk’ün milyonlarıyla beslenen TDK’yi, devletin milyonlarını harcayan TRT’yi, büyük tirajlı gazeteleri ve zaman zaman da Millî Eğitim ile Kültür bakanlıklarını karşılıklarına almak zorunda kaldıklarını belirterek bu savaşın eşit şartlarda yapılmadığını ifade eder (1980b: 3-5). Yazar, böylece mücadele ettikleri kesimlerin ulaşabildikleri geniş toplum kesimlerine kendilerinin maddi imkânsızlıklar sebebiyle sınırlı biçimde ulaşabildiklerine işaret ederek son durumun “öz Türkçe” lehine olduğunu vurgulamaya çalışır.

SONUÇ

Hisar dergisinde, TDK’nin yönetiminde sürdürülen ve özünü kelime tasfiyeciliğinin oluşturduğu öz Türkçecilik hareketine karşı bir mukavemet meydana geldiği müşahede edilmiştir. Bu çerçevede, Hisar dergisinde TDK’nin yayın organı Türk Dili dergisinin kuruluş yılına denk gelen 1951 yılından itibaren karşıt yazılar yazılmaya başlandığı görülmektedir. Dönemlerin siyasi havasına göre kimi zaman artan kimi zaman da azalan yelpazedeki bu yazılar, dilde muhafazakâr olan kesimin dil kimliğini topluma yansıtması açısından önem arz eder.

Türk kültür çevrelerinde Hisar okuluna tâbi yazarlar, kelime tasfiyeciliğini “*dilde ırkçılık*” olarak tanımlayarak “*özleşme*”nin tabii bir gelişim içinde cereyan etmesi gerektiğine inanmışlar ve topluma bu çerçevede seslenmişlerdir. Hisarcılar, dile zorla müdahale anlamını verdikleri “*özleştirme*”yi kabul etmediklerini her fırsatta kaleme alarak söylemlerinin baş öznesi yapmışlardır. Bununla beraber Hisarcılar, öz Türkçeleşmenin sınırlarının ve elde edilmesi umulan faydalarının ortaya konulmamasına açık bir itirazda bulunmuş ancak dönemin kuvvetli akademisyen ve sanatçı kalemleri vasıtasıyla amaçlarının Osmanlıca’yı diriltmek olmadığını hatta “*divan dili*”nin millettten kopuk bir dil olduğunu çekinmeden vurgulamışlardır. Öyle ki Osmanlıca-Türkçe kavgasının galibinin Türkçe olduğunun altını özellikle çizmişler

ya da yazılarında bu vakıayı hissettirmişlerdir. Hisarcılar, öz Türkçecilerin asıl hedefinin aslında Osmanlıca değil yaşayan Türkçe olduğunu savunduklarına da şahit olunmuştur.

Dilde estetiği ve zevki önceledikleri de anlaşılan Hisarcılara göre bir kelime tasfiye olacaksa bu, Türk milletinin o kelimeyi gündeminden ve beğenisinden düşürmesiyle gerçekleşebilir.

Dilde sadeleşmenin Millî Edebiyat Dönemi'nde tamamlandığı görüşünü savunan ve bu bakış açılarıyla Yeni Lisan Hareketi'nin 20. asrın ikinci yarısındaki temsilcisi olma hüviyetini üzerlerine alma gayretindeki Hisarcıların, sosyalist/komünist akımların tesirinde kalmış çeşitli mercilerin dil tercihleri, tutumları ve kararları yoluyla toplumu kendi güdümlerine almalarına karşı bir mukavemet gösterdikleri de anlaşılmaktadır. Buna göre öz Türkçeciliği bir "beyin yıkama vasıtası" olarak tanımlayan Hisarcılar, Rusya'daki Türk boylarına karşı lehçeler üzerinden uygulanan bölme siyasetinin sosyalist/komünist akımlarca Türkiye'de de "öz Türkçe", Arapça, Farsça, Osmanlıca üzerinden devam ettirildiğini ve söz konusu akımların Türk milleti içinde bir dil kargaşası çıkarma gayretinde olduklarını savunmuşlardır.

TDK'de belli konulara gelmiş olan önemli kişilerin zaman içinde Hisarcılarla görüş birliğine varması buna mukabil Hisarcı olup da daha sonra TDK safına geçmiş bir kalemin olmaması da dikkate değer bir durumdur. Hisar dergisi bunu satırlarına taşımak suretiyle iletişim propagandasının usullerini icra etmeyi ihmal etmeyerek tartışmalarda üstünlük elde etmeye çalışmıştır.

Hisar dergisinde, 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra da TDK'nin tasfiye merkezli özleştirmeci tutumuna karşı yazıların devam etmesi ve o dönemdeki Hisarcıların yer yer darbe sonrası oluşturulan devlet yönetiminden bu konuda hem açıktan hem de işari yolla destek beklemeleri dikkate şayandır. Bununla birlikte dönemin devlet yönetimi tarafından Hisar dergisine özel bir destek verildiğine dair bir veri tespit edilememiştir.

TDK, MEB ve TRT gibi kurumlar ile siyasi aktörler ve TDK'nin öz Türkçecilik başta olmak üzere diğer ilkelerine de bağlı gazetelerin ellerindeki muazzam gücün varlığının yanında Hisar dergisinin, sahip olduğu sınırlı imkânlar çerçevesinde ve kendileri -mütevazılık gereği- "amatör ruh" ile olduğunu ifade etseler de TDK'nin tasfiye merkezli özleştirmeciliğine ve onları destekleyen kurumlara karşı "profesyonel" bir dil savaşı yürüten döneminin önemli entelektüel oluşumlarından biri olduğu tarihî bir vakıadır.

Cumhuriyetimizin 100. yılına ulaştığı günümüzden dil tartışmalarının yapıldığı yıllara baktığımızda ve veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde 1951-1980 arası dönemde yaşanan dil tartışmalarının hatta kavgalarının gerek aydın çevrenin gerek genel manada toplumun üst sıralardaki gündemlerinden biri olduğu müşahade edilmektedir. 1980 yılından sonra ise söz konusu tartışmaların hızla toplum gündeminden düşerek ve çerçevesinin daralarak konuya ilgi duyan aydın kesimle sınırlı bir kimliğe büründüğü ifade edilebilir.

Bütün bu yaşananların bizi ulaştırdığı en açık sonuç dile ilmî olmayan yol ve yöntemlerle yaklaşılmasının, hakkında ilmî olmayan kararlar verilmesinin toplumsal düzeni bozduğu ve böylesi “maceralardan” özenle uzak durulmasının gerektiğidir. Dili, politik kavgaların gündelik öznesi yapmanın ise millî yapıya zarar verdiği bu tartışmalarla tecrübe edilmiştir.

Buradan hareketle, bir öneri olarak ifade etmek gerekirse, dilde muhafazakâr kesimin iddia ettiği üzere dilde devrimciliği benimseyen kesimin Türk milletini asırlarca yoğurarak şekillenmesini sağlayan manevi değerleri yok sayma ve bu değerleri yıkmaya temayüllerinin olup olmadığı ve böyle bir temayülleri varsa nedenlerinin araştırılması gerekmektedir. Aynı şekilde dilde devrimci kesimin iddia ettiği üzere dilde muhafazakârlığı benimseyen kesimin yeniliklere ve değişen dünyanın modern manadaki gereklerine karşı refleksif biçimde karşı çıkma temayüllerinin olup olmadığı ve böyle bir temayülleri varsa nedenlerinin araştırılması da gerekmektedir. Böylece yukarıda ifade edilen problemlerin, her iki kesimin bilinç altında yatan psikolojik ve sosyolojik saiklerin dile yansımaları çerçevesinde sahadan veriler de toplanarak bilimsel bir disiplinle çalışılması alana dönük akademik birikimin daha da artması açısından yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aybar, Yılmaz (1978). “Lügat Paralamak”. *Hisar Dergisi*. S. 172. s. 9.
- Aybar, Yılmaz (1980). “Kafalar ve Kelimeler”. *Hisar Dergisi*. S. 269. s. 19.
- Aybar, Yılmaz (1980). “Türkçe Kelimesi Türkçe mi?”. *Hisar Dergisi*. S. 273. s. 2.
- Aybar, Yılmaz (1980). “Yabancı Dil”. *Hisar Dergisi*. S. 277. s. 11.
- Bakiler, Yavuz Bülent (1967). “Türk Dili Üzerine Tahsin Banguoğlu ile Bir Konuşma”. *Hisar Dergisi*. S. 40 s. 8-11.
- Balyemez, Sedat (2021). “Nurullah Ataç’ın Sözcüklerinin Kaynakları”. *SEFAD*. S. 45. s. 248.
- Batu, Selahattin (1965). “Çirkin Türkçe”. *Hisar Dergisi*. S. 15. s. 3-5.
- Batu, Selahattin (1965). “Dilde Kördöğüşü”. *Hisar Dergisi*. S. 17. s. 7-9.
- Batu, Selahattin (1965). “Dili Öldürmeyelim”. *Hisar Dergisi*. S. 18. s. 3-4.
- Batu, Selahattin (1965). “Kelimelerin Dünyası”. *Hisar Dergisi*. S. 19. s. 8-9.
- Batu, Selahattin (1965). “Uydurmacılığı Bırakalım”. *Hisar Dergisi*. S. 20. s. 8-10.
- Batu, Selahattin (1965). “Dil Pelesengi”. *Hisar Dergisi*. S. 24. s. 5-7.
- Batu, Selahattin (1966). “Halk Ağzı mı, Kültür Dili mi?”. *Hisar Dergisi*. S. 25. s. 14-16, 31.
- Beyzadeoğlu, Yusuf Ziya (1980). “Atatürk Dil Akademisi”. *Hisar Dergisi*. S. 274 (199). s. 3-4.
- Buğra, Tarık (1967). “Dil Oyunları”. *Hisar Dergisi*. S. 45. s. 5.
- Burdurlu, İbrahim Zeki (1954). “Türkçe Yazabilmek”. *Hisar Dergisi*. S. 48. s. 8-9.
- Burdurlu, İbrahim Zeki (1954). “Düşünce ve Cümle”. *Hisar Dergisi*. S. 51. s. 12-13.

- Çınarlı, Mehmet (1964). "Yeniden Çıkarken". *Hisar Dergisi*. S. 1. s. 3.
- Çınarlı, Mehmet (1965). "Dil Üzerine". *Hisar Dergisi*. S. 15. s. 16-18.
- Çınarlı, Mehmet (1965). "Yine Dil Üzerine". *Hisar Dergisi*. S. 16. s. 3-4.
- Çınarlı, Mehmet (1966). "Dil Devrimi, Türkçüler ve Atatürk". *Hisar Dergisi*. S. 32. s. 3-5.
- Çınarlı, Mehmet (1971). "Uyumak, Uyanmak Üzerine". *Hisar Dergisi*. S. 91. s. 3-4.
- Çınarlı, Mehmet (1972). "Dil Konusuna Dönüş". *Hisar Dergisi*. S. 100. s. 3-4.
- Çınarlı, Mehmet (1972). "Şiir, Dil ve Millet". *Hisar Dergisi*. S. 108. s. 3-4.
- Çınarlı, Mehmet (1976). "Cevap Bekleyen Sorular". *Hisar Dergisi*. S. 147. s. 3.
- Çınarlı, Mehmet (1980). "Mahallî Söyleyiş, Yaşayan Türkçe ve Hukuk Dili". *Hisar Dergisi*. S. 272. s. 3-4.
- Çınarlı, Mehmet (1980). "Hoşça Kalın". *Hisar Dergisi*. S. 277. s. 3-5.
- Çınarlı, Mehmet (1987). "Hisar'dan Hatıralar". *Türk Dili*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. C. 53. S. 425. s. 307.
- Çınarlı, Mehmet (1998). "Hisar". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 127.
- Çongur, H. Rıdvan (1967). "Radyoda 'Hisar' Saati". *Hisar Dergisi*. S. 38. s.16-17.
- Dağtekin, Fuat (2022). *Türkiye'de Dil Tartışmaları (1950-1983)*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Dağtekin, Fuat (2022). "Modern Dil Tartışmaları Bağlamında Türk Dili Dergisinin Osmanlı Türkçesine Yaklaşımı (1951-1960)". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 28. s. 23-63.
- Emiroğlu, Öztürk (2009). "Kaynağını Gelenekten Alan Hisarcılar". *Turkish Studies*. S. 4. s. 1309.
- Hacıeminoğlu, M. Necmettin (1966). "Radyonun Dili Üzerine". *Hisar Dergisi*. S. 35. s. 14-15.
- Hacıeminoğlu, M. Necmettin (1967). "Gene Radyonun Dili Üzerine". *Hisar Dergisi*. S. 37. s. 12-15.
- Hacıeminoğlu, M. Necmettin (1967). "Sanatkâr, Düşünür, Mütercim ve Dil". *Hisar Dergisi*. S. 39. s. 14-15.
- Hacıeminoğlu, M. Necmettin (1972). "Uydurmacıların Asıl Maksadı". *Hisar Dergisi*. S. 105. s. 10-11.
- Kaplan, Mehmet (1952). "Dil Hakkında". *Hisar Dergisi*. S. 30. s. 3-4.
- Kaplan, Mehmet (1952). "Batı Medeniyeti ve Kök Bilgi". *Hisar Dergisi*. S. 31. s. 6-7.
- Kaplan, Mehmet (1953). "Eski Kültürü Öğrenmek Zarureti". *Hisar Dergisi*. S. 33. s. 4-5.
- Kaplan, Mehmet (1965). "Dil ve Kültür". *Hisar Dergisi*. S. 22. s. 3.

- Kaplan, Mehmet (1967). "Dilde Aşırılık ve İtidale Dair". *Hisar Dergisi*. S. 47. s. 4-5.
- Kaplan, Mehmet (1968). "Osmanlı ve Osmanlıca". *Hisar Dergisi*. S. 54. s. 5-6.
- Kaplan, Mehmet (1972). "Osmanlıca". *Hisar Dergisi*. S. 105. s. 5.
- Kaplan, Mehmet (1972). "Eski Dilden Yeni Dile". *Hisar Dergisi*. S. 106. s. 9-11.
- Kaplan, Mehmet (1973). "Dil ve İnsan". *Hisar Dergisi*. S. 109. s. 6-8.
- Kaplan, Mehmet (1973). "Osmanlı, Osmanlıca, Osmanlıcılık". *Hisar Dergisi*. S. 116. s. 3.
- Kaplan, Mehmet (1975). "Dil ve Edebiyat". *Hisar Dergisi*. S. 136. s. 5-7.
- Kaplan, Mehmet (1975). "Ortak Dil, Kültür Dili ve İlmî Terimler". *Hisar Dergisi*. S. 141. s. 3-4.
- Kaplan, Mehmet (1976). "Dilde Zenginlik ve Fakirlik". *Hisar Dergisi*. S. 148. s. 5.
- Karaer, Mustafa Necati (1964). "Sanatçının Dili". *Hisar Dergisi*. S. 3. s. 8-9.
- Karaer, Mustafa Necati (1964). "Türkçede Yabancı Kelimeler". *Hisar Dergisi*. S. 2. s. 15.
- Korkmaz, Zeynep (2007). "26 Eylül ve Dilimizi Türkçeleştirme Yolundaki Gelişme Süreçleri". *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kukul, M. Halis (1979). "Yine Dil Meselesi". *Hisar Dergisi*. S. 263. s. 17.
- Kukul, M. Halis (1980). "Mefhumlar Anarşisi". *Hisar Dergisi*. S. 268. s. 14.
- Külebi, Cahit (1953). "Düşünü Üzerine". *Hisar Dergisi*. S. 36. s. 3.
- Meriç, Cemil (1970). "Ümrandan Uygurlığa". *Hisar Dergisi*. S. 70. s. 5-7.
- Nazım, Mehmet (1967). "Öztürkçe Masalı". *Hisar Dergisi*. S. 38. s. 3.
- Nazım, Mehmet (1967). "TDK'nın Otopsi". *Hisar Dergisi*. S. 40. s. 26-27.
- Nazım, Mehmet (1967). "TDK'nın Otopsi". *Hisar Dergisi*. S. 43. s. 14-15.
- Nazım, Mehmet (1967). "Biraz Utanmaz mısınız?". *Hisar Dergisi*. S. 45. s. 19.
- Nazım, Mehmet (1967). "Türkçeyi Sevmek". *Hisar Dergisi*. S. 46. s. 6.
- Ozansoy, Munis Faik (1951). "Dil Meselesi". *Hisar Dergisi*. S. 12. s. 3.
- Ozansoy, Munis Faik (1952). "Dilcilik Oyunu". *Hisar Dergisi*. S. 29. s. 3.
- Ozansoy, Munis Faik (1953). "Nesrimiz". *Hisar Dergisi*. S. 40. s. 3.
- Ozansoy, Munis Faik (1954). "Dilde Soysuzlaşma". *Hisar Dergisi*. S. 52. s. 3.
- Ozansoy, Munis Faik (1964). "Dilde Ölçü". *Hisar Dergisi*. S. 4. s. 3.
- Ozansoy, Munis Faik (1964). "Sarsak Cümleler İnmeli Mısralar". *Hisar Dergisi*. S. 8. s. 3.
- Ozansoy, Munis Faik (1965). "Özleştirme Değil Bulandırma". *Hisar Dergisi*. S. 19. s. 3-4.
- Ozansoy, Munis Faik (1966). "Dile Saygı". *Hisar Dergisi*. S. 26. s. 3.

- Ozansoy, Munis Faik (1966). "Yarına Karşı Sorumluluğumuz". *Hisar Dergisi*. S. 34. s. 3.
- Ozansoy, Munis Faik (1968). "Yine Dil Konusu". *Hisar Dergisi*. S. 57. s. 3.
- Özakman, Turgut (1964). "Tarih Şuuru ve Dil Üstüne". *Hisar Dergisi*. S.4. s. 9.
- Özakman, Turgut (1964). "Gene Dil Sorunumuz". *Hisar Dergisi*. S. 9. s. 14-15.
- Özakman, Turgut (1966). "Radyonun Dili Üzerine". *Hisar Dergisi*. S. 36. s. 6-7.
- Sevin, Nurettin (1965). "Türkçenin Ses Zenginliği". *Hisar Dergisi*. S. 16. s. 16-17.
- Sevin, Nurettin (1965). "Gelişen Türkçede Zevk İnceliği". *Hisar Dergisi*. S. 19. s. 16-18.
- Sevin, Nurettin (1973). "Bilmek mi Bilmemek mi?". *Hisar Dergisi*. S. 117. s. 9-10.
- Sevin, Nurettin (1975). "Sahne Dili". *Hisar Dergisi*. S. 137. s. 14-16.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1964). "Dil ve Dilde Devrim". *Hisar Dergisi*. S. 4. s. 11.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1964). "Dilde Yenilik ve Yeni Kelimeler Meydana Getirilişi". *Hisar Dergisi*. S. 5. s. 12.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1964). "Dil Davasının Esas Noktaları". *Hisar Dergisi*. S. 8. s. 7.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1965). "Dil Davasının Çözümü". *Hisar Dergisi*. S. 14. s. 18/26.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1965). "Gerçek Dil Bayramı". *Hisar Dergisi*. S. 23. s. 7-9.
- Uzer, Suat (1953). "Mehmet Kaplan'la Bir Konuşma". *Hisar Dergisi*. S. 34. s. 10-11.
- Yıldız, Abdullah (2018). *Hisar Dergisi Şairlerinin Şiirlerinde Halk Bilimi Unsurları*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Geliş Tarihi / Received: 29/05/2024 Kabul Tarihi / Accepted: 31/05/2024

**MARQUEZ'İN KOCAMAN KANATLI
İHTİYAR ADAM ile HAKAN
SARIPOLAT'IN SATILIK MELEK
TÜYÜ ÖYKÜLERİNDE BÜYÜLÜ
GERÇEKÇİLİK**

THE MAGICAL REALISM IN
MARQUEZ'S *THE OLD MAN WITH
HUGE WINGS* AND HAKAN
SARIPOLAT'S *ANGEL FEATHER FOR
SALE STORIES*

Prof. Dr. Nilüfer İLHAN
Yozgat Bozok Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: nilufer.ilhan@bozok.edu.tr
Orcid: 0000-0002-0986-7263

Öz

Batı'da 18. yüzyılda Aydınlanma'nın akli ve bilimi merkeze alması, insanın mistik ve metafizik anlayıştan uzaklaşmasını, bilimsel yasanın getirdiği determinizme teslim olmasını, kendine, doğaya ve evrene bakışının değişmesini beraberinde getirir. Buna karşılık 20. yüzyılda, insanın katı ve somut olandan kaçma düşüncesi, gizemli ve büyümlü olana duyulan arzu ve özlemi ortaya çıkararak edebiyatta; fantastik, gotik ve büyümlü gerçekçilik gibi türlerin doğmasına katkıda bulunur. Avrupa'da Franz Roh isimli bir ressamın 1925 yılında ilk kez kullandığı ve deneysel/estetik bir çabayı açığa çıkardığı büyümlü gerçekçilik, Latin Amerika gibi Batı tarafından sömürülen ve ezilen halkların bulunduğu, sözlü kültürün/folklorün canlılığını korumakla "otantik bir bilincin" hâkim olduğu coğrafyada, çok uzun yıllar gündelik yaşamda yer etmiştir. Büyü ve gerçek gibi birbirine zıt sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşarak oksimoronik ve paradoksal niteliği bulunan büyümlü gerçekçilik, merkezin dışında kalan insanların inanç, düşünce ve yaşam tarzına eğilmekle "öteki"nin sesi olarak kendine yer bulur. 1967 yılında yazdığı *Yüzyıllık Yalnızlık* romanı ile büyümlü gerçekçiliğin tüm dünyada duyulmasında öncü olan ve Latin Amerika'da "boom/patlama" hareketini başlatan Kolombiyalı yazar Gabriel Marcia Marquez (1927-2014), öykülerini de büyümlü gerçekçiliğe uygun olarak yazar. Marquez, öykülerinde Latin Amerika'nın coğrafyasını ve tarihini sosyo-politik bir bağlamda ele alırken batıl inançlarını ve sözlü kültürünü de açığa çıkarır. Marquez'in roman ve öykülerinde büyümlü gerçekçiliğin sağladığı olağanüstülük ile gerçekliği bir araya getirerek melez bir anlatım biçimini kurgulama tekniği, birçok yazarı etkiler ve modern yaşamda görülen inanç ve kültürlerin dışarıya yansımalarına katkıda bulunur. Çağdaş Türk edebiyatı içinde öyküleriyle yer alan Hakan Sarıpolat'ın (1987-) da *Cıs* (2021) isimli öykü kitabında Marquez'den etkilendiği söylenebilir. Bu çalışmada Marquez'in yazdığı "Kocaman Kanatlı İhtiyar Adam" ile Sarıpolat'ın kaleme aldığı "Satılık Melek Tüyü" öyküleri, büyümlü gerçekçi unsurlar noktasında karşılaştırılacak, benzerlik ve farklılıklar ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: : Latin Amerika, Büyümlü Gerçekçilik, Öykü, Gabriel Garcia Marquez, Hakan Sarıpolat.

Abstract

The Enlightenment's focus on reason and science in the 18th century in the West brought about a move away from mystical and metaphysical understanding, surrender to the determinism brought by scientific law, and a change in the perspective of oneself, nature and the universe. On the other hand, in the 20th century, man's idea of escaping from the solid and concrete revealed the desire and longing for the mysterious and magical in literature; It contributes to the birth of genres such as fantasy, gothic and magical

realism. Magical realism, which was first used in Europe by a painter named Franz Roh in 1925 and revealed an experimental/aesthetic effort, was used in regions such as Latin America, where there are peoples exploited and oppressed by the West, and where an "authentic consciousness" prevails by preserving the vitality of oral culture/folklore. It has had a place in daily life for many years. Magical realism, which has an oxymoronic and paradoxical nature by combining contradictory words such as magic and reality, finds a place for itself as the voice of the "other" by focusing on the beliefs, thoughts and lifestyles of people outside the center. Colombian writer Gabriel Marcia Marquez (1927-2014), who was a pioneer in making magical realism known all over the world and started the "boom" movement in Latin America with his novel *One Hundred Years of Solitude*, written in 1967, also writes his stories in accordance with magical realism. In his stories, Marquez discusses the geography and history of Latin America in a socio-political context, while also revealing its superstitions and oral culture. In his novels and stories, Marquez's technique of creating a hybrid form of narrative by bringing together the extraordinary and reality provided by magical realism has influenced many writers and contributes to the external reflection of the beliefs and cultures seen in modern life. It can be said that Hakan Sarıpolat (1987-), who is included in contemporary Turkish literature with his stories, was also influenced by Marquez in his story book *Cis* (2021). In this study, the stories "The Old Man with Big Wings", written by Marquez, and "The Angel Feather for Sale", written by Sarıpolat, will be compared in terms of magical realist elements, and their similarities and differences will be revealed.

Keywords: Latin America, Magical Realism, Story, Gabriel Garcia Marquez, Hakan Sarıpolat.

GİRİŞ

Büyülü Gerçekçilik ve Tarihsel Gelişimi

Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin akı, bilimi, tekniği ve somut gerçeği öne çıkararak Aydınlatma'yı başlatması; yaşamda var olan mistik, metafizik ve büyülü bakış açısını yansıtan dünya görüşündeki köklü değişiklik ve geleneksel düşünceden kopuşu ortaya çıkarır. Akıl ve bilimin merkezinde oluşan bu yeni paradigma, somut gerçekliğe odaklanan determinist bir anlayışın hâkim olmasını sağlayarak sezgisel yolla edinilen bilgileri geçersiz kılar. Bu noktada geleneksel olan inanç dizgeleri; batıl, hurafe ve masal şeklinde görülerek bilim ve teknik karşısında yenilgiye uğratılmaya çalışılır. Ancak zamanla, bilim ve teknik ile elde edilen ve mutlak doğru kabul edilen bilgilerin oluşturduğu tek yanlılık, insanın bilinçdışına eğilmesine, gizemli ve büyülü olanı tekrar ortaya çıkarmasına neden olarak Freud'un deyişiyle "bastırılan ve susturulanın geri dönüşünü" (2016: 37) kaçınılmaz kılar. Avrupa'da ortaya çıkan romantizm ve gerçeküstücülük gibi akımlar, Aydınlanma ve modernitenin getirdiği salt akı öne çıkararak anlayışa bir itiraz olarak belirir. Edebiyat ve sanatta ise büyülü ve gizemli olana doğru tekrar bir eğilimin başlaması fantastik, gotik ve büyülü gerçekçilik gibi türlerin doğmasına öncülük eder.

Büyülü gerçekçilik, büyü ve gerçek gibi yan yana gelmesi pek de mümkün görünmeyen iki zıt sözcükten oluşmakla oksimoron ve paradoksal bir anlamı içinde barındırır. Kavram, var olan somut gerçeklere ve olağanüstü varlık, olay ve

durumların birlikteliğine kendini dayayarak melez bir anlayışa işaret eder. İnsanın bilinçdışında yer edinen arketipsel sembollerin açığa çıkmasına ve sözlü kültürün de görünürlük kazanmasına yardımcı olarak geleneğe gönderme yapar. Bu anlamda “mitsel gerçeklik”, “metaforik gerçeklik”, “şamanik gerçeklik”, “psişik gerçeklik”, “olağanüstü gerçeklik” ve “muhteşem gerçeklik” gibi tanımlamalar ile karşı karşıya gelir. Birçok tanımının yapılması, Avrupa ve Latin Amerika’da farklı zamanlarda farklı amaçla ortaya çıkmasından, değişik inanma ve görme biçimlerini sunmasından ve karnavaleks bir anlayışı yansıtmışından kaynaklanır. Fredric Jameson’un deyişiyle “garip bir baştan çıkarıcılığının olması”yla (1986: 302) üzerinde konuşulmaya ve tartışılmaya devam eder. Bugün Latin Amerika kıtası ile özdeşleşen, kıtanın post-kolonyal geçmişinden hareket ederek sosyo-politik, kültürel ve ekonomik durumunu göz önüne seren büyümlü gerçekçiliğin edebî bir tür olarak şekillenmesinden önce, onu ilk kullanan ismin Alman romantik şair ve felsefecilerden Novalis’in olduğu görülür. Novalis, sanayi devrimiyle birlikte doğadan kopan, heyecanını ve tutkusunu yitiren, varlığı unutarak kendine yabancılaşan insanın, şiirin merkezinde “büyümlü idealizme” ulaşabileceğinin altını çizip yeni bir gerçeklik anlayışını ortaya koyar (1995: 34). Büyümlü gerçekçiliğin felsefe ve şiirin alanından çıkarak resim gibi bir disiplinin içinde kullanılması, 1925 yılında Alman sanat eleştirmeni Franz Roh tarafından gerçekleşir. Franz Roh, yeni yapılan resimlerde nesnenin bambaşka bir gerçekle sunulmasından ve gizem oluşturmaktan hareketle bu resimleri büyümlü gerçekçi olarak tanımlar (Reeds, 2012: 47). Büyümlü gerçekçiliğin edebî bir kavram olarak kullanılması ise 1927 yılında İtalyan eleştirmen, şair, romancı ve öykücü Massimo Bontempelli ile gerçekleşir. Bontempelli, ulusal bir kimlik kurgulamak için geçmişe ait olan destan, mit ve masal gibi edebî türleri bugüne taşıma anlayışını büyümlü gerçekçilik kavramı ile tanımlayarak “geleneğin yeniden icat edilmesi” gerektiğini duyumsatır. Kavramın Avrupa’dan çıkarak Latin Amerika kıtasını geçmesi ise Paris’te bulunduğu sıralarda sürrealizmden etkilenen Latin Amerikalı Alejo Carpentier ve Arturo Uslar Pietri ile olur. Söz konusu yazarlar, ait oldukları toplumun otantik kültürünü modern bir tür olan roman ve öykünün içinde göstererek Latin Amerikalıların modernite ve geleneksel inanç/kültür arasında ya da teknoloji ile batıl/mitik inançları arasında kalan melez yaşamlarını dikkate sunarlar.

Büyümlü gerçekçiliğin isminden başlamak üzere bir melezliğe ve karnavaleks bir anlatıma işaret etmesi, onu tanımlama ve özelliklerini ortaya koymada da belirleyici rol üstlenir. Bir taraftan büyümlü, sihirli, gizemli ve olağanüstüden beslenirken diğer taraftan gündelik yaşamın gerçeklerine de yer verilir. Melezlik ile modern insanın bilinçdışında kalan arketipsel sembolleri açığa çıktığı gibi yaşanan zamanda gerçeğin salt görünene odaklı olmadığı, aklın ve bilimin de çözümlenmek için yetersiz kaldığı olağanüstü varlık, olay ve durumların da olduğu gösterilir. Bu şekilde, gerçeklik ve olağanüstülük birbiri üzerinde hiyerarşik bir üstünlük kurmadan, birbirini

dengelemeye çalışır: “Mantıksız ve inanılması güç olaylar, doğrulukları sorgulanmaksızın ve herhangi bir açıklamaya yer verilmeden tasvir edilir ve anlatılan öykünün bağlamında oldukları gibi kabul edilir” (Özüm, 2009: 30). Büyülü gerçekçi metinlerde olağanüstünün sıradan, sıradanın da olağanüstü şekilde sunulması ise yabancılaştırma tekniği ile gerçekleşir. Yabancılaştırmada esas olan, genel kabullerin dışına çıkararak nesne, olay ve durumların gerçeklik algısını bozmaktır. Bu da nesne, olay ve durumlara yüklenen anlamların değişmesi ve yeni bir bakış açısının sağlanması anlamına gelir. Yabancılaştırma tekniği ile özellikle şiirde karşılaşılan büyümlü gerçekçi metinlerde ise “ezici bir inançsızlık duygusunun” önüne geçmek hedeflenir.

Büyülü gerçekçi anlatım biçiminde, melezlik ve yabancılaştırma tekniği üzerinden gerçeği ve olağanüstüyü yan yana getirerek inanma edimini sağlayan kişinin yazar-anlatıcı olduğunu belirtmek gerekir. Yazar-anlatıcı, bilimsel ve pozitif bir anlayışı benimsese bile burada anlattığı olağanüstü varlık, olay ve durumlara karşı mesafesini, suskunluğunu ve ketumluğunu koruyarak okurda görülebilecek olan tereddüdün, kararsızlığın ve inançsızlığın önüne geçer. Psikolojik çözümlemelere gitmekten kaçınıp karakterler arasında taraf tutmak ve yakın olmak gibi bir eğilimi sergilemekten uzaktır. Yazar-anlatıcının gerçek yaşamın içine olağanüstüyü dâhil etmesi ise toplumun inanç dünyasında etkisini gösteren melek, şeytan, peri, cin ve Azrail gibi varlıklar; efsane, mit, destan, halk hikâyeleri, masal gibi sözlü kültür ürünleri ve batıl inançlar ile hurafeler gibi inanç biçimleriyle kendini görünür kılar. Gerçek ile düşsel kurmacayı iç içe geçirerek olağanüstünün bir hayal ürünü mü yoksa bir mucize mi olduğu bilgisini güçleştirir (Özüm, 2013: 182). Farklı mekânları ve zamanları gerçekliği askıya almadan yan yana getirmekle alışılmış ve ezberlenmiş bilgi kodlarını değiştirir; böylelikle okura alternatif bir dünya, alternatif bir gerçek sunmuş olur. Flores’in deyişiyle “zamansız bir akışkanlık içinde var olur” (1995: 115). Zaman, kronolojik bir akış hâlinde değil geçmiş, bugün ve geleceğin iç içe geçtiği döngüsel bir düzlemde sunulur ve çoğulculuğu ortaya çıkarır.

Söz konusu metinler, biçimsel olduğu kadar belli temalara yer vermesiyle de diğer anlatım türlerinden farklı olarak konular. Ölüm, kader, salgın hastalık, insanın başka canlıya dönüşmesi ya da bilinen özelliklerinin dışına çıkması, yoksulluk, göç ve batıl inançlar çokça kullanılan tematik unsurların başında gelir (Garcia, 2010: 67-70). Bu temalar daha çok sesini duyurmamayan ve merkeze alınmayan öteki üzerinden sunulur ve onun görünürlüğü ve yaşamı algılayış biçimi göz önüne serilir. Avrupa ve Latin Amerika edebiyatında, bu temaların işlenişinde de ötekiye odaklanarak benzerlik kurulduğu gibi Avrupa’da daha çok modern insanın bilinçdışındaki arketipleri ortaya çıkarmak ve sosyal-politik bir eleştiride bulunmak temel alınır. Latin Amerika edebiyatında ise eski inançlarını koruyan insanların mitolojik bakış açısı ve

modern yaşamın unsurları karşısında göstermiş olduğu davranış biçimleri öne çıkarılır.

Büyülü gerçekçiliğin biçim ve tematik özelliğini gösterdiği ilk eserler olarak da Avrupa'da Gogol'un *Burun* (1836), Dostoyevski'nin *Timsah (Olağanüstü Bir Olay)* (1865) ve Kafka'nın *Dönüşüm/Metamorfoz* (1915) öyküleri sıralanabilir. Büyülü gerçekçilik, bu öyküler ile kendini göstermeye başlasa da 1960'lı yıllarda tüm dünyaya ismini Latin Amerikalı roman ve öykü yazarları üzerinden duyurur. Semih Gümüş'e göre "[y]erli halkların ve kaybolmaya yüz tutmuş küçük toplulukların dünyası, roman ve öykü için kolayca bulunamayacak sıra dışı hayatları öylesine büyük bir çeşitlilikle ortaya çıkarıyordu ki, o dünyaların neredeyse kendiliğinden edebiyata dönüşen büyüğü, anlatılanların yazınsal gerçekliğini de belirler" (2013: 207). Latin Amerika yazarları kıtanın salt inanç ve yaşam biçimini değil darbeler ile şekillenmeye çalışılan ve totaliter rejimlere sürekli maruz kalan toplumun yaşadığı sıkıntıları da ele alırlar. Latin Amerika öyküsünde Borges ile başlayan büyüğü gerçekçiliğin, uluslararası bir üne kavuşmasında Gabriel Garcia Marquez'in (1927-2014) roman ve öykülerinin etkisi büyüktür. Büyükannesinin anlattığı masal ve mitolojik öykülerden etkilenerek edebiyata başlayan Marquez için büyüğü gerçekçilik, bir hayal ve kurgu ögesi olarak değil aksine Latin Amerika'nın tarihî, coğrafi, ekonomik ve kültürel yapısını ortaya koyan "toplumcu gerçekçi" (Zamora ve Faris, 1995: 4) metinler olarak göz önüne serilir. Roman ve öykülerinde yer verdiği efsaneler, masallar, rüyalar ve mucizeler; cinler, periler ve dönüşüm geçiren insanlar, gerçeği örtmek için değil daha görünür kılmak için kurgulanır. Siyasi liderlerin gülünç ve zayıf hâllerini olağanüstünün içinde vererek gerçek ve büyüğü olanı yan yana getirir: "Hayatı, toplumsal sorunları ideolojik kodlar üzerine oturtmakla birlikte, bunları retorik ve didaktik söyleme yaslı angaje tutumla değil, insani bir dramla sanatın diline dönüştürmüştür. Sonuçta gerçeğin örtüsünün aralanmasında hayal gücünün ve fantastiğin katkısını edebî bir dile dönüştürmüş, büyüğü gerçekçilik akımıyla öykü dünyasına yepyeni bir renk katmıştır" (Tosun, 2017: 124). Marquez, roman ve öykülerinde anlatım tekniğine dönüştürdüğü büyüğü gerçekçilik ile dünya edebiyatları üzerinde etki bırakmıştır. Türk edebiyatında ise Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* (1983) romanı ile başlayıp bugün modern Türk öykücüler arasında yer alan Hakan Sarıpolat'ın *Cıs* (2021) isimli öyküsünde edebî yansımaları göstermiştir. Nitekim Sarıpolat, öykü kitabına Marquez'e ait "[g]erçek anılar, belleğin hayaletleri gibi görünüyordu bana, sahte olanlar ise gerçekleri bozacak kadar inandırıcıydılar" epigrafı ile başlayarak yazdığı öykülerin Marquez'in çizgisinde ilerleyeceğini duyumsatır. Bu çalışmada incelenecek olan "Satılık Melek Tüyü" öyküsünü Marquez'e ithaf etmesi de bunu kanıtlar niteliktedir ki öyküsünde Marquez'in "Kocaman Kanatlı İhtiyar Adam" öyküsünden esinlendiğini gösterir. Çalışmada iki öykü arasındaki benzerlik ve farklılıklar

“melezlik ya da zıtlık”, “batıl inançlar ve hurafeler”, “yazarın ketumluğu” gibi başlıklar çerçevesinde ele alınacaktır.

Dengelemenin Görünümü: Melezlik ya da Zıtlık

Büyülü gerçekçilik, isminden başlamak üzere iki zıt olgu, olay, durum, varlık, zaman ve mekânları bir araya getirerek birbiri üzerinde üstünlük kurmadan oluşan melezliğe dayanır. Aydınlanmanın getirdiği rasyonel akıl ve bilimsel bakış açısı, mitolojik anlatıları gerçek kabul eden ve yaşamı inancına göre algılayan anlayışla aynı düzlemde bir araya gelir. Melezlik ile birbirinden farklı ya da zıt olarak görülen varlık, olay ve durumların yan yana bulunmasıyla denge sağlanabildiği gibi çok seslilik de kendini gösterir. Farklı yaşam biçimlerini anlamaya ve yorumlamaya dayanmasıyla tek gerçeklik algısının önüne geçilerek “karma” ve “kıрма” bir eğilim oluşturulmaya çalışılır: “Büyülü gerçekçilik, büyü bozulmuş bir dünyada aklın açtığı yaralara bir merhem gibidir, çünkü kaybettiğimiz ve bize teselli veya rahatlatma verebilecek kadim değerleri hatırlatır. Akıl ve duygu, kutsal ve dünyevi, tensel ve tinsel, daha önemlisi insan ve dünya arasındaki kopukluğu gidermenin ipuçlarıyla doludur” (Arargüç, 2016: 103). Büyülü gerçekçiliğin önemli unsurunun melezlik olduğunu ileri süren Cooper’a göre yaşam ve ölüm, tarihsel gerçeklik ve büyü, bilim ve din gibi zıtlıklar arasındaki bir senkretizm, söz konusu metinlerin olay örgüsünü, temasını ve anlatı yapısını ortaya çıkarır. Başka bir deyişle, kentsel ve kırsal, Batılı ve yerli, siyah ve beyaz gibi kültürel, ekonomik ve politik kakofoni, büyülü gerçekçi kurguların icra edildiği amfiteatrdır (Cooper, 2004: 32). Marquez’in “Kocaman Kanatlı İhtiyar Adam” öyküsünde, kanatlı bir insanın, kendi hâlinde gündelik yaşamını sürmeye çalışan bir çiftin gözüne görünmesiyle oluşan olağanüstülüğe ve gerçekliğe yer verilir. Öykü, üç gündür yağan yağmurdan dolayı Pelayo ve Elisanda isimli çiftin evini su ve yengeçlerin bastığından bahsederek Latin Amerika kıtasının amansız coğrafi gerçeğine işaret eder. Salıdan beri ortalığa hüznün çökmesi ve plaj kumlarının mart ayında ıslık ıslık parlaması bilgisinin verilmesiyle zaman noktasında gerçeklik öne çıkarılır. Bu gerçeklik Pelayo’nun evine giderken çamurlar içinde kanatlı bir ihtiyarı görmesiyle yerini sıra dışı bir duruma bırakır. Bu varlık karşısında Pelayo’nun başta şaşırması, onun kanatlı olağanüstü görüntüsünden değil üstü başının hırpani olmasından kaynaklanır. Kanatlı ihtiyarın kanatları dışındaki görüntüsü gerçekçi şekilde betimlenerek olağanüstülüğü ve sıradanlığı yan yana sunulur: “Kel kafasında rengi atmış birkaç tel saçla ağzında bir iki dişten başka bir şey kalmamıştı; sırlıslık olmuş bu acınacak hâliyle, heybetli olması gereken görüntüsünden eser yoktu. Tüylerinin yarısı dökülmüş kir içindeki kocaman akbaba kanatları, çamur deryası içinde bir daha açılmayacak gibi çamura saplanmıştı” (Marquez, 2018: 12). Pelayo ve Elisande çifti, ne konuştuğunu pek de anlamadıkları bu adamın, fırtınanın alabora ettiği yabancı bir gemiden hayatta kalan kazazede olduğu çıkarımında bulunarak onu yadsımadıklarını ortaya koyarlar. Ancak bu adamın kim olduğunu tam olarak

anlamak için yaşam ve ölüme dair her şeyi çok iyi bilen komşularına danışıp onun da ihtiyar adamın yaşlı bir melek olduğunu söylemesiyle birlikte inançla şekillenen bakış açılarını göz önüne getirirler. Buna karşılık melek olarak gördükleri ihtiyar adamı, tavuk kümesine kapatmaları olağanüstüyü sıradanlaştırdıklarını açığa çıkarır. Adamın kanatlı olması, onların dünyasında adamı kutsal, erişilmez ve dokunulmaz bir konuma taşımaz. Aksine onu kümeşe koyarak diğer hayvanlardan farklı görmediklerini de açığa çıkarmış olurlar.

Elisande, kısa bir zaman sonrasında kümeşe kapattıkları kanatlı ihtiyar adamı/meleği görmeye akın akın insanlar gelmeye başlayınca, onlardan beş sent giriş parası alarak yaşadığı toplumun gerçeğine uygun hareket eder. İhtiyar adamın yemekleri yiyememesini ve sadece ağzına patlıcan püresini koymasını ise melek olmasından mı yoksa yaşlılığından mı kaynaklandığını düşünerek olağanüstü görünüm arz eden varlığı, gerçeklikten koparmayarak aynı varlıkta olağanüstülük ve gerçekliği yan yana getirerek mezelik oluşturur. Meleğin sıradanlaştırılmasına diğer bir örnek olarak gücünün azalması ve hastalanması da verilebilir: “Pek az bir şey yiyebilen meleğin ferî kaçmış gözleri öylesine bozulmuştu ki, evin payandalarına durmadan ayağı takılıyordu, kanatlarında da son tüylerin yolunmuş saplarından başka bir şey kalmamıştı. Pelayo, meleğin üzerine bir battaniye atıp sundurmanın altında uyumasına izin verme hayırseverliğini göstermiş ve ancak o zaman onun, ihtiyar Norveçli şaşırtmacalarına benzer anlaşılmaz sayıklamalarla bütün geceyi ateşler içinde yanarak geçirdiğini fark etmişlerdi” (Marquez, 2018: 18-19). Elisande ve Pelayo çifti için ihtiyar kanatlı adam, artık gündelik yaşamlarının sıradan bir unsuruna dönüşür. İhtiyar bir adamla nasıl yaşanılırsa bu adamla da öyle yaşamaya başlarlar. Buna karşılık ihtiyar adamın kanatları, onun olağanüstü bir varlık olarak konumlanmasını da hatırlatıcı niteliktedir. Elisande'nin soğan doğradığı bir gün, ihtiyar adamın kanatlanıp uçarak gitmesiyle olağanüstü ile gündelik olan iç içe geçerek melez bir görünüm sağlar: “Tümüyle olağan dışı bir nesne, gerçekçi dünyanın içinde olağan bir hâle dönüşmüştür” (Tosun, 2017: 121). Bu şekilde gerçek ve olağanüstü gibi zıt unsurlar, birbiri üzerinde üstünlük kurmadan dengeleme yoluyla yan yana gelir.

Hakan Sarıpolat ise “Satılık Melek Tüyü” öyküsünde, anneanneninin bir sabah kanatlarının çıkması ile olağanüstü ile gündelik yaşamın unsurlarını bir araya getirmekle yeni bir gerçeklik anlayışı kurduğunu söyleyerek zıtlıkların aslında kabul edilmiş gerçekliği kırdığını duyumsatır: “Büyülü gerçekçilikle yazayım diye bir çabam hiçbir zaman olmadı. Ben sadece gerçekliği kendime göre eğip bükmeye çalıştım. Gerçek nedir sorusu üstüne fazla düşünüyorum. Edebiyatın bize sunduğu en büyük nimet yeni bir gerçeklik yaratma yetisi. Cümlelerle oynayarak var olan şeyi başka bir forma sokmak. Bunu yapmayı seviyorum. Riskli bir çaba, komik duruma düşme olasılığı çok yüksek ama risk almadan yazılmaz diye düşünüyorum. En önemlisi,

gerçeğin tam ortasında ve gerçek bu kadar sıkıcıyken neden onu yazmak isteyeyim ki? Okurken eğlenmeyi sevdiğim kadar yazarken eğlenmeyi de seviyorum. (Bahçeçi, <https://noveliusedebiyat.com/hakan-saripolat-roportaji/E.T: 18.05.2024>). Ergen bir çocuğun ağzından anlatılan öykü, annesinin çılgılık atması ile başlar. Çünkü annesi, anneannesini kanatlı görünce onun öldüğünü düşünür. Çocuk, anneannesinin kanatların çıktığını söylemesinin yanı sıra 86 yaşında kanser hastası olduğunu, Antalya’da yaşadığını ve sayılı günlerinin kaldığını belirterek gerçeklik unsurlarını da ihmal etmez. Annesinin babasına haber vermesinin ardından eve gelen mahalle imamının, anneannenin melek olduğunu söylemesiyle olağanüstü karşısında gösterilen inanç göz önüne serilir. Marquez’in öyküsünde olduğu gibi burada da söz konusu olayın duyulmasının ardından eve akın akın insanların gelmesiyle gündelik yaşamlarının içine olağanüstü olanı da eklemlediği görülür. İnsanların anneanneyi ruhani bir varlık olarak görmelerine karşılık anneannenin herhangi bir keramet göstermek yerine sıradan bir yaşam sergilemesi, olağanüstü varlığının sıradanlığına işaret eder: “Kutsalı temsil eden anneannenin fotoğrafının çekilmesi ve kameraya alınmak istenmesiyle kutsal ve tekniğin iç içe geçmesinin oluşturduğu melezlikle karşılaşılır” (İlhan, 2023: 145). Öykünün anlatıcısı ergen çocuğun, anneannesinin fotoğrafını çekmesi için kendisine teklif edilen para karşısında bir direnç göstermemesi ile çağın tüketim kültürünü yansıttığı söylenebilir. Çocuğun ve sonrasında muhabirlerin çektiği fotoğrafların haber programlarında, gazetelerde ve reklamlarda çıkmasıyla olağanüstülük gündelik yaşamın gerçeklerine eklenir.

Bakkal çırağı Talip’in çocuğa anneannesinin tüylerini satmak için teklifte bulunup çocuğun da bunu kabul ederek bisiklet, walkman ve atari alacağını hayal etmesi yine gündelik gerçeklik unsurlarını öne çıkarır. Talip para kazandıkça çocuğa, hesap makineli kol saati, yeni bir gömlek ve gümüş kolye olarak olağanüstü varlık üzerinden sağlanan kazançlarını ortaya koyar. Tüm bu olanlar ve gerçeklik karşısında sessiz sessiz oturan, mırıldansa bile kimsenin dilinden anlamadığı anneanne ise Marquez’in öyküsündeki kanatlı ihtiyar adam gibi kanatlarını açıp uçarak evden ayrılmasıyla olağanüstü özelliğini gösterir.

Otantik Bilincin Görünümü: Batıl İnançlar ve Hurafeler

Büyülü gerçekçi metinlerde ortaya konan batıl inanç ve hurafeler, bilimsel temeli olmayan uygulamalar üzerinden toplumun kolektif bilinçdışını ve psiko-sosyal durumunu açığa çıkarmaya işaret eder. Kentte ya da kırsalda yaşam süren insanların bilinmeyen ve korku duyulan bir durum ile olay karşısında gösterdikleri davranış biçimlerini anlamaya yardım eder. Özellikle Latin Amerikalı yazarların, batıl inanç ve hurafeleri yoğun olarak kullandığından ve toplumun somut olmayan gerçeklerini göz önüne getirdiğinden söz etmek mümkündür. Büyülü gerçekçiliğin Latin Amerika’nın “otantik ifadesi” olarak tanımlanmasında da batıl inanç ve hurafelerin etkisi büyüktür. İncelenen öykülerin ikisinde de kanatlı olmasıyla olağanüstü varlık olarak

konumlanan karakterin, ortaya çıkışının ardından insanların ürettikleri batıl inanç ve hurafeler ile karşılaşılır. “Kocaman Kanatlı İhtiyar Adam” öyküsünde; insanlar, Pelayo ve Elisande çiftinin kümesine aldığı kanatlı ihtiyar ile ilgili hemen batıl inançlar üretmeye başlarlar. Onun cennetteki fesattan kaçan bir melek olduğu yorumunda bulunurlar. Diğer taraftan Peder Gonzaga ise onu iyice inceledikten sonra Tanrı dili olarak gördüğü Latince bir şey sorup da ardından cevap almaması üzerine ihtiyarın insan görünümüyle şeytan olduğunu ileri sürer. Ancak Pelayo ve Elisande çiftinin kümesinde bir melek olduğu haberi kısa sürede hızla yayılınca onu görmek için gelen insanlar, kutsal kabul ettikleri varlık/nesne karşısındaki batıl inançlarını sergiler: “Karayip’in en bahtsız hastaları çare aramaya geliyorlardı: çocukluğundan beri kalbinin atışlarını saymakta olup artık sayıların yetmez olduğu zavallı bir kadın, yıldızların gürültüsünden rahatsız olduğu için uyuyamayan bir Jamaikalı, uyanırken yaptığı şeyleri uyurken bozmak için geceleri kalkan bir uyurgezer ve daha az vahim durumda olan pek çok başkaları” (Marquez, 2018: 14-15). İnsanların bu şekilde bir davranış biçiminde bulunmaları, çaresiz ve güçsüz kaldıkları durumların üstesinden gelmek için kutsallığına inandığı varlıktan yardım ummalarından kaynaklanır. Her biri farklı sebepler ile melek konumuna taşıdıkları ihtiyar adamdan istekte bulunur. Kanatlı adamı, uhrevi bir varlık olarak görmeleri, yardım ve isteklerin de çeşitlilik arz etmesi, insanların psiko-sosyal özelliğini açığa çıkarır. Ancak meleğin olanlara kayıtsız kalması, konuşmaması ve kanatlarının kirlenmeye başlaması, kutsal varlığının sorgulanmasını beraberinde getirir. İhtiyar adamın varlığı sorgulanmakla birlikte, toplumun başka nesne/varlık üzerinden batıl inanç üretmeye devam ettiği görülür. Nitekim anne ve babasının sözünü dinlemediği için örümceğe dönüşen bir kadın ortaya çıkar: “Bu, başı kederli bir genç kız başı, gövdesi koç büyüklüğünde bir tarantula olan korkunç bir yaratıktı” (Marquez, 2018: 16). İnsanların bu kadını görmek için gelmeleri ve onun hikâyesini kendi ağzından dinlemelerinde ders çıkarmak düşüncesi hâkim olur. İnsanlar, kanatlı ihtiyardan dilek ve istekte bulunmalarına karşılık örümcek kadını ibretlik bir nesneye/varlığa dönüştürerek yaşamlarına çekidüzen vermenin peşine düşerler.

“Satılık Melek Tüyü” öyküsünde, ben-anlatıcının anneannesi olan kadında bir sabah kanatların görülmesi ve duyulmasının ardından batıl inançlar kendini göstermeye başlar. Ailesi, bu duruma bir anlam vermesi için mahalle imamını çağırır. İmamın “[b]u kadın melek olmuş dedi. Çocukken dedesi anlatmış köyde. Bu dünyada hiç günahı olmayan insanlar melek olurmuş. Bazısı öteki dünyaya giderken bazısı bu dünyada yaşamaya devam edermiş. Kutsal kitaplarda da yazıyormuş bu. Uzun uzun düşündü, tam olarak nerede yazdığını hatırlayamadı. Sakalını sıvazlayarak meleklerle iman dinimizin şartlarındandır. Bizler ne şanslı insanlar ki yaşarken melek görmeye nail olduk. Rabbime bin şükürler olsun dedi” (Sarıpolat, 2021: 46) cümleleriyle anneannenin melek olduğuna inanması batıl inancını ortaya

serer. Bu haberin kısa sürede halk arasında yayılması, insanların akın akın eve gelmesine neden olur. Herkes “büyülenmiş” bir şekilde anneanneye bakar. Ancak ben-anlatıcının annesinin, eve artık misafir almamasıyla birlikte misafirlerin evin dışında çadır kurup anneanneden şifa, dilek ve istekte bulunmaları, batıl inanç göstergesinden başka bir şey değildir. Birisi Yozgat’tan ağrıyan dizine şifa, bir başkası da koca bulmak için bu yere gelmekle burayı “ziyaret yerine” dönüştürür. Zaman geçtikçe anneannenin parlayan ve dökülen tüylerinin cennetten geldiğine inanılmasıyla karşılaşılır. Nitekim ben-anlatıcı, anneannesinin dökülen tüylerini yerden alıp üç kez öperek kutsal olduğuna inandığı tüyler karşısındaki davranış biçimini yansıtır. Ancak bakkal çırağının bu “mübarek tüyleri” satarak zengin olunacağına dair söylediği sözlerden sonra tüyleri satın alan insanların dilek ve dualarına tanık olması, batıl inançlarını görmesine imkân sağlar. Halk arasında anneannenin tüylerini “kimisi muska için, kimisi evde kalmış kızına koca bulmak için, kimisi de ayyaş kocasından kurtulmak için satın alır” (Sarıpolat, 2021: 55). İnsanların tüyü satın alıp dilek ve duada bulunması, güçsüz ve zayıf hallerinden kurtulma mücadelesini ya da psiko-sosyal durumunu açığa çıkarır. Kutsallığına ve mübarek olduğuna inandıkları nesne üzerinden güven duygusunu oluşturmak ve belirsizliği yok etmek hedeflenir.

Olağanüstü Karşısında Sesin Kısılması: Yazarın Ketumluğu/Sessizliği/Tarafsızlığı

Büyülü gerçekçi metinlerin öne çıkan özelliklerinden birini de olağanüstü nesne, olay ve durumlar karşısında yazarın ketum, sessiz ve tarafsız kalması oluşturur. Yazar-anlatıcı, bilimsel ve pozitivist bir anlayışa sahip olsa bile karakterlerin inançlarını sorgulamak ve alaya almak gibi bir eğilim sergilemekten uzaktır. Karakterler arasında geçen konuşmaları olduğu gibi yansıtarak kendi ses ve yorumunu ortadan kaldırır: “Anlatıcı, büyülü gerçekçi olaylara açıklamalar getiren bir gözlemcinin yaklaşımını benimseyemez...Anlatıcı metne, metnin içinden bakmalı; çünkü dışarıdan baktığında gerçekliğin neden-sonuç zinciri işleyecek ve böylece büyülü düzey sarsılacaktır (Erdem, 2011: 177). Metinde yazar-anlatıcının bu sessiz ve tarafsız tutumu, okurun da olağanüstü nesne, olay ve durumlar karşısında göstereceği inanma edimini güçlendirmeye yarar. Okur da tıpkı yazar-anlatıcı gibi bilimsel ve pozitivist bir dünya görüşüne sahip olsa bile otantik bir bilincin nasıl işlediği ya da gündelik yaşamında anlam veremediği olağanüstü olay ve durumlar karşısında gösterdiği “inancı askıya almama” edimi ile özdeşlik kurma olanağını yakalayabilir. Buna karşılık yazar-anlatıcı, olağanüstü olay ve durumları anlatırken hem kendisinin hem de karakterlerin tereddüt ve kararsızlığına yer vermiş olsaydı metni fantastik türe taşımış olurdu. Todorov, fantastik türün özelliklerini sıralarken yazar-anlatıcı ve karakterlerin gösterdiği kararsızlığın metinde inanma edimini ortadan kaldırdığının altını çizer (2004: 39). Büyülü gerçekçi metin ise yazarın sessiz ve tarafsız kalma

stratejisiyle ilkel ya da otantik bir bilincin inancını merkeze alarak modernite tarafından dayatılan tek tip gerçekliğin önüne geçmeyi ve bilinçdışında yer edinen arketipsel figürlerin gün yüzüne çıkmasını amaç edinir. İncelenen iki öyküde de anlatıcıların sessiz ve tarafsız bir bakış açısıyla olağanüstü nesne, olay ve durumlar karşısında bir eğilim sergilediğini, olağanüstü ile gerçeği dengelediğini ve okuru da başka bir gerçek ile karşı karşıya getirdiğinden söz edilebilir.

“Kocaman Kanatlı İhtiyar Adam” öyküsünde, yazar-anlatıcı öyküye, üç gün durmadan yağın yağmurun ardından Pelayo’nun evdeki yengeçleri temizlemesinden ve her yerin çamur deryasına dönüştüğünden söz ederek başlar. Sonra çamurların içinde kanatlı bir ihtiyarın görüldüğünü anlatarak şaşkınlık, hayret ve alay gibi duygu halleri sergilemez. Ancak Pelayo ve Elisande çiftinin kanatlı ihtiyarı gördükleri an, yaşadıkları korku ve şaşkınlığın kanatlı ihtiyar ile karşılaştırmalarından değil adamın hırpani görüntüsünden kaynaklandığını duyumsatarak aslında yabancılaştırma tekniğini kullanmış olur. Yabancılaştırma ile nesne ya da varlıkların bilinen yönlerini sıradan, sıradan yönlerini ise sıra dışı olarak sunar. Yazar-anlatıcı, çiftin kanatlı ihtiyara “tanıdık biri gibi” baktığını dile getirerek karakterler arasında oluşabilecek olan tereddüt ve inançsızlığın önüne geçer. Nitekim Pelayo ile Elisande’nin yanı sıra eve meleşme görmeye gelen komşuların konuşma, tavır ve davranışlarını aktarırken de inanma edimini ve tarafsızlığını elden bırakmaz: “Tutsağın [meleşin] geleceğiyle ilgili her türlü tahmin yürütülmüştü bile. İçlerinde en saf olanlar meleşin dünya başkanlığına getirileceğini düşünüyorlardı. Daha sert yaradılışlı olan başkaları, bütün savaşları kazanması için onun beş yıldızlı generalliğe yükseltileceğini tahmin ediyorlardı” (Marquez, 2018: 13). Yazar-anlatıcı, karakterler arasında kanatlı adamın/meleşin gelişine, onun hangi varlık sınıfına konulacağına, sakatların ve hastaların kanadından şifa bulmak amacıyla tüyünü kopardığına dair yaptıkları konuşmalarla onların duygu ve düşünceleri hakkında bilgi vermekte, kendi duygu ve düşüncelerini ise saklamaktadır. Öyle ki kanatlı adamdan/melekten sonra da aynı yerde anne ve baba sözü dinlemeyen bir kadının örümceğe dönüştüğünü anlatırken kendi gözlemi ile otantik bilincini iç içe geçirerek inanma ediminin tam olmasını sağlar: “Neredeyse çocuk denecek yaşta bir dansa gitmek üzere ana baba evinden kaçmıştı, bütün gece dans ettikten sonra ormanın içinden geçip eve dönerken, korkunç bir gürültüyle gökyüzü ortadan ikiye ayrılmış, buradaki yarıktan çıkan kükürtlü bir şimşek onu örümceğe dönüştürmüştü. Yiyebildiği tek şey, hayırsever kimselerin ağzına verebilecekleri yuvarlak köfteliklerdi. Bunca insancıl bir gerçeği ve böylesine korkunç bir ibreti gözler önüne seren böylesi bir gösteri, çevresindeki ölümlülere bakmaya bile katlanamayan kibirli meleşinkiyle kıyas kabul etmeyecek biçimde ortalığı kırıp geçirmişti” (Marquez, 2018: 16-17). Yazar-anlatıcı, kanatlı adam/melek ile örümcek kadın gibi olağanüstü varlıkların görüldüğü toplumda, doktorundan din adamına, askerinden yaşlısına kadar olan kişilerin batıl inanç ve hurafeler ile dolu olan

yaşam biçimini ortaya koyarak ve okuru da o toplumun içine çekerek inanma edimini güçlendirir.

“Satılık Melek Tüyü” öyküsünde ise ben-anlatıcının gözünden anneannesinin sırtında kanatların çıkıp meleğe dönüşmesi anlatılırken kendisi, ailesi ve halkın görüşlerini ortaya koyduğu anda alay, kararsızlık ve tereddüt gibi duygu hâllerinin olamadığından söz etmek mümkündür. Ben-anlatıcı ve ailesinin, yaşamlarında ilk kez kanatlı bir varlığı görmelerinin oluşturduğu kısa bir şaşkınlıktan sonra, mahalle imamının eve çağrılıp anneannenin melek olduğunu ve meleklerle imanın da dinin şartlarından biri olduğunu söylemesiyle karakterler arasında inanmama gibi bir durumla karşılaşmaz. Anneannenin melek oluşunun duyulmasının ardından insanlar akın akın eve gelirken onlarda da alaya alma ve inançsızlık hâli görülmez. Yaşının söylenmediği ancak genç nesli temsil ettiği anlaşılan ben-anlatıcı üzerinden yaşadığı toplumun olağanüstü bir varlık karşısında gösterdiği teslimiyet öne çıkarılır. Nitekim ben-anlatıcı olan çocuk, bakkal çırağının tüylerin cennetten geldiğini söylemesi üzerine evde yerde bulunan tüyleri üç defa öpüp de alına koymasıyla inancını göstermiş olur. Bakkal çırağının kendisine bu mübarek tüyleri satmasını teklif etmesi ve insanların da satılan tüyleri kutsal olduğunu düşünerek almasıyla toplumun inanç düzeyi ortaya konur. Ben-anlatıcının, evin salonuna gelip anneannesinin balkondan uçarak uzaklara gitmesini anlatmasında da sonuna kadar inancını koruduğundan ve şüpheye düşmediğinden söz edilebilir: “Uyandığımda anneannem odada yoktu. Nereye gitmişti? Korkuyla etrafı kolaçan ettim. Balkon kapısına yanaşınca anneannemin balkonda tek başına durduğunu gördüm. Ne işi vardı orada? Birkaç dakika kıpırtısız durduktan sonra kanatlarını çırpmaya başladı. Önce yavaş yavaş. Sonra hızlandı. Ayakları yerden kesildi. Balkon demirine kondu. Uzun uzun gökyüzüne baktı. Yüzü her zamankinden daha genç gözüküyordu. Gülerek melek dilinden bir şeyler söyledikten sonra bir anda kendini boşluğa bıraktı” (Sarıpolat, 2021: 57). Ben-anlatıcının ağzından olayların anlatıldığı öyküde, kendisiyle birlikte tüm karakterlerin yaşamadığı tereddüt ve kararsızlık hâli, okuru da metnin içine çekerek anlatılanlara karşı inanma edimini ortaya çıkarır.

SONUÇ

Aydınlanmanın akli ve bilimi merkeze alarak mistik ve metafizik anlayıştan uzaklaşmasının getirdiği sonuç, edebiyatta insanın bilinçdışına eğilerek arketipsel sembollere kendini yaslayan büyümlü gerçekçiliğin ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Büyü ve gerçek gibi iki zıt kavramın yan yana gelmesiyle oluşan ve oksimoron bir anlam taşıyan büyümlü gerçekçilik, Batı’da ve Latin Amerika’da farklı zaman ve farklı koşullarda görünse de susturulan ve bastırılan “öteki”nin sesini duyurmayı amaç edinir. Bu anlamda Latin Amerikalı yazar Gabriel Garcia Marquez, “kıtanın otantik

ifadesi" şeklinde tanımlanan büyümlü gerçekçiliği, 1960'lı yıllarda tüm dünyaya roman ve öyküleri ile tanıtarak öncü bir rol üstlenir. Marquez'in sözlü kültür ürünleri ile modernitenin değerlerini bir araya getirip karma ve kırma ya da melez bir kültür oluşturması, birçok yazar üzerinde etki bırakır. Çağdaş Türk öykücülerinde yer alan Hakan Sarıpolat da Cıs isimli öykü kitabında Marquez'den etkilendiğini gösterir. Bu etkiyi Marquez'in "Kocaman Kanatlı İhtiyar Adam" başlıklı öyküsünden hareketle yazdığı ve ona ithaf ettiği "Satılık Melek Tüyü"nde görmek mümkündür. Her iki öyküde yazarlar, gündelik yaşam gerçeklerinin içinde kanatları olan bir insana yer vermek ile melez bir anlayışı görünür kılar. Marquez'in öyküsünde kanatları olan ihtiyar adam, Pelayo ve Elisande çifti tarafından üç gün yağın yağmur sonrasında çamur deryası içinde bulup da evlerine getirmesiyle dikkat çekerken, Sarıpolat'ın öyküsünde kızı, damadı ve torunu ile yaşayan ve hasta olan bir anneannenin sabah kanatlarının çıkmasıyla kendini gösterir. Her iki öyküde, karakterlerin bu olağanüstü görünümünün halk tarafından duyulmasının ardından ikisinin de "melek" olduğu düşüncesi ortaya atılır. İki öyküde de eve insanlar akın akın gelmeye, kutsal kabul ettikleri bu varlıktan dua ve dilekte bulunarak batıl inançlarını ve hurafelerini ortaya sermesi ile karşılaşılır. Marquez'in öyküsünde Pelayo ve Elisande çiftinin, kümeşe koydukları kanatlı ihtiyar adamı/meleği görmeye gelen insanlardan para alması, Sarıpolat'ın öyküsünde ise ben-anlatıcı ergen çocuğun anneannesinin kanatlarından düşen tüyü satmasıyla kutsal kabul ettiği varlığı tüketim nesnesine dönüştürdükleri görülür. Her iki öykünün sonunda, melek olarak görülen bu varlıkların kanatlarını açıp uçarak buldukları aile ya da yerden uzaklara gittikleri ve bu uçuşun da olağan karşılanması dikkat çeker. İki öykü arasındaki diğer bir benzerlik de anlatıcıların olağanüstü durum karşısında tarafsız, sessiz ve mesafeli bir tutum sergileyerek inanma edimini güçlendirmeleri oluşturur. Bu şekilde "Kocaman Kanatlı İhtiyar Adam" öyküsünde yazar-anlatıcının, "Satılık Melek Tüyü"nde ise ben-anlatıcı çocuğun metindeki inanma düzeyini artırmakla okura "otantik bilinçleri" ya da "başka gerçekleri" tanıma olanağı sunduğunu belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

Arargüç, Mehmet Fikret (2016). *Büyümlü Gerçekçilik ve Lois de Bernières'nin Latin Amerika Üçlemesi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Bahçeci, Mehmet ve Hakan Sarıpolat Röportajı. (<https://noveliusedebiyat.com/hakan-saripolat-roportaji/> Erişim Tarihi: 18.05.2024).

Cooper, Brenda (2004). *Magical Realism in West African Fiction: Seeing with a Third Eye*. London and New York: Routledge.

Erdem, Servet (2011). "Büyümlü Gerçekçilik ve Halk Anlatıları". *Milli Folklor*. S. 91. s. 175-188.

Flores, Angel (1995). "Magical Realism in Spanish American Fiction". *Magical Realism: Theory, History, Community*. Durham: Duke University Press.

Freud, Sigmund (2016). *Bastırma ve Bastırılanın Geri Dönüşü*. İstanbul: Telos Yayınevi.

Garcia, Ayfer Teker (2010). *Latin Amerika Edebiyatı'nda Büyüülü Gerçekçilik*. Ankara: Ürün Yayınları.

Gümüş, Semih (2013). *Edebiyat ve Yeni Zamanların Kültürü: Eleştirinin Saati/ 2007-2012*. İstanbul: Can Yayınları.

İlhan, Nilüfer (2023). *Gündüz Düşleri: Modern Türk Öyküsünde Büyüülü Gerçekçilik*. Çanakkale: Paradigma Yayınları.

Jameson, Fredric (1986). "On Magic Realism in Film". *Critical Inquiry*. C. 12. S. 2. s. 301-325.

Marquez, Gabriel Garcia (2018). *İyi Kalpli Eranda*. İstanbul: Can Yayınları.

Novalis (2003). *Poetika*. Erzurum: Babil Yayınları.

Özüm, Aytül (2009). *Angela Carter ve Büyüülü Gerçekçilik*. Ankara: Ürün Yayınları.

Özüm, Aytül (2013). "Onat Kutlar'ın İşhak ve Bilge Karasu'nun Göçmüş Kediler Bahçesi'ndeki Büyüülü Gerçekçi Öğeler". *Bilig Dergisi*. S. 66. s. 179-204.

Reeds, Kenneth S. (2012). *What is Magical Realism? An Explanation of a Literary Style*. U.S.A: Edwin Mellen Press.

Sarıpolat, Hakan (2021). *Cıs*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Todorov, Tzvetan (2004). *Fantastik: Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım*. Metis Yayınları: İstanbul.

Tosun, Necip (2017). *Öyküyü Sanat Yapanlar*. İstanbul: Dedalus Yayınları.

Zamora, Lois Parkinson-Wendy B. Farıs (1995). "Introduction: Daiquiri Birds and Flaubertian Parrot(ie)s". *Magical Realism: Theory, History, Community*. Durham: Duke University Press.

Geliş Tarihi / Received: 10/05/2024 Kabul Tarihi / Accepted: 30/05/2024

AH ŞU MÜRETTİP, MÜSTENSİH VE MÜNEKKİTLERİN ETTİKLERİ: BU ŞİİRLER BÂKÎ'NİN Mİ?

AH, WHAT THE COMPOSITORS,
COPYISTS, AND CRITICS HAVE
DONE: ARE THESE POEMS REALLY
BAKİ'S?

Doç. Dr. Hasan KAPLAN
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: h1982kaplan@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-1290-7219

Öz

Osmanlı şiirinin önemli kaynaklarından biri olan mecmualar akademik çalışmalarda hak ettiği ilgiyi görmeye başlamış; son yıllarda makale, kitap ve tez düzeyinde yapılan çalışmalar artmıştır. Bu çalışmaların bilinen şairlerin bilinmeyen şiirlerine yaptığı katkı ortadadır. Aynı şekilde bilinmeyen yahut unutulmuş şairleri bilinir kılma hususunda da önemli bir yeri vardır. Bugün nazım şekilleri ve türlerine dair zengin örnekler barındıran mecmuaların ilgi görmesi sevindirici olsa da mecmualarda bilhassa edebiyat tarihimizde "büyük" diye nitelediğimiz şairlere dair ciddi hatalar da yapılmıştır. Büyük şairlerimizin şiirlerini barındıran mecmualara dair çalışmalarda o mahlasla söylenmiş tüm şiirler -basılı divanda yer almayan şiirler de dâhil- herhangi bir kritiğe tâbi tutulmadan o şaire ait gösterilmekte ve mecmuadaki aktarıma "mutlak doğru" olarak yaklaşılmaktadır. Çalışmamız bu anlayışa bir tepki olarak Bâkî özelinde mecmualarda ona ait gösterilen şiirlere dair bir eleştiridir. Çalışmada Bâkî'nin yalnızca basılı Divanları esas alınmamış, ayrıca bu şiirlerin Bâkî Divanı'nın 228 nüshasındaki durumuna bakılmıştır. Hem nüshalara hem de basılı Divanlara girmiş bazı hatalı kayıtlara dair eleştirel bir inceleme yapılmış, iddialı ve mesnetsiz bir şekilde "Bâkî'ye aittir" denilen şiirlerin ona ait olup olmadığı tartışılmıştır. Bu yolla bilim dünyasında mecmua çalışmalarında ve divan neşirlerinde eksik bırakılan bilgiyi teyit ve kaynağını sorgulama noktasında bir tenkit ve farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda geniş bir değerlendirme yapılarak Bâkî özelinde ulaşılan sonuçlar tartışmaya açılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bâkî, Bâkî Divanı, divan nüshası, şiir mecmuası, nazire mecmuası, mahlas hataları.

Abstract

Journals, one of the essential sources of Ottoman poetry, have begun to attract the attention they deserve in academic studies. Studies of articles, books, and theses have increased in recent years. The contribution of these works to the unknown poems of known poets is prominent. Likewise, it is essential to make unknown or forgotten poets known. Although it is favorable that the journals containing rich examples of verse forms and genres are attracting attention today, serious errors have been made, especially about the poets we consider "great" in our literature history. In studies related to journals containing the poems of our great poets, all poems attributed to that pseudonym - including those not found in printed anthologies - are presented as belonging to that poet without undergoing any criticism, and the rendition in the journal is accepted as "absolutely truth". Our research offers a critique concerning the poems attributed to Bâkî in journals as a response to this perspective. The research looked beyond the printed collections of poems by Bâkî, also considering how these poems were presented in the 228 editions of Bâkî Divan. A critical examination was conducted on certain erroneous entries found in both manuscripts and printed collections, questioning whether poems attributed to Bâkî, often claimed boldly and without evidence to be his, truly belonged to him. In this way, it is aimed to raise criticism and awareness in the scientific world by confirming the incomplete

information in journal studies and divan publications and questioning its source. As a result of the study, a comprehensive discussion was performed, and the results were opened up for discussion.

Keywords: Bâkî, Bâkî's Divan, copy of Divan, journal of poems, journal of nazire, pseudonym errors.

GİRİŞ

Arapça "cem" sözcüğünden türetilen mecmua "toplanmış, bir araya getirilmiş" anlamına gelmektedir. Klasik Türk edebiyatı sahasında ise "farklı kişilere ait metinlerin/metin parçalarının bir araya getirildiği eserler bütünü" olarak tarif edilmiştir (Köksal, 2012: 411). Yazma eser kütüphanelerimizde yaygın şekilde rastladığımız mecmualar Osmanlı şiirinin önemli kaynaklarından biri olup bilhassa bilinen şairlerin bilinmeyen şiirlerini içerebilmesi, bilinmeyen yahut unutulmuş şairleri şiirleriyle/eserleriyle bilinir kılması yönüyle önemlidir. Edebiyat tarihinin birinci dereceden kaynakları olan tezkirelere yansımamış birçok şair, şiir, tür ve belgede de mecmualar edebiyat tarihinin vazgeçilmez kaynakları durumundadır (Aydemir, 2007: 123).

Şiir mecmualarının tanımını, tanıtımını, tasnifini, önemini, edebî değerini, edebiyat tarihçisi ve araştırmacısına sağladığı imkânları, bibliyografyasını içeren birçok mühim çalışma (Aydemir, 2001; Aydemir, 2007; Gıynaş, 2011; Gürbüz, 2012; Gürbüz, 2013; Kılıç, 2012; Köksal, 2012; Kurnaz-Aydemir, 2013; Süngü, 2020; Uğur, 2023) mevcut olduğu için bu çalışmalarda bilgileri tekrarlanmayacak, bunun yerine mecmua çalışmalarında ihmal edildiğini düşündüğümüz bir yön ve bu doğrultuda yaygınlık kazanan bir anlayış Bâkî özelinde gösterilerek tartışmaya açılacaktır.

Mecmualar, Osmanlı şiiri üzerine çalışan araştırmacılar için bakir bir alan olarak hak ettiği ilgiyi görmeye başlamış; gerek makale ve kitap düzeyinde gerekse yüksek lisans ve doktora tezi olarak mecmualar üzerine yapılan çalışmalar artmıştır. Bu çalışmaların belli bir sistem dâhilinde (örneğin MESTAP) ve bir maksatla yapılanları bir kenara bırakılırsa mecmua çalışmaları mecmualar hakkında genel bir bilgi, söz konusu mecmuanın tanıtımı, kısa bir inceleme ve metin neşri aşamalarından oluşmaktadır. Mecmua çalışmalarının bilinen şairlerin bilinmeyen şiirlerine yaptığı katkı ortadadır. Bu noktada bir mecmua incelemesini "şairin bilinmeyen şiirleri", "şairin yeni şiirleri", "şairin basılı divanda yer almayan şiirleri", "şairin yayımlanmamış şiirleri" gibi başlıklı çalışmalar izlemektedir. Aynı şekilde mecmuaların bilinmeyen yahut unutulmuş şairleri bilinir kılma hususunda da önemli bir yeri vardır. Sadece edebiyat incelemeleri için değil; kültür tarihi, folklor, etnografya, din ve tarih sahasında da mühim bir kaynak olan mecmuaların ilgi görmesi sevindiricidir. Ancak mecmuaların bilhassa edebiyat tarihimizde "büyük" diye nitelediğimiz şairlere dair ciddi hatalar barındırdığını da söylemeliyiz. Mecmua

çalışmalarında yalnızca metin neşri amaçlandığında ve metinlerin herhangi bir kritiğe tâbi tutulmadan aktarılması esas alındığında geçerli, güvenilir ve bilimsel olmayan bilgiler sahaya girmekte, zamanla bunlar yaygınlık kazanmakta, düzeltilmesi zor bir hâl almaktadır. Büyük şairlerimizin basılı divanlarına girmeyen şiirlerini barındıran mecmualarda, aynı mahlasla söylenmiş tüm şiirler şaire ait gösterilmekte, mecmualardaki aktarıma “mutlak doğru” olarak yaklaşılmaktadır. Çalışmamız bu anlayışa bir tepki olarak Bâkî özelinde mecmualarda ona ait gösterilen şiirlere dair bir incelemedir. Bâkî, Osmanlı şiirinin “büyük” şairlerinden biridir. “*Osmanlı metin çalışmaları sahasında büyük bir özenle çalışılması gereken bir şair varsa o da Bâkî’dir.*” (Andrews, 2015: 44). Onun şiirlerine dair hatalı değerlendirmeleri düzeltmeyi, bazı yanlışları yaygınlık kazanmadan nihayete erdirmeyi önemli buluyoruz. Bu sebeple çalışmada Bâkî’nin yalnızca basılı *Divan*larını esas almadık, ayrıca bu şiirlerin *Bâkî Divanı*’nın -ulaşabildiğimiz- 228 yazma nüshasındaki durumuna baktık.¹ Böylece bir kısmı bu nüshalara da girmiş şiirlere dair eleştirel bir inceleme yapmayı, iddialı lakin mesnetsiz bir şekilde “Bâkî’ye aittir” denilen bazı şiirlerin aidiyeti meselesini tartışmaya açmayı amaçladık. Bu yolla yalnızca mecmua çalışmalarında değil divan neşirlerinde de eksik bırakılan “bilgiyi teyit” ve “kaynağını sorgulama” noktasında bir tenkit ve farkındalık oluşturabileceğimizi düşünüyoruz.

Şiirlerin Hatalı Kaydedilmesi

Mecmualarda derleyenden kaynaklı hatalı kayıtlar ortaya çıkabilmektedir. Bunların başında bir şaire ait şiiri, başka birine ait göstermek gelmektedir (Kaplan, 2022a: 1288). Mecmua üzerine çalışan araştırmacı, haklı olarak derleyen kime ait göstermişse, şiir için o kişinin -varsa- basılı divanına müracaat etmekte, şiirin o divandaki durumunu ortaya koymaktadır.

“Bâkî” mahlası geçtiği için mecmualarda “sultânü’ş-şu’arâ” Bâkî (öl. 1600) adına kaydedilen ve şairin basılı *Divan*larında rastlamadığımız şiirlerin bir kısmı Bâkî’ye ait değildir. “*Öncelikle Dîvân neşirlerinde yer almadığı hâlde mecmualarda -hatta Dîvân neşirlerinde yer alanların bazıları da- yer alan şiirlerin bir kısmı gerçekte Bâkî’ye ait değildir. Bu çok önemli bir noktadır. Şiir mecmuası derleyicileri ve Dîvân’ı istinsah edenler başka şairlerin şiirlerini şu veya bu sebeple mecmualara veya Dîvân nüshalarına nakletmişlerdir. Bu, esasında öteden beri bilinen bir husustur.*” (Köksal, 2023: 30). Bu hususa dair şiir mecmuaları üzerine yaptığımız geniş incelemede bazı şiirlerin Bâkî’ye ait olamayacağını gördük. Bu hatalı kayıtların ortaya çıkmasında mecmua derleyicisinin etkisi vardır. Mürettibin derlemeyi nasıl yaptığı ve defterine kaydettiği şiirin/metnin/bilginin kaynağının ne olduğu her zaman bilinmez. Bu kaynak, derleyicinin hafızası olabileceği gibi şifahi (sözlü) yahut yazılı bir kaynak da olabilir. Bu durumda derleyicinin hafızası yahut esas aldığı kaynak hatalı kaydın ortaya

¹ *Bâkî Divanı*’nın bazı yazma nüshalarını benimle paylaşan, ayrıca makaleyi okuyup görüş ve değerlendirmelerde bulunan kıymetli meslektaşım Doç. Dr. Furkan Öztürk’e teşekkür ederim.

çıkmasına sebeptir. Osmanlı şiirinin her döneminde bu türden hatalı kayıtlara rastlanmaktadır. Şuara tezkiresi yazarları halk hafızasındaki hatalı kayıtlardan dolayı birden çok şaire ait görülen şiirlerin gerçekte kim tarafından yazıldığını sebepleriyle birlikte zikretme ihtiyacı hissetmişlerdir. Mesela Latîfî, Nihânî'nin şiirinin halk tarafından tahrif edilip Sultan Selim'e isnat edildiğini söyler (Canım, 2000: 542). Latîfî aynı şairin kendisi hakkında söylediği bir beytin yanlışlıkla Necâtî'ye isnat edildiğini belirtir. Latîfî, Nihânî'ye bir dönem yeniçeri olduğu için Fazıl Nacak denildiğini, lakin Necâtî ile nacağın tenâsüb-i elfâzda ve iştikakta mahreç yakınlığı bulunduğu için şiirin Necâtî'ye isnat edildiğini açıklar (Canım, 2000: 542). Latîfî, başka bir yanlış kaydın da Sürûrî-i Şarkî adına yapıldığını aktarır. Sürûrî'nin gazeli, Sultan Selim'e isnat edilmiştir. Ancak Latîfî şiirin şairin divanında bulunmasının yanında tarz ve üslubunun da bu hususu ortaya koyduğunu belirtir (Canım, 2000: 300). Gelibolulu Âlî "Ehl-i dikkât belüne mû didiler / Ağzun anıldı yokdur o didiler" matlalı şiirin Sâkî mahlaslı şaire olduğunu söyler. Âlî, Sâkî'nin Necâtî tarzında şiirler yazdığını, sözlerinin Necâtî üslubuyla ortaya çıktığını belirtir. Bu sebeple şiirlerinin bazıları tarafından Necâtî Bey'e bazıları tarafından da Kemâl Paşazade'ye isnat edildiğini vurgular (İsen, 1994: 226). Âşık Çelebi, Figânî'nin katline sebep olan beytin aslında İran sultanlarından İbrahim adlı biri için denilmiş eski bir şiir olduğunu, Figânî'ye ait olmadığını söyler (Kılıç, 2010: 1204); sonraki şairlere nispet edilen bir matlanın gerçekte Şâver adlı bir şaire ait olduğunu kaydeder (Kılıç, 2010: 1411). Şuara tezkirelerindeki bu tespitler hatalı kayıtların varlığına ve sebebine dair bazı bilgiler ihtiva etmekte; Osmanlı şiirinde bu türden hatalı kayıtların yaygınlığını göstermektedir.

Bâkî-Zâtî

Zâtî, 16. yüzyılın üstat şairlerinden biridir. Genç şairler, devrin tanınan tanınmayan şairleri, divan sahibi olanlar yahut olmayanlar Zâtî'nin Beyazıt'taki dükkânına gelmişler, burayı devrin edebiyat mektebine dönüştürmüşlerdir. Şiire yeni başlayan şairler, buraya gelip şiirlerini Zâtî'ye okur; onun fikirlerini alıp şiirlerini devrin üstadına beğendirmeye çalışırdı. Bu genç şairlerden biri de Bâkî'dir. Kınalızade Hasan Çelebi, şuara tezkiresinde Bâkî'nin, Zâtî'nin dükkânına ilk gelişini şöyle anlatır: İlk gazelim olan "Her kaçan gönlüme fikr-i 'ârız-ı dil-ber düşer / Gûyiyâ mir'âta 'aks-i pertev-i hâver düşer" matlalı gazelimi söyleyip "re'îs-i şu'arâ-yı Rûm" olan Zâtî'ye götürdüğümde gençlik yıllarım olması sebebiyle bu şiiri benim yazdığımı inanmadı. Kimsenin şiir hazinesine ve söz cebine el uzatmamam gerektiğini, bunun çok kötü ve ayıp bir şey olduğunu söyleyerek öğütler vermeye başladı. Son derece utandığımdan cevap verecek kudreti kendimde bulamadım. Sadece "Hayır, bu şiir benimdir." diyebildim. Bu beyti söyledim:

Ey pîr-i safâ-bahş u letâ'if-âsâr
Değülüm tıfl ki hâyîde idinem iftâr

Bunun üzerine Zâtî, beni sınamak için kendi *Divan'*ından bazı yerler gösterip sorular sordu; bu şiirlerin nazik yerlerini, inceliklerini göstermemi istedi. Üstadın kulakları ağır işittiğinden önemli yerleri şiirler üzerinde parmağımla göstererek açıkladım. Zâtî'nin bana bu şekilde davranmasından utandıysam da şiirim onun tarafından kabul edildiğini ve beğenildiğimi anladım. Üstada sonra bu beyitleri ilettim:

Gülşen istersen işte mey-hâne
Gül-i handân gerekse peymâne

N'ola dehr içre nişânım yoğ ise 'Ankâyem
Ne 'aceb seyl gibi çağlamasam deryâyem

Sonunda Zâtî'yi bu şiirleri benim söylediğime inandırabildim. Bunun üzerine beni uzun uzun övdü ve dualar etti (Sungurhan, 2017: 225-226). Âşık Çelebi'nin aktardığına göre Zâtî "Kaddümi çeng eşkümi rûd eyledün / Cismüm âteş cânımı 'ûd eyledün" matlasını Bâkî söylediğinde alıp tamamlayarak kendi *Divan'*ına koymuştur. Bâkî gibi bir şairin şiirini almak ayıp değildir demiştir (Kılıç, 2010: 410). Zâtî ile edebî münasebeti şuaara tezkirelerine konu olan Bâkî, bu edebî münasebeti Zâtî'ye nazire söyleyerek de devam ettirmiştir. Ancak bu münasebet bazen şiir mecmualarında aynı şiirin iki şair adına kaydedilmesine sebep olmuştur. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Hk 240 numaralı şiir mecmuasında hem Zâtî'nin hem de Bâkî'nin şiirleri bulunmaktadır. Mecmuada v.64a'da yer alan on beyitlik gazelin makta beytinde Bâkî'nin mahlası geçmektedir. Aynı gazel Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y. 0339 numaralı şiir mecmuasında v.34b'de de on beyittir ve gazelin maktasında Zâtî'nin mahlası geçmektedir.

İy güzellik göğünün mihr-i münevver kameri
Şâd kıl gönlümü gün gibi tulû' it seheri

Seheri 'ışk ile merdâne turup seyr idelüm
Ola kim bâd-ı sabâdan ide yârün haberi

...

Eseri kılca görünmez bilinün çün sanemâ
Yine yok yire kuşanursun o zerrîn kemeri

Kemer-i gayreti sıdk ile kuşanup biline
Yâr kûyını tavâf eyledi Bâkî? / Zâtî? seheri (Aydın, 2019: 184; Akpınar ve İner, 2022: 51)

Her iki şairin basılı *Divan*larında yer almayan bu gazelin söyleyicisi hususunda bir hata yapıldığı aşikârdır. Şiirin tamamında iade sanatına yer verilmiştir. *Bâkî Divanı'*nda bu türden gazeller yer almamaktadır. Ancak Zâtî'nin tecnis, muad şeklinde gazelleri, harf ve söz oyunlarına yer verdiği şiirleri mevcuttur. Bu tür uygulamalara

Zâtî'nin daha fazla yer verdiği dikkate alındığında şiirin Zâtî'nin olma ihtimali yüksektir.

Michigan Üniversitesi Kütüphanesi 416 numaralı şiir mecmuasında Bâkî adına kayıtlı 8 kaside, 134 gazel yer almaktadır (Çelik, 2013: 5). Bu gazellerden ikisi 16. yüzyılda yaşayan başka şairlerin basılı divanlarında da geçmektedir. Gazellerden v.97b'de yer alan Bâkî adına kayıtlı "Ol şeh-i kâmkâr gelmez mi / Ol meh-i nâmdâr gelmez mi" matlalı gazel Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8701 ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2889 numaralı *Bâkî Divanı* nüshalarında yer almaktadır. Bu gazel *Yahyâ Divanı*'nda da yer almaktadır. Aynı mecmuada v.82a'da yer alan "Zahmından irişürse bana dostlar ölüm / Yolunda kon o gözleri cellâdımın ölem" matlalı gazelin maktasında Bâkî'nin mahlası geçmektedir. Bu sebeple mecmua üzerine incelemede bulunan Çelik (2013: 238-239) şiiri Bâkî'ye ait göstermiş ve haklı olarak da şiirin Bâkî'nin basılı *Divan*larında bulunmadığını vurgulamıştır. Bu şiir *Bâkî Divanı*'nın yazma nüshalarından 228 nüshanın 10'unda (Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8701, Süleymaniye Kütüphanesi Muğla 00141, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 868, Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye K. 565, Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K. 779, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2889, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 674, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları MS Turk. d. 50, Princeton Üniversitesi Türkçe Yazmaları 165, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Mustafa Con A 38/1) yer almaktadır. Bu 10 nüshadan 8'inin ortak özelliği şairin vefatından sonra istinsah edilen nüshalar olmaları ve başka şairlere ait Bâkî adına hatalı şiirler içermeleridir. Aynı gazel basılı *Zâtî Divanı*'nda da yer almaktadır. Söz konusu gazel Tarlan'ın (1970) tenkitli neşre esas aldığı 2 nüshada geçmektedir. Şiir, nüshaların tanıklığı ve sıhhati dikkate alındığında Bâkî'nin değil Zâtî'nin olmalıdır.

Zahmından irişürse bana dostlar ölüm
Yolunda kon o gözleri cellâdımın ölem

...

Zâtî eğer ki kül ide eczâmı nâr-ı 'ışk
Kuhl idine felekde melekler benim külüm (Tarlan, 1970: 496)

Zâtî'nin basılı *Divan*'ında yer alan iki gazel daha Bâkî'ye ait gösterilmiştir. Ancak bu sefer hata mecmua değil basılı *Divan* kaynaklıdır. *Bâkî Divanı*'nın Ergun (1935) neşrinde yer alan 85 numaralı gazel, Tarlan'ın (1970) *Zâtî Divanı* neşrinde de geçmektedir. İki şiir arasındaki fark maktadaki mahlas farkıdır.

Şevk-i ruh-ı yâr ile seher düşdi bu mısra'
Toğınca güneş dindi tamâm oldu bu matla'

...

Zâtîye görünse leme'ât-ı ruhun ey mâh
Dirdi yine yüz şevk ile bir şi'r-i mülemma' (Tarlan, 1970: 125)

Bu gazel, Tarlan'ın tenkitli neşre esas aldığı 8 nüshanın 7'sinde yer alırken Bâkî Divanı'nın inceleyebildiğimiz hiçbir nüshasında yer almamaktadır. Nüshaların tanıklığı şiirin Bâkî'ye değil, Zâtî'ye ait olduğunu göstermektedir.

Ergun (1935) neşrinde yer alan 568 numaralı gazel de basılı *Zâtî Divanı*'nda yer almaktadır. Bu iki şiir arasında da tek fark yukarıdaki şiirde olduğu gibi mahlas farkıdır. Söz konusu gazel, Tarlan'ın tenkitli neşre esas aldığı 8 nüshanın 6'sında yer almaktadır. Şiir, *Bâkî Divanı*'nın yazma nüshalarından 9'unda (Süleymaniye Kütüphanesi Muğla 00141, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2889, Millî Kütüphane 06 Hk 2556, Prof. Dr. M. Fatih Köksal Hususi Kütüphanesi 2, Avusturya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 168, Princeton Üniversitesi Türkçe Yazmaları 165, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 774/4, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi 42 Yu 117, Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan 15) yer almaktadır. Bu 9 nüshadan 5'inin ortak özelliği başka şairlere ait Bâkî adına hatalı şiirler içermesidir. Bu nüshalardan 3'ü her iki şairin basılı *Divan*larında kayıtlı iki şiir barındırmaktadır. Nüshalar arasındaki bu ilişki ve nüshaların sıhhati düşünüldüğünde bu şiirin de Bâkî'ye değil, Zâtî'ye ait olabileceğini düşünüyoruz.

Benim didârsuz bâğ-ı cinânda gönlüm eğlenmez

Nigârün kûyını ister yabanda gönlüm eğlenmez

...

Fezâ-yı lâ-mekâna bâl açup uçmak diler Zâtî

Benim şimden girü bu âşiyânda gönlüm eğlenmez (Tarlan, 1970: 11)

Bâkî-Nev'î

Bâkî ve Nev'î aynı dönemde yaşamış, eğitim-öğretimleri ve şairlikleri aynı çevrede geçmiş iki şairdir. Ancak buna rağmen her iki şairi dost olarak nitelemek zordur (Kaplan, 2021: 77). Nev'î'nin Bâkî'ye bakışında mülazım oldukları dönemden kalan bir münakaşa belirleyici olmuştur. Her ne kadar Nev'î'nin oğlu Atâyî bu münakaşanın bir süre sonra bittiğini söylese de Nev'î'nin bazı beyitlerinden Bâkî'ye bakışının pek de müsbet olmadığı anlaşılmaktadır (Kaplan, 2022b: 39). Bâkî-Nev'î arasında medrese arkadaşlığı dışında edebî münasebet de vardır. Nev'î'nin bazı mısraları Bâkî'nin mısraları ile benzerlik göstermektedir. Nev'î, bazen Bâkî'yi tenkit etmiş ve kendi şiirlerinin kıymetinin bilinmesi durumunda Bâkî'nin adının anılmayacağını söylemiştir (Küçük, 1985: 218-219). Millî Kütüphanede yer alan ve *Bâkî Divanı*'nın bir nüshası olarak görülebilecek 06 Mil Yz A 897 numaralı yazma eserde Nev'î ve Bâkî'nin karşılıklı nazireleri yer almaktadır. İki şair arasındaki bu edebî ilişki birbirine karış(tırıl)mış şiirler ile farklı bir boyut almaktadır.

İngiltere British Library Or. 4129 numarada kayıtlı şiir mecmuasında en fazla şiiri bulunan şair 33 şiir ile Bâkî'dir. Mecmua üzerine incelemede bulunan Karaman (2016) ve Özdemir (2017) bu 33 şiirden 2'sinin (58 ve 405 numaralı şiirler) basılı *Divan*'da

bulunmadığını tespit etmiştir. Her iki araştırmacının mecmuadaki kayıttan dolayı Bâkî'ye ait gösterdiği şiirler başka şairlere ait basılı divanlarda da yer almaktadır . Bu şiirlerden v.115a'da yer alan 405 numaralı şiir Bâkî'nin çağdaşı isimlerden Şemseddin Sivasî'ye ait iken 22b-23a'da yer alan ve bir önceki şiir Bâkî'ye ait olduğu için "velehu eyzan" olarak başlıklandırılan "Şikâf oldı tenüm tîg-i cefâdan / Koyup cânum beni çıkdı aradan" matlalı 58 numaralı şiir de son beytinde Bâkî mahlası geçmesine rağmen Nev'î'ye ait olmalıdır. Bu şiir *Nev'î Divanı'nın* 8 nüshasında yer almaktadır.

Şikâf oldı tenüm tîg-i cefâdan
Koyup cânum beni çıkdı aradan

...

Bu şi'rüm sâde-rû bir hûba benzer
Libâsı Nev'iyâ rengîn edâdan (Tulum ve Tanyeri, 1977: 437-438)

Nev'î'nin başka bir gazeli daha Bâkî adına kaydedilmiştir. Hakan Taş'ın (2010), Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığında yer alan 3849 numaralı bir mecmuadan hareketle basılı divanlarda yer almadığını belirttiği ve Feyzî mahlaslı bir şairin de tanzir ettiğini söylediği "İşkdur şem'-i ruh-ı dil-beri tâbân idici / Mihrdür meş'ale-i mihri fûrûzân idici" matlalı gazel Bâkî'ye değil, Nev'î'ye ait olmalıdır. Bâkî'nin basılı *Divanlarında* yer almayan şiirlerine yönelik hazırlanan birçok çalışmada "Bâkî'ye ait" denilerek hatalı değerlendirilen şiir, Tulum ve Tanyeri (1977) tarafından yayımlanan *Nev'î Divanı'nda* yer alan 486 numaralı gazeldir. Gazel, *Nev'î Divanı'nın* 8 nüshasında vardır.

İşkdur şem'-i ruh-ı dil-beri tâbân idici
Mihrdür meş'ale-i mihri fûrûzân idici

...

Kim durur dirsen o fettân-ı cihân ey Nev'î
Dostın ağladıcı düşmeni handân idici (Tulum ve Tanyeri, 1977: 517)

Mecmualardaki hatalı kayıtlar bazen divan nüshalarına da etki etmekte, bu sebeple basılı divana şairin kendisine ait olmayan şiirler girebilmektedir. Bu durumun bir örneğine Nev'î'ye ait iken yine Bâkî adına kaydedilen bir gazelde rastlanmıştır. Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4228/2 numaralı şiir mecmuasında Bâkî'nin 4 gazel, 1 kaside ve 1 matlası yer almaktadır. Mecmua üzerine incelemede bulunan Erol (2019), v.49a'da yer alan gazeli maktasında Bâkî'nin mahlası geçtiği için Bâkî'ye ait göstermiştir.

Çıkdı metâ'-ı hüsn ü melâhat bahâlara
Hep nâz u şîvedür satılan mübtelâlara

...

Güftâr-ı yâr vasfını Bâkî gibi dahı
Kâdir mi var zamânede hüsn-i edâlara

“Mecmûada başlık olarak ‘Nev’î’ yazılmışsa da şiirin Bâkî’ye ait olduğu, makta beyitteki mahlasdan da anlaşılmaktadır. Lâkin iki divanda da bu şiire rastlanmamıştır.” (Erol, 2019: 227). Erol, yaptığı bu açıklamayla söz konusu gazelin iki şair için de durumuna dair yanlış bir tespitte bulunmuştur. İlk olarak bu gazel Küçük’te (1994) yer almasa da Ergun (1935) neşrinde vardır. Erol’un şiiri basılı *Nev’î Divanı*’nda bulamaması ise ilginçtir. Zira söz konusu şiir *Nev’î Divanı*’nda yer alan 454 numaralı gazeldir. Bu şiir başka bir şiir mecmuasında daha Bâkî adına kayıtlıdır. Şiir, İran İslâmî Şurâ Meclis Kütüphanesi 9810 numaraya kayıtlı olan ve *İzâkî Mecmuası* olarak bilinen mecmuada v.52a’da yer almaktadır. Bu mecmua üzerine incelemede bulunan Gök (2018), şiirin kime ait olabileceği meselesine daha bilimsel yaklaşmıştır: “Bâkî’nin şiirleri genellikle art arda sıralanmıştır. Bir sonraki şiir için ‘velehu’ ibaresi kullanılmaktadır. Bunların 13’ü gazel, 6’sı kasidedir. (52a)’da geçen bir gazel ‘Çıkdı metâ’-ı hüsn ü melâhat bahâlara / Hep nâz u şîvedür satılan mübtelâlara’ dışında diğer tüm şiirler Bâkî Divanı’nda görülmüştür. Bu gazelden önce ‘velehu’ başlığı olmadığı için doğrudan Bâkî’ye ait olduğu söylenemez. Bâkî mahlası kullanıldığı için Bâkî’nin yeni şiiri olabildiği gibi Bâkî mahlaslı başka bir şaire ait olabilir. Bâkî’nin bu gazeline, divanı olmak üzere bugüne kadar yapılmış tüm akademik çalışmalara bakıldı; ama bu şiire ulaşılamadı.” (Gök, 2018: 53). Gök’ün şiire dair doğru çıkarımları “Bâkî’nin bu gazeline, divanı olmak üzere bugüne kadar yapılmış tüm akademik çalışmalara bakıldı; ama bu şiire ulaşılamadı.” iddiasıyla güvenilirliğini kaybetmektedir. Zira bu şiir *Bâkî Divanı*’nın Ergun (1935) neşrinde yer almaktadır. Ergun baskısında yer alan 72 numaralı bu şiirin, *Nev’î Divanı*’nda yer alan 454. gazelle ilk dört beyti aynıdır. Söz konusu gazel, Tulum ve Tanyeri (1977) tarafından hazırlanan *Nev’î Divanı*’nın 8 nüshasında, *Bâkî Divanı*’nın 8 nüshasında (Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi Mehmet Zeki Pakalın 00017, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2889, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler 51, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi 839, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları MS Turk. d. 50, Prof. Dr. M. Fatih Köksal Hususi Kütüphanesi 2, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 200, Avusturya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 168) yer almaktadır.

Çıkdı metâ’-ı hüsn ü melâhat bahâlara
Hep nâz u şîvedür satılan mübtelâlara

...

‘Âşık kabâ-yı cismine çâk itdi Nev’iyâ
Zâhid riyâ vü zerk ile girdi ‘abâlara (Tulum ve Tanyeri, 1977: 498-499)

Her iki şair adına kayıtlı olan birer nüsha, şairler hayatta iken yazılmıştır. Şiir, Gıynaş (2009) tarafından incelenen Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 803 numaralı mecmuada v.119a’da da Nev’î adına kayıtlıdır. Şiirin her iki şaire ait olma ihtimali varsa da *Bâkî Divanı*’nın nüshalarından yalnızca %3,5’inde yer alması Nev’î’ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bâkî-Nev’î arasında ortaklık arz eden şiirde yalnızca mahlasın geçtiği son beyitlerin tamamen farklı olması şiirin Bâkî

adına uyarlanmış olabileceğini de düşündürmektedir. Bu uyarlama *Nev'î Divanı*'nın 8 nüshasının 4'ünde "Güftâr-ı yâr vasfını Nev'î gibi dahı / Kâdir mi var zamânede hüsn-i edâlara" farkını oluşturmuştur. Ya mecmualardaki hatalı kayıt divan nüshalarına girmiş ya da divan nüshalarındaki kayıt mecmualara kaynaklık etmiştir. Şiire dair yapılabilecek en doğru yorum ise Nev'î ve Bâkî'nin *Divan* nüshalarında aynı şiirin yer aldığıdır.

Bâkî-İlmî

Şiir mecmualarından hareketle Bâkî'nin basılı *Divan*'ına girmeyen şiirlerini tespit noktasında makaleleri bulunan Kesik (2013), Millî Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'nda yer alan 06 Hk 812 numaralı şiir mecmuasında Bâkî'nin 11 gazelini tespit etmiştir. Bu mecmuada v.24a'da yer alan gazel Bâkî'nin basılı *Divan*larında yer almamaktadır. Aynı şiir Nurosmaniye Kütüphanesi 4968 nolu şiir mecmuasında v.64b'de "Bâkî" başlığı altında verilmiştir. Bu mecmuada en fazla şiiri bulunan şair 126 şiir ile Bâkî'dir (Atalay, 2015: 4). İki mecmuada da şiir nüsha farklarıyla yer almaktadır. Söz konusu şiir *Bâkî Divanı*'nın 4 yazma nüshasında (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2942, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 799, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları MS Turk. d. 50, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 200) kayıtlıdır.

Tîg-i yârün cefâsı bir yüzden
Zahm ile mâcerâsı bir yüzden

...

Sana incindi Bâkıyâ ol mâh
Nâmede gör edâsı bir yüzden (Kesik, 2013: 341; Oytun, 2014: 173)

Kesik'in Bâkî'nin yeni bir şiiri olarak takdim ettiği ve Oytun'un *Divan*'da bulunmadığını vurguladığı gazel, Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'sında ve Kınalızade Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında İlmî (öl. 1600) mahlaslı bir şaire ait görünmektedir. İlmî, Bâkî gibi ilmiye sınıfına mensup olup çeşitli şehirlerde kadılık yapmış bir şairdir. İlmî, Bâkî'nin "Müje haylin dizer ol gamze-i fettân saf saf / Gûyiyâ cenge turur nîze-güzârân saf saf" matlı gazelini de tanzir etmiştir (Kaplan, 2022b: 94). "Tîg-i yârün cefâsı bir yüzden / Zahm ile mâcerâsı bir yüzden" matlı şiirin Bâkî'ye aidiyeti şüphelidir. İki mecmuanın şiiri Bâkî adına kaydetmeleri bir tanık olsa da başka bir şiir mecmuasında bu şiirin makta beytinde mahlas kısmının mürettip tarafından boş bırakıldığı görülmüştür. İBB Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı K.000351 numaralı şiir mecmuasında v.406a'da bu şiirin maktasında mahlas kısmını yazmayan mürettip şiirin sahibini ya hatırlamadığı ya da kime ait olduğu hususunda emin olmadığı için böyle bir tasarrufta bulunmuştur.

Tîg-i yârün cefâsı bir yüzden
Zahm ile mâcerâsı bir yüzden

Bir ruhın öpmeğe rızâ virmez
Şimdi ey dil vefâsı bir yüzden

Nice benzer 'izâruna mir'ât
Baka anun safâsı bir yüzden

Gün yüzünün şu'â'ı yanında
Mâh-ı tâbun ziyâsı bir yüzden

Sana incindi gibi 'İlmî o şâh
Nâmenün gör edâsı bir yüzden (Kılıç, 2010: 1089; Sungurhan, 2107: 574)

Bâkî-Ulvî

Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bulunan 37 Hk 2735 arşiv numaralı *Bâkî Divanı* üzerine incelemede bulunan Kesik (2012b: 1491), nüshada 18 kaside (1'i eksik), 329 gazel (1'i eksik), 5 musammat (1'i eksik), 10 kıta, 21 matla ve 16 Farsça şiir tespit etmiştir. Kesik, nüshadaki 8 gazelin basılı Bâkî *Divanlarında* yer almadığını söylemektedir. Bu gazellerden biri v.64a-b'de yer alan şiidir:

Sînemi pür-pâre idüp hançer-i müjgân-ı yâr
Ağız açup yâralar yir yir didiler kân-ı yâr

...

Bâkiyâ bassa ayağın yüzüme bir kez gelüp
Cân virüp yolında olurdum o dem kurbân-ı yâr (Kesik, 2012b: 1495)

Bu gazel *Bâkî Divanı'nın* 3 nüshasında (Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi 335, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Mustafa Con A 510/II, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Mustafa Con A 38/1) daha vardır, aynı zamanda basılı *Ulvî Divanı'nda* da yer almaktadır. Ulvî (öl. 1585), Bâkî'nin çağdaşı şairlerdendir. Kılıç ve Çelik (2017), *Ulvî Divanı'nın* en hacimli nüshalarından biri olan Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek Koleksiyonu No 150'de yer alan 37 şiiri başlıklarından hareketle Bâkî'nin Ulvî'ye söylediği nazireler olarak değerlendirmişlerdir. Bu nüshada Ulvî'nin şiirlerinin yanı sıra Bâkî'ye ait 2 kaside, 1 tahmis ve 155 gazel yer almaktadır. Şiirler iki şair arasındaki edebî ilişkiye işaret etmektedir. *Ulvî Divanı'nın* tenkitli metnini yayımlayan Çelik ve Kılıç'ın esas aldıkları 4 nüshada şiir, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bulunan 37 Hk 2735 numaralı nüshadaki şiiirden yalnızca son beyitte mahlas olarak ayrılmaktadır. Nüshalarının tanıklığı şiirin Ulvî'ye ait olduğunu işaret etmektedir.

'Ulvîyâ bassa ayağın yüzüme bir kez gelüp
Cân virüp yolında olurdum o dem kurbân-ı yâr (Çelik ve Kılıç, 2018: 426)

Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 2735 arşiv numaralı *Bâkî Divanı'nda* v.33b'de yer alan "Bâkî" mahlaslı başka bir şiir de Ulvî'ye ait olmalıdır. Kesik'in (2012: 1491) nüshadan hareketle Bâkî adına kaydettiği ve basılı *Bâkî Divanlarında*

bulunmadığını vurguladığı “Bu âdemlik midür ey perî-i ra’nâ rakîb-i seg / Sana hem-râh olup her dem yanunda ola nerden yeg” matlalı beş beyitlik gazel *Bâkî Divanı*’nın yalnızca bu nüshasında yer almaktadır. Söz konusu gazel basılı *Ulvî Divanı*’nın 4 nüshasında yer almakta olup altı beyittir. Şiir, Bâkî’nin değil Ulvî’nin olmalıdır.

Bu âdemlik midür kim ey perî ra’nâ rakîb-i seg
Sana hem-râh olup her dem yanunda ola bizden yeg

...

Elün öpmezse ‘Ulvî değme bir derd ile ey hûnî
Dehân-ı zahmına engüş-t-i şemşîrûnle bârî deg (Çelik ve Kılıç, 2018: 549-550)

Bâkî-Nâmî

Kesik’in (2012b) incelediği Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bulunan 37 Hk 2735 arşiv numaralı *Bâkî Divanı* nüshasında yer alan gazellerden biri daha başka bir şair adına kayıtlıdır. Bu nüshada yer alan ve mevcut neşirlerde bulunmayan 8 gazelden 1’inin Ulvî’ye ait olduğu *Ulvî Divanı* nüshalarından hareketle söylenmişti. Nüshada Bâkî adına kaydedilen gazellerden 1’i de Bağdatlı Ahdî ve Hasan Çelebi tezkirelerinde Nâmî mahlaslı bir şaire ait görünmektedir.

Kapunda ‘âşıkâ zillet rakîbe haylî ‘izzet var
Bugün zulm itme dünyâda begüm yarın kıyâmet var

...

Geçelden ârzû-yı devlet-i dehr-i denîden dil
Kanâ’atle olup hoş-hâl Bâkî istirâhat var (Kesik, 2012b: 1495)

Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu’arâ*’da bu şiiri ilmiye sınıfına mensup Nâmî Cafer Çelebi’ye ait göstermiştir (Solmaz, 2018: 286). Ancak Ahdî’nin şairin şiirlerine örnek olarak gösterdiği

Müheyyâ oldı meclis sâkiyâ peymâneler dönsün
Bu bezm-i rûh-bahşun şevkine mestâneler dönsün

Dilâ câm-ı şarâb-ı ‘aşk-ı yâri şöyle nûş it kim
Felekler güm güm ötsün başuna hum-hâneler dönsün

beyitler Bâkî’nin bir şiirinde de geçmektedir. Ahdî’nin örnek verdiği beyitler, Küçük (1994) neşrinde yer alan 391 numaralı gazelin ilk iki beytidir. Bu sebeple *Gülşen-i Şu’arâ*’da şiirin Ispartalı Nâmî’ye ait gösterilmesine ihtiyatla yaklaşılabilir. Kınalızade Hasan Çelebi de “Kapunda ‘âşıkâ zillet rakîbe haylî ‘izzet var / Bugün zulm itme dünyâda begüm yarın kıyâmet var” matlalı gazeli Ahdî gibi Nâmî’ye ait göstermiştir (Sungurhan, 2017: 833). Esasında şüara tezkirecilerinin hem Nâmîler hem de Nâmîlere ait -olabilecek- şiirler hususunda karışıklık yaşadıkları, kaynaklarının hatalar barındırdığı görülmektedir. Riyâzî ve Hasan Çelebi İstanbullu diğer bir Nâmî’den söz etmektedir (Açıkgöz, 2017: 311; Sungurhan, 2017: 836). Bu Nâmî’nin şiirine örnek olmak üzere “Cihânun ni’metinden kendü âb u dânemüz yiğdür / İlin kâşânesinden

gûşe-i vîrânemüz yiğdür” matlalı gazeli örnek verirler. *Bâkî Divanı*’nın 32 nüshasında yer alan bu gazelin Bâkî’nin hayatında önemli bir yeri vardır. Nev’îzade Atâyî ve Hasan Çelebi’nin aktardıklarına göre şairin ilmiye sınıfındaki yükselişini çekemeyenler ve Sultan III. Murad’ın şaire iltifat ettiğini görenler Nâmî’ye ait bir gazeli alıp tahrif ederler, Nâmî’yi Bâkî’ye dönüştürürler. Bu şiir Bâkî’ye ait diyerek sultana gösterip onu gözden düşürmeye çalışırlar. Gazelin “Cihânun ni’metinden kendü âb u dânemüz yiğdür / İlin kâşânesinden gûşe-i vîrânemüz yiğdür” beytiyle şairin, sultanın nimetlerini küçük gördüğünü söyleyip aynı gazeldeki “Ginâ sadrındaki mağrûr u nâ-âsûde serverden / Fenâ bezminde hâb-âlûd olan mestânemüz yiğdür” beytiyle şairin Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad arasında kıyaslama yaptığını iddia ederler. Haset ehli, Sultan III. Murad’a Bâkî’nin “Fenâ bezminde hâb-âlûd olan mestânemüz” ifadesiyle çok içki içen ve bunu da “Benüm tab’-ı Selîmüm bâde-i hamrâya mâ’ildür” mısrasıyla ortaya koyan Sultan II. Selim’i, Sultan III. Murad’a tercih ettiğine ve şairin padişahı mağrur, huzursuz ve gayretsiz olarak nitelediğine sultanı inandırırılar. Bunun üzerine Sultan III. Murad şairin Süleymaniye Medresesindeki görevine son verir ve İstanbul’dan uzaklaştırılmasını emreder. Bu durum karşısında şairin dostları şiirin Bâkî’ye ait olmadığına, eski bir mecmuada Nâmî mahlaslı bir şaire ait olduğuna sultanı inandırırılar ancak yine de İstanbul’dan sürülmesini engelleyemezler (Donuk, 2017: 1176-77; Sungurhan, 2017: 229-230). Bâkî’nin Sultan III. Murad’ın gazabını çekmesine sebep olan ve dostları tarafından Nâmî mahlaslı bir şaire ait gösterilen gazel, Küçük (1994) tarafından yayımlanan *Bâkî Divanı*’nda yer almamaktadır. Ancak söz konusu gazel Ergun (1935) neşrinde 447. gazel olarak kayıtlıdır. Gazel hem İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Atatürk Kitaplığında Belediye K. 779 numarasıyla kayıtlı *Bâkî Divanı* nüshasında (v.55a-b) hem de Michigan Üniversitesinde yer alan *Dîvân-ı Bâkî* adlı nüshada (140. yk., derkenar) yer almaktadır (Kaplan, 2021: 72). Anlaşılan Bâkî ve Nâmî’nin şiirleri sadece mecmualarda değil, şuara tezkirelerinde ve divan nüshalarında da karışmış vaziyettedir. Bu arada Riyâzî’nin Nâmî’nin şiirine örnek olarak verdiği “Âlâyîş-i dünyâdan el çekmeğe niyyet var / Yakında ‘adem dirler bir şehre ‘azîmet var” matlalı diğer şiirin tamamı da Bâkî adına kayıtlıdır. Küçük (1994: 207) neşrinde yer alan bu şiir *Bâkî Divanı*’nın 25 nüshasında yer almaktadır ve bazı şiir mecmualarında Bâkî’nin son söylediği şiir olarak takdim edilmiştir. Oğuz Ergeç’in koleksiyonunda bulunan bir şiir mecmuasında bu şiir için “Bâkî Efendinin ba’de’l-mevt ceybinde ihrâc olunan gazelidir.” şeklinde açıklama yer almaktadır (Düzenli, 2015: 511). Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi’nde 387 numaralı şiir mecmuasında bu gazelin başında “Bâkî’nün vefâtında söylediğidir” şeklinde bir not düşülmüştür (Evecen, 2011: 84).

Bâkî-Mânî

Bâkî’nin çağdaşı şairlerden olup onun gibi ilmiye sınıfına mensup olan Mânî (öl. 1597-98), şiirleri Bâkî ile karış(tırıl)an bir şair olarak dikkati çekmektedir. Süleymaniye

Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi 171 numaralı şiir mecmuasında v.76a'da maktasında Bâkî mahlası geçen ve Mentеше'nin (2016), Bâkî mahlaslı çalışmalarda bulunmadığını beyan ettiği bir gazel yer almaktadır. Bu gazel *Bâkî Divanı* yazma nüshalarından yalnızca Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi 159'da bulunmaktadır.

Gül gül oldu mey ile ruhları her bir sanemin
Yer yer açıldı yine gülleri bâğ-ı İrem

Bâkî dil bülbül-i derd ile figân itse n'ola
Hârlar aldı yine dâmenin ol gonce-femin (Menteşe, 2016: 298-299)

Bu gazel, Demirel'in (2017) yayımladığı *Mânî Divanı*'nda 44. şiir olarak kayıtlıdır:

Bülbül-i dil n'ola derd ile figân itse Mânî
Hârlar aldı yine dâmenin ol gonce-femün (Demirel, 2017: 102)

Bâkî Divanı'nın çeşitli nüshalarında Bâkî adına kayıtlı bazı şiirlerin Mânî'nin basılı *Divan*'ında da yer aldığı görülmektedir. Ergun'da (1935) Bâkî'nin, Fuzûlî'nin bir gazeline tahmisi olarak kayıtlı 37. şiir üzerine bir inceleme yapan Küçük (1988: 5-8), tahminin Bâkî'ye değil Mânî adlı başka bir şaire ait olduğunu tespit etmiştir. Kaplan (2018b: 241), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı Belediye K. 779 arşiv numaralı *Bâkî Divanı* nüshasında v.73a'da yer alan "Sanmanuz cân u dili âteş-i 'ışka yanmaz / Şem'-veş her gice yanar yakılır dinlenmez" matlalı gazelin Mânî'nin basılı *Divan*'ında (Demirel, 2017) yer alan 33. gazelle aynı olduğunu tespit etmiştir.

Sanmanuz cân u dili âteş-i 'ışka yanmaz
Şem'-veş her gice yanar yakılır dinlenmez

...
İncinür mihr ü vefâ ile dilün ey Mânî
O perî-peykere müşkil bu ki söz söylenmez (Demirel, 2017: 91)

Aynı çalışmada Kaplan (2018b: 248), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı Belediye K. 779 arşiv numaralı *Bâkî Divanı* nüshasında v.121b'de yer alan "Ey hatt-ı siyeh 'ârız-ı cânâna tolaşma / Yüz karalığın eyleme îmâna tolaşma" matlalı gazelin de Mânî'nin basılı *Divan*'ında (Demirel, 2017) yer alan 93. gazelle aynı olduğunu aktarmaktadır. Bu gazel yazma *Bâkî Divanı* nüshalarından 5'inde/%2,1'inde (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 3021, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 200, Millî Kütüphane 06 Hk 4103, Süleymaniye Kütüphanesi Muğla 00141) yer almaktadır. Bu gazel Topkapı Saray Müzesi Türkçe Yazmaları Kitaplığı H. 982 numarada kayıtlı nüshasında da yer almaktadır. Gazel ayrıca Topkapı Sarayı Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda H. 1069 arşiv numarası ile kayıtlı, 75 yapraklı mecmuanın v.73b yaprağında da kayıtlıdır (Kesik, 2013: 348). Bu şiirlerden de anlaşılacağı üzere Bâkî ve Mânî şiirleri yalnız mecmualarda değil, divan

nüshalarında da birbirine karışmıştır. Nüshaların tanıklığı ve sıhhati dikkate alındığında yukarıdaki şiirin Bâkî'den ziyade Mânî'ye ait olma ihtimali kuvvetlidir.

Bâkî-Bâlî

Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315'te kayıtlı şiir mecmuasında en fazla şiiri bulunan şair Bâkî'dir. Mecmuada Bâkî'ye ait gösterilen 165 gazel, 2 nâ-tamam gazel, 1 musammat, 5 kıta, 9 müfret ve 1 mısra yer almaktadır (Bulur, 2021: 7). Bu gazellerden 3'ü Küçük (1994) neşrinde bulunmamaktadır.

Bâğun güli vü sünbülü serv ü benefşesi
Yâri gelür diyü kodılar gözci nergisi

...

Bâkî nice halâs ola kaplan²-ı 'ışkdan
Kim irdi tenden öte[sine] câna pençesi (Bulur, 2021: 262-263)

Mecmuada "Bâkî" başlığı altında verilen gazel, *Bâkî Divanı*'nın yazma nüshalarından 3'ünde (Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 3593, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi 00064, University of Michigan 363) yer alan şiir, Bâlî mahlaslı bir şaire ait görünmektedir. Bâlî, Bâkî mektebinden bir şair olarak değerlendirilebilir. Şairin *Divan*'ında "nazîre-i Bâkî" başlığı altında verilen ve Bâkî'ye nazire olduğu aşikâr olan 20 gazel bulunmaktadır (Yaşar, 2005). Anlaşılan bu yakın ilişki iki şairin şiirlerinin karışmasına sebep olmuştur. *Divan*'ın iki nüshasında dört beyit olarak yer alan şiir mecmuada yanlış kaydedilmiştir. Bu şiir Âşık Çelebi tarafından Filibeli Sâkî'nin şiirine örnek olarak verilmiştir (Kılıç, 2010: 940). Aynı şiir için Kınalızade Hasan Çelebi de kayıt düşmüş, şiirin Âşık Çelebi tarafından Sâkî mahlaslı şaire ait gösterilmesini yanlış bulmuş, Bâlî'ye ait olduğunu özellikle vurgulamıştır (Sungurhan, 2017: 416).

Bâğun güli vü sünbülü serv [ü] benefşesi
Yâri gelür diyü kodılar gözci nergisi

...

Bâlî nice halâs ola kaplan-ı 'ışkdan
Geçdi derûn-ı dilden anun câna pençesi (Yaşar, 2005: 269)

Bâkî ve Bâlî şiirleri başka bir mecmua olan Pervâne Beg nazire mecmuasında da karıştırılmıştır. Söz konusu mecmuadaki mahlas hataları üzerine bir incelemede bulunan Öztoprak (2023) bu karışıklığa işaret etmiştir. Mecmuada v.641a derkenarında yer alan beş beyitlik bir gazelin başlığında "nazîre-i Bâkî" kaydı bulunmaktadır.

İrür ey sâkî ayağı k'ola 'işret bâkî
İçmez isek nice_ola kala nihâyet bâkî

...

² Nüshaları dikkate alarak "kaplan" olarak değerlendirdiğimiz kelime tezde "filân" okunmuştur.

Hasret-i la'l-i lebümle didi ol 'Îsâ-leb
Gam yime Bâkî ölürsen yine sıhhat bâkî (Gıynaş, 2018: 2934)

Bâkî'ye ait gösterilen bu gazel *Bâkî Divanı*'nda yer almamaktadır. Ancak mahlas beytinde geçen "Bâkî" kelimesi de beytin anlamı dikkate alındığında mahlas mevkiindedir (Öztoprak, 2023: 97). Aynı şiir Edirneli Nazmî'nin nazire mecmuasında "nazîre-i Bâlî" başlığıyla ve Bâlî mahlasıyla kayıtlıdır. Bâlî üzerine yapılan iki yüksek lisans tezinde ise bu şiir yer almamaktadır.

Az vir ey sâkî şarâbı ki_ola 'işret bâkî
İçmesek nice ola kala nihâyet bâkî

...
Hasret-i la'l-i lebümle didi ol 'Îsâ-leb
Gam yime Bâlî ölürsen yine sıhhat bâkî (Köksal, 2017: 1710)

Bu şiir Pervâne'ye göre Bâkî'ye, Edirneli Nazmî'ye göre Bâlî'ye aittir. Öztoprak (2023: 97), Pervâne'deki şiirlerle Nazmî'deki şiirler arasında farklılıklarda çoğunlukla Nazmî'nin aktarımı doğru çıktığı için bu şiirin Bâlî'ye ait olma ihtimalinin yüksek olduğunu düşünmektedir. Basılı *Bâkî Divanı*'nda yer almayan ve Öztoprak'ın Bâlî'ye ait olduğunu düşündüğü şiir için *Bâkî Divanı*'nın yazma nüshalarına bakıldığında şiirin 9 nüshada (Şevket Rado 65, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2158, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 137, Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 00182, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler 51, Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi 2057, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3887, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 3846, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 5523) Bâkî adına kaydedildiği görülmektedir. Bu nüshalardan Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2158 numaralı nüshanın ferağ kaydı H. 996/M. 1587/88, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 5523 numaralı nüshanın ferağ kaydı ise H. 1007/M. 1598/99'dur. Her iki nüshanın Bâkî hayatta iken istinsah edildiği düşünüldüğünde, diğer nüshaların ise başka şairlere ait iken Bâkî adına kayıtlı şiirler içermediği dikkate alındığında şiirin Bâlî'ye değil, Bâkî'ye ait olma ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Aslında bu kayıtlar, mahlaslarının imlası birbirine yakın olan her iki şair arasındaki şiir karışıklığının başka bir göstergesidir.

Bâkî-Şemsî

İngiltere British Library Or. 4129 numarada kayıtlı şiir mecmuasında 15-17. yüzyıllar arasında yaşamış şairlere ait şiirler yer almaktadır. Mecmuada en fazla şiiri bulunan şair 33 şiir ile Bâkî'dir. Mecmua üzerine incelemede bulunan Özdemir (2017) bu 33 şiirden 2'sinin (58 ve 405 numaralı şiirler) Bâkî'nin basılı *Divan*'ında bulunmadığını tespit etmiştir. Bunlardan v.115a'da yer alan "Yine bir hûba gönül düşdi yüzi gül ruhu al / Kâmeti serv beli ince teni penbe misâl" matlalı şiirin başlığı "gazel-i Bâkî"dir. Şiirin maktasında da Bâkî'nin mahlası vardır. Bu şiir Süer'in (2015), *Şemseddin Sivasî Divanı*'nın tenkitli neşre esas aldığı nüshaların 2'sinde bulunmaktadır.

Bu nüshalardan biri şiir sayısı en fazla olan nüshadır. Mecmuada şiirin Bâkî adına kaydı hatalıdır. Şiir Şemsî'ye (öl. 1597) ait olmalıdır.

Yine bir hûba gönül düşdi yüzi gül ruhu al
Kâmeti serv beli ince teni penbe-misâl

...

Şemsiyâ şöyle sürûr ile okunsun gazelün
Yine şî'ründe senün var gibi³ bir ince hayâl (Süer, 2015: 244)

Bâkî-Hasbî

Bâkî'nin basılı *Divan*larından Küçük'te (1994) olmayıp Ergun (1935) baskısında yer alan "Kâmetin yâdına ey serv-i revân ırmağlar / Çeşmelerdir eşk-i çeşmimden dem-â-dem ağlar" matlalı gazel İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları K.0006 numaralı şiir mecmuasında da v.49b'de Bâkî adına kayıtlıdır.

Kâmetin yâdına ey serv-i revân ırmağlar
Çeşmelerdir eşk-i çeşmimden demâdem çağlar

...

Sağlar cânı virirler mürdeler bulur hayât
Leblerin vafında Bâkî eylese iblâğlar (Ergun, 1935: 339; Temür, 2022: 155)

Bâkî adına kayıtlı olan bu şiir Edirneli Nazmî'nin 1524'te tamamladığı *Mecma'u'n-Nezâ'ir* adlı nazire mecmuasında Hasbî mahlası bir şaire ait olup yedi beyittir. Söz konusu şiir Pervâne Bey'in 1560-61 yıllarında tamamladığı nazire mecmuasında da Hasbî mahlaslı bir şaire ait beş beyitlik bir gazeldir.

Serv-kaddün boyına 'aynum akan ırmağlar
Çeşmelerdir eşk-i çeşmümden dem-â-dem çağlar

Çağlardur kim yaşumla âhum ey meh kûyuna
Hem-reh olup varmağa her demde niyet bağlar

Bağlar zülfün kemendi bu dili dîvâneveş
Mesken olsa cânâ 'ışkunla 'aceb mi tağlar

Tağlar çekmez begüm ben çekdüğüm bâr-ı gamı
Nâr-ı hecrün lâleveş bağrımda yakdı dâğlar

Dâğlar ki mihrün ile sînede mihr itmişem
Göz göz olup hâlümü sen meh-likâyâ ağlar

Ağlar bîmâr çeşmün fitnesinden gözlerüm
Haste hâlinden bilürsin bî-haberdür sağlar

³ Divan yayımında "iken" olarak yer alan kelime vezni bozmaktadır. Mecmualardaki "gibi" varyantı ile vezin hatası ortadan kalkmaktadır.

Sağlar cânlar virürler mürdeler bulur hayât
Leblerün vafında Hasbî eylese iblâğlar (Köksal, 2017: 426)

Şiir, her iki mecmuada Hasbî (öl. 1553'ten sonra) mahlaslı bir şaire ait görünmektedir. Hasbî, Gedizli şair Keşfî'nin küçük kardeşidir. Ölüm tarihi tam olarak bilinmeyen şairin herhangi bir eseri olup olmadığı da meçhuldür. Tezkirelerde şairin bazı âşıkane gazeller yazdığı kayıtlıdır. Şairin *Mecma'u'n-Nezâ'ir*'de 23 adet şiiri yer almaktadır (Köksal, 2018). Nazmî'nin mecmuasını 1524 yılında tamamladığı dikkate alınrsa bu şiirin Bâkî adına yanlış bir kayıt olduğu aşikârdır. Zira Bâkî 1529'da dünyaya gelmiştir. "Bu gazelin tamamında iade sanatı yapılmıştır. Hasbî, *Mecma'u'n-Nezâ'ir*'de yer alan 978 numaralı gazelinin de tamamında iade sanatı yapmıştır. Mecmuada Hasbî'ye ait görünen şiirlerden Hasbî'nin ikileme kullanmayı, cinası ve iade sanatını seven bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Bu özellikler söz konusu gazelde mevcuttur." (Kaplan, 2018b: 225). Hem basılı *Bâkî Divanı*'nda hem de bir şiir mecmuasında Bâkî'ye ait görülen bu gazelin Bâkî adına hatalı bir kayıt olduğu anlaşılmaktadır.

Bâkî-Yahyâ

Michigan Üniversitesi Kütüphanesi 416 numaralı şiir mecmuasında Bâkî adına kayıtlı 8 kaside, 134 gazel yer almaktadır (Çelik, 2013: 5). Gazellerden v.97b'de yer alan "Ol şeh-i kâmkâr gelmez mi / Ol meh-i nâmdâr gelmez mi" matlalı gazelin maktasında Bâkî mahlası geçmektedir. Bâkî'nin basılı *Divan*larından Ergun (1935: 468) neşrinde yer alan bu gazel, 228 *Bâkî Divanı* nüshasından Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8701 ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2889 numaralı nüshalarda yer almaktadır. Gazel, *Yahyâ Divanı*'nda da yer almaktadır.

Ol şeh-i kâmkâr gelmez mi
Ol meh-i nâmdâr gelmez mi
...
Görüp ehliyyetini Yahyânun
Cehli ağyâra 'âr gelmez mi (Çavuşoğlu, 1977: 578)

Gazel, Çavuşoğlu'nun tenkitli neşre esas aldığı 4 nüshada yer almaktadır. Çavuşoğlu (1977: XIII), bu nüshalardan 2'sinin şairin sağlığında yazılmış veya sağlığında tertip olunmuş bir nüshadan istinsah edildiğini düşünmektedir. Şiir, *Yahyâ Divanı*'nın tenkitli metnini tekrar kuran Bozyiğit'in (2021) esas aldığı Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 1493 numaralı nüshada da vardır. Bu nüshanın istinsah tarihi Yahyâ'nun vefatına çok yakındır (1582). Sadece Ergun (1935) neşrinde yer alan şiirlerin bir kısmının başka şairlere ait olduğu bilgisi de tanıklara dâhil edildiğinde şiirin Bâkî adına hatalı bir kayıt olam ihtimali kuvvetlenmektedir.

Bâkî-Helâkî

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_O0043 numarada kayıtlı şiir mecmuasında Bâkî adına kayıtlı 27 gazelden 1'i basılı *Divan*'da bulunmamaktadır (Uludüz, 2018: 24-27). Mecmuada beş beyti yer alan gazelin maktasında "Telh-kâm itme Hudâyâ bu Bâkî kulına" mısrasında Bâkî mahlası geçmektedir. Bu mısradaki vezin hatası vardır. Şiir ikinci olarak Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 560 numarada bulunan şiir mecmuasında Bâkî adına kayıtlıdır. Bu mecmuada Bâkî adına kayıtlı 8 gazel vardır (Ay, 2015: 14). Mecmuada "gazel-i Bâkî" başlığıyla verilen şiir, Bâkî adına kayıtlı art arda sıralanan gazellerin sekizincisidir. Mecmuada beş beyti olarak yer alan gazelin maktasında "Telh-kâm itme Hudâyâ dahi Bâkî kulına" mısrasında Bâkî mahlası geçmektedir. Şiir, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı BEL_Yz_ O0092 numaralı şiir mecmuasında yer almaktadır. Bu mecmuada ise Bâkî'nin 40 şiir vardır. Şiirlerden 1'i basılı *Divan*'da bulunmamaktadır (Öztürk, 2019: 5). Mecmuada beş beyit olarak yer alan gazelin maktasında "Telh-kâm itme Hudâyâ bu Bâkî kulına" mısrasında Bâkî mahlası geçmektedir. Bu mısradaki vezin hatası vardır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_O0043 numarada kayıtlı şiir mecmuası ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı BEL_Yz_ O0092 numaralı şiir mecmuası arasında şiirlere dair bir fark yoktur. Bu iki mecmuadan birinin diğerine kaynaklık ettiği söylenebilir. Bu şiir, basılı Bâkî *Divan*larından Ergun (1935) neşrinde de yer almaktadır.

Devlet el virmez ise dâmen-i zillet bâkî
Evc-i rif'at yoğ ise kûy-ı mezellet bâkî

...

Telh-kâm itme Hudâyâ bu Bâkî kulına
Son nefesde kerem it şehd-i şehâdet bâkî (Ergun, 1935: 198; Ay, 2015: 291;
Uludüz, 2018: 107-108; Öztürk, 2019: 23-24)

Bu şiir basılı *Helâkî Divanı*'nda da geçmektedir. Helâkî (öl. 1572-1576), Bâkî'nin çağdaşı şairlerdendir. Medrese tahsilini yarım bırakıp İstanbul'a yerleşen şair, burada imamlık vazifesi icra etmiştir. Çavuşoğlu'nun hazırladığı *Helâkî Divanı*'nda yer alan gazel tenkitli neşre esas alınan 2 divanlar mecmuasında ve 1 nazire mecmuasında (Pervâne Bey) Helâkî adına kayıtlıdır.

Devlet el virmez ise dâmen-i zillet bâkî
Evc-i rif'at yoğ ise kûy-ı mezellet bâkî

Fi'l-mesel âyînedür sûret-i 'âlem nazar it
Gör ki kalur mı hiç âyîne de sûret bâkî

Mühlet-i 'ömre gurûr itme ki bin yıl yaşayan
Görmedi 'âlem-i fânîde 'alâmet bâkî

Fırsat el virmiş iken komağıl elden câmı
Her zamân böyle kalur sanma bu fırsat bâkî

Telhkâm itme Hudâyâ bu Helâkî kulını
Son nefesde kerem it şehd-i şehâdet bâkî

Dem-i evvelde belâ olsa nasîbün şükr it
Dem-i âhirde ümîd ola çü râhat bâkî (Çavuşoğlu, 1982: 183)

Şu hâlde farklı yüzyıllardan şairler barındıran bu üç mecmuada ve Ergun neşrinde şiirin Bâkî adına hatalı bir kayıt olduğuna dair iki önemli delil bulunmaktadır: Bunlardan ilki şiirin maktasında “Bâkî” mahlasının vezin hatasına sebep olmasıdır. İkincisi Pervâne Bey nazire mecmuasında şiirin Bâkî’ye değil Helâkî’ye ait gösterilmesidir. Pervâne Bey nazire mecmuasında Bâkî ve Helâkî adına kayıtlı zemin ve nazire şiir sayısı aynı olup 59’dur (Gıynaş, 2017: 30).

Bâkî-Necâtî

Millet Kütüphanesinde Ali Emîrî Manzum 674 numarada kayıtlı bir şiir mecmuasında v.32a’da “Ey sanem cevri ile cân almak olupdur hû sana / Yürü şimden girü terk idem teni yâ hû sana” matlalı beş beyitlik bir gazel yer almaktadır. Gazel mecmuada “Bâkî râst” başlığıyla verilmiştir. Mecmua üzerine incelemede bulunan Turgut (2013), Bâkî’nin basılı *Divan*larında yer almayan şiirinin Bâkî’ye ait olduğu sonucuna varmıştır. Araştırmacı daha sonra bu iddiasını bir makalede de dile getirmiş (Şimşek, 2022: 286-300), Bâkî şiirine dair bazı hükümleri esas alarak şiirin Bâkî’ye ait olduğu iddiasını devam ettirmiştir. Şiirin maktasında Bâkî’nin mahlası yer almaktadır:

Subh-veş sâdık geçersen râh-ı ‘aşkında eğer
Ol kamer-ruh bir gice Bâkî olur pehlû sana (Turgut, 2013: 144)

Bu şiirin ilk dört beyti hem Tarlan’ın (1997) hem de İlhan’ın (2023) *Necâtî Divanı* neşirlerinde yer almaktadır. İlhan’ın tenkitli neşre esas aldığı 9 nüshada yer alan şiir, mecmuada Bâkî adına kayıtlı şiirden ilk beyitte küçük farklılıklar taşısa da 2 ve 3. beyitler tamamen aynıdır. Mecmuada yer alan şiirin 4. beyti *Necâtî Divanı*’nda mahlas beytidir ve şairin mahlası bu beyitte yer almaktadır. Mecmuada ise “Ol gözi mestâneye uydun çün ey dil yürü var” mahlas yerine “çün ey dil” ifadesi geçmektedir. *Divan*’da yalnızca “Bâkî” mahlası geçen son beyit bulunmamaktadır. Şiir yalnızca divan nüshalarında değil Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1972’de kayıtlı mecmuada v.118b’de, Millî Kütüphane 06 Yz A 7521 numaralı mecmuada v.62a’da ve Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu 68 numarada kayıtlı mecmuada v.12a-b’de Necâtî (öl. 1509) adına kayıtlıdır. Bu tanıklar mürettip yahut müstensihin şiire dair kaynağının hatalı, münekkatin dil ve üsluptan hareketle yaptığı çıkarımın yanlış olduğunu göstermektedir.

‘Âkıbet cevri ile cân almak olupdur hû sana
Ben de geçdüm cân u dilden ey sanem yâhû sana

...

Ol gözi mestâneye uydun Necâtî yüri var
Giceler tâ subha dek olsun harâm uyhu sana (Tarlan, 1997: 151; İlhan, 2023: 816)

Bâkî-Tâli’î

Tâli’î, II. Bayezid’in oğlu Şehzade Mahmud’un maiyetinde bulunmuş; Necâtî şehzadenin nişancısı iken kendisi de defterdarlığını yapmıştır. Onun hem *Divan* nüshasında hem de çeşitli mecmualarda adına kayıtlı bir şiir, *Bâkî Divanı*’nın 15 nüshasında (Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 05930, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 04436-001, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi 00064, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 4003, Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 00182, Bayezid Umumi Kütüphanesi 5642, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 5523, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2889, Prof. Dr. M. Fatih Köksal Hususi Kütüphanesi 2, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 200, İngiltere Millî Kütüphanesi 7922, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Mustafa Con A 510/II, Millî Kütüphane 06 Hk 2556, Avusturya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 168, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2158) görünmektedir. Hatta bu şiir Bâkî’nin basılı *Divan*larından Ergun (1935) neşrine girmiştir.

Yine şol denlü cefâ eyledi sengîn dilimiz
Dahi güzeller adın anmaga varmaz dilimiz

...

Bâkiyâ ger soralar cânâ cefâsın yârin
Dâd ü feryâd diyü çağrışa her bir kılımız (Ergun, 1935: 460-461)

Bu neşirde yer alan 574. gazel; Efe’nin (2019) Tâli’î’nin şiirlerine dair yaptığı mühim çalışmada Tâli’î’ye ait görünmektedir. Bu şiir Efe’nin incelemeye dâhil ettiği Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz FB 208 numaralı mecmuada v.78b’de, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet MC 0315 numaralı mecmuada v.11b’de ve Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 4078’de yer alan mecmuada v.99b’de Tâli’î’ye ait görünmektedir. Söz konusu şiir aynı zamanda Pervâne Bey’in nazire mecmuasında da Tâli’î adına kayıtlıdır (Gıynaş, 2017: 1174). Fransa Millî Kütüphanesinde Supplement Turc 270 arşiv numarasıyla kayıtlı bir divan mecmuasında *Tâli’î Divanı*’nın eksik bir nüshası vardır. Söz konusu gazel bu nüshada da yer almaktadır. Bu tanıklar *Bâkî Divanı* nüshalarında da yer alan bu şiirin nüsha çokluğundan dolayı Bâkî’yi ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ancak 228 nüshanın yalnızca %7’sinde bu gazelin yer aldığı ve ilgili nüshalardan 10’unda bu çalışma özelinde başka şairlere ait şiirlerin Bâkî adına kaydedildiği dikkate alındığında bu ihtimali zayıflatmaktadır. Bâkî’de beş beyit olan gazel Tâli’î’de yedi

beyittir. İki şiir arasında ortak beyitler -nüsha farkları hariç- aynıdır, farklılık yalnız mahlastadır.

Bize şol denlü cefâ itdi o sengîn-dilümüz
Dahu dil-berler adın anmağa varmaz dilümüz

...

Tâli'î ger soralar cevri ü cefâsın yârün
Dâd u feryâd diyüben çağıra her bir kılumuz (Efe, 2019: 141-142)

Bâkî-Sâkî

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesindeki 19 Hk 2207 numaralı şiir mecmuasında v.21a'da "Ehl-i dikkât bilüne mû didiler / Ağzun anıldı niyet o didiler" matlalı gazel "Bâkî Efendi" başlığıyla takdim edilmiştir. Şiirin son beytinde Bâkî'nin mahlası da yer almaktadır. Mecmua üzerinde incelemede bulunan Akdağ'ın (2013) Bâkî'nin bilinmeyen bir şiiri olarak takdim ettiği gazel bugün elimizde *Divan*'ı mevcut olmayan ancak mecmualarda ve şuara tezkirelerinde örnek şiirlerine rastladığımız Bâkî'nin çağdaşı şairlerden Sâkî'ye ait görünmektedir. Âşık Çelebi'nin, bazıları tarafından Necâtî Bey'e bazıları tarafından da Kemâl Paşazade'ye isnat edilen bu şiirin aslında Sâkî mahlaslı bir şaire ait olduğunu söylemesi (Kılıç, 2010: 940), daha o dönemde şiirin söyleyicisine dair hatalı kayıtların olduğuna işaret etmektedir. On altıncı yüzyıl şuara tezkirelerinden Sehî Bey ve Latîfî'de gazelin tamamı, Âşık Çelebi ve Kınalızade Hasan Çelebi'de gazelin iki beyti "Sâkî"nin biyografisinden söz ederken örnek olarak verilmiştir. *Bâkî Divanı* nüshalarına girmeyen bu şiir Sâkî'ye ait olmalıdır.

Ehl-i dikkât bilüne mû didiler
Ağzun anıldı yokdur o didiler

...

Sâkî elden ayağı hiç komaz
Rûz u şebde çeker sebû didiler (İpekten vd., 2017: 107-108; Canım, 2000: 295)

Birden Çok Şiirin Birbirine Karıştırılması

Mecmualara bakıldığında bazen iki farklı şaire ait şiirlerin birbirine karış(tırıl)masıyla yeni bir şiirin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tarz hatalı kayıtların mürettibin yahut müstensihin hafızasından kaynaklandığı söylenebilir. Klasik şair bir şiir yazdığında bu şiir edebiyat mahfillerinde, çeşitli meclislerde söylenir ve böylece edebiyat âlemine dâhil olurdu. Zamanla şiir etrafında oluşan nazire halkasıyla şiir edebiyatın aktüelinde bilinir olur, güncelliğini muhafaza ederdi. Klasik edebiyat her ne kadar yazılı bir edebiyat olsa da bu edebiyatta şifahi bir yanın olduğu da dikkate alınmalıdır. Ahdî, şuara tezkiresinde Hemdemî mahlaslı bir şairin gece gündüz eski şairlerin ve sonrakilerin sözlerini inceleyip çalışarak her birinin güzide beyitlerini, beğenilmiş kelimelerini ezberlediğini, bu sebeple zamanın mana sahipleri tarafından "Ayaklı Cönk" lakabıyla anıldığını söyler (Solmaz, 2018: 303). Nizâmî-i Arûzî, şiirde bir şahsiyet olabilmeyi insanın gençliğinin erken yıllarından itibaren eski şairlerden

20.000 beyit ezberlemek, daha sonrakilerden de 10.000 beyit miktarında şiiri kendine model almak gibi bir yetişme şartına bağlar. Ayrıca şiirin çeşitli nevilerini tanımanın, onların güzel olan veya olmayan taraflarını görebilecek, ifade inceliklerini kavrayabilecek bir seviyeye gelmenin, nihayet bütün bir kabiliyeti geliştirmenin büyük üstatların divanlarını devamlı surette okumakla mümkün olacağını söyler (Akün, 1994: 413). Bu okumalar sonucu şiir söyleyenlerin veya severlerin farklı şiirleri birbirine karıştırmaları, şiir meclislerinde yahut yazılı kaynaklarda bu şekilde zikretmeleri mümkün görünmektedir.

Bâkî-Hayâlî

Harvard Üniversitesi Houghton Kütüphanesi MS Turk 59 numaralı şiir mecmuasında v.71a'da yer alan şiir hem Bâkî'den hem de Hayâlî'den beyitler ihtiva etmektedir.

Âyîne her dem koyar dildârı tenhâ koynına
Nâz ile Yûsuf girür gûyâ Züleyhâ koynına

Çıkmadı yârün lebi fikri dil-i ağyârdan
Aldı ol la'li dirîgâ seng-i hârâ koynına

Râh-ı güzlâr-ı fenâda cismini iden gubâr
Rûzgâr ile girür bir verd-i ra'nâ koynına

Dür dişün vasfında şi'rüm defterin gördi meger
Kim sadef mecmû'asını saldı deryâ koynına

Ruhların şevkiyle pür-dâğ itdi Bâkî sînesin
Bir avuç berg-i gül-i ter koydı gûyâ koynına

Şiir mecmuası üzerine çalışan Güneş (2015) tarafından bu gazel Bâkî'ye ait gösterilmiş ve "Bu gazel divanda yer almamaktadır" açıklamasıyla takdim edilmiştir. Oysa gazelin son iki beyti Küçük (1994) neşrinde yer alan 430. gazelin de son iki beytidir. Bu şiir için ilk üç beyit özelinde de hata vardır. Müstensih ve mürettibin Bâkî adına kaydettiği ve inceleyen de Bâkî'nin zannettiği beyitler Hayâlî'nin basılı *Divan*'ında yer almaktadır. Tarlan (1945: 367) neşrinde yer alan "koynuna" redifli gazelin ilk üç beyti, mecmuada Bâkî adına kaydedilen gazelin de ilk üç beytidir. Gazel, *Hayâlî Divanı*'nın tenkitli metnini yeni nüshalar ışığında tekrar kuran Çelik Vural'ın (2021) neşre esas aldığı 7 nüshada geçmektedir.

İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi REV 240 numarada kayıtlı şiir mecmuası Bâkî mahlaslı 300'e yakın şiir içermektedir. Bu şiirlerden v.123b'de yer alan "su" redifli şiir Küçük (1994) neşrinde yer almamaktadır.

'Âşıkâne gönlünü akıtmasaydı yâre su
Olmaz idi vâdî-i 'ışka düşüp âvâre su

Ka'be-i kûyunda kaldum gözlerümden yaş akar
Teşne diller çağrışup dirken meded bir pâre su

Mâ'il olma ser-keş ol mahbûba istignâ gerek
Serv başın eğmez ayağın öpe ger yalvara su

Vâdî-i hayretde zencîrin sürür dîvânedür
'Âşık olmuşdur meğer rûz-ı ezel dîdâra su

Bâkiyâ/Sâkiyâ bozsa 'aceb mi hâne-i zühdi şarâb
Çün esâsından yıkar irişse bir dîvâra su

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında Belediye K. 779 numarada kayıtlı *Bâkî Divanı* nüshasında v.111a'da ve Michigan Üniversitesinde *Bâkî Divanı* nüshasında da (234. yk., derkenar) yer alan şiir, aynı zamanda Ergun (1935) neşrinde de (550. şiir) bulunmaktadır. Bazı yazmalarda Bâkî'ye ait görünen bu şiir, nüsha farklarıyla *Hayâlî Divanı*'nda da geçmektedir. Gölpinarlı (2005: LXI) da bu gazeli Fuzûlî'nin edebî kişiliğini anlatırken Hayâlî Bey'in Fuzûlî'nin "su" redifli kasidesine naziresi olarak zikretmiştir. Bu şiir hem Tarlan'ın (1945) hem de Çelik Vural'ın (2021) hazırladıkları *Hayâlî Divanı*'nda yer almaktadır. Bâkî adına kaydedilen şiirin ilk 3 beyti Çelik Vural'ın hazırladığı 8 nüshadan hareketle tenkitli metnini kurduğu *Divan*'da 497 numaralı gazelin ilk 3 beytidir. Bâkî adına kaydedilen şiirin dördüncü beyti de Çelik Vural'ın hazırladığı *Divan*'da "su" redifli başka bir gazelin, 489. gazelin, ikinci beytidir. Şiirin mahlas beyti Çelik Vural'ın hazırladığı *Divan*'da 497 numaralı gazelin dördüncü beytidir. Her iki beyit arasında farklılık Hayâlî'de mısra başındaki "sâkiyâ" sözcüğünün Bâkî'de "Bâkiyâ" şeklinde mahlasa dönüşmesidir.

Bâkiyâ bozsa 'aceb mi hâne-i zühdi şarâb
Çün esâsından yıkar irişse bir dîvâra su (Kartal, 2021: 36; Ergun, 1935: 445)

Sâkiyâ bozsa 'aceb mi hâne-i zühdi şarâb
Çün esâsından yıkar irişse bir dîvâra su (Çelik Vural, 2021: 343)

On altıncı yüzyıl şairlerinden Sâkî'nin "Ehl-i dikkât bilüne mû didiler / Ağzun anıldı yokdur o didiler" matlâlı şiirinin bir şiir mecmuasında Bâkî adına kaydedildiği hatırlandığında bu iki sözcüğün yakın imlâlı olmasından kaynaklı bir hata yapıldığı değerlendirilmektedir. Bir müstensih veya mürettip marifetiyle ortaya çıkan bu hata daha sonra *Bâkî Divanı* nüshalarına da girmiş olmalıdır. Mecmuda yer alan şiirin Hayâlî'ye ait iki şiirin karışmasıyla ortaya çıktığı ve Bâkî adına uyarlandığı görülmektedir.

Şiirdeki Başka Bir Kelimenin Mahlas Zannedilmesi

Aynı şiirin birden çok şaire ait görünmesinde insan kaynaklı hatalar ön plandadır. Bu hatalar musanniften, müstensihden, mecmuanın mürettibinden, kötü niyetli bir kimseden (rakipler, diğer şairler, düşmanlar, haset ehli) veya araştırmacıdan kaynaklanabilir (Kaplan, 2023a: 524). İnsan kaynaklı hataların başında müstensih veya mürettibin dikkatsizliği gelmektedir. Bazen aynı mahlası kullanan farklı şairlerin şiirleri karışmış, bazen beyitteki farklı bir kelime mahlas olarak algılanmıştır. Şiiri söyleyenin ismi mahlashanede geçmesine rağmen söz konusu beyitteki farklı bir kelime mahlas zannedilmiştir (Kaplan, 2018a: 19-20).

Şiirde mahlas kullanmayan az sayıdaki şair bir kenara bırakılırsa klasik şairler mahlas kullanma hususunda hassas davranmışlar, bilhassa gazel nazım şeklinde söyledikleri şiirlerde son beyitte -maktada- mahlaslarına yer vermişlerdir. Bazen müstensih veya mürettipler bazen de eser üzerine çalışan araştırmacılar şiirin söyleyenini hatalı aktarmışlardır. Bu aktarımda söz konusu şiirdeki beyit eksikliği, bilhassa şiirde mahlasın geçtiği beytin olmaması, imlaları birbirine yakın mahlasların karıştırılması, başka bir özel ismin yahut nisbet, liyakat, meslek bildiren ek almış bir kelimenin mahlas zannedilmesi etken olmuştur. Bâkî adına bu türden hatalar hem mecmualarda hem de şairin *Divan*'ının bazı nüshalarında yapılmıştır. Hatta bu hatalı kayıtlardan dolayı şairin basılı *Divan*larına kendisine ait olmayan şiirler girmiştir.

Bâkî-Firâkî

Bâkî'nin basılı *Divan*larında yer almayan ancak *Divan*'ın 3 yazma nüshasında (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K. 779, Almanya Staatsbibliothek zu Berlin Ms. Or. Oct. 314, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Üniversite A 420) bulunan "Hercâyilikde dil-ber devr-i zamâna benzer / Alçağa meyl ider bir âb-ı revâna benzer" matlalı gazelin maktasında "bâkî" sözcüğü müstensih tarafından mahlas zannedilmiş, bunun sonucunda *Bâkî Divanı* nüshalarına şaire ait olmayan bir gazel dâhil olmuştur. Gazelin makta beyti şöyledir:

Bu tâk u tumturâkı zann itme kala bâkî
Dünyâ evi Firâkî bir köhne hâna benzer

Şiirin maktasına bakıldığında "bâkî" sözcüğünü mahlas zannedilmesinden hatalı kaydın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Şiir hem Edirneli Nazmî'nin hem de Pervâne Bey'in nazire mecmualarında şiirlerine rastlanan, 16. yüzyılda yaşamış Firâkî mahlaslı bir şaire ait olmalıdır. Nüshaların tanıklığına gerek duyulmadan beyit nesre çevrilip mahlas mevkiindeki kelimenin anlamına ve beyitteki işlevine bakıldığında da mahlasın "bâkî" değil, "Firâkî" olması gerektiği görülmektedir. Kendisine seslenen Firâkî, dünya evinin debdebe ve gösterişinin baki kalacağına zannetmemesi gerektiğini zira dünya evinin eski bir hana benzediğini söylemektedir.

Bâkî-Âşık Çelebi

Küçük (1994) neşrindeki 3, Ergun (1935) neşrindeki 56 numaralı gazel mahlas kaynaklı bir hatadan dolayı Bâkî adına kaydedilmiştir. Bu şiir, *Bâkî Divanı*'nın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 5571, Fırat Üniversitesi Kütüphanesi 9585 ve 9586, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 868, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3712 nüshalarında yer almaktadır. Aynı şiir Âşık Çelebi'nin (öl. 1572) 1556'da tertip ettiği *Divan*'ında da geçmektedir. Söz konusu şiir Pervâne Bey'in nazire mecmuasında Âşık Çelebi adına kayıtlıdır. Şiirin matla beyti şöyledir:

Yâr işiğinde dinildi 'Âşık-ı şeydâ bana
Hak dimişler tenzilü'l-esmâ'ü⁴ min savbî's-semâ

Gazelin daha ilk beytinde Âşık Çelebi'nin mahlasını zikrettiği görülmektedir. Şiir üzerine çok yönlü bir incelemede bulunan Kaplan (2016: 1031-1062) da şiirin Âşık Çelebi'ye ait olduğu sonucuna ulaşmıştır. Şiirin makta beyti her iki şaire ait basılı *Divan*larda şöyledir:

Şi'r ü inşâdan murâdı 'Âşık-ı bî-çârenün
'Arz-ı ihlâs eylemekdür yâre bâkî ve'd-du'â (Küçük, 1994: 104; Kılıç, 2017: 81)

Mahmut Kaplan (2013: 55) bu beytin dil içi aktarımını "*Ey Bâkî, çaresiz âşığın şiir ve düzyazıdan amacı sevgiliye samimiyetini sunmak ve duadır.*" şeklinde yapmıştır. Fahri Kaplan (2023: 136) beyti şu şekilde değerlendirmiştir: "*Âşığın sevgiliye hâlini arz etmesi ve onun iyiliği için duada, temennide bulunmasını hem şiirin hem de insanın (içinde yer yer şiir de olan nesrin) yazılmasındaki amaç olarak zikreder.*" Oysa beyitteki "bâkî" sözcüğü kalıp bir ifadenin parçasıdır ve şairin bu işi nasıl yaptığını vurgulamaktadır. "Âşık-ı bî-çâre" ise beytin öznesidir. Âşık Çelebi, şiir ve nesir yazarak sevgilisine içten bağlılığını daima bildirmekte, duasının onunla olduğunu söylemektedir. Burada inşa geleneğinde mektubun intihasında kullanılan "sözü bitiriyorum, geriye kalan..." şeklindeki kalıp ifadelerde bir dua belirten "bâkî du'â, bâkî selâm, bâkî mahabbet" gibi kullanımlar akla gelmelidir. "Bâkî" sözcüğünün benzer bir şekilde kullanımına Yahyâ Bey'in (öl. 1582) bir gazelinin maktasında da rastlanmaktadır:

Mâ-hüve'l-maksûd olan şi'rümden ey Yahyâ benüm
Hâlümi 'arz eylemekdür yâre bâkî ve's-selâm (Çavuşoğlu, 1977: 438)

Yahyâ Bey'in beytine bakıldığında da "*Ey Yahyâ benüm şi'rümden mâ-hüve'l-maksûd olan hâlümi yâre 'arz eylemekdür, bâkî ve's-selâm*" söz diziminde "bâkî" sözcüğünün özel isim değil, cümlenin zarfı olduğu aşikârdır. Her iki beytin ikinci mısralarının söz dizimi paraleldir. Söz konusu beyitteki "bâkî" sözcüğü de bu bağlamda değerlendirilmelidir.

⁴ Âşık Çelebi'de ve bazı *Bâkî Divanı* nüshalarında "elkâbu" farkı vardır.

Bâkî'ye ait zannedilen şiirin makta beyti nesre çevrildiğinde (Âşık-ı bî-çârenün şî'r ü inşadan murâdı yâre 'arz-ı ihlâs eylemekdür, bâkî ve'd-du'â) şiirdeki "âşık-ı bî-çâre" ifadesinin ikinci mısradaki yer alan "bâkî" sözcüğünün karşılığı olarak şairin sıfatı zannedildiği ve yanlış anlamlandırıldığı görülmektedir. Bu yanlış anlamlandırma o denli yaygınlık kazanmıştır ki şiir *Bâkî Divanı*'nın birden çok nüshasına hâliyle basılı *Divan*lara da girmiş, Bâkî'nin zannedilmiştir.

Bâkî-Gelibolulu Âlî

Bâkî Divanı'nın matbu İstanbul baskısında yer almayan ancak Küçük (1994) ve Ergun (1935) neşrinde yer alan gazel, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2889 numaralı *Bâkî Divanı* nüshasında yer almaktadır. Bu nüshanın istinsah tarihi 1636-37'dir. Aynı şiir yayımlanmış *Gelibolulu Âlî Divanı*'nda da yer almaktadır. Şiir, Aksoyak'ın (2018) tenkitli neşre esas aldığı 3 nüshada bulunmaktadır. Söz konusu gazel şöyledir:

'Ayn-i 'Âlî ol iki nergis-i câdûna fidâ
Yâ zülâl-i lebüne yâ ruh-ı nîkûna fidâ

Elifi serv gibi bâğ-ı mahabbetde bu gün
Kad-i mevzûnun ile ol iki bâzûna fidâ

Lâmı erbâb-ı gamun kadd-i dü-tâsı mânend
Zülf-i mergûbun ile kâkül-i hoş-bûna fidâ

Yâsı her lahza kemânun gibi pîçîde olup
Gamun okları ile ol iki ebrûna fidâ

Merdüm-i dîde gibi bâkî kalan noktaları
Ol iki yâ kaşun altındaki hindûna fidâ (Ergun, 1935: 110; Küçük, 1994: 111; Aksoyak, 2018: 506)

Bir muvaşşah gazel örneği olan bu şiirde her beytin ilk mısrasında birinci harfler yukarıdan aşağıya okunduğunda "Âlî" (عالي) ismi ortaya çıkmaktadır. Şair ismi işaret ederken harfleri de mısra başında ismen zikretmiştir. Bu şiir üzerine bir değerlendirmede bulunan Aksoyak (2005: 69-82) şiirin Âlî'ye ait olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Şiirde daha ilk mısradaki "Ayn-i 'Âlî" ifadesiyle isme/mahlasa işaret edilmiştir. Burada hatanın şiirin son beytinde yer alan "bâkî" sözcüğünün mahlas zannedilmesinden kaynaklandığı aşikârdır. Beyitteki söz dizimi ve anlam "bâkî kalan" ifadesinin geriye kalan anlamıyla kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu örnekte de diğerlerinde olduğu gibi farklı bir sözcüğün mahlas zannedilmesi hatalı kayda sebep olmuştur.

Bâkî-Âzerî

“Sûfî tesbîh ü asâyı mey-i gül-fâma değiş / Hırka-i zühd ü riyâyı çıkarup câmâ/câme değiş” matlalı şiir Ergun neşrinde yer alan 532. şiirdir. Bu şiir *Bâkî Divanı*’nın 228 yazma nüshasının 3’ünde [(%1,3) Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 109, İzmir Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 1767, Princeton Üniversitesi Türkçe Yazmaları 165] yer almaktadır. Söz konusu şiir Kınalızade Hasan Çelebi’nin ve Riyâzî’nin tezkirelerinde Âzerî İbrahim’in şiirlerine örnek olmak üzere matlası verilmiş şiirlerden birisidir (Sungurhan, 2017: 186; Açıköz, 2017: 55). Âzerî’nin şiirinin tamamı bugün elimizde değildir. Ancak Ergun neşrinde Bâkî adına kaydedilen şiirin maktası, bu şiirde bir mahlas hatası yapıldığını düşündürmektedir.

Zevk-i bâkî bulayın dersen eğer âhir-i kâr
‘Âlemin zevk ü safâsın gam u âlâma değiş

Şiirin maktasında muhtemelen mahlas aranmış, herhangi bir isme rastlanmayınca da “zevk-i bâkî” ifadesinde yer alan sözcük mahlas zannedilmiştir. Şiirin anlamına bakıldığında bu sözcüğün mahlas olarak değil, sözlük anlamıyla kullanıldığı görülmektedir.

Bâkî-Mesîhî

Millî Kütüphane 06 Hk 110 numaralı şiir mecmuası üzerine inceleme yapan Kesik (2013: 340), Bâkî adına kayıtlı 70 gazel, 5 kaside ve 3 musammat tespit etmiştir. Kesik, bu gazellerden v.164a’da yer alan “Güci çoğ eyler kaşun kemânı / Çekdi niçe kez miskînün anı” matlalı gazelin Bâkî’nin basılı *Divanlarında* bulunmadığını belirtmiş, gazeli Bâkî adına kaydetmiştir. Mecmuada beş beyit olarak kayıtlı gazelin maktası şöyledir:

Hattun geleden mahv oldı zülfün
El-hattu bâkî ve’l-‘ömrü fânî

Beyitte “*El-hattu bâkî ve’l-‘ömrü fânî*” ifadesinde yer alan “bâkî” sözcüğü mahlas zannedilmiştir. Bu şiir basılı *Mesîhî Divanı*’nın 5 nüshasında yer almaktadır. Yedi beyitlik gazelin altıncı beytinde Mesîhî’nin mahlası geçmektedir:

Tab’-ı Mesîhî bahr-i dürerdür
Deryâyâ benzer anda gûyâ zebân (Mengi, 2014: 295)

Beyitte “*El-hattu bâkî ve’l-‘ömrü fânî*” ifadesinde yer alan “bâkî” sözcüğü mahlas zannedildiği için Bâkî adına hatalı bir kayıt ortaya çıkmıştır. Bu ifade söz konusu şiirle nazire ilişkisi bulunan dört şairin şiirinde daha aynen kullanılmıştır:

Hat zâhir oldı ‘ömr âhir oldı
El-hattu bâkî ve’l-‘ömrü fânî (Fakîrî)

Hüsnüne yazmış dest-i ezel kim
El-hattu bâkî ve'l-‘ömrü fânî (Sühâyî)

Hattun göricek gitdi hayâtum
El-hattu bâkî ve'l-‘ömrü fânî (Rahmî)

Gitdi Mu’îdî eş’ârı kaldı
El-hattu bâkî ve'l-‘ömrü fânî (Mu’îdî) (Gıynaş, 2017: 2617-18)

Bâkî-Sâdık

Kesik (2012a: 117), Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 796 numaralı mecmuada v.56a’da yer alan şiirin basılı *Divan*larda yer almadığını vurgulayarak Bâkî’nin kendi şiirine tahmisi zannetmiştir. Kesik’in aktardığına göre bu tahminin yer aldığı mecmuada, Bâkî’nin basılı *Divan*larında bulunan 2 kasidesi ve 3’ü eksik 53 gazeli bulunmaktadır. Bu sayısal çokluk söz konusu şiiri, Bâkî’nin tahmisi olarak nitelendirilmedi yazara bir referans oluşturmuştur. Mecmuada yer alan tahminin ilk ve son bendi şöyledir:

Yâd olan bu mâh-rûdan âşinâyı n’eylesün
Seyr-i sahrâyı vü gül-geşt-i fezâyı n’eylesün
Yârsüz hâtır dem-i zevk ü safâyı n’eylesün
Dil giriftâr-ı belâ dil-ber hevâyî n’eylesün
Dâma düşmez yirlere konmaz hümâyı n’eylesün

...

Bir cüvânun fikr-i ebrûsı beni itdi hilâl
Nâle döndüm nâleden Sâdık olup gamla hayâl
Derd-i ‘ışkıdan cihân oldu ser-â-ser bî-mecâl
Halk-ı ‘âlem Bâkîyâ ‘ışkında yârün haste-hâl
Bir tabîb andan bu denlü mübtelâyı n’eylesün (Kesik, 2012a: 117-118; Ortaç, 2019: 63-64)

Kesik’in esas aldığı mecmuada şiirin son bendinde ekleme mısralarda “sâdık” sözcüğü geçmektedir. Anlaşılan bu sözcüğün Bâkî’nin şiirini tahmis eden şairin mahlası olabileceği değerlendirilmemiştir. Şiirde söz dizimi ve anlam, “Sâdık” sözcüğünün şairin mahlası olduğunu ortaya koymaktadır. Bâkî’nin kendi şiirine tahmisi olarak değerlendirilen bu şiir, Sâdık mahlaslı şairin çağdaşı isimlerden birinin Bâkî’ye tahmisi olmalıdır. Bu doğrultuda yaptığımız taramada İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler T. 3560 numarada kayıtlı şiir mecmuasında v.143a’da bu şiirin “tahmîs-i Sâdık gazel-i Bâkî” başlığı altında yer aldığını ve şiirin Kesik’in metnini aktardığı şiirle aynı olduğunu gördük. Bâkî’nin çağdaşı şairlerden Sâdık’ın farklı şiir mecmualarında Bâkî’nin şiirlerine yaptığı tahmisler yer almaktadır. Sâdık, Bâkî’nin “Gelünüz yüz turalum bârgeh-i Gaffâra / Cân u dilden geledüm tevbe vü istiğfâra”, “Gülzâra gel nesîm-i sabâ gibi hoş-dem ol / Açıl derûn-ı gonca gibi şâd u hurrem ol”, “Kıldı âfâkı münevver tal’at-ı rahşân-ı ‘îd / Halka dîbâlar geyürdi mâh-ı nûr-efşân-ı

‘id”, “Şebnem gibi saçılşun kon eşk-i firâvânun / Güller gibi açılşun tek gonca-i handânun”, “Dil giriftâr-ı belâ dil-ber hevâyî n’eylesün / Dâme düşmez yirlere konmaz hümâyî n’eylesün” matlalı gazellerini tahmis etmiştir (Kaplan, 2022b: 81).

Bâkî-Nihânî

Peroâne Bey Mecmuasında “Bâkî” mahlaslı şiirler üzerine bir inceleme yapan Bahadır (2013), 178 gazelden 28’inin yayımlanmış olan *Bâkî Divanı*’nda yer almadığını belirtmektedir. Sayının bu denli yüksek olmasının sebebi Bahadır’ın “Bâkî” mahlaslı her şiiri “sultânü’ş-şu‘arâ” Bâkî’ye ait göstermesidir. “Dönemin tezkireleri incelendiği zaman, Bâkî mahlasının sadece bir kişi tarafından kullanıldığı görüldüğü için çalışmaya konu olan gazellerin Bâkî’ye ait olduğu noktasında şüpheye yer kalmamaktadır.” (Bahadır, 2013: 191). Her ne kadar Bahadır, 16. yüzyıl için tek Bâkî’den söz etse de “sultânü’ş-şu‘arâ” Bâkî dışında, bu mahlasla şiir yazan iki şair bulunmaktadır. Bunlardan birisi Selanikli Bâkî, diğeri Dellakzade Bâkî’dir. Bâkî’nin şiirleri bilhassa mahlastaşı Dellakzade Bâkî ile karışmıştır. Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Bölümü K. 479’da kayıtlı olan bir şiir mecmuasında “sultânü’ş-şu‘arâ” Bâkî’ye ait olan

Âhum göğe boyandı göğe gök boyanmadın
Yandum o şem’ şevkine pervâne yanmadın

Mest olup ‘âşık-ı rüsvâ yakasın çâk eyler
Düşüben kûy-ı harâbâta özin hâk eyler

matlalı gazeller mecmuada Dellakzade Bâkî’ye ait gösterilmiştir. Bu durumda Dellakzade Bâkî’ye ait bazı şiirlerin de “sultânü’ş-şu‘arâ” Bâkî adına kaydedilmesi mümkündür. Şiir mecmualarında Dellakzade Bâkî’nin şiirlerine rastlanmaktadır. Hayal (2023), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 3563 numarada kayıtlı bir şiir mecmuasında Dellakzade Bâkî’ye ait gösterilen yedi şiirin metnine yer vermiştir.

Bahadır (2013), Bâkî’ye ait şiirler arasında zikrettiği “Dilde dinlenmek olur mı hiç ‘ışkun âteşi / Eskiden göynüklüdür feryâdum u âhum işi” matlalı gazelin son beytinde yer alan “bâkî” sözcüğünü şairin mahlası zannetmiştir. Söz konusu gazelin makta beyti şöyledir:

Mest-i lâ-ya‘kil Nihânî n’ola olsa haşre dek
Sâkî-i bâkîden içmişdür şarâb-ı bî-gaşı

Beyitte “bâkî” sözcüğü “ebedi, ölümsüz” anlamıyla, Allah’ın bir esması olarak Allah’ı çağrıştıracak veya mürid-i kâmilin bir sıfatı olacak şekilde kullanılmıştır. Şiir, ilk mısrada mahlası zikredilen Nihânî’ye aittir. Kendisine seslenen Nihânî, haşir gününe kadar sarhoş olmasına şaşılmaması gerektiğini söyler. Zira o, ölümsüz sakiden şarabı içmiştir. Beytin söz dizimi ve sentaksı şiirde mahlasın “bâkî” değil,

“Nihânî” olduğunu göstermektedir. *Pervâne Bey Mecmuasını* yayımlayan Gıynaş (2017: 2759) bu şiiri “nazîre-i Nihânî” başlığı altında vermiştir.

Bâkî-İşretî

Bâkî'nin çağdaşı şairlerden birisi olup onun gibi müderrislik ve kadılık yapan İşretî'nin bugün elimizde *Divan*'ı yoktur. Ancak şairin çeşitli şiir mecmularında şiirlerine rastlanmaktadır. Aşağıdaki şiir Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Hk 240 numaralı şiir mecmuasında v.78a'da yer almaktadır:

Sanma 'ışk ehlini mevt-ile güzâr eylediler
'İşka sabr idemeyüp terk-i diyâr eylediler

Sûretâ görmeyelüm diyü rakîbün yüzini
Bendeler mahmil-i tâbûta firâr eylediler

Terk idüp tâc [u] kabâyı sarılup bir kefene
Câme-i halkı giyüp gitmeğe 'âr eylediler

Götürüp ayağı bu memleket-i fânîden
Vardılar 'âlem-i bâkîde karâr⁵ eylediler

Arkası üzre yatup ehl-i kubûr etdi huzûr
Gam [u] mihnet beni iy 'İşretî zâr eylediler

Mecmua üzerine bir incelemede bulunan Aydın (2019: 126), başlık bulunmayan şiiri dördüncü beyitte geçen “bâkî” sözcüğünden dolayı Bâkî'nin zannetmiş, sözcüğü büyük harflerle yazmıştır. Yazar, basılı *Bâkî Divanı*'nda yer almayan gazeli, Bâkî'nin bilinmeyen bir şiiri olarak takdim etmiştir. Oysa buradaki sözcüğün mahlas olmadığı açıktır. İlk mısrada “memleket-i fânî” ile tezat oluşturan bu ifade sonsuzluk âlemini karşılamaktadır. Şiirde altıncı beyitte geçen ve yazmada açık bir şekilde “İşretî” (عشرتی) olarak yazılan sözcüğü yazar “işret-i” şeklinde okumuş ve sözcüğün mahlas olduğunu fark edememiştir. Hem söz dizimi (nidaya dayalı) hem de sentaks ve anlam bu sözcüğün mahlas olduğunun açık bir delilidir. Bu durumda şiir Bâkî'nin değil, İşretî'nin olmalıdır. Bu konuda mecmualar üzerine yaptığımız geniş taramada Millî Kütüphanede yer alan başka bir şiir mecmuasında, 06 Mil Yz A 3291 numaralı şiir mecmuasında v.9a'da, şiirin “gazel-i 'İşretî” başlığı altında verildiğini gördük.

Bâkî-İshâk Çelebi

Harvard Üniversitesi Houghton Kütüphanesinde yer alan MS Turk 59 numaralı şiir mecmuasında v.37a'da der-kenarda yer alan altı beyitlik gazel Bâkî adına kaydedilmiştir. Mecmua üzerine incelemede bulunan Güneş (2015) gazelde redif olan

⁵ Mecmuada “ikrâr” şeklinde yer alan kelime vezni sağlamak için “karâr” olarak değerlendirilmiştir.

“bâkî” sözcüğünü mahlas zannederek şiiri Bâkî adına kaydetmiş ve *Divan*’da bulunmadığına dair not düşmüştür.

Yâr ile ola didüm olmadı sohbet bâkî
Kime oldı ki ola bana bu devlet bâkî

‘Âşık öldürmek ile hüsnüne gelmez noxsân
Saltanat resmin ider ‘adl ü siyâset bâkî

Kâkül-i yâre hevâdâr olalı bâd-ı sabâ
Gitmedi kaldı aramızda bürûdet bâkî

Mâ-hazar hûn-ı ciger var gel e ey gam yiyelim
Sonra ölmezsek eger girü ziyâfet bâkî

Şöyle öpdüm leb-i şîrînüni seyrümde gice
Dahı el-ân dimâgumda o lezzet bâkî

Nakd-i ‘ömrüm gam-ı ‘ışkunla telef olsa n’olur
Sînede mührün ile mihr ü mahabbet bâkî

Bu gazelin 1, 2, 5 ve 6. beyitleri Pervâne Bey’in nazire mecmuasında İshâk Çelebi’nin (öl. 1538) naziresi olarak kayıtlı şiirin ilk dört beytidir (Gıynaş, 2017: 2928). Aynı şiir Edirneli Nazmî’nin nazire mecmuasında da İshâk Çelebi’nin naziresi olarak kayıtlıdır (Köksal, 2017: 1705). *İshâk Çelebi Divanı*, Çavuşoğlu ve Tanyeri (1990) tarafından yayımlanmıştır. Söz konusu şiir bu yayımda yer almaktadır. Aynı şiir Yıldırım’ın (1991) tenkitli metnini hazırladığı *İshâk Çelebi Divanı*’nın da 2 nüshasında bulunmaktadır. Her iki neşirde gazel yedi beyit olup gazelin son beyti şöyledir:

Fırsat el virmiş iken götür ayağı İshâk
Diyelüm bezm-i fenâ ehline sohbet bâkî (Çavuşoğlu-Tanyeri, 1990: 319;
Yıldırım, 1991: 236)

Tanıklar mecmuadaki kaydın hatalı olduğunu ve İshâk Çelebi’ye ait olan şiirde mahlas hatası yapıldığı için şiirin Bâkî’ye ait zannedildiğini göstermektedir.

Bâkî-Bursalı Rahmî

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K. 772 numarada kayıtlı şiir mecmuası üzerine incelemede bulunan Kahraman (2017), mecmuadaki ilk şiiri *Bâkî Divanı*’nda bulunmayan Bâkî’ye ait bir terci-bent olarak kaydetmiştir. Bir başlık taşımayan şiiri araştırmacı mütekerrir mısradaki “bâkî” sözcüğünden dolayı yanlış değerlendirmiştir.

Cem câmunı nûş itdi sürdi niçe dem Rüstem
Bu bezm girü bâkî ‘âlem yine bu ‘âlem (Kahraman, 2017: 76)

Mecmuada yer alan şiir, *Bursalı Rahmî Divanı*'nındaki beş bentlik şiirin son iki bendidir. Şiir, *Rahmî Divanı*'nın bilinen tek nüshası olan 06 Mil Yz A 6803/1'de ve iki şiir mecmuasında yer almaktadır (Erdoğan, 2017: 95-98). Şiirin son bendinde "Rahmî nola tâlî'den eylerse şikâyetler" mısrasında şairin mahlası geçmektedir. Mecmuayı inceleyen Kahraman (2017) bu mısradaki "Rahmî" sözcüğünü "Dahî" olarak okumuştur. Mecmuadaki mürekkep dağılması sebebiyle araştırmacı "Rahmî" mahlasını yanlış okuyunca mütekerrir mısradaki başka bir bağlamda kullanılan "bâkî" sözcüğünü mahlas zannetmiştir.

SONUÇ

Bâkî Divanı'nın 228 yazma nüshası dikkate alınarak ve 500'ü aşkın şiir mecmuası ile basılı nazire mecmuaları dikkate alınarak yapılan geniş inceleme sonucu Küçük (1994) neşrindeki 2 gazelin, yalnızca Ergun (1935) neşrinde yer alan 10 gazelin Bâkî'ye ait olmadığı görülmüştür. Zâtî, Nev'î, İlmî, Ulvî, Nâmî, Mânî, Bâlî, Şemsî, Helâkî, Hayâlî, Sâkî, Yahyâ, Hasbî ve Necâtî gibi şairlerin şiirlerinin mecmualarda Bâkî adına kaydedildiği anlaşılmıştır. Âşık Çelebi, Firâkî, Gelibolulu Âlî, Mesîhî, Azerî, Sâdık, Nihânî, İşretî, İshâk Çelebi ve Bursalı Rahmî'ye ait bazı şiirlerde bazen derleyenden bazen de araştırmacıdan kaynaklı mahlas hatası yapıldığı görülmüştür. Fatih Köksal'in (2023: 31) ifadesiyle mecmua derleyicilerinin ve divan müstensihlerinin - bilerek veya bilmeyerek- başka şairlere ait şiirleri mecmua ve divan nüshalarına Bâkî'ye mal ederek aldıkları anlaşılmıştır. Çalışmanın Bâkî özelinde ve şairler genelinde ortaya koyduğu detaylı sonuçlar şunlardır:

1. Hem Zâtî'nin hem Bâkî'nin basılı *Divan*larında yer almayan bir gazel, mecmualarda iki şair adına da kaydedilmiştir. Bâkî'nin basılı *Divan*larında bulunmayan ancak 1 şiir mecmuasında ve *Bâkî Divanı*'nın 10 yazma nüshasında yer alan gazel, *Zâtî Divanı*'nın Tarlan (1970) neşrine kaynaklık eden 2 nüshada da yer almaktadır. Şiir, nüshaların tanıklığı ve sıhhati dikkate alındığında Bâkî'nin değil Zâtî'nin olmalıdır. *Bâkî Divanı*'nın Ergun (1935) neşrinde yer alan 85 numaralı gazel, Tarlan'ın (1970) *Zâtî Divanı* neşrinde de geçmektedir. Bu gazel, Tarlan'ın tenkitli neşre esas aldığı 8 nüshanın 7'sinde yer alırken *Bâkî Divanı*'nın 228 nüshasının hiçbirinde yer almamaktadır. Nüshaların tanıklığı şiirin Bâkî'ye değil, Zâtî'ye ait olduğunu göstermiştir. Ergun (1935) neşrinde yer alan 568 numaralı gazel de basılı *Zâtî Divanı*'nda yer almaktadır. Söz konusu gazelin, Tarlan'ın tenkitli neşre esas aldığı 8 nüshanın 6'sında, *Bâkî Divanı*'nın yazma nüshalarından 9'unda yer aldığı görülmüştür. *Bâkî Divanı*'nın 9 nüshasından 5'inin başka şairlere ait Bâkî adına hatalı şiirler içerdiği dikkate alınarak bu şiir de Zâtî adına değerlendirilmiştir.

2. İki farklı mecmuada (mecmua derleyici ve inceleyicileri tarafından) Bâkî'ye ait gösterilen 2 gazel, basılı *Nev'î Divanı*'da da yer almaktadır. Söz konusu gazeller *Bâkî*

Divanı nüshalarında bulunmazken *Nev'î Divanı'nın* 8 yazma nüshasında vardır. Her iki gazelin de Bâkî'ye ait olamayacağı görülmüştür. Mecmualardaki hatalı kayıtlar bazen *Bâkî Divanı* nüshalarına da etki etmiştir. Bir şiir mecmuasında yer alan ve Ergun (1935) neşrinde bulunan 72 numaralı gazel, *Bâkî Divanı'nın* 8 nüshasında yer almaktadır. Aynı şiirin Tulum ve Tanyeri (1977) tarafından hazırlanan *Nev'î Divanı'nın* da 8 nüshasında olduğu görülmüştür. Şiir bir şiir mecmuasında da Nev'î adına kayıtlıdır. Şiirin her iki şaire ait olma ihtimali varsa da *Bâkî Divanı'nın* nüshalarından yalnızca %3,5'inde yer alması Nev'î'ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

3. Bâkî'nin basılı *Divanlarında* yer almayan ancak 2 şiir mecmuasında (mecmua derleyici ve inceleyicileri tarafından) Bâkî'ye ait gösterilen şiir, *Bâkî Divanı'nın* 4 nüshasında (%1,7'sinde) yer almaktadır. Söz konusu şiirin 2 şuarı tezkiresinde ise Bâkî'nin çağdaşı şairlerden İlmî adına kayıtlı olduğu görülmüştür. Müstensih ve müretteplerin Bâkî şiirleri üzerine hatalı kayıtları dikkate alındığında şiir, tezkirecilerin tanıklığı doğrultusunda İlmî'nin değerlendirilmelidir.

4. Bâkî'nin basılı *Divanlarında* yer almayan ancak şairin *Divanı'nın* 4 nüshasında/%1,7'sinde (Bunlardan biri Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2735 numaralı nüsha olup bu nüsha basılı Bâkî *Divanlarında* bulunmayan şiirler ihtiva etmektedir. Bunlardan 3'ü Bâkî'nin değildir) bulunan bir gazelin, şairin çağdaşı isimlerinden Ulvî'nin basılı *Divanı'nda* ve buna kaynaklık eden 4 nüshada yer aldığı görülmüştür. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2735 numaralı *Bâkî Divanı* nüshasında yer alan başka bir gazel de basılı *Ulvî Divanı'nda* yer almaktadır. Söz konusu şiir *Bâkî Divanı'nın* 228 nüshasından yalnızca bu nüshada bulunurken *Ulvî Divanı'nın* 4 nüshasında vardır. Her iki şiir de Bâkî adına hatalı bir kayıttır.

5. Bâkî ve çağdaşı şairlerden Nâmî'nin şiirleri hem mecmualarda ve şuarı tezkirelerinde hem de divan nüshalarında karışmış vaziyettedir. *Bâkî Divanı'nın* 1 nüshasında yer alan bir gazel, Bağdatlı Ahdî ve Hasan Çelebi tarafından Ispartalı Nâmî'ye ait gösterilmiştir. Bağdatlı Ahdî'nin Ispartalı Nâmî'ye ait gösterdiği başka bir gazel ise Bâkî'nindir. Riyâzî ve Hasan Çelebi'nin şuarı tezkirelerinde İstanbullu Nâmî'ye ait gösterilen gazel, Ergun (1935) neşrinde ve *Bâkî Divanı'nın* 32 nüshasında yer almaktadır. Riyâzî'nin Nâmî'nin şiirine örnek olarak verdiği başka bir gazel de Küçük (1994) neşrinde ve *Bâkî Divanı'nın* 25 nüshasında yer almaktadır ve bazı şiir mecmualarında Bâkî'nin son söylediği şiir olarak takdim edilmiştir. İncelemede şuarı tezkirecilerinin hem Nâmîler hem de Nâmîlere ait -olabilecek- şiirler hususunda karışıklık yaşadıkları, kaynaklarının hatalar barındırdığı ve Bâkî ve Nâmî'nin şiirlerini birbirlerine karıştırdıkları görülmüştür.

6. Bâkî ve çağdaşı şairlerden Mânî'nin şiirleri hem şiir mecmualarında hem de divan nüshalarında birbirine karışmıştır. Basılı Bâkî *Divanlarında* yer almayan yalnızca *Bâkî Divanı'nın* 1 yazma nüshasında Bâkî adına kayıtlı olan gazel, Demirel'in

(2017) yayımladığı *Mânî Divanı*'nda yer almaktadır. *Mânî*'nin basılı *Divan*'ında yer alan 33. gazel de *Bâkî Divanı*'nın yalnızca 1 yazma nüshasında yer almaktadır. *Mânî*'nin basılı *Divan*'ında yer alan 93. gazel, *Bâkî Divanı* nüshalarından 5'inde (%2,1'inde) *Bâkî*'ye ait görünmektedir. Nüshaların tanıklığı ve sıhhati dikkate alınarak 3 şiir de *Mânî*'ye ait değerlendirilmiştir.

7. *Bâkî* ve *Bâlî*'nin gazelleri hem şiir hem de nazire mecmualarında karıştırılmıştır. Mahlaslarının imlası birbirine yakın olan bu iki şair arasında karşılıklı hatalar yapıldığı görülmüştür. Bir şiir mecmuasında “*Bâkî*” başlığı altında verilen ve *Bâkî Divanı*'nın yazma nüshalarının 3'ünde (%1,3'ünde) yer alan şiir, *Bâlî Divanı*'nın 2 nüshasında vardır. *Âşık Çelebi* tarafından *Filibeli Sâkî*'nin şiirine örnek olarak verilen söz konusu şiir için *Kınalızade Hasan Çelebi* de kayıt düşmüş, şiirin *Âşık Çelebi* tarafından *Sâkî* mahlaslı şaire ait gösterilmesini yanlış bulmuş, *Bâlî*'ye ait olduğunu özellikle vurgulamıştır. Bu şiir tanıklar dikkate alındığında *Bâlî*'nin olmalıdır. *Pervâne Bey*'in nazire mecmuasında *Bâkî*'ye, *Edirneli Nazmî*'nin nazire mecmuasında ise *Bâlî*'ye ait gösterilen başka bir şiirin durumu *Bâkî Divanı*'nın nüshalarının tanıklığıyla çözülmüştür. *Bâkî Divanı*'nın yazma nüshalarının 9'unda bu şiir *Bâkî*'ye aittir. Bu nüshalardan birinin ferağ kaydı M. 1587/88 diğeri M. 1598/99'dur. Her iki nüshanın *Bâkî* hayatta iken istinsah edildiği düşünülerek, diğer nüshaların ise başka şairlere ait iken *Bâkî* adına kayıtlı şiirler içermediği dikkate alınarak şiir *Bâkî*'ye ait değerlendirilmiştir.

8. *Bâkî* ve *Bâlî* arasında şiirlerde yapılan hatalı kayıtlar mahlasların imla yakınlığına dayalı olarak değerlendirilebilir. Aynı durum *Bâkî* ve *Sâkî* arasında da vardır. İki şairin mahlasları arasındaki imla yakınlığından kaynaklı bir hatadan bir şiir mecmuasında *Bâkî* adına kaydedilen ancak şairin *Divan*'ının hiçbir nüshasında yer almayan bir gazel *Sâkî*'ye ait olmalıdır. Söz konusu şiir *Sehî*, *Latîfî*, *Âşık Çelebi* ve *Hasan Çelebi* tezkirelerinde *Sâkî*'nin örnek şiirleri arasında yer almaktadır.

9. Bir şiir mecmuasında *Bâkî* adına hatalı kaydedilen ve *Divan* nüshalarında yer alamayan bir gazel *Şemseddin Sivasî Divanı*'nın 2 nüshasında yer almaktadır. Şiir *Şemsî*'nindir.

10. Bir şiir mecmuasında *Bâkî* adına kaydedilen muad gazel, *Bâkî Divanı*'nın *Ergun* (1935) neşrinde de yer almaktadır. Söz konusu gazel, *Edirneli Nazmî* ve *Pervâne Bey* nazire mecmualarında ise *Hasbî* adına kayıtlıdır. *Edirneli Nazmî*'nin mecmuayı tertip tarihi ve *Hasbî*'nin vefat yılı esas alınarak gazel *Hasbî*'ye ait değerlendirilmiştir.

11. Bir şiir mecmuasında *Bâkî* adına kayıtlı gazelin *Ergun* (1935) neşrinde 586. gazel olduğu görülmüştür. Söz konusu gazel *Bâkî Divanı*'nın 2 nüshasında (%0,8'inde) yer almaktadır. Aynı gazel *Yahyâ Bey*'in *Divan*'ının 5 nüshasında yer almakta olup bu nüshalardan 2'si şairin sağlığında 1'i ise ölümünden hemen önce istinsah edilmiştir. Söz konusu gazel *Bâkî*'nin değil, *Yahyâ*'nın.

12. Üç şiir mecmuasında ve Ergun (1935) neşrinde Bâkî adına kayıtlı bir gazel, Çavuşoğlu'nun hazırladığı *Helâkî Divanı*'nda da yer almaktadır. *Helâkî Divanı*'nın 2 nüshasında ve Pervâne Bey'in nazire mecmuasında Helâkî adına kayıtlı olan bu şiir Bâkî'nin değil, Helâkî'nindir.

13. Bir şiir mecmuasında Bâkî adına kaydedilen gazel, *Necâtî Divanı*'nın 9 nüshasında yer almakta olup basılı *Divan*'da da bulunmaktadır. Söz konusu gazel, ayrıca 3 şiir mecmuasında daha Necâtî adına kaydedilmiştir. Mürettip yahut müstensihin şiire dair hatalı bir kaynakla Bâkî'ye ait gösterdiği, münekkitten dil ve üsluptan hareketle yaptığı çıkarımla Bâkî'nin zannettiği gazel Necâtî'nindir.

14. Üç şiir mecmuasında ve *Tâli'î Divanı*'nın eksik bir nüshasında Tâli'î adına kayıtlı bir gazel, *Bâkî Divanı*'nın da 15 nüshasında yer almaktadır. Söz konusu gazelin her iki şaire de ait olma ihtimali vardır.

15. Mecmualarda bazen iki farklı şaire ait şiirlerin birbirine karış(tırıl)masıyla yeni bir şiirin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu tarz hatalı kayıtların mürettibin yahut müstensihin hafızasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu hatalı kayıttan dolayı Bâkî ve Hayâlî'nin iki şiiri birbirine karışmıştır. Mecmualarda yer alan şiirin Hayâlî'ye ait iki şiirin karışmasıyla ortaya çıktığı ve Bâkî adına uyarlandığı anlaşılmıştır.

16. Mecmualarda yer alan, bir kısmı divan nüshalarına girmiş hatta ilgili şairlerin basılı divanlarında yer almış olan bazı gazellerde mürettip, müstensih veya münekkidin mahlas hatası yaptıkları görülmüştür. Bu şiirlerde beyitteki nisbet, liyakat, meslek bildiren ek almış bir kelime mahlas olarak algılanmış, bazen de şiirin gerçek şairinin ismi mahlashanede geçmesine rağmen söz konusu beyitteki farklı bir kelime mahlas zannedilmiştir. Bu sebeple Firâkî'ye ait şiir *Bâkî Divanı*'nın 3 nüshasına; Azerî'ye ait şiir *Bâkî Divanı*'nın 3 nüshasına girmiştir. Âşık Çelebi'ye ve Gelibolulu Âlî'ye ait birer şiir basılı *Bâkî Divanları*nda yer almıştır. Bir mecmuada yer alan tahmiş, mecmuayı inceleyen tarafından gerçek mahlas bulunamadığı ve başka bir sözcük mahlas olarak değerlendirildiği için Bâkî'nin kendi şiirine tahmisi olarak görülmüştür. Oysa şiir, Sâdık'ın Bâkî'ye tahmisidir. Pervâne Bey nazire mecmuasında Bâkî şiirleri üzerine inceleme yapan araştırmacı Nihânî'ye ait bir şiirde şairin mahlası yer almasına rağmen söz konusu şiirdeki "bâkî" sözcüğünü mahlas zannetmiş ve şiiri Bâkî'ye ait göstermiştir. Başka bir araştırmacı da İşretî'ye ait bir şiirde şairin mahlası son beyitte yer almasına rağmen söz konusu şiirde dördüncü beyitte yer alan "bâkî" sözcüğünü mahlas zannetmiş ve şiiri Bâkî'ye ait göstermiştir. Mahlas beytinin eksikliğinden başka bir kelime mahlas zannedilmiş, şiir mecmuasında Mesîhî'nin basılı *Divan*'ında da yer alan Mesîhî'ye ait şiir Bâkî adına kaydedilmiştir. İshâk Çelebi'ye ait olan şiirde mahlas hatası yapılarak şiirin redifi olan "bâkî" sözcüğü mahlas zannedilmiş, şiir Bâkî'ye ait gösterilmiştir. Başka bir mecmuada ise araştırmacı mahlas olan kelimeyi yanlış okuyunca şiirde farklı bir bağlamda kullanılan "bâkî" sözcüğünü mahlas zannetmiş, Bursalı Rahmî'ye ait şiiri Bâkî adına kaydetmiştir.

17. Çalışmada *Bâkî Divanı*'nın 228 yazma nüshası esas alınmıştır. Bu çalışma özelinde belli nüshaların birden çok hatalı şiir barındırdığı görülmüştür. Örneğin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2889 numaralı nüsha 6, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K. 779 numaralı nüsha 6, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8701 numaralı nüsha 3, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2735 numaralı nüsha 3, Süleymaniye Kütüphanesi Muğla 00141 numaralı nüsha 3, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları MS Turk. d. 50 numaralı nüsha 3, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 200 numaralı nüsha 3 hatalı şiir barındırmaktadır. Çalışma özelinde ise 37 *Bâkî Divanı* nüshasında Bâkî adına kayıtlı bazı şiirlerin başka şairlerin de divan nüshalarında yer aldığı görülmüştür. Bu sonuç bir şairin divanının herhangi bir nüshasında yer alan tüm şiirlerin ona ait olamayacağını göstermektedir. Araştırmacılar bu durumu her zaman dikkate almalıdır.

18. Bâkî adına kaydedilen bazı şiirlerin nüshalara göre durumuna bakıldığında çok fazla *Bâkî Divanı* nüshasında yer almadığı görülmüştür. Bu, divan nüshası yüzler hatta iki yüzler ile ifade edilen şairlerin divan nüshalarının yalnızca %1 ile %10'u arasında yer alan şiirlerine nasıl yaklaşılması gerektiği sorununu oluşturmaktadır.

19. Bir şairin divanını birden çok tertip edebildiği malumdur. Şairden her tertip edişte yeni şiirlerini eklemesi, bazı şiirlerini ise çıkarması beklenir. Hâliyle mecmualardaki bazı şiirlere Bâkî'nin *Divan*'ını tertip etmeden önce yazdığı, bazılarını ise tertip ettikten sonra yazabileceği doğru bir yaklaşımdır. Ancak bu durumda mecmualardaki bu şiirlerin sıhhati yapılacak bir dil ve üslup incelemesi ile tayin edilebilir (Bu incelemenin o şairin divan nüshalarının mutabık kaldığı çekirdek şiir kadrosu esas alınarak yapılması gerektiğini düşününüyoruz. Aksi durumda o şaire ait olmayan hatalı bir şiir şairin basılı divanına girecektir.).

20. Bâkî mahlası klasik edebiyatta birden çok şair tarafından kullanılmıştır. Hatta bunlardan bir kısmı şairin çağdaşı olup şuaara tezkirelerinde ve mecmualarda şiirlerine rastlanan isimlerdir. Bu durumda Bâkîlerin şiirleri nasıl ayırt edilecektir? *Divan* nüshalarında yer alan bazı şiirler diğer Bâkîlere ait olabilir mi? Bu sorunun çözülmesi tez düzeyindeki çalışmalar ile mümkün görünmemektedir. Bizce bu sorun ancak o şairin üslubuna vâkıf, âdeta o şair için "Bu şair, böyle söylemez." diyebilecek bir birikime sahip, klasik edebiyatın bilgi ve estetiğini ortalamanın üzerinde bilen isimlerin çok boyutlu yaklaşımı ile çözülebilir.

21. Mecmua çalışmalarını her durumda kutsamıyoruz; sistematik bir şekilde yapıldığında ve bir amaç gözetildiğinde değerli buluyoruz. Mecmualar üzerine yapılan çalışmalarda sadece metin neşri amaçlandığında mecmua çalışmasını şiirlerin hangi şaire ait olduğu hususunda mazur tutabiliriz. Zira araştırmacı, haklı olarak derleyen kime ait göstermişse şiir için o kişinin -varsa- basılı divanına müracaat etmekte, şiirin o divandaki durumunu ortaya koymakta, sonra da aktarımda

bulunmaktadır. Ancak mecmularda azımsanmayacak oranda bazen araştırmacıdan çoğu defa da derleyenden kaynaklı hataların olabileceğine dikkati çekmek istiyoruz. Bâkî gibi *Divan*'ının nüshası iki yüzün üzerinde olan, büyüklüğü konusunda hepimizin mutabık olduğu bazı isimlerin elde divanlarının bu kadar fazla nüshası varken mecmualardaki kimi kayıtları esas alıp “şairin bilinmeyen şiirleri”, “şairin yeni şiirleri”, “şairin basılı divanda yer almayan şiirleri”, “şairin yayımlanmamış şiirleri” gibi başlıklı çalışmaların metin tenkidi ve neşrine açılım getirmediğini, bilakis bu konuda karışıklığı artırdığını düşünüyoruz. Bu çalışmalar yapılacaksa da salt metin aktarımını doğru bulmadığımızı, bu tarz aktarımların bu çalışma özelinde de görüldüğü gibi ciddi hatalar barındırabileceğini vurgulamak istiyoruz. Bunun önüne geçmek için o şairin divan nüshalarına müracaat edilmesi gerektiğini; muhteva, dil ve üslup esas alınarak yapılacak bir inceleme ile bu hükmün verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Aksi durumda her mecmua çalışması sonucu şairin basılı divanında yer almayan o mahlasla meşhur ve maruf şaire ait gösterilen çalışmalar artarak devam edecek; bazı yanlışlar yaygınlık kazanacaktır. Bu da bilimsel bilginin geçerliliğini, güvenilirliğini ve ispatlanabilirliğini zedeleyecektir.

“Bir yazma, son kertede, başta hayatının farklı dönemlerinde metne müdahil olan müellif olmak üzere farklı müstensihler, şârihler, derkenâr yazarları, editörler, sahipleri, metne eklemeler yapanlar vb. gibi pek çok iştirakçinin ortak ürünüdür.” (Andrews, 2015: 43). Bir yazma eseri, mecmuayı veya birkaç divan nüshasını esas alarak “büyük” olarak vurguladığımız bir şair adına kaydedilen bir şiir için “bu şiir, şu şaire aittir” demek oldukça iddialı bir girişimdir. Ayrıntılı bir nüsha, muhteva, dil ve üslup incelemesi yapmayı; müellif, mürettip ve müstensihlerin tasarrufları hususunda dikkatli olmayı gerektiren ciddi bir iştir. Bu ciddiyet dikkate alınarak söz konusu çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Namık (2017). *Riyâzü’ş-Şuara*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-191371/riyazi-riyazus-suaratezkiretus-suara.html>. (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

Akdağ, Ahmet (2013). *Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi’ndeki 19 Hk 2207 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akpınar, Şerife-Cihan İner (2022). “Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y. 0339 Numarada Kayıtlı Mecmua-i Eş’âr ve MESTAP’a Göre Tasnifi”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. C. 6. S. 1. s. 25-82.

Aksoyak, İ. Hakkı (2005). "Gelibolulu Mustafa 'Âlî ve Bâkî'nin Münasebetleri [Kühü'l-ahbâr ve Divanlarına Göre]". *Osmanlı Araştırmaları Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan -I*. S. 25. s. 69-82.

Aksoyak, İ. Hakkı (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,208602/gelibolulumustafa-ali-divani.html>. (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

Akün, Ömer Faruk (1994). "Divan Edebiyatı". *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. s. 389-427.

Andrews, Walter G. (2015). "Osmanlı Metin Çalışmaları: Geçmiş Meydan Okuma, Geleceği Tasarlama." Çev. Veysel Öztürk. *Eski Metinlere Yeni Bağlamlar: Osmanlı Edebiyatı Çalışmalarında Yeni Yönelimler, Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları X*. İstanbul: Klasik Yayınları. s. 36-58.

Atalay, Asiye (2015). *Nuruosmaniye Kütüphanesi 4968 Numaralı Şiir Mecmuası (vr: 65a -125a) (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Ay, Sibel (2015). *Milliet Kütüphanesi Ali Emiri Mnz 560 Numarada Bulunan Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydemir, Yaşar (2001). "Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü". *Bilig*. S. 19. s. 147-155.

Aydemir, Yaşar (2007). "Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler". *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*. C. 2. S. 3. s. 122-137.

Aydın, Tuba (2019). *Ankara Milli Kütüphane Mecmûa-i Eşâr Numara: 06 Hk 240 (57b-107a) (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bahadır, Savaşkan Cem (2013). "Bâkî'nin Pervane Bey Mecmuası'nda Yer Alan Yayınlanmamış Gazelleri". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 8. S. 1. s. 187-213.

Bozyiğit, Esra (2021). *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı (İnceleme - Tenkitli Metin - Nesre Çeviri - Sözlük)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Bulur, Elif Nur (2021). *Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315 Numarada Kayıtlı Mecmû'atü'l-Eş'âr ve'l-Gazeliyyât (İnceleme- Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Canım, Rıdvan (2000). *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*. Ankara: AKM Yayınları.

Çavuşoğlu, Mehmed (1977). *Yahyâ Bey Dîvan Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çavuşoğlu, Mehmed (1982). *Helâkî Dîvan Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çavuşoğlu, Mehmed-M. Ali Tanyeri (1990). *Üsküblü İshâk Çelebi Dîvan Tenkidli Basım*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

Çelik, Büşra-Muzaffer Kılıç (2018). *Derzi-zâde 'Ulûvî Dîvân*. İstanbul: DBY Yayınları.

Çelik, Mehmet Furkan (2013). *Michigan Üniversitesi 416 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik Vural, Büşra (2021). *Hayâlî Bey Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dil İçi Çeviri)*. Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, Şener (2017). *16. Yüzyıl Şairlerinden Mânî Dîvân ve Şehr-engîz-i Bursa*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194359/divan-i-mani-ve-sehr-engiz-i-bursa.html>. (Erişim Tarihi: 04.04.2024).

Donuk, Suat (2017). *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Düzenli, Aygül (2015). *Oğuz Ergeç Koleksiyonu Mecmû'ası (İnceleme-1a-80a Transkripsiyonlu Metin-Tıpkibasım)*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Efe, Zahide (2019). "Kastamonulu Divan Şairi Tâli'î ve Şiirleri". *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. C. 8. S. 18. s. 120-153.

Erdoğan, Mustafa (2017). *Bursalı Rahmî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195643/bursalı-rahmi-divani.html>. (Erişim Tarihi: 04.04.2024).

Ergun, Sadeddin Nüzhet (1935). *Bakî Divanı*. İstanbul: Sühulet Kitap Yurdu.

Erol, Muhlis (2019). *Mecmû'a-i Eş'âr (06 Mil Yz A 4228/2): İnceleme, Metin ve Mestap'a Göre Tasnif*. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Evecen, Doğan (2011). *17. Yüzyıldan Üç Mecmua-i Eş'âr*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakakale: Çanakakale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gıynaş, Kamil Ali (2009). *Milli Kütüphanedeki Yz A 803 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gıynaş, Kamil Ali (2011). “Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”. *SEFAD*. S. 25. s. 245- 260.

Gıynaş, Kamil Ali (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194492/pervane-bey-mecmuasi.html>. (Erişim Tarihi: 04.04.2024).

Gök, Nurcan (2018). *İzâkî Mecmuasının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gölpınarlı, Abdülbaki (2005). *Fuzûlî Dîvânı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Güneş, Hasan Ali (2015). *Mecmûa-i Eş’âr (Houghton Ktp. Ms Turk 59) İnceleme-Karşılaştırma Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürbüz, Mehmet (2012). “Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 97-113.

Gürbüz, Mehmet (2013). “Şiir Mecmualarının Kaynakları Üzerine”. *Turkish Studies*. C. 8. S. 1. s. 315-322.

Hayal, Züleyha (2023). “Dellâk-zâde Bâkî Adına Kayıtlı Şiirler”. *Turkish Studies – Language*. C. 18. S. 2. s. 963-972.

İlhan, Enes (2023). *Necâtî Bey Dîvânı: Metin-Bağlamlı Dizin-İşlevsel Sözlük*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İpekten, Halûk-Günay Kut-Mustafa İsen-Hüseyin Ayan-Turgut Karabey (2017). *Sehî Beg Heşt-Bihîşt*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkireler.html>. (Erişim Tarihi: 11.05.2022).

İsen, Mustafa (1994). *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısım*. Ankara: AKM Yayınları.

Kahraman, Özlem (2017). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K.772 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmûası: Mecmûa-i Eş’âr (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, Fahri (2023). *Bâkî’nin Poetikası*. İstanbul: DBY Yayınları.

Kaplan, Hasan (2016). “İki Şair Bir Şiir -I”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S. 56. s. 1031-1062.

Kaplan, Hasan (2018a). "İki Şair Bir Şiir -II-". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED*. S. 63. s. 19-33.

Kaplan, Hasan (2018b). "Bâkî'nin Basılı Divanlarında Yer Almayan Şiirleri ve Divanının Bir Nüshası Üzerine Bazı Notlar". *International Journal of Language Academy IJLA*. Y. 6. S. 23. s. 223-253.

Kaplan, Hasan (2021). "Bâkî-İktidar Münasebeti ve Bu Münasebete Çok Yönlü Bir Bakış". *Es-seyf ve'l-kalem: Şiir ve Kültürel İktidar*. Editör: M. Esat Harmancı vd. Ankara: İKSAD Global Yayıncılık. s. 47-96.

Kaplan, Hasan (2022a). "Bir Şiir Mecmuasında Bâkî'ye Dair Yapılan Hatalar ve Bir Yanlış Dur Demek: İBB Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı K.000351 Numaralı Mecmuanın Mürettibi Bâkî Midir?". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Abdulkadir Abdulkadiroğlu Armağanı*. C. 5. S. 3. s. 1274-1300.

Kaplan, Hasan (2022b). "Klasik Türk Edebiyatının Aktüelinde Bâkî". *Bu Devr İçinde Benem Pâdişâh-ı Mülk-i Suhan*. (ed. Hasan Kaplan). İstanbul: DBY Yayınları. s. 25-106.

Kaplan, Hasan (2023a). "Bir Yanlış Dur Demek II: Bâkî Divanı'ndaki Muhammese Dair". *Turkish Studies – Language and Literature, Türkiyeden Gazele Bir Ömür Prof. Dr. Cemal Kurnaz'a Armağan*. C. 18 S. 1. s. 517-526.

Kaplan, Hasan (2023b). "Kalmadı Redifli Bir Şiir ve Üç Şair: Askerî, Bâkî, Ruhsatî".60. *Doğum Yılı Münasebetiyle M. A. Yekta Saraç Armağanı*. Editör: Mücahit Kaçar vd. C. 2. İstanbul: DBY Yayınları. s. 203-250.

Kaplan, Mahmut (2013). *Şiirin Sultanı Bâkî*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Karaman, Yüksel (2016). *British Library Or 4129 Nolu Yazma Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kartal, Büşra (2021). *İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Rev 240 Numarada Kayıtlı Mecmû'a-i Eş'âr (120b-145a) (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Kesik, Beyhan (2012a). "Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 9. s. 115-122.

Kesik, Beyhan (2012b). "Bir Yazmadan Hareketle Bâkî'nin Yayımlanmamış Şiirleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. C. 7. S. 1. s. 1489-1500.

Kesik, Beyhan (2013). "Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler II". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. C. 8. S. 13. s. 337-350.

Kılıç, Atabey (2012). "Mecmua Tasnifine Dair". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 77-96

Kılıç, Filiz (2010). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ 1-2-3*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

Kılıç, Filiz (2017). *Âşık Çelebi Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195827/asik-celebi-divani.html>. (Erişim Tarihi: 28.04.2024).

Kılıç, Muzaffer-Büşra Çelik (2017). "Bâkî'nin Gazellerine Ek ve Derzi-zâde 'Ulvî'ye Nazîreleri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 18. s. 253-332.

Köksal, M. Fatih (2012). "Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaları Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmua: Osmanlı Şiirinin Kırkambarı*. İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 409-431.

Köksal, M. Fatih (2017). *Mecma'u'n-Nezâ'ir*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,195954/mecmaun-nezair-edirneli-nazmi.html>. (Erişim tarihi: 09.05.2024).

Köksal, M. Fatih (2018). "Hasbî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasbi> (Erişim tarihi: 09.05.2024).

Köksal, M. Fatih (2023). "Bâkî Dîvânı'nın Yeni Bir Nüshası ve Bâkî'nin Dîvân Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri". *Bilig*. S. 104. s. 27-53.

Kurnaz, Cemal-Yaşar Aydemir (2013). "Mecmualara Sorulması Gereken Sorular". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. C. 8. S. 1. s. 51-64.

Küçük, Sabahattin (1985). "Çağdaş ve Arkadaş Nev'î'nin Gözüyle Şairler Sultanı Bâkî". *5. Milletler Arası Türkoloji Kongresi Tebliğler Cilt 1*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi. s. 215-222.

Küçük, Sabahattin (1988). "Fuzûlî'nin Bâkî Üzerindeki Tesiri ve Divanında Yer Almayan Bir Şiiri Hakkında". *Millî Kültür*. S. 60. s. 5-8.

Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları.

Mengi, Mine (2014). *Mesîhî Dîvânı*. Ankara: AKM Yayınları.

Menteşe, Merve (2016). *Mecmûatü'l-Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi Numara:171 (1-117) (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ortaq, Khairullah (2019). *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler T 3560 Numarada Kayıtlı Mecmû'atü'l-Eşâr (139-197)*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oytun, Elif (2014). *Nurosmaniye Kütüphanesi 4968 No.lu Şiir Mecmuası vr. 1a-64b (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Özdemir, Mehmet (2017). *Nûh b. Mustafa Konevî Mecmûa-i Gazeliyyât (İnceleme-Metin)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195580/nuh-b-mustafa-konevi-mecmua-i-gazeliyyat.html>. (Erişim Tarihi: 04.04.2024).

Öztoprak, Nihat (2023). "Mecmualarda Mahlas Problemleri (Pervâne Bey Mecmuası Örneği)". *KÜLTÜR Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 8. s. 93-101.

Öztürk, Gülsüm (2019). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_00092 Numaralı Şiir Mecmuası (1a-85a v.) ve Mestap Tablosu*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Solmaz, Süleyman (2018). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-201251/ahdi-gulsen-i-suara.html>. (Erişim Tarihi: 02.05.2022).

Sungurhan, Aysun (2017). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/kinalizade-hasan-celebitezkiiretus-s-uara.html>. (Erişim Tarihi: 02.05.2022).

Süer, Fatih Ramazan (2015). *Şemseddîn Sivâsî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Süngü, Zeynep (2020). "Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 25. s. 917-1056.

Şimşek, Elif (2022). "Ali Emîrî Manzum 674'te Kayıtlı Şiir Mecmuasında Yer Alan Divan'da Bulunmayan Bâkî Mahlaslı İki Gazel". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. C. 5. S. 1. s. 286-300.

Tarlan, Ali Nihat (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tarlan, Ali Nihad (1970). *Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) Gazeller Kısmı: II. Cild*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tarlan, Ali Nihat (1997). *Necati Beg Divanı*. İstanbul: MEB Yayınları.

Taş, Hakan (2010). "Bâkî'nin Dîvân'da Bulunmayan Bir Gazeli ve Feyzî'nin Naziresi". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 1. s. 181-192.

Temür, Rabia (2022). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları K.0006 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tulum, Mertol-M. Ali Tanyeri (1977). *Nev'î Divan Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Turgut, Elif (2013). *16. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuasının İncelenmesi (1b-50a)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uğur, Meltem (2023). "Mestap (Şiir Mecmualarının Sistemik Tasnifi Projesi) Bibliyografyası". *KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 8. s. 103-153.

Uludüz, Ekim Ortaç (2018). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_O0043 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası'nın (1b-75a) Transkripsiyonlu Metni ve Şiir Mecmualarının Sistemik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi*. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaşar, Muhammet (2005). *Bâlî Hayatı Edebî Kişiliği Dîvânının Tenkitli Metni (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Ali (1991). *İshak Çelebi (Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Edisyon Kitiği)*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Geliş Tarihi / Received: 30/05/2024 Kabul Tarihi / Accepted: 10/06/2024

MEHMED SA'İD EFENDİ'NİN
MANZUM KASİDE-İ EMÂLÎ
TERCÜMESİ: TEVHİDNÂME

MEHMED SA'İD EFENDİ'S VERSE
TRANSLATION FOR QASİDE-İ
EMÂLÎ: TEVHİDNÂME

Prof. Dr. Yunus KAPLAN
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: yunuskaplan80@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-2421-253X

Öz

Türk edebiyat tarihi, telif türündeki eserler yönünden olduğu kadar tercüme ve şerh türünden eserler bakımından da oldukça zengindir. Bilhassa İslâmiyet'in kabulüyle birlikte toplumda sağlam bir itikat ve iman şuurunun tesisine yönelik Arapça kaleme alınmış bazı eserler üzerine yapılan tercüme ve şerhler, bunlar arasında önemli bir yer işgal eder. Bu meyanda Arapça tanzim edilen Ka'b b. Züheyr'in (öl. 24/645) Kasîde-i Bürde'si, Ebu'l-Feth Büstî'nin (öl. 400/1010) Kasîde-i Nûniyye'si, Tantarânî'nin (öl. 485/1092) Kasîde-i Tantarâniyye'si, İbnü'n-Nahvî'nin (öl. 513/1119) Kasîde-i Münferice'si, İbn-i Fâriz'ın (öl. 632/1235) Kasîde-i Hamriyye'si ve Muhammed b. Sa'îd el-Bûsîrî'nin (öl. 695/1296) Kasîde-i Bür'e'si akla ilk gelen eserlerdir.

Zikredilen bu eserler dışında iman esaslarının fertlerden başlayarak bütün toplum tarafından mezcedilmesi için Sirâceddîn Ali b. Osman el-Üşî'nin (öl. 575/1179) akaidname türünde yazdığı Kasîde-i Emâlî de Türkçeye en fazla tercüme ve şerhi yapılan eserler arasında yer alır. Şimdiye kadar yapılan bilimsel çalışmalar vesilesiyle bu kasidenin Türkçe 12 şerhiyle birlikte; 12 manzum, 2 de mensur tercümesinin varlığı ortaya konmuştur. Oldukça rağbet gören bu kasideyi nazmen Türkçeye tercüme edenlerden biri de 18. yüzyılın önde gelen astronomi ve geometri âlimlerinden biri olan Mehmed Sa'îd Efendi'dir.

Bu çalışmada mütercimim 1141/1728-29 yılında kaleme alıp Tevhîdnâme adını verdiği manzum Kasîde-i Emâlî tercümesinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunulduktan sonra çeviri yazılı metnine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kasîde-i Emâlî, manzum tercüme, Mehmed Sa'îd Efendi, Tevhîdnâme.

Abstract

The history of Turkish literature is quite rich not only in original works but also in terms of translations and commentaries. Especially after the acceptance of Islam, translations and commentaries on some Arabic works aimed at establishing a solid belief and consciousness of faith in society hold a significant place. Among these, Ka'b b. Zuheyr's (d. 24/645) *Qaside-i Burde*, Ebu'l-Feth Busti's (d. 400/1010) *Qaside-i Nûniyye*, Tantarânî's (d. 485/1092) *Qaside-i Tantarâniyye*, İbnü'n-Nahvî's (d. 513/1119) *Qaside-i Münferice*, İbn-i Fâriz's (d. 632/1235) *Qaside-i Hamriyye* and Muhammad b. Sa'îd al-Bûsîrî's (d. 695/1296) *Qaside-i Bür'e* are the first works that come to mind.

Apart from these mentioned works, another significant work frequently translated and commented upon in Turkish for the assimilation of the principles of faith by the entire society, starting from individuals, is Sirâceddîn Ali b. Osman el-Üşî's (d. 575/1179) *Qaside-i Emâlî*, which is written in the genre of creed. Through scientific studies conducted so far, it has been revealed that this ode has 12 Turkish commentaries, 12 poetic and 2 prose translations. One of the scholars who translated this highly regarded ode into Turkish verse is Mehmed Sa'îd Efendi, one of the leading astronomy and geometry scholars of the 18th century.

In this study, after providing some evaluations on the form and content features of the poetic translation of *Qaside-i Emâlî* titled *Tevhîdnâme*, penned by the translator in 1141/1728-29, the transliterated text of the translation is included.

Keywords: Qaside-i Emâlî, poetic translation, Mehmed Sa'îd Efendi, Tevhîdnâme.

GİRİŞ

Türk edebiyat tarihinde her biri farklı gaye ve faydalara matuf olmak üzere kaleme alınmış dinî muhtevalı birçok edebî tür bulunmaktadır. Bunlardan biri de “İslam’ın temel ilke ve kaideleri, inanılması zaruret arz eden hükümleri” anlamına gelen ve gayesi “iman esaslarının felsefesini yaparak kişilerin imanını taklitten kurtarmak, doğru yolu arayanları irşad etmek, bâtil ve bid’at ehlinin görüş ve itirazlarını aklî ve ilmî delillerle çürütmek suretiyle iman esaslarını savunmak” (Kılavuz, 1989: 212-214) olan akaidi konu edinen akaidnamelerdir. Bu türdeki eserlerin çoğu mensur olarak telif edilmekle birlikte eğitim ve öğretim çalışmalarında öğrenme, ezberleme ve uzun süre hafızada tutulabilmesi nedeniyle Arapça, Farsça ve Türkçe manzum eserler de telif edilmiştir (Karaağaç, 2016: 100).

Mürciî Sabit b. Ka’b el Atekî (öl. 110/728)’nin *İrcâ Kasidesi* ile Muharib b. Disâr’ın (öl. 116/734) *İrcâ Kasidesi*, Şiî Ma’dan el-A’ma es-Sumaytî’nin Şia’nın kolları ve inançları hakkında birer kasideleri, Mu’tezilî Bişr el-Mu’temir’in (öl. 210/825) muhtelif mezhep müntesiplerine reddiye olarak yazdığı iki kasîde, itikâdî alanda bu türün ilk örnekleri arasında sayılabilir. İlk dönemlerde Mürciî, Şi’î ve Mu’tezilî örneklerine rastlanan bu türe ilerleyen zamanlarda Selefî, Eş’arî ve Mâturîdî kelimcilerin telifleri damgasını vurmuştur. İmam Kuşeyrî’nin (öl. 465/1072) *el-Kasîdetu’s-Sûfiyye*’si, Sirâceddîn Ali b. Osman el-Ûşî’nin (öl. 575/1179) *Emâlî Kasidesi*, Ebu Muhammed Yûnus b. Yusuf eş-Şeybânî’nin (öl. 619/1222) *el-Akîdetü’ş-Şeybâniyye*’si, İbn-i Kayyım el-Cevziyye’nin (öl. 751/1350) *el-Kâfiyetü’ş-Şâfiye fi’l-İntisâr li’l-Fırkatî’n-Nâciyye*’si (*el-Kasîdetü’n-Nûniyye*), Hızır Bey’in (öl. 863/1459) *Kasîde-i Nûniyye*’si ve İbrahim el-Lekânî’nin (öl. 1041/1631) *Cevheretü’t-Tevhid*’i bu meyanda önde gelen manzum akaidnâmelerdir (Karaağaç, 2016: 101).

Manzum akâidnâmelerin ilk örnekleri her ne kadar Arapça kaleme alınmış olsa da bu türdeki canlılık kendini Osmanlı edebî sahasında göstermiştir. Bu alanda tespit edilen Türkçe manzum akâidnâmeler telif ve tercüme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Nahîfî’nin *Tevhîd-i Hak’ı*, Rızâî’nin *Nazmu’l-Le’âlî*’si, Vecîhi Paşazâde’nin *Kasîde-i İtikâdiyye*’si ve Veled Çelebi İzbudak’ın *Türkçe İtikad Manzûmesi* telif akâidnâmeler arasında yer alır (Akçay, 2011: 72). Sınırlı sayılabilecek bu telif akâidnâmelerin aksine Arapça nazmedilen İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe’nin *el-Fıkhü’l-Ekber* ve *el-Vasiyye*’si, Hızır Bey’in *Kasîde-i Nûniyye*’si, Birgivî’nin *Vasiyetnâme*’si, Sirâceddîn Ali b. Osman el-Ûşî’nin *Kasîde-i Emâlî*’si ile Molla Câmî’nin Farsça *İtikadnâme*’sine (Akçay, 2011: 16) birçok manzum tercümeler kaleme alınmıştır.

Türkçe bu manzum tercümelemler içinde Ali b. Osman el-Ûşî'nin *Kasîde-i Emâlî*'sine yazılan tercümelerin ayrı bir yeri vardır.

Kasîde-i Emâlî, Ali b. Osman b. Muhammed el-Ûşî tarafından 569/1174 yılında kaleme alınmıştır. Maturîdî akaidine dair yazılan eser, daha çok beyitlerinin son kelimeleri "lâm" harfiyle bittiği için *el-Kasîdetü'l-Lâmiyye fi't-Tevhîd* ve "Yekûlu'l-'abdü fi bed'il-emâlî" şeklindeki başlangıcına atfen *Kasîdetü Yekûlu'l-'abd* veya *Bed'ul-Emâlî* şeklinde anılmakla birlikte *Kasîdetü'l-Hanefiyye* ve *Lâmiyye-i Kelâmiyye* şeklinde de literatürde yer almıştır. Aruzun "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbıyla nazmedilen el-Emâlî'nin 67 veya 68 beyitlik bazı basma ve yazma nüshaları olmakla beraber genellikle 66 beyitten ibaret olduğu kabul edilir (Özervarlı, 1995: 73).

İslâm akaidinin temel konularını ilâhiyyât, nübüvvât ve sem'îyyât şeklindeki klasik şemaya genellikle sadık kalarak işleyen risâle, konusunun tevhid olduğunu belirten bir beyitle başlayıp Allah'ın zâtının ve sıfatlarının ele alındığı beyitlerle devam eder. Bu bölümde halku'l-Kur'ân, rü'yetullah, haberî sıfatlar, insan fiili ve aslah gibi konulara temas edilmiş, ayrıca bu mevzularda Ehl-i sünnete muhalif görüşler ileri süren fırkalara karşı zımnî tenkitler yöneltilmiştir. Eserde nübüvvete dair konular özetlendikten sonra evliyanın kerametlerinin hak olduğu vurgulanmıştır. Hulefâ-yı Râşidîn arasında Ehl-i sünnet tarafından yapılan geleneksel fazilet sıralamasının ardından ashaba dil uzatmanın dinen câiz olmadığı ifade edilmiştir. *el-Emâlî*'nin daha sonraki beyitlerinde ağırlıklı olarak iman konusu ele alınmış ve Ehl-i sünnetin tekfir anlayışı dile getirilmiştir. Tekvin ile mükevven arasındaki ilişki, ma'dûma şey denilip denilemeyeceği gibi itikadî ekoller arasındaki tartışmalı bazı kelâm problemlerine işaret eden beyitlerden sonra ölüm, ölüm sonrası hayat ve ahiret hâlleri ele alınmıştır. Kaside, müellifine hayır duada bulunulmasını temenni eden beyitlerle sona erer (Özervarlı, 1995: 73).

Özellikle manzum olması ve akaide dair özlü bilgiler vermesi nedeniyle öğrenimi ve ezberlenmesi bakımından kolaylık sağlayan bu akâid risâlesi, medreselerin başlangıcında okutulan akaid ve kelam metinleri arasında oldukça rağbet görmüştür. Pek çok defa istinsah edilmiş, üzerine tercüme ve şerh olarak birçok çalışma yapılmıştır. Birçok kütüphanede nüshalarının bulunması ve müsteşrikerce de farklı dillere tercümelerinin yapılmış olması (Özervarlı, 1995: 73) eserin görmüş olduğu rağbetin bir göstergesidir.

Arapça ve Farsça şerh ve tercümeleri bulunan *el-Emâlî*, birçok Türk şârih ve müterciminde de ilgisine mazhar olmuştur. Nitekim Mevlüt İlhan (2016), "Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleri" başlıklı yüksek lisans tezinde kasidenin 12 adet Türkçe şerhiyle birlikte 10'u manzum, 2'si ise mensur olmak üzere toplam 12 Türkçe tercümesini tespit etmiştir.

el-Emâlî'nin bilinen ilk Türkçe şerhi, III. Murad dönemi âlimlerinden Muhammed b. Malkoca'nın *Şerh-i Lâmiyye-i Kelâmiyye*'sidir. Le'âlî'nin (öl. 1563) *Şerh-i Kasîde-i Emâlî*'si, Feyzî-i Kefevî'nin (öl. 1614 veya 1643) *Rûhu'n-Nüfûs*'u, Ahmed Karahisârî'nin (öl. 1631'den sonra) *Şerh-i Kasîde-i Emâlî*'si, Halil b. Îsâ el-Akkirmânî'nin (öl. 1719'dan sonra) *Fevâ'idü'l-Emâlî ve Ferâ'idü'l-Le'âlî*'si, Alî b. Mustafâ Enderûnî (öl. 1752'den sonra), Ahmed b. Mehmed Emîn İstanbulî (öl. 1753'ten sonra sonra), Derûnîzâde Mehmed Hulûsî b. Abdullâh (öl. 1753), Kudsi (öl. 1804), Ömer b. Alî İbrâhîm Burdurî (öl. ?), Mahmûd el-Hamîdî (öl. ?) ve Köstendilî Şinâsî Kadî'nin (öl. ?) şerhleri Türkçe diğer şerhler arasında yer alır (İlhan, 2016: 27).

Mevlüt İlhan (2016: 26), Şeyhülislâm Hoca Sadeddîn, Şem'î Şem'ullâh, Feyzî, Visâlî, Sinân İzzî, Ebû Muhammed bin Mustafa ve İbn-i Bâlî'nin manzum tercümeleriyle birlikte mütercimi meçhul üç adet manzum tercümenin varlığını ortaya koymuş; mensur olarak da Abdurrahmân ed-Darîr'in tercümesi ile mütercimi meçhul bir tercüme tespit etmiştir. Bilahare yapılan bazı çalışmalarda söz konusu bu 12 tercüme dışında da *Kasîde-i Emâlî*'nin Türkçe manzum tercümeleri gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu meyanda Gökhan Demir (2017), "Kudsi'nin Şerh-i Kasîde-i Emâlî" başlıklı makalesinde Kudsi'nin yaptığı şerhle birlikte kasideyi nazmen Türkçeye tercüme ettiğini ortaya koyarken; Mehmet Güler (2023) ise "Sâbir'in Manzum Kasîde-i Emâlî Tercümesi: Subha-ı Sıbyân" başlıklı makalesinde Sâbir mahlaslı bir şairin manzum tercümesinin varlığından ilim âlemini haberdar etmiştir.

Kasîde-i Emâlî'nin manzum tercümelerinden biri de klasik edebiyatın son dönem temsilcilerinden Mehmed Sa'îd Efendi'nin şimdiye kadar varlığı meraklı gözlerden uzak kalmış olan *Tevhid-nâme* adını verdiği tercümedir. Aşağıda bu çalışma vesilesiyle gün yüzüne çıkan *Tevhid-nâme*'nin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunulduktan sonra çeviri yazılı metnine yer verilmiştir.

1. Mehmed Sa'îd Efendi'nin Biyografisi

Mehmed Sa'îd Efendi'nin hayatı hakkında Tayyartzade Atâ'nın *Târîh-i Enderûn*'da ve Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde verdikleri mahdut bilgiler dışında biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgiye tesadüf edilememektedir.

Tayyartzade Atâ, Sultan I. Mahmud'un 1147 yılının Şaban ayında (Ocak 1735) Üsküdar'da humbaracı kışlası tesis ederek içine hendese tahsili için bir hendesehane inşa ettirdiğini ve Mehmed Sa'îd Efendi'yi de buraya hoca tayin ettiğini bildirir (Arslan, 2010: 257). Bursalı Mehmed Tahir ise onun İstanbullu olduğunu, Sultan Mustafa Camii muvakkitliği yaptığını ve Müneccim Musa b. Hasan el-Fârisî'nin yıldızların hareketlerinden zuhur edecek ahkâm ve havadis-i kevnîyyeden bahseden

*Nev-baht*¹ adlı eserini 1181/1767'de tercüme ettiğini belirtmekle yetinir (Yavuz ve Özen, 1975: 292).

Bu bilgiler dışında Anadolu Kazaskerliği ruznamçelerinde de Sa'îd'in görevlendirmesi hakkında kayıtlara tesadüf edilmektedir. Bunlardan biri, Meşihat Arşivlerinde bulunan ve Üsküdar Rum Mehmed Paşa Medresesi'ne atanan müderrislerle ilgili olmaktadır. Bu belgeye göre Sa'îd Efendi, Sadi Çelebi Medresesi'nden munfasılken müderris Ahmed'in görev süresinin dolması üzerine 1 Receb 1144/30 Aralık 1731 tarihinde 30 akçeyle Üsküdar'daki Rum Mehmed Paşa Medresesi'ne atanmıştır (Muhacir, 2022: 288).

Kaynaklardaki bu sınırlı bilgiler dışında Mehmed Sa'îd Efendi, kaleme aldığı eserlerde kendi biyografisine ışık tutacak birtakım bilgilere yer vermiştir. Bunlardan ilki, humbaracıların atış sırasında mesafe tayinleri için icat edilmiş bir aletin kullanılmasından bahsettiği *Müsellesiye* adlı risaledir. Bu risaledeki bilgilere göre Sultan I. Mahmud, 1147 yılının Şaban ayında Sa'îd Efendi'yi Üsküdar'da humbaracı ocağına hendese talimi için görevlendirmiştir. Buradaki vazifesine devam ederken 1149/1736 yılında *Müsellesiye*'yi kaleme almış ve bu eseri zamanın Rumeli Kazaskeri Pîrizâde Mehmed Efendi'ye göstermiş, onun da vasıtasıyla Silahdar Ağa bu aleti Sultan I. Mahmud'a takdim etmiştir. İcattan memnun olan Sultan Mahmud da onu ibtida-i hariç rütbesiyle Kadızâde Ahmed Medresesi müderrisliğiyle mükafatlandırmıştır (Kaçar, 2000: 24).

Sa'îd'in kendisine tevdi edilen bu müderrislik görevini kabul ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü Osmanlı Arşivlerindeki 1152/1739 tarihli Humbaracı Ocağında görevliler için tutulan yoklama defterinde mevcut olmayan şahısların içinde Mehmed Sa'îd Efendi'nin de isminin zikredilmesi (Kaçar, 2000: 10) bu tarihte ocaktaki görevinin sona erdiğini göstermektedir.

Müellifin hemen hemen bütün eserlerine muntazaman düştüğü ferağ kayıtlarında kendisiyle ilgili verdiği künyevi bilgiler de biyografisine ışık tutması bakımından oldukça önemlidir. Bu kayıtlar arasındaki "Ve ene'l-fakîr Sa'îd Mehmed ibn-i el-Müftî Begşehrî el-Hâc Mahmûd Efendi el-Hac Hasan Efendi İbn eş-Şeyh Ahmed Hümâm Seydişehrî" (*Mecmû'a-i Sa'îdiyye*, vr. 1b) ve "Hüve'l-fakîr Sa'îd Mehmed Müftîzâde el-müderrisü'l-mûsıla sahn 22 Şevval 1158" (*Mecmû'a-i Resâ'il-i Sa'îdiyye*, vr. 47a) ifadelerinde; Seydişehirli Beyşehir Müftüsü el-Hac Mahmud b. el-Hac Hasan b. el-Hac Ahmed'in oğlu olduğunu ve hâlen Sahn-ı Seman'da müderrislik vazifesinde bulunduğunu zikretmiştir.

¹ Mehmed Sa'îd Efendi'nin hatt-ı destiyle kaleme aldığı nüshası Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye nr. 831'de kayıtlıdır.

Ferağ kayıtlarındaki kendisiyle ilgili bu bilgiler dışında Sa'îd Efendi, ailesi ve çocukları hakkında da mecmuasına bazı notlar düşmekten geri durmamıştır. Bu notlara göre Seyyid Ali Efendi'nin kızı olan ilk eşi Emine Şerife Hanım'dan bir kız ve bir erkek olmak üzere iki çocuk sahibi olmuştur. 26 Zilkade 1145/10 Mayıs 1733'te dünyaya gelen Şerife Rukiye Cemaziyelahir 1147/Ekim 1734'te, 1734 yılında doğan oğlu Seyyid Abdullah ise aynı yıl vefat etmiştir. İkinci eşi olan Anadolu Kazaskeri Osman Efendi'nin oğlu Mestçizâde Abdullah Efendi'nin (öl. 1150/1737) kızı Fethullah Hanım'dan ise dört çocuğu olmuş ve hepsi de yaşamıştır. İlk çocuğu, 17 Safer 1153/14 Mayıs 1740'da Sultan Mehmed Senti'nde Seyyid Buhârî Türbesi civarındaki evlerinde doğan Ayşe'dir. İkinci çocuğu Mahmud Mesud, 3 Receb 1154/14 Eylül 1741'de; üçüncü çocuğu Fatma, 6 Zilhicce 1156/21 Ocak 1744'te; dördüncü ve son çocuğu Mehmed Esad ise 29 Receb 1158/27 Ağustos 1745'te dünyaya gelmiştir.

Mehmed Sa'îd Efendi'nin babası Beyşehir müftüsü Seydişehirli Mahmud Efendi, Darendeli Hamza Efendi'nin 1087/1676'da Birgivî Mehmed Efendi'nin *Vasiyyetnâme'sine* zeyl olarak kaleme aldığı *Bey' u Şirâ Risalesi*'ni şerh etmiştir. Mahmud Efendi bu şerhi, oğlu Mehmed Sa'îd'in talebi üzerine 1142 yılında kaleme aldığını belirtmiştir (Yazar, 2014: 151-52; *Şerhu Tetimme-i Vasiyyet-i Birgivî*, vr. 1b).

Babası hakkındaki bu bilgi dışında Mehmed Sa'îd Efendi'nin Ömer Reşîd adında bir de erkek kardeşinin varlığı bilinmektedir. Ömer Reşîd Efendi'nin Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 4850-VII numarada; çoğu Arapça fıkıh, kelam ve akaidle ilgili çeşitli risaleleri tertip ettiği bir mecmuası bulunmaktadır. Ömer Reşîd Efendi, mecmuasına aldığı ve ferağ kayıtlarına "Ömer Reşîd el-Müftî-i Beyşehirî İbnü'l-Müftî Mahmûd el-Hâc İbnü'l-Hâc Hasan" şeklinde künyevî bilgiler eklediği bu risalelerin arasına "Hâzihî Tercüme Ahî Mehmed Sa'îd Efendi ammarahallâhu Te'âlâ vü şerreffe el-Müderriş fi-Mahmiyye-i Kostantiniyye" başlığıyla Mehmed Sa'îd Efendi'nin *Tevhidnâme'sini* de kaydetmiştir. Hem ferağ kayıtlarındaki hem de *Tevhidnâme'ye* düşülen bu bilgiler, mecmuanın tertip edildiği zaman Beyşehir müftülüğü vazifesini icra eden Ömer Reşîd Efendi'nin Mehmed Sa'îd Efendi'nin biraderi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yukarıda çeşitli kaynaklarda hayatı hakkında verilen bu bilgiler ışığında Mehmed Sa'îd Efendi'nin biyografisi şu şekilde özetlenebilir:

Beyşehir Müftüsü el-hac Mahmud b. el-Hac Hasan b. el-Hac Ahmed'in oğlu olan Mehmed Sa'îd Efendi, İstanbulludur. Sadi Çelebi Medresesi'nden münfasıl iken 1 Receb 1144/30 Aralık 1731 tarihinde 30 akçeyle Üsküdar'daki Rum Mehmed Paşa Medresesi'ne atandı. Şaban 1147/Ocak 1735'te I. Mahmud'un Üsküdar'da inşa ettirdiği humbarahaneye hendese hocası olarak tayin edildi. 22 Şevval 1158/17 Kasım 1745'te Sahn-ı Seman Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunan Sa'îd Efendi, bilahare Sultan Mustafa Camii muvakkitliği yaptı.

Mehmed Sa'îd Efendi'nin Laleli Camii muvakkitliği yapmakta iken 1181/1767 yılında öldüğü ve yerine Çınarî İsmail Efendi'nin tayin edildiği bilinmektedir (İhsanoğlu vd., 1997: 458). Sa'îd Efendi'nin *Mecmû'a-i Resâ'il-i Sa'îdiyye* adlı mecmuasının zahriye sayfasındaki 18 Safer 1171/1 Kasım 1757 yılına ait düşürdüğü kayıt ile yine kendisinin Müneccim Musa b. Hasan Nev-baht el-Fârisî'nin yıldızların hareketlerinden zuhur edecek hadiseleri anlatan Arapça eseri aynı yıl Türkçeye tercüme ettiğine yönelik ifadesi, onunla ilgili eldeki en geç tarihli kayıtlardır. Bu kayıtlar, 1181/1767 yılında öldüğü yönündeki bilgiyi teyit eder mahiyettedir.

Beyşehir müftülüğü yapan Ömer Reşîd adında bir biraderi olan Mehmed Sa'îd Efendi, iki evlilik yapmış ve bu evliliklerden dört çocuk sahibi olmuştur. Seyyid Ali Efendi'nin kızı olan ilk eşi Emine Şerife Hanım'dan bir kız, bir erkek iki çocuğu olsa da bunlar çok küçük yaşlarda vefat etmiştir. İkinci eşi Anadolu Kazaskeri Osman Efendi'nin oğlu Mestçizâde Abdullah Efendi'nin kızı Fethullah Hanım'dan ise bir kız, üç erkek olmak üzere dört çocuğu olmuştur.

Astronomi ve geometri alanları başta olmak üzere çeşitli alanlarda telif ve tercüme olmak üzere birçok eser kaleme alan Mehmed Sa'îd Efendi, ilim adamlığı vasfının yanında tanzim ettiği manzum eserlerle şairlik vasfını da haizdir.

2. Eserleri

Devrinde önde gelen önemli bir astronomi ve geometri âlimi olarak temayüz eden Mehmed Sa'îd Efendi'nin bilhassa mezkûr ilim dalları başta olmak üzere risaleler hâlinde kaleme aldığı birçok eseri bulunmaktadır.

Manzum Küre Risalesi: Hollanda hükümeti tarafından Osmanlılara hediye edilen bir gökküresi haritası ve bunun üzerinde gezegenlerin hareketlerini anlatan eserin manzum tercümesidir. 11 Şevval 1152/11 Ocak 1740 yılında tercüme edilmiştir (İhsanoğlu vd., 1997: 458; Gencan, 1973).

Rub'-ı Müceyyebü'l-Zü'l-Kavseyn (Müsellesiyeye): 1149/1737 yılında Üsküdar'da Humbaracılar Kışlasında telif ettiği eserlerdendir. Kendisi tarafından humbaracıların atış sırasında mesafe tayinleri için icat edilmiş bir aletin kullanılmasından bahseder. Sa'îd Efendi bu aleti, zamanın Rumeli Kazaskeri Pîrîzâde Mehmed Efendi'ye göstermiş, o da aleti Sultan I. Mahmud'a takdim etmiştir. Sultan Mahmud da onu Kadızâde Ahmed Medresesi müderrisliğiyle mükafatlandırmıştır (Kaçar, 2000: 24; İhsanoğlu vd., 1997: 459).

Risâle fi'l-Fark Beyne's-Sâ'ati'l-Zevâlî ve's-Sâ'ati'l-Gurûbî: Saatlerin dönmelerini güneşin zevali sırasında mı batışı sırasında mı tamamlarsa daha doğru olacağı hakkında bir risaledir (İhsanoğlu vd., 1997: 459).

Risâle fî-Resmi Devâ'iri'l-Felekiyye fî-Rub'i'l-Mukantara: Rub'-ı mukantar düzlemi üzerine güneşin, ayın ve gezegenlerin yörüngelerini çizme hakkındadır (İhsanoğlu vd., 1997: 460).

Risâle-i Rub'-ı Mukantar: Rub'-ı mukantarın özellikleri ve kullanılması hakkında bir risaledir (İhsanoğlu vd., 1997: 460).

Risâle fi'l-Rub'i'l-Şikâzî: Rub'i'l-Şikâzî denen aletin özellikleri ve kullanılması hakkındadır. Eser, Tevkî Ahmed Paşa'nın (öl. 1166/1753) emri üzerine yazılmıştır (İhsanoğlu vd., 1997: 460).

Pergâr-ı Nisbenin İmali ve Bazı Burhânı: Pergâr-ı nisbe denilen âletin imali ve kullanılması hakkında bir risaledir (İhsanoğlu vd., 1999: 213).

Risâle fi'l-Hendese ve'l-Hisâb: Bilinen tek nüshası Mısır'da bulunan eserin muhtevasıyla ilgili elde herhangi bir bilgi yoktur (İhsanoğlu vd., 1999: 213).

Risâletü'l-Misâhâ: Miktarı bilinmeyen uzaklık ve satırların aletle hesaplanması hakkında Avrupalı bir mühendisin icat etmiş olduğu bir aletin izahından ve kullanılmasından bahseder. Müellif risaleyi Sadrazam Hacı Ahmed Paşa'nın isteği üzerine 3 Şevval 1154/12 Aralık 1741 tarihinde tamamlamıştır (İhsanoğlu vd., 1999: 213).

Risâle-i Sinüs li'l-Misâhati'l-Bu'd: Uzaktaki yerlerin mesâhasını ölçmekte kullanılan sinüs aletinin yapımı ve kullanılması hakkında bir risale olup 1154/1741 yılında telif edilmiştir (İhsanoğlu vd., 1999: 214).

Hediyetü't-Tâlibîn fî-Ta'lîmi'l-Kur'âni'l-Mübîn: Kızı Ayşe'nin Kur'an-ı Kerim'i doğru telaffuz etmesine yardımcı olmak için hazırladığı tecvit risalesidir. Kur'an okumada dil, hançere ve dişlerin yapısının etkili olduğunu şekiller çizerek göstermiştir (Kaçar, 2000: 14).

el-Ferîdetü'l-Münîre fî İlmi'l-Küre: Küre üzerine yazılmış bir eserdir (Fazlıoğlu, 1998: 206).

Duvara İnhirâf-ı Sâ'at-i Nehâr İstihrac İtmenin Tarîki: 17 Mayıs 1737 yılında dikey duvar saatlerinin doğu-batı yönüne göre kayıklık miktarlarının tespitine yönelik yazılan bir risaledir (Kaçar ve Bir, 2001: 2-3).

Cedvelü Sâ'ati Metâli'i'l-Belediyye li-'Arz-i Mâ: 12 burcun derecelerinin verildiği bir sayfalık tablo şeklinde listedir.

Tercüme-i Risâle-i Nev-baht: Müneccim Musa b. Hasan Nev-baht el-Fârisî'nin yıldızların hareketlerinden zuhur edecek hadiseleri anlatan Arapça eserinin 1181/1767 yılında Türkçeye yapılmış tercümesidir.²

3. Tevhîd-nâme

Mehmed Sa'îd Efendi'nin *Kasîde-i Emâlî* tercümesinin biri müellif hattı olmak üzere şimdilik bilinen iki nüshası bulunmaktadır.

İlk nüsha, Mehmed Sa'îd Efendi'nin tertip ettiği ve Topkapı Sarayı Kütüphanesi "Hazine Kitaplığı 1753" numaralı *Mecmû'a-i Resâ'il-i Sa'îdiyye*³ adlı mecmuanın 3b-7a sayfaları arasında kayıtlıdır. İstinsah tarihi 6 Cemaziyelevvel 1153 / 30 Temmuz 1740 olup talik hatlı, 24 satır ve çift sütun hâlinde nazmedilmiştir. Tercümesi yapılan *Kasîde-i Emâlî*'nin Arapça beyitler ile metni çerçeveleyen cedveller kırmızı mürekkeplidir.

İkinci nüsha, Mehmed Sa'îd Efendi'nin biraderi Ömer Reşîd Efendi'nin tertip ettiği ve Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 4850-VII numarada kayıtlı olan; fıkıh, kelim ve akaidle ilgili çeşitli risaleleri ihtiva eden mecmuanın 94b-99a sayfaları arasındadır. İstinsah tarihi belli değildir. Nesih hatlı, 21 satır ve çift sütunludur. Başlık ve tercümesi yapılan Arapça beyitler kırmızı mürekkeplidir.

Mütercim, mukaddime bölümünün bir beytinde mahlasını zikretmiş;

İstedi dâ'î-i fakîr Sa'îd
Hil'at-i lafzın eyleye tecdîd (b. 113)

eserin son beytinde ise hem tercüme tarihinin 1141/1728-29 hem de isminin *Tevhîd-nâme* olduğunu ifade etmiştir:

Biñ soñında girince yüz kırk bir
Oldı Tevhîd-nâmemiz âhîr (b. 113)

3.1. Şekil, Muhteva, Dil ve Üslup Özellikleri

Ali b. Osman b. Muhammed el-Ûşî, *Kasîde-i Emâlî*'yi aruzun hezec bahrinin "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbıyla kaleme almıştır. Mehmed Sa'îd Efendi ise kaynak eserden farklı olarak manzum tercümesinde "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün"

² Eserin nüshası Mehmed Sa'îd'in hatt-ı destiyle yazdığı nüshası Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye nr. 831'de kayıtlıdır.

³ Bu mecmuada yer alan diğer eserler sırasıyla şunlardır: *Manzûme der Kürretân-i Müteharriketân* (vr. 9b-15b), *Risâle-i Müsellesiyê* (vr. 18b-35a), *Risâle-i Mesâha Nazm der-Tesviyye-i Büyût* (vr. 27b-43a), *Risâle-i Rub'-ı Mukantara* (vr. 44b-47a), *Lâmîyyetü fi'l-'Arûz* (vr. 47b-51b), Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi'nin *Lügazü'l-Mensûb Şerhi* (vr. 52a-56b), zekâtla ilgili Türkçe bir manzume (vr. 57a), Mehmed Sa'îd Efendi'nin kızına Kur'an okumayı öğretmek için hazırladığı *Hediyetü't-Tâlibîn fî Ta'lîmi'l-Kur'ânî'l-Mübîn* adlı tecvid risâlesi (vr. 58b-67b), pergâr-ı nisbe'nin i'mâli hakkında eksik bir risale (vr. 68a-71b) ve rub'-ı mukantara hakkında risâle (vr. 72b-74a).

kalıbını tercih etmiştir. Her beyti kendi içinde kafiyeli olan mesnevi nazım şekliyle tanzim edilen eser, toplam 113 beyitten müteşekkildir. 113 beytin 19'u mukaddime, 76'sı kaynak metnin tercümesi ve son 18 beyti ise hâtimedir.

Mütercim, eseri aruza tatbik etmede oldukça başarılıdır. Her şairin sıkça başvurduğu imale ve zihaf gibi aruz tasarruflarına tesadüf edilmekle birlikte hiçbir mısradaki vezin tutarsızlıklarına tesadüf edilmemektedir. Bu da mütercimin klasik edebiyat bilgisiyle mücehhez, sanatkâr yönü kuvvetli iyi bir nâzım olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

Mısra sonlarındaki ses benzerliklerinden oluşan kafiye, manzum metinlerde ahengi sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Şairlerin azami seviyede istifade ettikleri bu ahenk unsurundan Mehmed Sa'îd Efendi de ziyadesiyle istifade etme yoluna gitmiştir. Sa'îd, biri hariç *Tevhîdnâme*'deki bütün beyitlerde kafiye yer vermiştir. Şairin kafiye türlerinden yana tercihi daha çok mürdef ve mücerred kafiyeden yanadır. Bu anlamda kafiyeli tanzim edilen 111 beytin 59'u mürdef, 43'ü mücerred, 8'i müesses ve 1'i de mukayyed kafiyelidir.

Kafiyeyi oluşturan revî harfinin, kafiye kelimelerindeki asli veya asli hükmündeki bir harften oluşması gerekir. Aksi takdirde kafiye kusuru meydana gelir. Mütercim, iki beyitte bu kafiye kusuruna düşmekten kurtulamamıştır. Aşağıdaki ilk beyitte revî harfini oluşturan "r" harfi ilk mısradaki "münker" kelimesinde aslî harf, ikinci mısradaki "sorar" kelimesinde ek hâlinde iken; ikinci beyitte ise aynı şekilde "r" harfi "sâdır" kelimesinde aslî harf, ikinci mısradaki "ma'nâdır" kelimesinde ek hâlinde dir:

*Ğabr içinde nekîr ile münker
Her kese vahîdet-i Ğudâyı şorar* (b. 85)

*Çün beşerden haşa olur çadır
Olmamaş bir muşâl ma'nâdır* (b. 109)

Manzum metinlerde vazgeçilmez ahenk unsurlarından bir diğeri de mısra sonlarında aynı anlam ve görevde kullanılan kelime veya eklerden oluşan rediftir. Kafiye kadar zengin olmasa da redif bakımından da zenginlik gösteren *Tevhîdnâme*'nin 33 beytinde kahir ekseri Türkçe eklerden oluşan redif mevcuttur.

Mesnevi nazım şekliyle tanzim edilen *Tevhîdnâme*, klasik mesnevilerin sahip olduğu mukaddime, asıl konunun anlatıldığı bölüm ve hâtimedeki müteşekkildir.

İlk 19 beyitlik mukaddime bölümünde şair, Allahu Teâlâ'yı övüp Hz. Peygamber'e salat ve selamda bulunduktan sonra; onun en büyük mucizesinin insanların ve cinlerin karşısında aciz kaldığı Kur'ân olduğunu söyler. Amellerin esasını teşkil eden ve bir akaid ilmi olan Kur'ân'daki beyan sanatının emsalsiz güzelliğini gören Sirâcüddin'in, *Emâlî* adlı eseri kaleme aldığını; ancak eser Arapça

olduğu için ilme yeni başlayan talebelerin anlamadıklarını söyleyerek bu eseri Türkçeye tercüme ettiğini ifade eder. Nitekim şair de bir beyitte bu duruma dikkat çekmiştir:

*Beytine beyt ola anıñ zîbâ
Zâ'id ü nâkış olmaya aşlâ (b. 16)*

Mukaddimeden sonra şair, 20. beyitten itibaren eseri kaleme almasına vesile olan asıl bölüme geçerek *Kasîde-i Emâlî'*yi 76 beyitle⁴ Türkçeye tercüme etmiştir. Tercümede *Kasîde-i Emâlî'*de yer alan Arapça beyitler, birer beyit hâlinde tercüme edilmiştir.

Eserin 96-113. beyitler arası hâtimedir. Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e selam eden şair, tercümesinin tamama erdiğini söyleyerek sahip olduğu özelliklerle kaleme aldığı eserini metheder. Nihayet son beyitte eserin telif tarihi ve ismini zikrederek sözlerini hitama erdirir.

Mehmed Sa'îd Efendi, eserinde muhteva bakımından büyük oranda kaynak metne sadık kalınarak kelime veya ibarelerin birebir karşılıklarının verildiği lafzî tercüme yöntemini tercih etmiştir. Bu meyanda birebir tercüme özelliklerini haiz olan beyitlerden ikisi, örnek teşkil etmesi bakımından aşağıya alınmıştır.

Kaynak metinde "Allah'ın sıfatları zatının aynı değildir. Kendisinden tamamıyla ayrılan başka bir şey de değildir."⁵ anlamına gelen "صفات الله ليست عين ذات / ولا غيرا سواه ذا" beytini;

*Degül evşâfı zâtınıñ 'aynı
Hem degül ğayrı münfaşıl ya'nî (b. 24)*

şeklinde nazmen Türkçeye tercüme ederken; "Dünya evinde velilerin kerametleri haklıdır. Onlar fazilet sahibidirler" anlamındaki "كرامات الولي بدار دنيا / لها كون فهم أهل النوال" beytini ise;

*Evlüyânıñ kerâmeti hağdır
Hâriķü'l-âdesi muhakkakğdır (b. 61)*

şeklinde tercüme etmiştir.

Klasik Türk edebiyatında tercüme edilen kaynak metinlerdeki özel isimler, kültürel özellikleri bulunan kelimeler, deyimsele ifadeler, dilde sapmalar ve belagat

⁴ *Kasîde-i Emâlî'*, 67 veya 68 beyitlik nüshaları olmakla birlikte genel olarak 66 beyit kabul edilse de bazı nüsha ve şerhlerde bunlardan daha fazla beyit sayısına tesadüf edilmektedir. Mesela İmam Radiyyüddin Ebü'l-Kâsım b. Hüseyin el-Bekrî'nin *Şerhu Kasîdeti Yekûli'l-Abd fi Bed'i'l-Emâlî'*si de Sa'îd Efendi'nin tercümesi gibi 76 beyittir (Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3772/3). Benzer şekilde Manisa Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 1500/4 numaralı nüshası 75 ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3775-01 numaralı nüshası 70 beyittir.

⁵ Arapça beyitlerin Türkçe nesre tercümeleri Durmuş Özbek'e aittir (bkz. Özbek, 1994).

özellikleri yanında; nazım biçimi, vezin ve kafiye gibi biçimsel özellikler gibi birçok zorluğu bünyesinde barındırmış olmasına rağmen özellikle Arapça veya Farsça manzum metinler yine manzum olarak Türkçeye tercüme edilmiştir (Yazar, 2011: 155). Hâl böyle olunca yapılan bu tercümelerde mütercimler gerek ifade gerekse de bazı kelime ve ibarelere Türkçe karşılık bulmada zaman zaman çeşitli müşküllerle karşılaşmışlardır. Bu müşküller, kaynak eserdeki kelimelerin karşılığı verilmeden aynen tekrar edilerek veya bu kelimelere karşılık Arapça veya Farsça kökenli kelimeler kullanılarak aşılmaya çalışılmıştır (Kaplan, 2021: 71).

Kasîde-i Emâlî'yi birebir tercüme gayreti içinde olan Mehmed Sa'îd Efendi de bu tercümelerdeki kaynak metne sadık kalma düsturunun da etkisiyle olsa gerek tercüme ettiği beyitlerde *Emâlî*'deki kelimelerden bazılarını aynen kullanma yoluna gitmiştir. "Ef'âl (b. 25), cihât (b. 26), müsemmâ (b. 27), tekvîn (b. 28), küll ü ba'z (b. 29), tağyîr, inâs, ricâl (b. 32), eslah (b. 37), hakâyık (b. 38), efzal (b. 40), nehy (b. 42), şakî, Sa'îd, vasf-ı 'abd (b. 43), ehl-i hayr (b. 45), intikâl (b. 48), i'tizâl (b. 50), emlâk, tasdîk (b. 51), hatm, sadr (b. 52), asfiyâ (b. 53), nass-ı ahbâr (b. 55), ehl-i hayr (b. 56), ünsâ (b. 58), celî, rüchân (b. 63), fe'âl (b. 73), teklîf (b. 74), ba'de, mevt, sive'l-miksâr (b. 75), küfr, irtidâd (b. 76), lafz-ı küfr, i'tikâd (b. 80), sekr, irtihâl (b. 81), ma'dûm (b. 82), te'sîr, zalâl (b. 84), fessâk (b. 86), a'mâl (b. 88), sihr-i halâl (b. 90), i'tikâd (b. 92), zikr-i hayr (b. 93)" ve "sa'âdet (b. 94)" hem *Kasîde-i Emâlî*'de hem de Mehmed Sa'îd'in manzum tercümesinde aynen kullanılan ortak kelimelerdir.

Mütercim, Türkçe karşılık bulmakta zorlandığı bazı Arapça kelimelerin müştaklarını kullanmayı tercih etmiştir. "İnfisal/münfasıl (b. 24), tekvîn/mükevven (b. 28), temekkün/mütemekkin (b. 30), nekîr/münker (b. 42), hisâl/haslet (b. 44), kebâ'ir/kebîre (b. 56), in'izâl/'azl (b. 57), cidâl/cedel (b. 59), velî/evliyâ (b. 61), 'akl/'âkil (b. 69), makrûn/makârin (b. 73)" ve "irtidâd/riddet (b. 79)" bu minvalde kullanılan müştak kelimelerden bazılarıdır.

Bütün bu kullanımlara rağmen samimi ve didaktik bir edanın hâkim olduğu *Tevhîdnâme*'nin dili, tasannudan uzak ve sadedir.

4. Çeviri Yazılı Metin

Bi'smihi'l-Fettâh⁶

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

[TS 3b, Dİ 94b]⁷

1. İsm-i Fettâhı idelim miftâh
Feth-i bâb ide tâ bize Fettâh
2. Hâmd ol Allâha kim eḥaddir ol
Bir münezzeh ğanı Şameddir ol
3. Cümle noḡşândan müberrâdır
Yoḡ şerîki bir ulu Mevlâdır
4. 'Âlemiñ ḥâlıkı odur ancak
Her kemâl ile muttaşîf el-ḥaḡ
5. Hem Resûlinedir şalât u selâm
Kim Muḡammeddir aña eşref nâm
6. Mu'cizâtı kamuya zâhirdir
Nûr-ı şer'î hemîşe bâhirdir
7. Ekber-i mu'cizâtıdır Ḳur'ân
'Âciz oldılar andan ins ile cân
8. Âl ü aşḡâbına daḡı k'anlar
Oldılar luḡfına zihî mazḡar
9. Çünkim oldıysa cümleden evvel
'İlm-i tevḡîd-i Ḥaḡ esâs-ı 'amel
10. Baḡdı tibyânına Sirâcü'd-dîn
Bir bedî'ü's-şek[i]l sirâc-ı mübîn
11. Naḡm u ta'bîrine söz olmaz anıñ
Şem'idir şimdi bezm-i devrânıñ

⁶ Bi'smihi'l-Fettâh: Bi'smi'llâhi'r-raḡmâni'r-raḡîm Dİ.

⁷ Çalışmada "Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Kitaplığı 1753" nüshası için "TS", "Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 4850-VII" nüshası içinse "Dİ" kısaltmaları kullanılmıştır.

12. Koydı ol tuhfeye Emālī nām
Dür gibi anda itdi nazm-ı kelām
13. Līkin itdi ‘Arapça taḥrīrin
Mübtedī añlamaz çü taḥrīrin
14. İstedi dā‘ī-i faḫīr **Sa‘īd**
Ḥil‘at-i lafzın eyleye tecdīd
15. Türkīye terceme idüp anı
İde mesrūr cümle ihvānı
16. Beytine beyt ola anıñ zībā
Zā‘id ü nāḫış olmaya aḫlā
17. İntifā‘ eyleye kamu ṭālib
Pāk-diller ola añna rāḡīb
18. Ancaḫ eltāf-ı Ḥaḫladır tevḫīḫ
Ki yedinde ezimmetü’t-taḫḫīḫ

[Dİ 95a]

19. Andan olur olur ise iḫsān
Añadır i‘timād ile tūklān

يقول العبد في بدء الأمالي / لتوحيد بنظم كاللالي

20. Dir Emālī başında ‘abd-i faḫīr
Ḥaḫḫı tevḫīde dür gibi taḥrīr

[TS 4a] إله الخلق مولانا قديم / و موصوف بأوصاف الكمال

21. Tañrımızdır ḫadem ile ma‘rūf
Daḫı vaḫf-ı kemāl ile mevḫūf

هو الحي المدبر كل أمر / هو الحق المقدر ذو الجلال

22. Der-be-der her şey’i ider tedbīr
Ulu Ḥaḫdır anıñ kamu taḫdīr

مرید الخیر والشر القبیح / ولكن ليس یرضی بالمحال

23. Hāyırı şerri diler ider peydā
Şerre virmez velik zerre rızā

صفات الله لیست عین ذات / و لا غیرا سواه ذا انفصال

24. Degül evşāfı zātınñ 'aynı
Hem degül ğayrı münfaşıl ya'nī

صفات الذات والأفعال طرا / قدیمات مصونات الزوال

25. Vaşf-ı zātı şifāt-ı ef'ālī
Ezelīdir zevālden hālī

نسمی الله شئنا لا کالاً شئنا / و ذاتا عن جهات الست خالی

26. Şey' di eşyāya eyleme teşbīh
Zātın it şeş cihātdan tenzīh

ولیس الاسم غیرا للمسمى / لدى أهل البصیرة خیرآل

27. İsmi ğayrı degül müsemmanıñ
Bu durur kavli ehl-i iz'ānıñ

و غیران المكون لا کاشیاً / مع التکوین خذه لا کتحال

28. Müteġāyir olup durur haqqā
Tekvīn ile mükevven eşyā

وما إن جوهر ربی و جسم / ولا کل و بعض ذو اشتمال

29. Cism ü cevher degül durur Mevlā
Dimedi küll ü ba'z aña 'uqalā

[Dİ 95b]

ورب العرش فوق العرش لکن / بلا وصف التکن واتصال

30. Dinilür 'arşa müstevī Raḥmān
Mütemekkin dimege yoq imkān

وما التشبيه للرحمن وجها / فصن عن ذاك أصناف الأهالی

31. Aña teşbīh yoqdur el-ḥāşıl
Bir vec[i]hden şaḳın anı 'āqıl

ويرضي وهو يعضب للبرايا / همالكن بلا تغيير حال

32. Halka rāzī olur ğazab eyler
Līk taġyīr ile degül bunlar

ولا يمضي على الدين وقت / وأحوال و أزمان بحال

[TS 4b]

33. Geçmedi üstine anuñ⁸ ricāl
Ne zamān u ne vaqt ne aḥvāl

ومستغن إلهي عن نساء / وأولاد إناث أو رجال

34. Oldı zenden berī Hūdā müte‘āl
Daḡı evlāddan ināş u ricāl

كذا عن كل ذي عون و نصر / تفرد ذو الجلال و المعال

35. Kimseye iḥtiyācı yok anuñ
Şāni‘i ancaḡ oldur ekvāniñ

وما القرآن مخلوقا تعالى / كلام الرب عن جنس المقال

36. Halk olunmuş degül durur Qur‘ān
Sā‘ir elfāza beñzemez Furḡān

وما إن فعل أصلح ذو افتراض / على الهادي المقدس ذي التعال

37. Fi‘l-i eşlah degül durur vācib
Hādī-i zū‘l-celāle ey rāġıb

وان حقايق الا شياء حق / لدى اهل البصيرة والجمال

38. Şābit oldı ḡaḡāyık-ı eşyā
Bu söze zāhib oldılar ‘uḡalā

حواس خمسة خبر و فكر / وهی اسباب علم الرجال

39. Hās-ı ḡamse ḡaber ü fikr-i şaḡīḡ
Oldılar bā‘işāt-ı ‘ilm-i şarīḡ

⁸ üstine anuñ: anuñ üstine 4850

علم المرء افضل من عقول / وعقل آلة مثل المعقل

[Dİ 96a]

40. Gerçi âletdir 'ilme 'aql'evvel
'İlmi lîkin kişiniñ old'efzal

وفي الأذهان حق كون جزء / بلا وصف التجزي يا ابن خالي

41. Çünkü olmadı münkasim ašlā
Var şübütü zih[i]nde dir 'ulemā

وحتم امر معروف بنص / ونهي عن تكير كل حال

42. Emr-i ma'rûf naşş ile vācib
Oldı hem nehy-i münker ey şalib

ويمحو الله ربي وصف عبد / شقيا اوسعيدا ختم حال

43. Vaşf-ı 'abdini maḥv ider Allāh
Ger şaķī ger sa'īd āḥir gāh

يميت الخلق قهرا ثم يحيي / فيجزئهم على وفق الخصال

44. Ol durur ḥalkı hem ider iḥyā
K'ide ḥaşletlerine göre cezā

لأهل الخير جنات و نعمى / وللكفار إدراك النكال

[TS 5a]

45. Ehl-i ḥayruñ durur cinān u na'īm
Oldı küffāra menzil aşl-ı caḥīm

دخول الناس في الجنات فضل / من الرحمن يا أهل الأمالي

46. Cennete girdigi bu insāniñ
Fażlıdır yine Rabb-i Raḥmāniñ

وللجنات والنيران حق / عليها مر أحوال حوال

47. Şimdi mevcüddur şamu cennet
Ḥalk olınalı oldı çok müddet

ولا يفني الجحيم و لا الجنان / ولا أهلوهما أهل انتقال

48. Bu iki nesne hiç fenā bulmaz
Ehli hem ehl-i intikāl olmaz

يراه المؤمنون بغير كيف / و إدراك و ضرب من مثال

49. Göre mü'min cemālini el-ḥaḳ
Keyf ü derk ü mişālden muṭlaḳ

فينسون النعيم إذا رآه / فيا خسران أهل الاعتزال

[Dİ 96b]

50. Rü'yeti cenneti ider nisyān
İ'tizāl ehline olur ḥüsrān

وفرض لازم تصديق رسل / وأملاك كرام بالتوال

51. Rüsl ü emlāki eylemek taşdıḳ
Farz lâzım durur 'ale't-taḥḳıḳ

وختم الرسل بالصدر المعلى / نبي هاشمي ذو جمال

52. Enbiyā ḥatmidir o şadr-ı 'ulā
Hem benī Hāşimī Ḥabīb-i Ḥudā

إمام الأنبياء بلا اختلاف / و تاج الأصفياء بلا اختلاف

53. Enbiyāniñ imāmıdır ol şāh
Aşfiyā tācıdır şafiyyu'llāh

وباق شرعه في كل وقت / إلى يوم القيامة و ارتحال

54. Şer'ı bākī durur tebeddüli yok
Yevm-i taḥvīle dek teḥavvüli yok

وحق أمر معراج و صدق / ففيه نص أخبار عوال

55. Emr-i mi'rācı ḥaḳḳ u şadıḳdır
Naşş-ı aḥbārı aña nāṭıḳdır

ومرجو شفاعة أهل خير / لأصحاب الكبائر كالجبال

56. Ehl-i ḥayriñ şefā'ati ircā
Olur ehl-i kebīreye ferdā

وإن الأنبياء لفي أمان / عن العصيان عمدا و انعزال

[TS 5b]

57. Enbiyā ma'şiyetden oldı emīn
'Azl olunmaḳdan oldılar te'mīn

وما كانت نبيا قط أنثي / ولا عبد و شخص ذو افتعال

58. Bir nebî olmadı şehâ ünşā
Bende vü sâhir olmadı aşlā

وذوالقرنين لم يعرف نبيا / كذا اللقمان فاحذر عن جدال

59. Hāl-i Loḳmān u hāl-i İskender
Muhtelifdir cedelden eyle ḥazer

وعيسي سوف يأتي ثم يتوي / لدجال شقي ذي خبال

60. Ḥaḳ durur hem nüzūli 'İsāniñ
Ḳatli Deccāl-i kāfiri anuñ

[Dİ 97a]

كرامات الولي بدار دنيا / لها كون فهم أهل النوال

61. Evliyāniñ kerāmeti ḥaḳdır
Ḥāriḳü'l-ādesi muḥaḳḳaḳdır

ولم يفضل ولي قط دهرا / نبيا أو رسولا في انتحال

62. Bir velī efḍal olmadı ḳaḩ'ā
Bir nebī vü resūlden dehrā

وللصديق رجحان جلي / على الأصحاب من غير احتمال

63. Var Ebī Bekr için celī rüçḩān
Sā'ir aḩḩābiñ üstüne her ān

وللفاروق رجحان و فضل / على عثمان ذي النورين عالي

64. Ba'dehū Ḥāzret-i 'Ömer efḍal
Oldı 'Osmāndan gel itme cedel

وذو النورين حقا كان خيرا / من الكرار في صف القتال

65. Efḍal oldı çü Ḥāzret-i 'Osmān
Buldı Kerrār'ıñ üstüne rüçḩān

وللكرار فضل بعد هذا / على الأغيار طرا لا تبال

66. Faḩlı inkār olur mı Kerrār'ıñ
Mā'adāsına zıkr olan yāriñ

والصديقة الرجحان فاعلم / على الزهراء في بعض لخلال

67. Hâzret-i 'Â'işe için rüçhân
Oldı Zehrâ'ya ba'z şey'de 'ıyân

وايمان المقلد ذو اعتبار / بأ نواع الدلائل كالنصال

68. Oldı taqlîd ile şahîh îmân
Câzim ü şâbit olıcağ iz'ân

وما عذرلذي عقل بجهل / بخلاق الأسافل والأعال

[TS 6a]

69. Bilmese ger Hudâ seni 'âkil
'Özri maqbûl olmaz el-ğâşıl

وإن السحت رزق مثل حل / وإن يكره مقالي كل قال

70. Ehl-i Hâkka göre dinür ki ħarâm
Rızq olur nite ki ħelâl ta'am

وما اكل البرايا فهو رزق / سواء من حرام او حلال

[Dİ 97b]

71. Kişiniñ yidügi ħarâm u ħelâl
Rızkıdır devşirür anı fi'l-ğâl

ورزق العبد بطلبه حثيثا/ كما الاجل المسم ذواغتفال

72. Rızkı her bendeyi taleb eyler
Eceli gibi ökçesini başar

وان الوسع مقرون بفعل / وممنوع اخي قبل الفعال

73. Oldı kudret muğârin-i ef'âl
Olması men' olundı biş-i fe'âl

وان الله خالق كل فعل / وتكليف بغير الوسع خال

74. Halk iden cümle fi'li Rabb-i laţif
Güç yetişmez iş eylemez teklîf

ولم يلعن يزيدا بعد موت / سوى المكثار في الإغراء غال

75. Ba'de mevt-i Yezîd'e ey muhtâr
La'net itmez aña sive'l-mikşâr

وما أفعال خير في حساب / من الإيمان مفروض الوصال

76. 'Amel-i ḥayrî şayma ĩmāndan
Tā ki dūr olmayasın iz'āndan

ولا يقضى بكفر و ارتداد / بعهر أو بقتل و اختزال

77. Küfr ile irtidād ile bir er
Hük̄m olunmaz kebīre itse eger

وذو الايمان لا يبقى مقيما / بشوم الذنب في دار اشتعال

78. Mü'min olan kişi günāh ile
Hālīd olmaz ṭamuda āh ile

ومن ينو ارتدادا بعد دهر / يصر عن دين حق ذا انسلال

79. Kim murād itse āḥiren riddet
Şıyılır dīn-i Hāḫdan ol sā'at

ولفظ الكفر من غير اعتقاد / بطوع رد دين باغتفال

80. Ḳaşd ile lafz-ı küfri dirse eger
İ'tikād itnese de dīni gider

ولا يحكم بكفر حال سكر / لما يهذي ويلغوا بارتجال

[TS 6b]

81. Küfre hük̄m itme sekri hālīnde
Lağv iderse de irtiḥālīnde

[Dİ 98a]

وما المعدوم مرثيا و شيئا / لفته لاح في يمن الهلال

82. Ne görünür ne şey' durur ma'dūm
Nūr-ı 'ilm ile oldı bu ma'lūm

ود نيانا حديث و الهبولى / عديم الكون فاسمع باجتذال

83. Soñradandır vücūdı dünyānıñ
Kevni yokdur daḫı heyūlānıñ

وللدعوات تأثير بليغ / وقد ينفيه أصحاب الضلال

84. Vardır ed'iyyelerde çok te'sīr
İtme ehl-i ḫalāl-veş tedbīr

وفي الأجداث عن توحيد ربي / سيبلى كل شخص بالسؤال

85. Qabr içinde nekîr ile münker
Her kese vaḥdet-i Ḥudāyı şorar

وللكفار والفساق بعضا / عذاب القبر من سوء اعدال

86. Ba'zı fessāq-ile heme kāfir
Meşhedinde görür 'azāb āḥir

حساب الناس بعد البعث حق / فكونوا بالتحرز عن وبال

87. Her kese fi'lini şorar Allāh
Ġāfil olma şaşın sen itme günāh

وحق وزن أعمال و جري / على وتن الصراط بلا اهتبال

88. Tārtılur her kişiniñ a'māli
Kimse olmaz şırātdan ḥālī

ويعطى الكتب بعضا نحو يمنى / وبعضا نحو ظهر والشمال

89. Ba'zınıñ defteri şağından ola
Ba'zınıñ arqadan virile şola

لقد أليست للتوحيد نظما / بديع الشكل كالسحر الحلال

90. Naẓmı tevḥīde eyledim ḥil'at
Buldı siḥr-i ḥalāl-veş şüret

يسلي القلب كالبشرى بروح / ويحيي الروح كالماء الزلال

91. Müjde-veş ḳalbi tesliyet eyler
Āb-veş cānı terbiyet eyler

فخوضوا فيه حفظا واعتقادا / تنالوا جنس أصناف المنال

[Dİ 98b]

92. Ḥıfz idüp i'tikād idüñ anı
Bulasız neyl-i kām-ı ḥaḳḳānī

وكونوا عون هذا العبد دهرا / بذكر الخير في حال ابتهاال

[TS 7a]

93. Bu ḳula daḥı 'avn ü nuşret idiñ
Zikr-i ḥayr ile ehl-i behcet idiñ

لعل الله يعفوه بفضل / ويعطيه السعادة في المال

94. Umîlur 'afv idüp anı Allāh
Vire fażlı ile sa'adetgāh

وإني الحق أدعو كل وقت / لمن بالخير يوما قد دعالي

95. Baña bir gün idene ĥayr-du'ā
İderem her vaq[i]tde Ĥaĥĥa du'ā

96. Ĥamd ol Allāha vü Resüle selām
Tercemem oldı ĥayr ile itmām

97. Bir 'arūs-ı müzeyyen oldı ol
Ehl-i diller ider anı maĥbūl

98. Şanki mir'āt-i vech-i dil-berdir
Görünen elfi ĥadd-i serverdir

99. Oĥunursa mükerreren rāsı
Zāhir olur cemāli tuĥrāsı

100. 'Ayn-ı meftūĥı 'ayn-ı da'cādır
Ġaynı ser-ġamze-i muĥarrādır

101. Şüret-i mīm̄in eylemiş taĥsīn
Göricek ġonĥe-i ġül-i nesrīn

102. Sīn-i dendānesi ider taşvīr
Şekl-i dendānını anıñ bir bir

103. Lāmı ĥengāl-i zülfdür ġüyā
Oldı ġül-ruĥlarında nev-peydā

104. Kendü bir bī-mişāl şāhiddir
İki mışra'ı iki şāhiddir

105. Şaĥn-ı cedvelde muntażam ĥarfler
Ġülşen içre ĥiĥeklere beñzer

106. Bir dil alıcı dil-rübâdır bu
İ'tibâr itmege sezâdır bu
107. Oğuyan anı müstefîd olsun
Dâhil-i halka-i Sa'îd olsun
108. Koma yâ Rabbi nâzırın maḥrûm
Eyle üstâdsız aña ma'lûm
109. Çün beşerden ḥaṭâ olur şâdır
Olmamağ bir muḥâl ma'nâdır
- [Dİ 99a]
110. Naẓar-ı 'afv ile naẓar buyuruñ
Kalem-i luṭf ile eşer buyuruñ
111. Kim ki noḡşânını ide tekmîl
Raḥmet itsün aña Ḥudâ-yı cemîl
112. 'Avn-i Ḥağ ile eyledim taḥrîr
Oldı luṭf ile pes ḥuşûl-peẓîr
113. Biñ soñunda girince yüz kırk bir
Oldı Tevḥîd-nâmemiz âḫîr

SONUÇ

Daha önce yapılan çalışmalardan da istifade edilmek suretiyle biyografisi ve kaleme aldığı eserler hakkında eldeki bilgilerin derli toplu hâlde bir araya getirildiği ve mevcut bilgilere yenilerinin eklendiği bu çalışma vesilesiyle Mehmed Sa'îd Efendi ve *Teohîdnâme*'siyle ilgili çıkarımlar maddeler hâlinde şu şekilde özetlenebilir:

Hayatı hakkında kaynaklarda sınırlı bilgiler olan Mehmed Sa'îd'in biyografisine, başta *Mecmû'a-i Resâ'il-i Sa'îdiyye* adlı kendi tertip ettiği mecmua olmak üzere bazı eserlerden hareketle yeni bilgiler eklenmiştir. Seydişehirli Beyşehir Müftüsü el-hac Mahmud b. el-Hac Hasan b. el-Hac Ahmed'in oğlu olduğu, Ömer Reşîd adında babası gibi Beyşehir müftülüğü yapan bir biraderinin olduğu, iki kez evlendiği ve bu evliliklerden altı çocuğunun dünyaya gelmiştir. Üsküdar Rum Mehmed Paşa müderrisliği, Üsküdar Humabarahanesinde hendese hocalığı, Kadızâde Ahmed Medresesi müderrisliği, Sahn-ı Seman müderrisliği ve en son Sultan Mustafa Camii muvakkitliği görevlerinde bulunmuştur.

18. yüzyılın önde gelen önemli astronomi ve geometri âlimlerinden biri olan Mehmed Sa'îd Efendi, bu alanlar başta olmak üzere çeşitli alanlarda telif ve tercüme olmak üzere birçok eser kaleme alan velut biridir. Bu çalışmanın mihverini oluşturan *Tevhîdnâme* de Sa'îd'in eserleri arasında yer alır. Ali b. Osman b. Muhammed el-Ûşî tarafından 569/1174 yılında Maturîdî akaidine dair kaleme alınan *Kasîde-i Emâlî*'nin manzum Türkçe tercümesi olan *Tevhîdnâme*, 1141/1728-29 yılında tanzim edilmiştir. Biri müellif hattı olmak üzere iki yazma nüshası bulunmaktadır. Kaynak eserle aynı vezinde ve mesnevi nazım şekliyle tanzim edilen eser, toplam 113 beyittir. Bu 113 beytin 19'u mukaddime, 76'sı kaynak metnin tercümesi ve son 18 beyti ise hâtimedir. *Kasîde-i Emâlî*'nin 66 ile 68 arasında değişen beyit sayısına sahip olduğu yönünde yaygın bir kanaat olsa da Said, yaygın kanaatin aksine eserinde 76 Arapça beytin birer beyitle Türkçeye tercümesini yapmıştır.

Mütercim, kaynak metni birebir tercüme usulünü seçmiştir. O da tercüme türündeki birçok eserde görüldüğü üzere bazı kelime ve ibarelere Türkçe karşılık bulmada zorluk çekmiş ve kaynak eserdeki bazı kelimeleri aynen kullanmak zorunda kalmıştır.

Netice itibarıyla *Tevhîdnâme*, 18. yüzyılda ifa ettiği vazifeler ve kaleme aldığı eserlerle ilim adamlığı vasfıyla temayüz eden çok yönlü bir Osmanlı âliminin şairlik vasfını tescil eden eserlerden biri olması dışında; şimdiye kadar yapılan çalışmalarda tespit edilen *Kasîde-i Emâlî*'nin 12 adet Türkçe manzum tercüme halkasının 13.'sünü teşkil etmesi cihetiyle de önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Akçay, Ali İhsan (2011). *Türk Edebiyatında Manzum Akâidnâmeler. İnceleme Metin. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Arslan, Mehmet (2010). *Tayyarzade Atâ, Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn. İstanbul: Kitabevi Yayınları.*

Demir, Gökhan (2017). "Kudsî'nin Şerh-i Kasîde-i Emâlî". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S. 9. s. 325-365.*

Gencan, Tahir Nejat (1973). *Manzum Küre Tarifnamesi. İstanbul: Kandilli Rasathanesi Yayınları.*

Güler, Mehmet (2023). "Sâbir'in Manzum Kasîde-i Emâlî Tercümesi: Subha-i Sıbyân". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S. 9. s. 239-261.*

Fazlıoğlu, İhsan (1998). "Hendese". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi. C. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 199-208.*

İhsanoğlu, Ekmeleddin-Şeşen, Ramazan-İzgi, Cevat (1999). *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*. C. 1. İstanbul: IRCICA.

İhsanoğlu, Ekmeleddin-Şeşen, Ramazan-İzgi, Cevat-Akpınar, Cemil-Fazlıoğlu, İhsan (1997). *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*. C. 2. İstanbul: IRCICA.

İlhan, Mevlüt (2016). *Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümelemi*. Yüksek Lisans Tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bedü'l-emali/el-Emali/el-Kasidetü'l-lamiyye. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. Nu: AY 3775-01.

Kaçar, Mustafa-Atilla Bir (2001). "Osmanlı Mühendislerinden Mehmet Sa'îd Efendi'nin Dikey Duvar Saatleri Hakkındaki Risalesi". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. C. 3. S. 1. s. 1-17.

Kaçar, Mustafa (2000). *İlk Osmanlı Mühendis Hocası Mehmed Sa'îd Efendi ve İcad Ettiği Rub'-ı Müceyyeb-i Zülkavseyn (Müsellesiye) Adlı Mühendislik Aleti*. Doçentlik Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Kaplan, Yunus (2021). Fazlî ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. C. 25. S. 1. s. 66-89.

Karaağaç, Hilmi (2016). "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risâleleri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. C. 14. S. 28. s. 99-118.

Karatay, Fehmi Edhem (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. C. II. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları.

Kılavuz, Ahmet Saim (1989). "Akaid". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 212-216.

Mecmû'a-i Resâ'il-i Sa'îdiyye. Topkapı Sarayı Kütüphanesi "Hazine Kitaplığı 1753".

Muhacir, Esra (2022). *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. S. 47. s. 283-344

Özbek, Durmuş (1994). "el-Uşî ve 'Kasîdetü'l-Emâlî". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 5. s. 261-308.

Özervarlı, M. Sait (1995). "el-Emâlî". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 73-75.

Polat, Atilla ve Demirhan Çavuşoğlu, H. Mücella (2020). Mehmed Sa'îd Efendi'nin Misâha Risâlesi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. C. 21. S. 2. s. 240-270.

Şerhu Tetimme-i Vasiyyet-i Birgiovî. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 7338-1.

Terceme-i Emâlî. Manisa Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 1500/4.

Terceme-i Risâle-i Nev-baht. Süleymaniye Kütüphanesi. Hamidiye 831.

Tevhîdnâme. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi. 4850-VII.

Yazar, Sadık (2014). Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeleler, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. C. 12. S. 23. s. 49-166.

Yavuz, A. Fikri-İsmail Özen (1975). *Osmanlı Müellifleri*. C. III. İstanbul: Meral Yayınevi.

**TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ Y/460 NUMARADA
KAYITLI CÖNK**

CONK REGISTERED IN THE
LIBRARY OF THE TURKISH
HISTORICAL SOCIETY, NUMBER
Y/460

Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: tonatc@hotmail.com
Orcid: 0000-0001-5650-6447

Ayşe Nur KILIÇ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: aysennurkilig@gmail.com
Orcid: 0009-0005-5970-0962

Öz

Klasik Türk edebiyatının birincil kaynakları arasında yer alan mecmualar, derleyicisinin ilgi ve beğenisi üzerine çeşitli konuları ihtiva eden metinlerin bir araya toplandığı yazma eserlerdir. Mecmualar, içerikleri doğrultusunda kişi veya kütüphaneler tarafından "mecnû'a-i eş'âr, mecnû'a-i münşe'ât, mecmû'a-i fevâ'id, mecmû'atü'l-letâ'if" vb. başlıklarla ve şekil bakımından uzunlamasına açılanlar ise "Cönk" ismiyle adlandırılmaktadır. Bugün bilinmeyen şair veya şiiirlerin tespit edilmesi noktasında önemli rol oynayan söz konusu eserler, "Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi" (MESTAP) kapsamında belirli kaideler çerçevesinde incelenerek kayıt altına alınmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın esasını, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y/460 numarada kayıtlı "Cönk" oluşturmaktadır. 81 şaire ait 398 şiirin bulunduğu mecmuada mahlası olmayan, şairi tespit edilemeyen mensur ve manzum toplam edebî ürünün sayısı 432'dir. Çalışmada, ilgili mecmuanın tanıtımı yapılarak dikkat çeken hususlar başlıklar altında değerlendirilmiş ve MESTAP tablosuna yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: cönk, mecmua, gazel, bahr-i tavîl, MESTAP.

Abstract

Mecmuas, which are among the primary sources of classical Turkish literature, are manuscripts in which texts containing similar topics are brought together upon the interest and taste of the compiler. In line with the contents of the magazines, they are called "mecnû'a-i şe'âr, mecnû'a-i ünşe'ât, mecmû'a-i fevâ'id, mecmû'atü'l-letâ'if" etc. by individuals or libraries. Those that open longitudinally with headings and shape are called "Cönk". These works, which play an important role in identifying unknown poets or poems today, are examined and recorded within the framework of certain rules within the scope of the "Systematic Classification of Magazines Project" (MESTAP). In this context, the work named "Cönk", registered in the Turkish Historical Society Library number Y/460, consisting entirely of verse and prose examples of classical Turkish literature, was analyzed. In a work containing 398 poems by 81 poets, along with prose and verse whose pseudonyms are not mentioned, and thus the poets cannot be identified, the total number of literary works is 432. In the study, the presentation of the relevant work was made, and information about its content, along with notable aspects, was provided. Additionally, the MESTAP table was included.

Keywords: cönk, mecmua, gazel, bahr-i tavîl, MESTAP.

GİRİŞ

Mecmualar, zengin bir birikime sahip edebiyatımızın kaynaklarından olup araştırmalarda başvurulan eserlerdendir. Arapça cem‘ kökünden türeyen mecmua toplanılıp biriktirilmiş, tanzim ve tertip edilmiş bir veya birkaç ilimle ilgili yazıların bir araya getirildiği kitap veyahut defterlerin adıdır (Sâmî, 1996: 1293; Nâcî, 1995: 719). Edebî bir terim olarak “Klasik edebiyatımız döneminde, içinde seçme şiir ve yazıların yer aldığı, elle yazılmış bir nevi defterlere verilen isimdir” (Karataş, 2001: 79). Genel itibarıyla mecmua, “bir veya daha fazla yazar yahut şaire ait çeşitli şekil ve hacimlerdeki dinî, din dışı nesir ya da şiirlerden oluşan derleme kitaplar” (Uzun, 2003: 265) olarak tanımlanabilir. Derleyicisinin kendi edebî bilgi ve zevki doğrultusunda seçtiği veyahut kendi şiirlerini kaleme aldığı bu defterlerin adlandırılmasında muhteva ve şekil niteliklerinin farklılık yarattığı görülmektedir.

Tür ve konuları bakımından farklılık gösteren mecmualar, yazılış amaçları veya içerdiği şiirlerin biçim özelliklerini yansıtan “şiir mecmuaları (mecnû‘a-i eş‘âr), risale mecmuaları (mecnû‘atü‘r-resâ‘il), hadis mecmuaları (mecnû‘atü‘l-ehâdîs), fetva mecmuaları (mecnû‘a-i fetâvâ), dua mecmuaları (mecnû‘a-i ed‘iye), tarih manzumelerini içeren mecmualar (mecnû‘a-i tevârih)” (Gıynaş, 2011: 246) ve buna benzer isimlerle adlandırılmaktadır. Yapılan yeni çalışmalarla birlikte bilimsel neşirlerini fazlaca görebileceğimiz mecmualar, çeşitli başlıklarla sınıflandırılmaya tâbi tutulmuştur. *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde edebiyat kaynaklarımız hakkında bilgi veren Ağâh Sırrı Levend, mecmuaları beş grupta sınıflandırabileceğimizi belirtmiştir:

1. Nazire mecmuaları,
2. Antoloji niteliğinde seçme şiirlerin bulunduğu mecmualar,
3. Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan mecmualar,
4. Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar (Levend, 1973: 166-167).

Manzum, mensur edebî ürünlerin bir araya toplandığı mecmualar mürekkep, hat, kağıt, tezhip, cilt ve benzeri fiziki unsurlar ile bir bütündür. Söz konusu mecmuaların adlandırılmasında muhtevanın yanı sıra fiziki unsurlar da rol oynamıştır. Nitekim mecmua, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*’nde belli konularda seçilmiş örnek metinlerden oluşan yazma-basma kitaplar” (Koz, 1977: 83); cönk, “uzunlamasına açılan, ensiz, uzun yazma mecmualara verilen ad” (Koz, 1977: 83) olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte şekil yapısına dayalı olarak “sığır dili, dana dili” gibi adlar verilen cönklerin, genellikle “halk şairlerine ait şiirlerin bir araya toplandığı eserler” görüşünün aksine bugün, pek çok cöngün divan şairlerinin şiirlerini içerdiği de görülmüştür.

Yukarıda yapılan tanımlardan hareketle, cönk ve mecmuaların dönemin bir çeşit el yazma defterleri, antolojileri olduğunu söylemek mümkündür. Ancak geçmişte bu tür eserler üzerine yapılan araştırmalara istinaden “cönkler, halk; mecmualar, klâsik kültürümüzün mahsulleridir” (Elçin, 1977: 17) anlayışı hâkimdir. Dolayısıyla içeriği ne olursa olsun bu tür yazmalara sadece şekil tanımlaması olarak cönk denilmesi; kütüphane kataloglarına muhtevanın esas alınarak kaydedilmesi (Köksal, 2017: 248) edebiyatımızdaki kavram karışıklığını giderebilir.

“Bunların kütüphane bilgi fişlerine, kartoteks ve kataloglarına kaydedilirken ise mutlaka muhtevaları esas alınarak girilmesi gerektiği görüşündeyiz. Sözgelimi cönk şeklinde bir şarkı mecmuasının nüsha tavsifi yapılırken ‘Şarkı Mecmuası (cönk şeklinde)’; cönk şeklinde bir divan veya divançenin nüsha tavsifi yapılırken ‘Dîvânçe-i Zihnî (cönk şeklinde)’ veya yine cönk şeklinde bir hutbe veya dua mecmuası yahut divan şairlerinin şiirlerini havi bir şiir mecmuası söz konusu ise bunlar da aynı şekilde ‘Hutbe Mecmuası (cönk şeklinde)’, ‘Dua Mecmuası (cönk şeklinde)’, ‘Şiir Mecmuası (cönk şeklinde)’... ibareleriyle kaydedilmelidir” (Köksal, 2017: 248).

Çalışmaya konu olan mecmua, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y/460 numarada kayıtlı “Cönk” tür. Eserin aşağıdan yukarı doğru uzunlamasına açılması ve tamamıyla klasik Türk edebiyatının edebî ürünlerini ihtiva etmesi “Şiir Mecmuası (cönk şeklinde)” mahiyetinde olduğunu göstermektedir.

TTK KÜTÜPHANESİ Y/460 NUMARADA KAYITLI “CÖNK”ÜN TANITIMI

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazmalar Bölümü Y/460 numarada kayıtlı “Cönk” 107 varak, ebru kağıt kaplı ve mukavva ciltlidir.¹ Şekil itibarıyla yaprakları aşağıdan yukarı doğru açılmaktadır. Varakların ölçüsü muhtelif olmakla birlikte 178x82 mm’dir. Mecmuanın kondisyonunda bazı yaprakların çıktığı belirtilmiştir. Dili Türkçedir, çok az sayıda Arapça ve Farsça şiire yer verilmiştir. İçerisinde ilginç görsel şiir ve tarihleri de barındıran mecmua, bu yönüyle dikkat çeken bir hüviyete sahiptir.

Mecmuanın zahriye sayfasında silinmiş bir mühür damgası ile rik‘a hatlı bir yazı, tarih ve isim mevcuttur. Yazı, mürekkep dağıldığı için açıkça okunamamaktadır. “Seyyid Muhammed Sadık oğlu Seyyid İbrahim” ismi ve “Allah bağışlasın” manasına gelen dua ile mürettibin değerli gördüğü bir şahsı zikredip ona dua ederek esere başladığı düşünülmektedir. Tarih “fî Ramazan sene 1225” olarak belirtilmiş, ardından “Eyüp Rehî” ismi yazılmıştır. Bu bilgiye istinaden mecmuanın Eyüp Rehî adında birisi tarafından M.14 Ekim 1810’da tertip edildiği anlaşılmıştır. Mecmuada yer alan tarihten

¹ Eserin tavsifinde, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi’nde verilen bilgilerden yararlanılmıştır. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=396549&materialType=YE&query=c%C3%B6nk> (Erişim Tarihi: 04.11.2023).

hareketle mürettibin 19. yy'da yaşadığı söylenebilir. Ancak kaynaklarda derleyici hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Mecmuanın Muhtevası

Zahriye sayfasında bulunan tarihsel bilgiye istinaden 19. yüzyılın ilk yarısında tertip edildiği düşünülen mecmuada, 12 farklı nazım şekli ile 431 şiir ve 1 mensur metin yer almaktadır. Mürettip mısra, beyit, kıta, nazım, gazel, kaside, mesnevi, tahmis, muhammes, müseddes, rubai ve bahr-i tavîl nazım şekillerinin yanı sıra en fazla 357 adet ile gazel nazım şeklini tercih etmiştir. Genel itibarıyla düzenli bir yapı arz eden mecmuanın ihtiva ettiği şiirler, muhtelif satır ve 2 sütundan oluşmaktadır. Talik hat, siyah mürekkep ile yazılı şiirler nadiren kırmızı, mavi ve yeşildir. Manzum ve mensur metnin başlıkları şairin mahlası veya nazım şeklinin adıdır. Aynı şairin şiirleri çoğu varakta art arda sıralanmış ve bu sırayı takip eden şiirler “Velehû” başlığı altında yazılmıştır. Kimi şiirlere ise başlık konulmamıştır.

Derlenen manzume ve mensur metnin konusunu çoğunlukla aşk, âşık, sevgili ve güzellik unsurları oluşturmaktadır. Sevgiliyi çeşitli özellikler bakımından tasvir eden şiirler, anlam bakımından birbirini takip ederek konu bütünlüğü sağlamaktadır. Diğer taraftan mecmuada harf, kafiye ve redifleri aynı olan gazellerin bir arada verilmesi, son harfleri gözetilerek bir araya getirilen manzumelerin harf ve sayılarıyla kaç kez yazıldığını gösteren çizelgenin bulunması gazellerin rastgele seçilmediğini vurgulamaktadır.

Genellikle 16. yy şairlerinin tabii bir söyleyiş ile kaleme aldığı şiirleri tercih eden mürettip, Arapça ve Farsça manzumelere de yer vermiştir. Bu şiirlerin görsel şiir özelliğine sahip olması bilgi, hüner ve estetik anlayışı gerekli kılmaktadır. Mecmuada şiirleri bulunan şairlerin çoğunun medrese eğitimi alarak devlet işlerinde görev almış kimseler olması mürettibin de iyi bir eğitimle yetiştiğini, Arapça ve Farsçayı bildiğini, böylelikle mecmuayı dikkatle tertip ettiğini düşündürmektedir.

Klasik Türk edebiyatı sahasında manzum ve mensur metinler ile ilgili pek çok çalışma mevcuttur. Bilinen kalıpların dışında kaleme alınan görsel şiir ve bahr-i tavîller ise diğer nazım şekillerinin sayısına oranla daha az görülmektedir. Yazıya estetik bir form kazandırarak görsel imajlar ile değişik biçimlerde kurulan görsel şiir; vezin ve iç kafiyesi ile farklı bir nazım şekli formunu oluşturan bahr-i tavîlin mecmuada örneklerinin bulunması incelenmeye değerdir. Bu sebeple mecmuada dikkat çeken ilgili nazım şekilleri başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Bahr-i Tavîl

Bahr-i tavîl, aruz kalıplarının “fe‘ilâtün” veya “fâ‘ilâtün” gibi tefilelerinden birinin tekrarlanması ve kendi içinde seciler oluşturulmasıyla yazılır. Dize içinde

tekrarlanan seslerin oluşturduğu ahenk nesir ile benzerlik göstermekte, kafiye şeması gazel veya kıt'a biçimiyle uyumlu özellikler taşımaktadır (Aksoyak, 2016: 109).

Mecmuada yer alan 3 bahr-i tavîl sırasıyla Gelibolulu Âlî, Beyânî ve Sa'dî'ye aittir. Şairlerin, bahr-i tavîl nazım şekliyle âşık ve sevgili arasındaki ilgiyi, sevgilinin güzellik unsurlarını, diğer taraftan dinî tasavvufî konuları kaleme aldıkları ve manzumelerinin sonunda mahlaslarına yer verdikleri görülmektedir. Eserin 96a yaprağında bulunan "Bahr-i Tavîl-i Beyânî der-Tevhîd-i Bârî", ayet ve hadisler ile tasavvufî konu etrafında şekillenmiştir. Aksoyak'ın "Beyanî'nin Bahr-i Tavîl'i" adlı çalışmasında 10 nüshası bildirilen (2018: 234) manzumenin, TTK Kütüphanesi Y/460 numaralı mecmua ile bir nüshasının daha var olması, Beyanî'nin bahr-i tavîlinin farklı dönemlerde, edebî muhitler tarafından beğenildiğini göstermektedir.

Bahr-i tavîller üzerine çalışma yapan Aksoyak'ın yayımladığı (2007: 84-97) "Seyfî'nin Bahr-i Tavîli", mecmuada "Gazel-i ez ân Sa'dî-i Tarz-ı Garîb" başlıklıdır. Mecmuanın tertip edildiği tarih göz önünde bulundurulduğunda, 15. yy'da yaşamış Seyfî'ye atfedilen bahr-i tavîlin 19. yy'a kadar aktarılması muhtemeldir. Güzellik unsurlarının anlatıldığı manzumenin her iki yazmasında kullanılan kelimeler, benzer olmakla birlikte bazıları Aksoyak'ın verdiği örnekte bulunmamakta, bazısının yazımı farklılık göstermektedir; bahr-i tavîlde geçen "kapundan" kelimesi incelediğimiz mecmuada "tapuñdan" şeklindedir. Bahr-i tavîlin Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşıması ve "Sa'dî'nin Garip Biçimli Gazeli" olarak başlıklandırılması, söz konusu nazım şeklinin dönemin ilk örneklerinden birini Sa'dî'nin verdiğini işaret ediyor olabilir. Dolayısıyla tüm bu unsurlar, 15. yy'da yaşamış Cem Sultan'ın nişancısı, musahibi olan Sa'dî'yi akıllara getirmektedir ancak bu kesin bir yargıya ulaşmak için yeterli değildir.

Bahr-i tavîllerin edebiyatımızda diğer nazım şekillerine oranla fazla görülmemesine karşılık, yazma eserlerin okunması, divan ve mecmuaların incelenmesi daha birçok bahr-i tavîli edebiyat dünyasına kazandıracaktır. Elde mevcut bulunan bahr-i tavîl örneklerinin hangilerinin dönemlerinde rağbet gördüğü söz konusu nazım şeklinin diğer dönemlere ne kadar aktarıldığı da yapılan çalışmalar ile ortaya çıkacaktır.

Görsel Şiirler

Edebiyatın ana unsuru olan kelimelerin, klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından ustalıkla kullanıldığı bir gerçektir. Söylediği sözlere çeşitli unsurlar ile edebî nitelik kazandıran şairlerin muhayyilesi ile sadece muhtevayı değil, yazı görünümünü de süslediği, fizikî çevresinde yer alan varlıkların görselliğinden yararlandığı, böylece harf ve sembol oyunları yaptığı eldeki örnek manzumelerden anlaşılmaktadır. Bu şiirlerin yazıdaki istif, figür, sembol ve desen olarak adlandırılabilir nitelikleri göze hitap etme gayesini ve resmi şiire sokma uğraşısını bir sanat hüneriyle göstermektedir

(Saraç, 2015: 311). Aynı zamanda şairin, şiirini kaleme alırken kullandığı alfabedeki harflerin ses, imlâ ve şekil özelliklerinden yararlanarak bir desen oluşturması, okuyucunun bu desenin öğelerinden başlayarak şiiri kavramaya çalışmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla bu tür şiirler, kullanılan alfabenin özelliklerine bağlı olarak ilk bakışta âdeta şifreli gibi görünmekte, hemen kolayca okunamamakta; okunmaları, ayrı bir birikimi gerektirmektedir (Çelebioğlu, 1998: 513-514).

Göze hitap eden bu şiirler, edebî gelenek içerisinde kendilerine has bir değere sahiptir. Üzerine çalışılan mecmuada yer alan 3 şekil ve 1 resim ile ifade edilen 4 görsel şiir Türkçe, Farsça ve Arapça dillerindedir. Beyitlerin uç uca sıralanarak kare şeklini oluşturduğu şiirler görselde sunulmuştur:

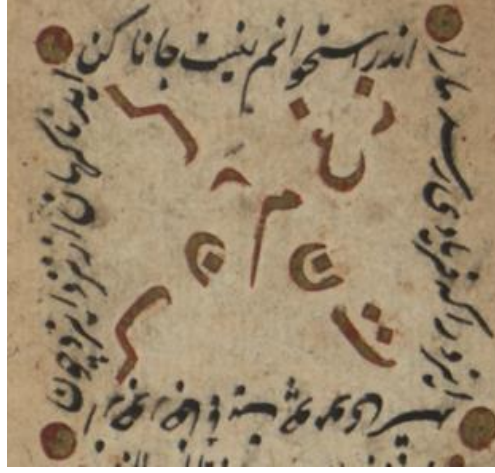

Resim 1: [92a]

“Bu biçimde istiflenen görsel şiirlerde, ortada bulunan ve iki sözcükten oluşan isim ya da tamlamanın harfleri musraların başına eklenmek suretiyle doğru okunuş elde edilir. Ortadaki ismin ya da tamlamanın her harfi metnin çözümünde kullanılacağı için, ortadaki sözcüklerin her birinin eski imlâ ile dörder harften oluşmaları gerekmektedir” (Şenödeyici, 2012: 107).

Yukarıdaki görsel şiir okunduğunda, ortadaki harflerin “Ahmed Çelebi” ismini oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Mahlasın yer almadığı bu şiirin kime ait olduğu ise bilinmemektedir. Şenödeyici (2012) manzumede zikredilen şahsın bir hüner gösterilerek övüldüğünü; hünerin de hürmet ifade ettiğini belirtmiştir.

Mecmuada bulunan diğer görsel şiirler ise Farsça ve Arapçadır. Manzumelerin ortasında verilen bir harfin merkeze alınarak diğer harflerin sıralandığı ve bazı harflerin yönünün ters olduğu dikkat çekmektedir.

Resim 2: [92a]

Yukarıda bulunan şiirde م (mim) merkezdeki harftir. Mısraların anlamlı olabilmesi için ise baş ve sonda kelimeye ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla merkezdeki م (mim) harfi ile başlanarak sağ üst köşeye kadar olan harfler, en üstteki beyte eklenmelidir. Mısraın tamamlanması için sol üst köşeden م (mim)'e giden harfler okunmalıdır. Bu çerçevede çözümlenen şiirin mısralarının ilk ve son harfinde م (mim) bulunacak; merkezden köşeye ve köşeden merkeze doğru okunan harflerin mısrada anlamlı bir bütün oluşturduğu fark edilecektir:

Mağz ender üstühānem nīst cānā kon kerem
Merg āyed nāgehān ez-nezd-i İzed çün konem

Men ki ez cevır u cefāhāyet çü-muý şüd tenem
Minnet İzed-rā ki feryādī resed mā-rā zi-gām²

Kırmızı mürekkep ile ortada çarpaz hâlde yazılı harflerin ters ve düzden okunarak anlamlı sözcükler meydana getirmesi, mürettibin kullandığı dilde maharetli olduğunu yansıtmaktadır. Buradan hareketle şairin hünerine bağlı olarak figürleri değişebilen bu renkli şiirlerin çözümlenmeleri hususunda, içlerinde kendilerine has bir yöntemi saklı tuttuğunu söylemek mümkündür.

Eserde dikkat çeken diğer görsel ise 63a'da bulunur. Servi ağacı, akarsu, nar, kebab ve karanfilin yer aldığı görselde resimlerle oluşturulmuş bir kompozisyon mevcuttur.

² "Ey sevgili, kemiklerimde ilik kalmadı; vücudum senin sitem ve cefalarından kıl gibi inceldi, kerem eyle. Minnet Allah'adır ki bize gamdan bir feryat erişti, ölüm Allah katından ansızın gelir, ne yapalım?"

Resim 3: [63a]

Görselin üst bölümünde narların, ortada servi ağacının, altta ise şişe geçirilen kebab ile tabakların sağ ve soluna kelimeler yazılmıştır. Sağdan sola doğru okunduğunda Farsça bir nazım yazıldığı ortaya çıkmaktadır:

[...]³ mīve vü dū [...] şarāb
Sāye-i serv-i sehī vü leb-i āb

Bā-to hāhem ki benūšem şanemā
Ba dū yek [...] [...] kebab

“Ey resim gibi güzel sevgili, seninle suyun kenarında ve uzun servinin gölgesinde içmek istiyorum” manasına gelen nazımın ilk ve son mısralarını resimler tamamlamaktadır. Sevgiliyle bir araya gelmeye çalışan şairin “ayş u işret” eylemek istediğini görsel figür ve desenlerle aktarması ilgi çekicidir.

Eserde Bulunan Şiirlerin Şair ve Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Mecmua 15, 16, 17 ve 18. yy’da yaşamış 81 şairin çeşitli nazım şekilleri ile kaleme aldıkları 398 şiiri ihtiva etmektedir. Ayrıca mahlasın bulunmadığı 1 mensur metin ve 33 manzume ile birlikte mecmuadaki toplam edebî ürünün sayısı 432’dir. Mecmuada

³ Beyitte görsel ile ifade edilen kelimeler köşeli parantez ile belirtilmiştir.

yer verilen bu şiirler, çoğunlukla klasik Türk edebiyatının tanınmış ve padişah şairleri ile mecmua ve tezkirelerde adı duyulmamış birçok şairin manzumeleridir. Yazmada en fazla şiirine yer verilen şairler ise sırasıyla Bâkî, Bağdatlı Rûhî, Nâbî ve Şeyhülislam Yahyâ'dır. Şairler ve şiirlerin eser içerisindeki dağılımı nazım şekilleri ve şiir numaralarıyla tabloya aktarılmıştır. Sayısal verilerden hareketle mürettibin en fazla şair ve şiire 16. yy'dan yer verdiğini söylemek mümkündür.

Sıra	Şair	Şiir Sayısı ve Nazım Şekli	Şiir Numarası
1	Âhî	1 gazel	230
2	Âzerî	1 gazel, 1 müseddes	74, 241
3	Azmî-zâde Hâletî	17 gazel	6, 60, 96, 102, 104, 145, 155, 158, 213, 215, 271, 343, 344, 354, 369, 387, 389
4	Baba Na'tî	1 tahmis	1
5	Bağdatlı Rûhî	70 gazel, 1 kaside	19, 20, 22, 29, 30, 31, 34, 38, 39, 40, 42, 46, 48, 50, 55, 56, 61, 71, 73, 88, 89, 91, 97, 103, 114, 116, 120, 121, 122, 128, 130, 137, 143, 144, 151, 153, 159, 163, 169, 184, 185, 186, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 200, 201, 209, 210, 211, 212, 219, 220, 222, 223, 226, 229, 237, 238, 239, 246, 247, 248, 249, 250, 363, 364, 391
6	Bâkî	1 beyit, 101 gazel, 2 tahmis	2, 21, 26, 27, 32, 63, 64, 65, 66, 78, 82, 85, 106, 110, 157, 164, 168, 173, 174, 178, 179, 187, 189, 190, 203, 207, 216, 217, 225, 245, 251, 252, 253, 254, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 308, 309, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 326, 329, 331, 345, 348, 352, 365, 368 mükerrer gazel, 385, 424
7	Beyânî	1 bahr-ı tavil	374
8	Bosnalı Sâbit	3 beyit, 1 mısra	37, 52, 429, 431
9	Bursalı Rahmî	8 gazel, 1 beyit	24, 101, 146, 166, 196, 281, 307, 346, 427
10	Çorlulu Zarifî	1 gazel	51
11	Derzî-zâde Ulvî	1 beyit, 7 gazel, 1 müseddes	18, 79, 118, 125, 170, 198, 205, 228, 336
12	Edirneli Kâmî	1 beyit	426
13	Edîbî	1 gazel	397
14	(E)mirek-zâde Nâmî	2 gazel	35, 132

15	Emrî	16 gazel	3, 4, 10, 75, 80, 154, 255, 256, 373, 377, 390, 400, 403, 413, 414, 415
16	Enverî	1 gazel	372
17	Fehîm-i Kadîm	1 gazel	77
18	Fikrî	1 beyit	411
19	Firâkî	1 gazel	92
20	Fuzûlî	3 gazel	95, 386, 399
21	Gafûrî	1 gazel	378
22	Gelibolulu Âlî	2 gazel, 1 bahr-ı tavîl	197, 242, 371
23	Günâhî	1 tahmis	240
24	Hakânî	1 gazel	350
25	Hâlisî	1 gazel	339
26	Hamdullah Hamdî	1 mesnevi	175
27	Hatâyî	1 gazel	235
28	Hayretî	1 beyit, 1 gazel	87, 334
29	Hilâlî	1 gazel	93
30	Hüdâyî	1 gazel	347
31	İshâk	1 beyit	419
32	Kabûlî	6 gazel	224, 367, 380, 381, 395, 396
33	Kaf-zâde Fâ'izî	1 gazel	68
34	Kânî'î	1 gazel	328
35	Makâlî	1 tahmis	332
36	Manastırlı Celâlî	1 gazel	107
37	Mantıkî	1 gazel	379
38	Meylî	1 gazel	233
39	Misâlî	1 gazel, 1 muhammes	310, 337
40	Muhibbî	1 gazel	148
41	Muhtîfî	1 kıta	418
42	Mu'înî Çelebi	1 gazel	404
43	Nâbî	3 beyit, 18 gazel, 1 kaside, 2 rubâî	41, 54, 57, 70, 72, 94, 98, 100, 111, 113, 123, 124, 135, 138, 139, 140, 147, 160, 161, 162, 167, 359, 422, 428
44	Nâdirî	3 gazel	49, 69, 393
45	Necâtî	5 gazel	83, 109, 141, 303, 366
46	Nedîm	1 gazel	136
47	Nef'î	3 gazel	15, 152, 231
48	Nev'î	1 beyit, 6 gazel	33, 43, 183, 214, 349, 361, 383
49	Nihâlî	1 gazel	165
50	Revânî	1 gazel	206
51	Re'yî	1 gazel	341
52	Riyâzî	1 gazel	14
53	Sabrî	1 gazel	311
54	Sâcidî	1 nazm	421
55	Sâdık	1 gazel	16
56	Sâmî	2 gazel	370, 401
57	Sânî	1 gazel	62
59	Sa'dî	1 bahr-ı tavîl	376
60	Sâ'î	1 gazel	327
61	Selîm	1 gazel	416
62	Seyyid Vehbî	2 gazel	115, 156
63	Subhî-i Burûsevi	1 gazel	227
64	Sultan Murâd	1 gazel	84

65	Sultan Selîm	1 beyit	330
66	Sun'î	1 kıta	47
67	Su'ûdî	1 beyit, 1 gazel, 1 tahmis	236, 333, 340
68	Şânî	1 beyit	420
69	Şerif	1 gazel	129
70	Şeyhî	1 gazel	182
71	Şeyhülislâm Yahyâ	20 gazel	7, 9, 17, 36, 53, 67, 105, 119, 126, 134, 149, 176, 177, 202, 243, 244, 342, 353, 388, 392
72	Taşlıcalı Yahyâ	1 gazel	86
73	Usûlî	1 gazel	90
74	Ümîdî	8 gazel	108, 112, 180, 181, 324, 325, 351, 382
75	Veysî	1 beyit, 5 gazel	23, 59, 133, 204, 394, 398
76	Vişne-zâde İzzetî	1 gazel	99
77	Yahyâ	1 gazel	234
78	Yahya Nazîm	1 gazel	58
79	Zâtî	3 beyit, 5 gazel	8, 25, 28, 127, 171, 338, 384, 402
80	Âlîmî	1 gazel	45
81	İlmî	3 gazel	142, 264, 375
82	İtâbî	1 gazel	172
83	Mahlas bulunmadığı için kime ait olduğu tespit edilemeyenler	18 beyit, 5 kıta, 2 mesnevi, 4 nazm, 3 gazel, 1 müseddes	5, 11, 12, 13, 44, 76, 81, 117, 131, 150, 199, 208, 218, 221, 232, 335, 356, 357, 358, 360, 362, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 412, 417, 423, 425, 430, 432

Eserde Kullanılan Aruz Kalıplarının Dağılımı

İncelenen eserde nazım şekli olarak en fazla gazel nazım şekli (357) tercih edilmiştir. Daha önce belirtildiği gibi mecmuada kullanılan diğer nazım şekilleri ise mısra, beyit, kıt'a, nazm, kaside, mesnevi, tahmis, muhammes, müseddes, rubâî ve bahr-ı tavîldir. 12 ayrı nazım şekli ile kaleme alınan şiirlerde aruzun 9 bahri ve 20 kalıbı uygulanmıştır. Hezec bahri 4 kalıp ile 93 şiirde; remel bahri 4 kalıp ile 201 şiirde; muzâri bahri 2 kalıp ile 75 şiirde, hafif bahri 1 kalıp ile 33 şiirde, müctes bahri 2 kalıp ile 16 şiirde, serî bahri 1 kalıp ile 3 şiirde, mütekarib bahri 2 kalıp ile 3 şiirde, recez bahri 3 kalıp ile 5 şiirde, ahreb bahri 1 şiirde tercih edilmiştir.

SONUÇ

Çalışmada, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y/460 numarada "Cönk" adıyla kayıtlı mecmuanın tanıtımı yapılmış, muhtevasında dikkat çeken hususlar ilgili başlıklar altında incelenmiştir. Şekil yapısı itibarıyla "Cönk" özelliği gösteren yazma eser, tamamıyla klasik Türk edebiyatının edebî ürünlerini ihtiva etmektedir. 81 şaire ait 398 şiirin bulunduğu eserde mahlası olmayan, şairi/yazarı tespit edilemeyen nesir ve nazımlar ile birlikte toplam edebî ürün sayısı 432'dir.

Mecmuada Bâkî, Rûhî, Hayretî, Necâtî, Emrî tarafından kaleme alınan şiirlerin, yazmanın çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir. Diğer taraftan mecmuada, daha önceki çalışmalar içerisinde rastlanmayan manzum ve mensur edebî örneklerin yer alması, mürettibin edebî zevk, beğeni ve estetik algısı çerçevesinde görsel hüviyete sahip şiirlere yer vermesi edebiyat dünyamızı aydınlatması bakımından önemlidir.

Klasik Türk edebiyatında örneği az görülen “bahr-i tavîl” nazım şekliyle yazılmış manzumelere yer verilmesi, incelenen eserin bir başka dikkat çekici özelliğidir. Bu minvalde mecmuanın niteliğini ön plana çıkaran hususlara çalışmada dikkat çekilmiş, eserden elde edilen veriler MESTAP kapsamında ilgili tablolarda sunulmuştur. Mecmuaları ortak bir veri tabanında toplamayı hedefleyen MESTAP, kaynaklarda adı geçmeyen şair veya şiirlerin tespitine, edebiyatta kullanımına rastlanmayan şiir örneklerinin görülmesine olanak sağlayarak yapılan çalışmalardan hareketle dil, edebiyat ve kültür tarihimize geniş bir perspektiften bakmaya katkı sunmaktadır. Böylelikle proje kapsamında yapılan çalışmamız ve proje ile yapılacak daha birçok çalışmanın edebiyat dünyasını aydınlatmasını temenni etmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Aksoyak, İsmail Hakkı (2007). “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın Mıdır?”. *Journal of Turkish Studies*. C. 2. S. 4. s. 84-97.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2016). “14. yy'dan 19. yy'a Anadolu ve Rumeli'de Yazılmış Türkçe Edebî Metinler Üzerine Söylenmemiş Sözler”. *Bahr-ı Tavîl*. Ankara: Grafiker Yayınları. s. 109- 114.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2018). “Beyânî'nin Bahr-ı Tavil'i”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. C. 2. S. 3. s. 230-242.
- Çelebioğlu, Âmil (1988). “Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları”. *Kültür ve Edebiyatımızda Şifre Alfabeleri*. İstanbul: MEB Yayınları. s. 505-518.
- Elçin, Şükrü (1977). *Halk Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Karataş, Turan (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yedigece Kitapları.
- Koz, Mehmet Sabri (1977). “Cönk”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*. C. 2. İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 83-85.
- Köksal, Mehmet Fatih (2017). “Divan Şiiri-Cönk İlişkisi ve ‘Cönk’ Redifli Gazeller”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S. 37. s. 247-290.
- Levend, Ağâh Sırrı (1973). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C.1. Ankara: TTK Yayınları.
- Nâci, M. (1995). *Lûgat-ı Nâci*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Sâmî, Ş. (1996). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.

- Saraç, Mehmet Ali Yekta (2015). "Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat". *Görsel Şiir*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları. s. 311-316.
- Şenödeyici, Özer (2012). *Osmanlı'nın Görsel Şiirleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Uzun, Mustafa İsmet (2003). "Mecmua". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. Ankara: TDV Yayınları. s. 265-26.

Mecmuanın MESTAP'a Göre Tasnifi

YER NUMARASI		TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ, CÖNK, Y/460					
Yp. nu.	Mahlas	Matla' beyti / bendi	Makta' beyti / bendi	Nazım şekli / birimi	Nazım türü	Vezin	Açıklamalar
1b	Na'ti	Kemâl-i kudretidür zâhir u bâtında hep peydâ Vücüd-ı mu'tlaquñ baħrine mevci kim ider peydâ Ene'l-Ĥaħ sırrını söyler eger maħfi eger peydâ	Şûlar kim Na'tiyâ faẓl u hünerde mu'kedâlardur Hemîşe ka'r-ı deryâyı muħit mun'aķir[ler]dür Müşâhid olmaġa bu merd-i Ĥaħka müfteħirlerdür Ĥamu nezzârede ebķâr-ı ma'nâ muntazırlardur Uşulî gibi tâ kim ola bir şâħib-nazar peydâ	tahmis/12 bend		.---/.---/.--- /---	Nazmın başlığı bulunmamaktadır; bendlerde eksiklik vardır. Eserin önceki sayfalarının kopmuş olması muhtemeldir.
2b	Bâki	'Arızuñ l'al -i nâbdur güyâ Fırkatuñ bir ĥabâbdur güyâ	Bâkiyâ ĥâl-i 'anberini anuñ Nâfe-i müşg-i nâbdur güyâ	gazel/6 beyit		---/.-/.-.	Başlık yoktur.
3a	Emrî	Müjemden ka'tre ka'tre eşk-i ĥün-âb Dizilmiş rişteye güyâ ki 'unnâb	Ĥurıduñ 'âlemi âhuñla Emrî Aķamaz çeşme-i ĥürşidden âb	gazel/5 beyit		.---/.---/.---	Başlık: Emrî. Gazel Dîvân'da 8 beyittir.
3a	Emrî	Bir şeh-i şahrâ-nişinem sâye-bânumdur şehâb Aña peyvest olmuş âhum şu'lesi zerrin tınâb	Ĥaşı fikridür dil peyveste-i nâlân eyleyen Ol kemândan iñler ey Emrî hemîşe bu rebâb	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Beyitler ED'de farklı gazellerdendir. Başlık: Emrî
3a	?	Ĥar-şü içre bir civân ġarâz Ben niyâz eyledükçe eyledi nâz	Nâz ile gördüm anı düġme urur Her takımı beşer filori deġer	mesnevi/2 beyit		---/.-/.-.	Başlık: Kıta
3b	Ĥâleti	Rüy-ı yâre 'araķ getürdi şarâb Çıkdı ġulden ol âteş ile ġül-âb	Şâh-bâz-ı ĥayâl-i ĥâli görüp Uçdı ey Ĥâleti ġözümde h'âb	gazel/5 beyit		---/.-/.-.	Gazelin matla ve makta haricindeki beyitler Dîvân'da yoktur.

3b	Yahyâ	Himmet-i sultân-ı 'aşkuñ ey şeh-i 'âli-cenâb Çeşme-i çeşmine 'uşşakuñ getürdi yine âb	Vaşf-ı hañt-ı yâr Yahyâ şöyle te'sir eylemiş Hâme reftâr eyledükçe geldi büy-ı müşg- nâb	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Yahyâ
3b	Zâtî	Şâd olurmuş göricek 'uşşakınuñ cân virdügin Zâtiyâ cân vir öninde tâ ki ruhuñ şâd ola	-	beyit		---/--/-- /--	Başlık: Müfred.
4a	Yahyâ	Câm bir şırça sarây olmuş ki ferşi la'l-i nâb Hücredür billürdan şâh-ı hevâya her habâb	'Aşkla hoş hâl olan şeydâya añmañ vuşlatı Bâde-i şâfi virüñ Yahyâya katmañ aña âb	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Yahyâ
4a	Emrî	Hâne-i agyârdan çıkıdı cün ol meh bî-niğâb Eyle şandum toğdı 'akreb menzilinden âfitâb	Çurre kâşundan rûh-ı raşşandur hürşid-i 'aşk Ay başına varmaz ey Emrî egerçi âfitâb	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Emrî
4a	?	Şu gibi ağıttı gönüm ol yeri rû-yı nâzdan Mâ-cerâyı 'arz kıldum ben aña açmazdan	-	beyit		---/--/-- /--	Başlık: Müfred
4a	?	Şanmañız kaşd ve zav' eyler nigârüm nâzdan Sâ'id-i siminini seyr itdürür açmazdan	-	beyit		---/--/-- /--	Başlık: Müfred
4a	?	Şanmañız kaşd-ı şalka eyler cevânüm nâzdan Kâmet-i mevzûnını seyr itdürür açmazdan	-	beyit		---/--/-- /--	Başlık: Müfred
4b	Riyâzî	Bilmezüz sâki hisâb-ı devr-i mâh u âftâb Eylerüz eyyâm-ı 'ömri devr-i sâgarla hisâb	Ey Riyâzî dest-i âhum halka-i mâh-ı nevi Muttaşıl tahrik ider olmaz felekden fetih-i bâb	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Riyâzî
4b	Nefî	Gönlümi her dem bir âteşdür kılan pür ıztırâb Kim ol âteşden bir âhker -i felekde âftâb	Âb u tâb eksik degül şuñda ey Nefî senüñ Yâr gâhî luñf ider gibi saña gâhî 'itâb	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Nefî
5a	Sâdık	Seg-i kuyûñla karin olalı buldum 'izzet Döstüm himmet akrarla artar rağbet	Âhter-i bañt-ı siyâhuñ n'ola fer virse bu dem Şadıka verdi o meh-i hüsne şehre şöhet	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Sâdık
5a	Yahyâ	'Aks-i müjganla ey dil-ber-i şîrin-harekât	Herkese nuñk-ı revân-bağş virilmez Yahyâ	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Yahyâ

		Şanurum ruhlaruñ i'râb konulmuş âyât	Himmet-i Hızır gerek kim buluna âb-ı hayât				
5a	'Ulvi	'Ulvi kuluñuñ deftere yazmanız didüm Biñ nâz ile ol server-i ħubân güle yazdı	-	beyit		--/./--/./--/./- -	Başlık: Müfred
5b	Rûhî	Yâ beni maqtûl-ı tiğ-i ğamze-i ħün-ĥ'aruñ it Yâ temâşâ-ğâhumı âyine -i ruĥsâruñ it	Rûhî-yi yâ zehr-i ħahr-ı firĥatuñla kıl helâk Yâ devâ-yı 'aşkun ey meh şerbet-i didâruñ it	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
5b	Rûhî	Tab'imuz hicre dem-beste iken gonca-şifat Geldi gül gibi anı açdı nesim-i vuşlat	Rûhiyâ şabr gerek 'âşık-ı şâdıķda hemân Yoğsa hicrân elemin def' ide âhir vuşlat	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
6a	Bâki	Lâle-ĥadler kıldılar gül-geşt -i şahrâ semt semt Bağ u râğî gezdiler idüp temâşâ semt semt	Şi'r-i Bâki seb'a-i iklime olduķca revân Okınursa yiridür bu nazm-ı ğarrâ semt semt	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Gazel Divân'da 6 beyittir.
6a	Rûhî	Nev-bahâr oldu açıldı verd-i ra'nâ semt semt Ħurdılar şahn-ı çemende bezm-i şahbâ semt semt	Ħurrem itdi 'âlemi bârân-ı eşküm Rûhiyâ Çıķdı şahrâ seyrine a'lâ vü ednâ semt semt	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
6a	Veysi	Seyr-i ğiysü-yı girihgiriñ ucından güzelüm Ğam-ı zencir-i belâñı kırılınca çekelüm	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
6b	Rahmî	Ħadem başsañ eger ğam-ĥâneme ey mâye-i devlet Ħudümüñla olur miĥnet-serâmuz pâye-i devlet	Maĥabbet mülkine şâh oldu Rahmî-yi ĥümâyün-per Ħevâ-yı kâkülün şaldı başına sâye-i devlet	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rahmî
6b	Zâtî	Çaldum niçe kez derdle tab-ı ğam u miĥnet Al sen de vefâ sâzın ele kâr-be-nevbet	Zülfünle lebün Zâtîyi divâne idelden Zencire çeküb göz yaşı virür aña şerbet	gazel/5 beyit		--/./--/./--/./- -	Başlık: Zâtî
7a	Bâki	Yaşumuz dökmege ol câh-ı zeķandur bâ'ış Göñlümüz düşmege ol dürr-i 'Adendür bâ'ış	Ħafes-i tende yatur tuñi-i tab'-ı Bâki Çekdüĝi ħahra anuñ luţf-ı suĥandur bâ'ış	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâki
7a	Bâki	Gözüm yaşına ol la'l-i leb-i sir-âb olur bâ'ış Dem-â-dem kana ey sâki şarâb-ı nâb olur bâ'ış	Vücüdüm ĥânesin seyle virür Bâki gözüm yaşı Fenâ-yı dâr-ı bi-bünyâduma bu âb olur bâ'ış	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü

7a	Zatî	Dest-mâlüm gevher-i eşkümle pür kıldum bugün Gönderem dir idim saña şıkmış rakib-i bed-liķā	-	beyit		---/---/--- /..-	Başlık yoktur.
7b	Rûhî	Nice serv eylesün ol kâmet-i bālâ ile baħş Begüm ednāya düşer mi ide a'lâ ile baħş	Turamaz Rûhî -i güyāya mukâbil aġyār İdemez zaġ u zaġan bülbül-i şeydâ ile baħş	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Rûhî
7b	Rûhî	La'l-i lebünle itse leţâfetde cām baħş Erbâb-ı bezm eyler anuñla olmaġ baħş	Rûhî hadîş-i la'luñ iştîdükde lâl olur Taḫ'la itse tütî-i şirin-kelâm baħş	gazel/5 beyit		..-/..-/..- .-	Başlık: Velehü
8a	Rûhî	Degül çün nâr-ı aşkuñ sine-süzân olmaġa bâ'îş Nedür ey meh dil-i şad-päre püryân olmaġa bâ'îş	Şafâlar eylemekde ġayrılar zevġ-i vişâlûñle Nedür Rûhî esir-i derd-i hicrân olmaġa bâ'îş	gazel/5 beyit		---/---/--- /..-	Başlık: Rûhî
8a	Bâki	La'lûñle cām yok yire eyler müdâm baħş İzhâr-ı haġ degülse daġı ġod ġarâm baħş	Bâki ferid-i fenn-i suġandur nizâ'ı ko İlzâm iderler itme şaġın iltizâm baħş	gazel/7 beyit		..-/..-/..- -	Başlık: Bâki
8b	Nevî	Haḫḫ-ı rüyuñ olup ey mâh-ı şeb-ârâ hadîş Oldı başumda yine bir yeñi sevdâ hadîş	Bevt-i nazmum benüm ol baħr-ı suġandur Nevî Oldı ka'rında anuñ gevher-i ma'nâ hadîş	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Nevî
8b	Rûhî	Dünyâ-yı kadim añladı kimi kimi hadîş Nûh añladuġın oġlı iken bilmedi Yâfeş	Rûhî ġarazuñ hâl ise var deyr -i muġâna Zirâ ne muhendis bilür ânı ne muġaddîş	gazel/7 beyit		..-/..-/..- -	Başlık: Rûhî
9a	Nâmî	Görmedük bir melâl kâlmadı hiç Çekmedük ibtizâl kâlmadı hiç	İçicek bâde-i lebün Nâmî ġâtrında melâl kâlmadı hiç	gazel/5 beyit		..-/..-/..-	Gazel Dîvân'da 6 beyittir.
9a	Yahyâ	La'l-i lebünle bâde-i nâb itdi imtizâc Alışdı biri biri ile iki ter-mizâc	Yahyâ metâ'-ı fazl dirigâ kesâdda Kâlâ-yı cehl bulmada ġünden ġüne revâc	gazel/5 beyit		..-/..-/..- .-	Başlık: Yahyâ
9a	Şâbit	'Adûlar kışsa-ı 'aşkum cihâna dâsitân itmiş Ki Şâbit pirlükde bir cevân sevmiş filân itmiş	-	beyit		---/---/--- /..-	Başlık yoktur.
9b	Rûhî	Ey dâġ-ı miġnetün ser-i erbâb-ı 'aşka tâc	'Âlem kemâl-ı luḫfuña muḫtâcdur ne ġam	gazel/5 beyit		..-/..-/..- .-	Başlık: Rûhî

		Olmaz esir-i derd u gamuñ t̄alib-i 'ilāc	Rūhī iderse dergāhuña 'arz-ı ihtiyāc				
9b	Rūhī	N'eylesün cān idecek ol gamze-i gammāz güc Murg-ı nev pervāza def-i pençe-i şehbāz güc	Rūhiye hem cevr ider hem dir ki feryād eyleme Hak bu kim miskine eyler ol büt-i t̄annāz güc	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehū
10a	Rūhī	Sine mecrūh u gönül maḥzūn u ḥātır pür-ḥarec Şabra kaldı çāremüz eş-şabr-ı miftāhu'l-ferec	Kār-gāh-ı 'aşk Rūhī bir ulu dergāhdur Kim 'amīk olmuş ḥavālisi anuñ min küll-i fec	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rūhī
10a	Nābī	'Aceb mi şerbet-i dinār ile iderse 'ilāc Ṭabī'at-ı emele 'arız oldı sū-yı mizāc	Ḳosun sitāreyi Nābī müneccim ādem ise Me'āl-i aḥsen-i taḳvimi itsün istiḥrāc	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Nābī
10b	Rūhī	Yāre 'aşk inkārı müşkil ḡayriya ikrār güc Bir belā-keş n'eylesün inkār güc ikrar güc	Çekme gam Rūhī ko dem ursun edā-yı şî'rden Şā'ir olmak mümkin ammā kuvvet-i ḡüftār güc	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rūhī. Gazel Dīvān'da 8 beyittir.
10b	Nev'ī	Yār işi ey dil kolay ammā gam-ı aḡyār güc Vaşl-ı gül āsān velī şabr-ı cefā-yı ḥār güc	Nev'iyā esrār-ı 'aşkı şaḳlamaḳ āsān degül Mey içüp keyfiyyetini itmemek izḥār güc	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Nev'ī
10b	?	Teb-bāk-ı şıfat yandı ciger-süz-ı gamuñla Eyitmez biñ aḡzımı ḥiç derdime yok yūf	-	beyit		---/---/---/--- -	Başlık: Ferd
11a	'Alimī	Şevk virdi bu ḡice meclis-i mestāne ḳadeḫ Mey-i raḡşānla döndi mey-i tābāna ḳadeḫ	Bezm-i 'aşkuñda ' Alimī meye muḥtāc degül Çeşm-i pür-ḡünü tır-i 'aşkı giryān ḳadeḫ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: 'Alimī
11a	Rūhī	Ḡamzeñ ḥadengi cān-ı ḥazīne ḡidā-yı rūḫ Peykān-ı kātülūñ dile sermāye-i fütūḫ	Metn-i metin 'aşkı faḳih añlamadı ḥiç Rūhī ne deñlü yazdı anuñ levḫine şürūḫ	gazel/5 beyit		---/---/---/--- -	Başlık: Rūhī
11a	Şun'ī	Dest-mālūñ hemīşe imiş bu kim Buldu taḥayyüz seyli hemān elde	N'ola bāzār içinde aşlsa Cebe iz gehi ṭurur belde	kıta/2 beyit		---/---/---	Başlık: Kıt'a-i Şun'ī
11b	Rūhī	Nedür o ḡüsn-i edāyā nedür o vech-i meliḫ 'Aceb midür seni itsem ḡüzellere tercih	Hemīşe mihr u vefālar idersin aḡyāra Degül mi Rūhī-i bi-çāreye bu zulm-ı şariḫ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rūhī
11b	Nādirī	Söyledüp bülbül iderse n'ola rindānu ḳadeḫ	Der isem ḫālka-i rindāne revā Nādiriyā	gazel/5 beyit		---/---/---/---	Başlık: Nādirī

		Bâğ olur meclis-i 'işret gül-i hândânî [kadeh]	Kemer-i Cemdür anuñ la'l-i Bedeşşâmî kadeh				
12b	Rûhî	Çık hânedan güneş gibi cânâ 'ale's-şabâh Varsun tıpûña her gün ehıbbâ 'ale's-şabâh	Rûhî şabâh uykuda kalanlar âc kalur Rızkın virür 'ibâdına Mevlâ 'ale's-şabâh	gazel/5 beyit		--/..-/..-/..- .-	Başlık: Rûhî
12b	Zarîfî	Şevkler virse n'ola meclis-i mestâne kadeh Beñzemez mi pür olıcağ meh-tâbâna kadeh	Bezm-gâh-ı zurefâ içre Zarîfî seyr it Dest-i sâkıde yaraşmaz mı zarîfâne kadeh	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Zarîfî
12b	Şâbit	Bir yirde yatalum diyicek nâzî uzatdı Yatmam didi bir haylî 'inâd eyledi yatdı	-	beyit		--/..-/..-/..- -	Başlık yoktur.
13a	Yahyâ	Hün-ı eşkinden olupdur bülbülün her âb sürh Bâğda olsa aceb mi her gül-i sir-âb sürh	Zâhiri Yahyâ iden ma'mür bâtın hâlidür Şişeyi gösterdüğü budur şarâb-ı nâb sürh	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Yahyâ
13a-13b	Nâbî	Ser-i bâmında sipihrûn çalınur nevbet-i şeyh Çarha güncide degül dâyre-i devlet-i şeyh	Dünyevî uşrevî âmâlün olur cümle tamâm Nâbiyâ yek nazar eylerse eger hâzret-i şeyh	kaside/9 beyit		..-/..-/..- /..-	Kaside Divân'da "Ender- Medh- i Hâzret- i Şeyh 'Abdu'l- Kâdir Gilânî Kâddesallâhu Surrehu" başlıktır.
13b	Rûhî	Katı teng oldı gamuñdan baña bu kâh-ı ferâh Şuña kaldı [ki] tutam mülk-i 'ademde bir kâh	Rûhiyâ 'âlem-i fânide bugün zevk idicek Görmedüm mey-gededen gayrı münâsib bir kâh	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Rûhî
14a	Rûhî	Ey kılan gül-ruhların câm-ı şarâb-ı nâb surh Gel ki oldı hâsretünden dide-i âhbâb surh	Reşk idüp pergâle-i çeşm-i terümden reng alır Rûhiyâ olsa ne deñlü lüle-i sirâb surh	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Rûhî Gazel Divân'da 7 beyittir.
14a	Nâbî	Lâ'übâlilik ile gerçi ki meşhûruz biz Çäre ne terk-i riyâ itmege me'mûruz biz	Ne bizümdür ne degüldür görinen cünbişler Nâbiyâ şüret-i muhtârda mecbûruz biz	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Nâbî
14b	Nazîm	Kadeh-nüşân-ı bezm-i 'işrete ey hâne mey-hâne Huşuşâ sâkı-i meclis şüna kestâne mestâne	Olursa mazhar-ı feyz-i Hudâ nutk-ı cihân-girîn Nazîmâ hükm ider Tûrân ile İrân'a mirâne	gazel/6 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Nazîm. Gazel Divân'da 7 beyittir.

15a	Veysi	Ser-hayl-ı cevânân-ı zamandır ol elif-ğadd Didiler anuñçün o şeh-i hüsne ser-âmed	Veysi kuluñ ey pâdişeh hüsn ü melâmet Hâk-i deriñ üftâdesidür itme anı red	gazel/7 beyit	--/.../.../..- -	Başlık: Veysi
15a	Hâletî	Kaldurup şâhid-i gül-bergi alur yanına bād Muttaşıl murğ-ı çemen kılsa 'aceb mi feryād	Germin Hâletî-i zâre tokinmaz yoħsa İlleri sentün çıka birle kılırsan reşād	gazel/5 beyit	.../.../... /...-	Gazelin 3. beyti Dîvân'da yoktur.
15b	Rûhî	Meh- pâreler içre bugün ol serv-i sehi-ğad Bâlâ-yı ser-firâzi ile oldı ser- âmed	Ol serv ğaddün dâmenin elden koma Rûhî Bir gün düşesin sâye sıfat pâyına şâyed	gazel/5 beyit	--/.../.../..- -	Başlık: Rûhî
15b	Sânî	Hâne-i 'aşkı ben itdüm bünyād Taşını yundı egerçe Ferhād	Bir şeh-i hüsne kul oldı Sânî Ölmeyince anı itmez azād	gazel/5 beyit	.../.../...-	Başlık: Sânî
16a	Bâkî	Feryāduma irmezse n'ola ol boyı şimşād Küyında feleklerden aşar nâle vü feryād	Rengin ider evşâf-ı ruħuñ hâme-i Bâkî Ol şüreti virmez şanemâ naħşına Bih-zād	gazel/7 beyit	--/.../.../..- -	Başlık: Bâkî
16a	Bâkî	Ey dil gerekse vâşıta-i devlet-i ebed Olmaz nigâruñ eşiği taşı gibi sened	Âyine gibi halka mürâyilik eylemez Bâkî şafâ-yı hâtırla geydi bir nemed	gazel/5 beyit	--/.../.../..- ..-	Başlık: Velehü
16b	Bâkî	Bulmağ isterdi 'aşk içinde murād Yâr-ı Şirin degül midür Ferhād	Bâkî hecrün ğamıyla cân virdi Dād ey pâdişâh-ı 'âlem dād	gazel/5 beyit	.../.../...-	Başlık: Bâkî
16b	Bâkî	Leb-i hândanuñ ile ğılduñ yād Eyledün mürdelerün rûhını şād	Bâkiye emr nedür sultânım Oldı emrine muñi' u münkād	gazel/6 beyit	.../.../...-	Başlık: Velehü
17a	Yahyâ	Ele alsañ yazılır ey meh-i enver kâğaz Dil-i sevdâ-zede-i 'aşıkâ beñzer kâğaz	Rişte-i cânla şar şeh-perine ey Yahyâ Senden iltürse eger yâre kebüter kâğaz	gazel/5 beyit	.../.../... /...-	Başlık: Yahyâ
17a	Fâ'izî	Dil-berün çünki ğubâr-ı hañın özler kâğaz Göresin olur o sevdâ ile muğber kâğaz	Şa'sa'a şaldı meger neyyir-i a'zam hâke Gönderüp Fâ'iziy e hâzret-i dâver kâğaz	gazel/5 beyit	--/.../.../..- -	Başlık: Fâ'izî. Gazel Dîvân'da 9 beyittir.
17b	Nâdirî	Görelî hañtuñ olup 'aşkla lâğar kâğız Sikke olmuş yazalu bende-i kemter kâğaz	Buldı revnâk netekim 'arşa-i Kâğıdhâne Âb-ı eş'aruñ ile Nâdiriyâ her [kâğaz]	gazel/5 beyit	.../.../... /...-	Başlık: Nâdirî

17b	Nâbî	Hübân-ı sitemkâr cefâdan mütelezziz 'Uşşâk-ı dil-efğâr rızâdan mütelezziz	Ražıyuz eger olsa da her şehrd e Nâbî Bir kes k'ola feryâd-ı gedâdan mütelezziz	gazel/7 beyit	--/..-/..-/..- -	Başlık: Nâbî
18a	Rûhî	Yârdan geldi bize virdi haberler kâğaz Başlar üzre iderse yeridür yer kâğaz	Yazmağa vaşf-ı ruğ-ı yâr ile Rûhî şî'rîn Çarğda almış ele mâh -ı münevver kâğaz	gazel/5 beyit	..-/..-/..- /..-	Başlık: Rûhî. Gazel Dîvânda 7 beyittir.
18a- 18b	Nâbî	Şî'r- kim tab'-ı büleñdün hâmeye telkînidür Tâziyâne nükte-fehmânuñ añâ taşşînidür	İncillâ-yı mihr-i vuşlat-ı 'âlem- tab Nâbiyâ Şürîş -i tûfân-ı eşküñ mâye-i teskînidür	gazel/9 beyit	..-/..-/..- /..-	Başlık: Nâbî
18b	Rûhî	Keyfiyyetini itdi lebûnden şarâb ağz Germiyyetini kıldı dilümdeñ kebâb ağz	Rûhî biz ol kitâbdan alduğ sebak ki halk Her nüktesinden eylediler biñ kitâb ağz	gazel/5 beyit	--/..-/..-/..- .-	Başlık: Rûhî
19a	Azerî	Eger sen germ olup dirseñ 'izâr-ı âteşinim vâr Bi-ğamdi'llâh benim de şu'le-i âh-ı hazînim vâr	Şayarsa dil-rübâlar bende sen sendedir sultânüm Benim de Âzerî-veş bir ğulâm-ı kemterînim var	gazel/5 beyit	..-/..-/..- /..-	Başlık: Âzerî
19a	Emrî	Bu gice koynuma girdi düşümde mihr-i münîr Uyanıcağ seni kuçmağa eyledüm ta'bir	Günâhı ne şanemâ Emrîñün ki katli için Getüre kaşuñ ile kirpüğüñ kemânla tîr	gazel/5 beyit	..-/..-/..- /..-	Başlık: Emrî
19a	?	Nihâl kâmetün ey serv-i bâlâ Büleñ ü taze kılsun Ğak Te'âla	Yavuz gözlerden itsün Ğak seni dür Gözinden medhîñün niyyet kim nür	mesnevi/2beyit	..-/..-/..- ..-	Başlık yoktur.
19b	Fehîm	Her mürde dil ki mâlik-i mülk-i vişâl olur Ğükm-i 'adem ol âdeme emr-i muğâl olur	Olsa rüsüm-kâr-ı tılsım her kelâm-ı dil Kilk-i Fehîm mevrîd-i sıhr-i halâl olur	gazel/7 beyit	--/..-/..-/..- .-	Başlık: Fehîm
19b	Bâkî	Lebüne dirler ise ğonçe-i ğüldeñ terdür Şağın incinme begüm haylice nâzük yerdür	Dökilen kanlara bağ dîde-i ğiryânından Dostum Bâkıye rağm eyleyecek demlerdür	gazel/5 beyit	..-/..-/..- /..-	Başlık: Bâkî
20a	'Ulvi	Ğoş yaraşur cemâlüne bu Ğağt-ı müşğ-bâr Âmentü bi'llezi Ğalağa'l-leyli ve'n-nehâr	'Ulvi çü ğördi muşğaf-ı Ğüsnünde Ğağtuñı Seb'ü'l-meşâni remzini fehm itse veci-vâr	gazel/5 beyit	--/..-/..-/..- .-	Başlık: Ulvî
20a	Emrî	Ruğnuñ 'aksi ile yaşum mey-i ğül-fâma dönmişdür İzün tozi ile çeşmüm mücevher câme dönmişdür	Şâlınsa yüregim n'ola ğörüp miskîn resen Emrî Temâşâ kıl bezenmiş ruğları bayrâma dönmişdür	gazel/5 beyit	..-/..-/..- /..-	Başlık: Emrî

20a	?	Diñle ey teşe-i zülal-i vefâ Cümle 'âlem bu söze kâyıldür	Bir içim şu ise yavandan elüñ Sevdüğün çünki gayra mâyıldür	kıta /2 beyit		..-/.-./..-	Başlık yoktur.
20b	Bâkî	Âb-ı hayât-ı lâ'lüne ser-çeşme-i cân teşnedür Şun cür'a-i câm-ı lebütî kim âb-ı hayvân teşnedür	Giryân o Leyli-veş eger şahrâya şâlsa Bâkiyi Mecnûnuñ âb-ı çeşmine hâk-i bāyebān teşnedür	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Bâkî. Gazel Dîvân'da 6 beyittir.
20b	Necâti	Niçe bir dil şîşesin seng-i firâk-ı yâr şır Gel teraḥḥum kıl ki ğurbet içre gönltüm yâr şır	Sen zebün olma Necâti gerçi kim çokdur günâh Bîniñi 'ışyân çerisinüñ bir istiğfâr şır	gazel/7 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Necâti. Gazel Dîvân'da 8 beyittir.
21a	Murâdi	Ne hünidür ki çeşmüñ kaşd ider bu cāna katlanmaz Müjeñ cellâdi ḥancerler çeker bir āna katlanmaz	İçerse bâde-i 'aşkuñ Murâdi ey gözi hūni O bir divānedür cem'iyet-i yârāna katlanmaz	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Sulṭān Murād. gazel MYE'de "Sulṭān Murād Ḥān Ṭāle Beḳāhū" başlıklıdır.
21a	Bâkî	Gören dil ân-ı ḥüsnin va'de-i cānāna katlanmaz Beli 'aşıkda şabr olmaz gönül ol āna katlanmaz	Yiter ḥaṭṭ u ruḥuñ sâkî bu bezme zînet ey Bâkî Ḳadeḥ nûş it ki dil vaḳt-i gül ü reyḥāna katlanmaz	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Nazire-i Bâkî
21b	Yahyâ	Ne şulṭānuz ne dervîşüz ne şeyḥ-i kāmıyābuz biz Deminde 'aşıkna açılır söyler kitābuz biz	Bugün 'uşşākuñ ey Yahyâ şüküfe gibi gülşende Gözini gönlini açmağa gelmiş âfitābuz biz	gazel/7 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Yahyâ
21b	Hayreti	Ne Süleymāna esirüz ne Selimüñ ḳulıyuz Kimse bilmez bizi bir şāh-ı kerimüñ ḳulıyuz	Terk idüp Hayreti tâc u ḳabādan geçdük Anca bu dünyede bir köhne kilimün ḳulıyuz	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Hayretî
22a	Rûhî	Cevr ü cefâ-yı yâr ile gerçi şafādayuz Ağyâr-ı rû-siyāh ile ammâ belādayuz	Rûhî süvâr-ı 'arşa-i 'aşkuz egerçi biz Ammâ şeh-süvârüñ öniñde piyādeyüz	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Rûhî
22a	Rûhî	Vâdi-i 'aşkda biz rind-i naẓar-bāzlaruz Gözi ahûları şayd itmede şeh-bāzlaruz	Rûhiyâ vird-i zebāndur sözimüz yârāna Böyle rindāne gazel dimede mümtāzlaruz	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Velehü
22b	Uşûlî	Muttaşıl şanma bizi cev r ü cefānuñ ḳulıyuz Dostum gāḥ cefā gāḥ vefānuñ ḳulıyuz	Kimisi şāh kimi beg kimi pāşā geçinür Ey Uşûlî ol āḥir biz fülānuñ ḳulıyuz	gazel/6 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Usûlî
22b	Rûhî	Hâk-i râḥuñda o kim 'aşkıla maḳtül olmaz	Şanma cev r itmekle dūr ola senden Rûhî	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Rûhî

		Қадрла başı göge irse de maқbül olmaz	Қо bu efkârı benüm pâdişehüm ol olmaz				
23a	Firâkî	Gülşen-i 'âlemde bu sırta irişmez hiç kes Zâğlar âzâde bülbüller giriftâr-ı kafes	Gel cemâlün muşhafın göster Firâkî bendeñe Bâri imân ile Қur'an ile gitsün şoñ nefes	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Firâkî
23a	Hilâlî	Olma dirdüm nâle-i 'uşşâka her dem hem nefes Âh u zâruñ degmesün ey dil ki tütmaduñ nefes	Şâne yüz buldı Hilâlî gör nice çok başludur Zülf-i dildârı kımaz elden gerek başını kes	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Gazel Dîvân'da 6 beyittir.
23a	Nâbî	Olma bu fenâda ey dil ser-be-heves H'âhiş-geri-i kâm için âlûde nefes Raḫat idügin murğ-ı zekî fehîm eyler Pervâz-ı perîşâna göre künc-i kafes	-	rubâî		Ahreb	Başlık: Nâbî
23b	Fuzûlî	Ḫâk-i reh itdi 'âşık-ı miskîni ol heves Kim pây-büs-ı yâre kaçan bula dest-res	Olmaz vücûd-ı 'âşıkâ 'aşk içre 'itibâr Döymez Fuzûlî âteş-i süzâna ḫâr u ḫas	gazel/7 beyit		--/--/-- --	Başlık: Fuzûlî
23b	Ḫâletî	Âh ile eylerüz kapuñâ irmege heves Zîrâ ki bâğa bād ile gelmez mi ḫâr u ḫas	Añdı cemâlünü yine nazmında Ḫâletî Nûr âyetini kıldı kelâmında muktebes	gazel/5 beyit		--/--/-- --	Başlık: Ḫâletî
24a	Rûhî	Âşıkâ mümkün degüldür 'aşkuñda çün cem'-i ḫavâs Nice iḫsâs eylesün 'âşık seni ey faḫr-i nâs	Rûhî-i bî-çâre kaḫ' eyler ḫayâtından ümid Giyyeñ ey ḫüni kaçan kim egnüñe gül-gün libâs	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Rûhî
24a	Nâbî	Ḫufre-i zillete lağzide iken pây-ı heves Yine bâkî ser-i şüridede sevdâ-yı heves	Nâbiyâ ḫamd-i Ḫudâ na't-ı Nebi ola meger O suḫan k'olmaya mażmünü mezâyâ-yı heves	gazel/5 beyit		--/--/-- /--	Başlık: Nâbî
24b	'izzetî	Ḫarîm-i gülşen-i cennetde olsa cây-ı kafes Kebâbdur cigeri murğ-ı mübtelâ-yı kafes	Ḫurûş-ı cûş-ı neşâḫ añlar 'İzzetî bî-ḫayd Fiğân u nâledür âvâze-i neva-yı kafes	gazel/5 beyit		--/--/-- /--	Başlık: 'İzzetî
24b	Nâbî	Ne kadar nâlelertüm eylese de medd-i nefes Yine andan daḫı bâlâ-ter olur kadd-i nefes	Eşerin itse de ârâyış-ı gerdün Nâbî Kimde vardur dimege zühre degül ḫadd-i nefes	gazel/6 beyit		--/--/-- /--	Başlık: Nâbî

25a	Rahmî	'Arz idüp gül ruhların geçdi baña cânâna naşş 'Âkılilen eyledi bir rengile divâna naşş	Şol emîr-i mülk-i nazmam kim sühanverler benim Nâlem eyler Rahmiyâ her defter ü divâna naşş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rahmî
25a	Hâletî	Ser-i zülfün çeker 'uşşâk elinden görse ol mehveş Bu bâğun serv ü şimşâdında yokdur öyle bir serkeş	Görenler şahid-i mevzun-ı bî-şekk Hâletî dirler Zen-i devrân toğursun böyle zibâ dil-beri beş beş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Hâletî
25b	Rûhî	Dostum Hâlik seni âşüb-ı devrân eylemiş Çamzeñi kan dökmege bir tiğ-i berrân eylemiş	Senden ayru bir dem olmak Rûhiye mümkün degül Gâlibâ 'aşk ehline Hâlik seni cân eylemiş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
25b	Hâletî	Ben zerre-i mağabtetem ol hüsne güneş Girmek ne lâzım aramıza kimse ebr-veş	Hiç lutf-ı yâre Hâletiyâ olmadum düçâr Nerrâd-ı bezm-i 'aşk olalı atmadum düşeş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
26a	Yahyâ	Ümmîd-i h'âb 'aşka olmaz hayâl imiş Bî-çâre yâri düşse de görmek muhâl imiş	Dermân olursa senden olur ey şâbîb-i cân Yahyâ-yı haste hâl 'aceb bî-mecâl imiş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Yahyâ
26a	Bâkî	Gönül dağ-ı gamuñla sinede bir şem' uyandurmuş Çerâğ-ı 'aşka bir garra kızıl altını yandurmuş	Bugün Bâkiyâ bir âfet vişâlin va'deler asmış Yalânlar söylemiş miskîni gerçekden inandurmuş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâkî
26b	Celâlî	Bezm-i 'aşkuñda içilsün tolumız peymâne-veş Yanalum şem'-i cemâlün şevkına pervâne-veş	'Âlem-i ervâhdandur âşinâlık dostum Sürme kapuñdan Celâlî bendeñi bigâne-veş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Celâlî
26b	Ümîdî	Gözüm yaşın hayâl-i ruhları kana boyandurmuş Bahâr-ı hüsn-i cüy-ı eşki başından bulandurmuş	Ümîdî bî-vefâdur didügin ol şüh işitmiş dün Bugün gelmiş vefâlar eyleyüp anı utandurmuş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Ümîdî
27a	Necâtî	Duñân-ı âh ile oldum şerer gibi rakqâş Sirişk-i çeşm ile oldum güher gibi gavvâş	Ne üzilür ne kesilür şaçuñla gamzeñden Gerek boğazla Necâtî kuluñ begüm gerek aş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Necâtî
27a	Bâkî	'Avâm okur seni teşhîr için hemîşe havâş Bu muhlişüñ işi dâyim mağabbet ü ihlâş	Elünde hâtem-i fazl u belâgat ey Bâkî 'Âdû-yı kec-nazar inkâr iderse gözine bâş	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâkî

27a	Nâbî	Eşk-i siteme dide-i rindân maḥşûş Câm-ı taraba meclis-i nâ-dân maḥşûş Tertib-i ḥakîm-i maşlahat-bîn iledür Endühâ gönül ḥandeye ḥübân maḥşûş	-	rubâî		Ahreb	Başlık: Nâbî
27b	Ümidî	Teb-i miḥnetden idüp cânı ḥalâş İrişüp ḥaṭṭ-ı ruḥuñ yazdı ḥavâs	Va'de etmişken Ümidî vaşlın Tırmadı 'ahdine döndi raḥkâş	gazel/5 beyit		..- / ..- / ..-	Başlık: Ümidî
27b	Nâbî	Gerdân ise keşt-i dile nâğure-i ihlâş Olur bereket yafte-i maṭmüre-i ihlâş	Reh-yâb olamaz rif'atine zelzele Nâbî Her kim ki anuñ virdi ola süre-i ihlâş	gazel/6 beyit		-- / -- / -- / -- -	Başlık: Nâbî
28a	Rûhî	Raḳîbde ola şanma maḥabbet ü ihlâş Şafâ-yı kalbde yeksân olur mı 'âmîle ḥâş	İdince Rûhîye geh zülf ü gâh gamzeñi 'arz Elünde ḳatli gerek kes başın gerek ise aş	gazel/5 beyit		..- / ..- / ..- / ..-	Başlık: Rûhî
28a	Vehbî	Zühd ile 'aşḳ ülfet ider mi o ḳar o ḳor 'Āşık çeker mi çille-i cevri o zâr o zür	İbriḳ-dâr-ı meclisidür dide Vehbiyâ Mey dökse dâmenine bezmde o yâr uyur	gazel/7 beyit		-- / -- / -- / -- .-	Başlık: Vehbî. Gazel Dîvân'da 10 beyittir.
28b	Rûhî	N'ola dil olmazsa âğyâr-ı bed âhlerden ḥalâş 'Āşık olmaz muttaşıl gavğa-yı dil-berden ḥalâş	Yâr ḳatli itdi bugün âğyârı tığ-i ḳahr ile Ḥamdi'lillâh olduḳ ey Rûhî belâlardan ḥalâş	gazel/5 beyit		--- / --- / --- / ..-	Başlık: Rûhî
28b	?	Aceb ol şüh-ı mümtâzım vişâle kâ'il olmaz mı Süvâr-ı küşte-i nâzım kenâre mâ'il olmaz mı	Bülbül gibi beni güyâ sen itdin ey gül-i ra'nâ Murâdum meyvesi âyâ bu bağda ḥâşıl [olmaz mı]	gazel/4 beyit		--- / --- / --- / ..-	Başlık yoktur.
29a	'Ulvi	Bâğ-ı küyuñ seyr ider firdevs-i â'lâdan ḡaraż Pertev-i nür-ı cemâlündür tecellâdan ḡaraż	Āstânuñ itleri ' Ulviye ḳarşu geldiler Āşinâlık ḥaḳḳın icrâdur eḫibbâdan ḡaraż	gazel/5 beyit		--- / --- / --- / ..-	Başlık: Ulvî
29a	Yahyâ	Ḥâcnuñ maḳşûdı Ka'be baña küyuñdur ḡaraż Fikri cennet zâhidüñ 'uşşâkâ rüyuñdur ḡaraż	Mülk-i Çini itseler temlik maḳbûlüm degül Baña ancak çin-i zülf-i müşg-büyuñdur ḡaraż	gazel/5 beyit		--- / --- / --- / ..-	Başlık: Yahyâ
29b	Rûhî	Kesb-i ma'ârif itmeden ṭayy-ı maḳâl imiş ḡaraż 'Ārife lafz-ı ḳâldan ma'nâ-yı ḥâl imiş ḡaraż	Rûhîye irdi ḥidmet-i pîr-i muḡân ile şafâ Kâmla ḥidmet itmeden kesb-i kemâl imiş ḡaraż	gazel/5 beyit		..- / ..- / ..- / ..-	Başlık: Rûhî

29b	Rûhî	Ol gün ki oldı halk-ı cihâna namâz farz Nâz oldı saña vâcib u baña niyâz farz	Rûhî tarik-i zühde nice sâlik olmasun Olmuşdur ehl-i dillere ihfâ-yı râz farz	gazel/5 beyit		---/---/---/--- .-	Başlık: Velehü
30a	Rûhî	'Azm-i küyuñdur garaz kılmağdan eşküm saña 'arz Ağçesi çoğ olana zîrâ ki olur Ka'be farz	Nâfile kıl deyü Rûhiye yeter taşdî' vir İtdügin teklif ey şüfi ne sünnetdür ne farz	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
30a	Nâbî	İzâle-i gam içtün biz şarâba muhtâcuz Derûnî tîrelerüz âfitâba muhtâcuz	Seğân-ı küyına hem-şoħbet olmağa Nâbî Ġubâr-ı dergehine intisâba muhtâcuz	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Nâbî. Gazel Dîvân' da 6 beyittir.
30b	Nâbî	Olmaz firib-ħorde-i iħbâli devletüñ Ġadrin bilen selâmet-i künc-i ferâgatüñ	Zâti gerek kemâl ü hüner yoħsa Nâbiyâ 'İlm ü hünerde medħali yokdur kıyâfetüñ	gazel/9 beyit		---/---/---/--- .-	Başlık: Nâbî. Gazel Dîvân' da 10 beyittir.
31a	'Ulvi	Zuhûr itdi ruħuñda dil-berâ ħaĥ Yeridür beni öldürse şeħâ ħaĥ	Egerçe karadur ' Ulvi ħaĥ-ı yâr Şeb-i vuşlat-ı dil-rübâ ħaĥ	gazel/5 beyit		---/---/---	Başlık: Ulvi
31a	Yahyâ	Rüy-ı dil-ber al kâgad 'anberin mü anda ħaĥ Sâyesi müjğânınuñ i'râb beñlerdür nuķaĥ	Yazılurdi ħâṭır-ı mecrûħ-ı Yahyâ dostum Kâtib-i vaşfuñ ideydi üstüh'ânından mıkâĥ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Yahyâ
31a	Zâti	Şîşe-i hecr olsa yerim n'ola mânend-i gül-âb Ey felek bir nâra-i ter gülden çıkardun sen beni	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık Ferd'dir.
31b	Rûhî	Cânîb-i ağyar yüz yoldan gider ol sebz-ħaĥ N'ola bizden yaña bir kez gelse yol itse ħalaĥ	Ṭatlu dillerle alursıñ göñlini gayrılaruñ Rûhiyâ layık mıdur düşnâmla ķalmaĥ faķaĥ	gazel/7 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
31b	Şerîf	Mey-âşâm hemişe dil-bendüm ħâbdur cemdür Cihânda maṭlabım sâķi endâmdur nemdür	Dimiş ol ħame Şerîf ħam-keşi benden şorarlarsa Pek a'lâ bilürüm bir 'âşık nâ-gâħdur gehdür	gazel/6 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Şerîf
32a	Rûhî	Ey gönül meyħaneyeye var bulmaĥ isterseñ neşâĥ Kim müdâm anda ķurılmışdur neşâĥ içtün bisâĥ	Ĥaşv olan eş'ârda olmaz selâset Rûhiyâ Şâ'ir oldur kim ola şi'rinde ħüsn-i irtibâĥ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
32a	?	Olmam sen Bağdâd-ı küyında sirişküm cüy-ı Şaĥ Her ħabâb-ı seyl-i eşküm seyr ider mânend-i baĥ	Ĥaĥ-ı reyħânüñ muħaķķaĥ seyr iden la'lüñdedür Levh-i yâķut üzre kimse ķazmamışdur böyle ħaĥ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık ve mahlas yoktur.

32b	Nâmî	Şafha-yı ruhsâr-ı yâre kilk-i kudret yazdı haţ Ebr-vân i'râb anda hâller olmuş nuķaţ	Bunca yıldur 'âşık-ı pâ-mâliyem Nâmî anuñ Biñ belâ ile bugün bir büsesin aldum faķaţ	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Nâmî
33a	Veysî	İder dâyim bilirsin dil şehâ mihr-i vefâdan hazz Mariz-ı 'aşk olanlar nitekim eyler devâdan hazz	Cefâ vü cevri yârîñ Veysiyâ gayrıya müşkildür Veli 'aşıklar eyler miñnet ü derd ü belâdan hazz	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Veysî
33a	Yahyâ	Yâr nerm olduķca geldi sine-i efkâra hazz Merhem olduķca mülâyim andan eyler yâre hazz	Miñnet-i derd ü belâ hep hazz-ı rûhânî olur Çekdüğüm âlâmdan Yahyâ gelirse yâre hazz	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Yahyâ
33b	Nâbî	Benüm şarrâf-ı şehri-râz dükkânım dehânımdur Devâtım kîse tahtam şafha engüştüm zebânımdur	Cihânı ben gülîstân-ı haķîkat bilmişüm Nâbî Benüm her gird-bâd-ı deşt bir serv-i revânımdur	gazel/9 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Nâbî
33b	Nedim	Serimde yine bir dâğ-ı heves bağrumda başım var Cebini mâha dest-i redd urur bir ser-trâşım var	Nedimâ nâmını mümkün mi naķş ey nevk-i tîğ-i âh Dil-i yâr adlu bir elmâsdan kıymetlü taşım var	gazel/4 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Nedim. Gazel Dîvân' da 5 beyittir.
34a	Rûhî	Cennet dilemez cân ol ruhsârdan eyler hazz 'Aşkında olan şâdık-ı didârdan eyler hazz	Ey Rûhî sükût itme bülbül gibi güyâ ol Ol gönçe bilirsin kim eş'ârdan eyler hazz	gazel/5 beyit	--/---/--- ./---	Başlık: Rûhî
34a	Nâbî	Zâhid dir idüm it yürî rindâna ta'arruz Bilseydüñ eger itmegi rindâna ta'arruz	Ol hişşeghe-i hursend şaķın eyleme Nâbî Taksim-i hekimâne-i Yezdâna ta'arruz	gazel/7 beyit	--/---/---/--- -	Başlık: Nâbî
34b	Nâbî	Âferînişden ne deryâdur ne sâhıldür garaż Ne şadefden lü'lü-i insân-ı kâmidür garaż	Gelmeden Nâbî bu mihmân-hâne-i bî-râhata Şehr-i aşla vaşl için tayy-ı menâzıldür [garaż]	gazel/7 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Nâbî
34b	Nâbî	Terki-i h'âb-ı 'âfiyetdür 'âşık-ı bimâre şart Gayriden kaţ'-ı nazardur dide-i bimâre şart	Zuhr-ı fermânda olur Nâbî düm-i imzâsı râst Her cihetden istikâmet oldı defterdâre şart	gazel/7 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Nâbî
35a	Necâti	Kâmetüm yâ itdüğine itmezem hergiz nizâ' Oķ gibi bir kez çekersem bağruma rüz-ı vedâ'	Dostum haţ-ı 'araķ- rizünden irmezse gül-âb Gülşen-i cennet güli virür Necâtiye şudâ'	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Necâti

35a	İlmî	Yüri hey yâri şem'-i bezm-i agyâr eyleyen tâli' Kara bahtum gibi rûzum şeb-i târ eyleyen tâli'	Yüri hey dideyi İlmîye uyhüyü harâm idüp Anı her gice gibi bi-dâr eyleyen tâli'	gazel/10 beyit		---/---/--- /---	Başlık: İlmî
35b	Rûhî	Cân komuş kıymet metâ'-i câmi iden ihtirâ' Anuñ için zâhîde olmaz müyesser ol metâ'	Ťāk-ı evvânında gerdünuñ aşılmış Rûhiyâ Gün bir altun beyza simin-ıurrâdur aña şu'â	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
36a	Rûhî	Şâh-beyt-i hüsniüne ol gün ki oldum muttâli' Bildüm ey meh maŤla'-ı hürşid seyre mümteni'	İstimâ'-ı şî'r-i Rûhî feyzden hâli degül Çok şafâ kesb eyler ehl-i hâl olunca müstemi'	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
36a	Hâletî	Düd-ı âhum eksük olmazsa n'ola mânend-i şem' Od yanar başumda sensüz ey meh-i hürşid-i lem'	Bir güherdür degme gûşe varmaz ol ey Hâletî Ťutmasa a'dâ 'aceb mi şî'r-i rûh-efzâna şem'	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
36b	Rahmî	Vişâl-i yâre hicrânı dilâ olursa ger mâni' Bu da bir özge 'âlemdür hayâl atıyla olur kâni'	İki Ťāk eylemiş müşkin bir simin sütün üzre Binâ-yı hüsni-yâri Rahmiyâ bünyâd iden şâni'	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rahmî. Gazel Rahmî Divân'ında yoktur.
36b	Nâbî	'Aşık ki olur büse-i ruhsâr ile kâni' Dil-ber daŤı ol veche rızâ virse ne mâni'	Ümidüni pâ-beste-i ye's eyleme Nâbî İhsân-ı Hüdâ bir gün ider def'-i mevâni'	gazel/5 beyit		--/---/---/--- -	Başlık: Nâbî
37a	Muhibbî	Serv kaddüñ hasretinden eyledüm çün geşt-i bâğ Lâle haddüñ şevkine sinemde yakdum tâze dâğ	Büse ihsân eylegil la'l-i lebünden dostum Meclis içre çün Muhibbî açdı saña bir ayağ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Muhibbî
37a	Yahyâ	Halka halka zülfi dâm u iki hâli iki zâğ Murğ-ı dil şayd itmege beñ gösterüp kûrmuş duzâğ	Meclis olmaz kim o şâh için yanup yakılmaya İltifât idüp n'ola Yahyâyı eylerse çerâğ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Yahyâ
37a	?	Sen açduñ bâdeyi agyâr ile mestâne olduk biz Yapduñ gaynlarla sevdiğüm virâne olduk biz	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık: Müfred
37b	Rûhî	Sâkiyâ gül mevsimidür bâğdan gitmez ayâğ Böyle mevsimlerle dâmengir olurmuş şahn-ı bâğ	Bâğ u râği cennet itmış bu bahâr ammâ ne sūd Küy-ı dildârı koyup Rûhî ne bâğ ister ne râğ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî

37b	Nefî	Hatt-ı yaklaştı n' için urmaz dil-i 'uşşâka dâğ Geldi aḥşâm irdi yakmaz mı daḥı ol meh çerâğ	Olsa da cânına eglence maḥabbetdür yine İremez dünyâda Nefî 'aşk-ı dil-berden ferâğ	gazel/5 beyit	-. / -. / -. / -. / - .-	Başlık: Nefî. Gazelin son iki beyti Dîvân'da yoktur.
38a	Rûhî	Tâze gül şevk ile yakdı ey gönül her tâze dâğ Sen daḥı yak tâzeler şevk ile yer yer tâze dâğ	Tâze 'aşık olduğın inkâr ider Rûhî velî Tâze 'aşık olmasa cismünde neyer tâze dâğ	gazel/7 beyit	--- / --- / --- / - -	Başlık: Rûhî. Gazel Dîvân'da 9 beyittir.
38a	Emrî	Gögsime çekdüm elif üstüne yakdum tâze dâğ Sen gül için lâlelerle sinem itdüm reşk-i bâğ	Ol gün için şol kadar kan âğladuñ gülşende kim Ḥûn-ı eşküñden kızardı Emrî pây-ı kebk-i bâğ	gazel/5 beyit	--- / --- / --- / - -	Başlık: Emrî
38b	Hâletî	Bâr-ı gamıyla kâmettüm oldu dü tâ dirîğ Bilmez ne çekdügüm benüm ol kaşı yâ dirîğ	Hiç kandurur mu Hâletiyâ âb-ı vuşlata Bir reşha-i murâdı iden dil-rübâ dirîğ	gazel/5 beyit	-- / -- / -- / -- .-	Başlık: Hâletî
38b	Vehbî	Düşmiş yire mestem diyü mey-hâne derinde Bu bâbda 'aql u dil üftâde yirinde	Mey neş'esini virdi mezâk-ı dile Vehbî Rengîn süḥanam vaşf-ı leb-i la'l-i terinde	gazel/5 beyit	-- / -- / -- / -- -	Başlık: Vehbî
39a	Bâkî	Bilini diḡkat idüp fehm idemez müy-ı şikâf Dehene sırrını her kim ki tıyarsa inşâf	Bâkiyâ ister iseñ kalbe şafâ virmek eger Ka'be-i küyına var döne döne eyle tavâf	gazel/5 beyit	--- / --- / --- / - -	Başlık: Bâkî
39a	Hâletî	Yatur kapuñda 'aşık-ı bî-cân taraf taraf Güyâ kesildi Ka'be'de kurbân taraf taraf	Her yana vardı tab'umun aşarı Hâletî Güyâ ki atdı dürleri 'ummân taraf taraf	gazel/6 beyit	-- / -- / -- / -- .-	Başlık: Hâletî. Gazel Dîvân'da 5 beyittir.
39b	Rûhî	Gayrılar yâr ihtilâtıñdan bulur gerçi şeref Olur ammâ yâr ile yârüñ geçen 'ömri telef	Gir semâ'a deyü sen şüfiye minnet eyleme Rûhiyâ şabr it hele bir yire gelsün nây u def	gazel/5 beyit	--- / --- / --- / - -	Başlık: Rûhî
39b	Nâbî	Girmekde neden hâtır-ı 'uşşâka tevaḡkuf Ey tîr-i cefâ-hâne sentüñdür ne tekellüf	İmâ çıkar a'mâl ile 'aceb itmege Nâbî Her kim ki ider fevt-i ta'allümde te'essüf	gazel/5 beyit	-- / -- / -- / -- -	Başlık: Nâbî
40a	Nâbî	Teşrifden eylerse eger yâr taḡallüf Feryâddan itmez dil-i bîmâr taḡallüf	Bu 'aşr-ı kec-âyîn ü kec-âmüzda Nâbî İnkâr teşebbüt ider ikrâr taḡallüf	gazel/7 beyit	-- / -- / -- / -- -	Başlık: Nâbî
40a	Nâbî	O şüh-ı dostu düşmenden ümmid-i vişâl itmeme Dil-i bî-tâbımı bâzîçe-i fikr-i muḡâl itmeme	Ben esrâr-ı kaderle aşınâlık itmişüm Nâbî Sebuk-mağzân gibi taḡdir ile ceng ü cidâl [itmeme]	gazel/7 beyit	--- / --- / --- / - -	Başlık: Nâbî

40b	Rûhî	Gelüp dünyaya kıldı niçe dem'arz-ı liķā Yūsuf Senüñdür devr şimdi sensin ey şun'-ı Ĥudā Yūsuf	Cüdā düşdiyse senden yāruñ ey Rûhî melül olma Bilürsin niçe dem Ya'kūbdan düşdi cüdā Yūsuf	gazel/9 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Rûhî. Gazel Dîvân'da 11 beyittir.
41a	Bâki	Sine mecrûh-ı ģam-ı ģurbet ü efkâr-ı firāk Dil esir-i elem-i hicr ü giriftār firāk	Teşne-leb iki gözi āb-ı vişālütñ gözedür Pister-i ģamda yatur Bâki -i bîmār-ı firāk	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Bâki
41a	Nihâli	Çekerüz cevri reh-i 'aşkuna sâlik olıcaķ Virürüz mâ-meleki dil-bere mâlik olıcaķ	Ey Nihâli baña aġyār cefâsı n'eyler Yār pinhānu vefâ semtine sâlik olıcaķ	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Nihâli
41b	Rahmî	Ele mir'ât alup'aks-i ruġuñdan irse ger revnaķ Gören dir beş hilālütñ ortasında bir ġüneş ancaķ	Niġāruñ pençesi vaşfi ile Rahmî bu beş beytütñ Yed-i beyzâ-yı Mûsî-veş 'acâyib şihrdür el-ĥaķ	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Rahmî
41b	Nâbi	Ne hoşdur mîve-[çîn]-i şâhsâr-ı iştîyāk olmak Ne müşkildir leked-ĥ'ār-ı niġebân-ı firāk olmak	Hünerdür Nâbiyâ ebnâ-yı 'aşruñ i'tikâdında Riyâz-ı ülfete çirk-ābe efşân-ı nifāk olmak	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Nâbi
42a	Bâki	Yazdı bahār âyet-i ĥüsütñ varak varak Ġül muşĥâfından okudı bülbül sebaķ sebaķ	Bâki eşiġi taşına ĥâkine düşmiş niyâz ider Miskîn fütâde 'aşık-ı bî-dil babak babak	gazel/7 beyit	---/---/--- ---	Başlık: Bâki
42a	Rûhî	Nüş eyleyüp şarâbını deyrütñ kabaķ kabaķ Seyr idelüm cihānu senüñle ayak ayak	Görmez giceyle uyku yüzün çem-i ĥün-feşân Ol mâhı Rûhiyâ aramaktan yataķ yataķ	gazel/7 beyit	---/---/--- ---	Başlık: Rûhî
42b	'Ulvi	Ey gönül ma'rîna 'aşķ ĥaţār-nâk ancaķ Düşmenütñden ĥazır it çâbük ü çalâk ancaķ	' Ulviyî varisa mest etdi şarâb-ı 'aşkuñ Pâs-bân dâmenin almış yakası çâk ancaķ	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Ulvî
42b	Zâti	Şirin lebiñi bûs ideli dil-berâ kabaķ Bir boynu baġlu bende olupdur saña kabaķ	-	beyit	---/---/--- ---	Başlık yoktur. Beyit Dîvân'da 652. gazelin 1 ve 4. mısralarından oluşmuştur.
42b	'İtâbi	Zerd olmaz idi rûyî vü ŧolmazdı yüzü kân Olmasa cām-ı la'lüne ger mübtelâ	Ġalaţân küy-ı pîr-i muġândur ' İtâbi -veş Olmüş esir-i 'işret-i bezm-i şafâ	gazel/4 beyit	---/---/--- ---	Başlık yoktur.
43a	Bâki	Ġonçe-i dil-teng ider la'l-i dūr-feşānuñ se[nü]ñ	Nükte-i rengin ile elfāzuñ ey Bâki revân	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Bâki

		Lâleye hoş reng ider gül-berg-i handânuñ senüñ	La'l-i dil-berdür meger ser-çeşme-i cânuñ senüñ				
43a	Bâkî	Umâruz câm-ı la'lüñi emmek Çok çekilmişdür ol ümide emek	Cüy-ı eşküñ yeñilmez ey Bâkî Çok döner dañı âsiyâb-ı felek	gazel/5 beyit		..-/.-./..-	Başlık: Bâkî. Gazelin 3. Beyti Divân'da bulunmamaktadır.
43a	H. Hamdî	Ey gönül put-perest iken Mâlik Hakñ anı itdi Yûsufa mâlik	Var kıyâs it ki Hağ-pereste Hüdâ Tâlib olsa aña ne ide 'ağâ	mesnevi/2 beyit		..-/.-./..-	Başlık "Kıta"dır ancak beyitler "Yûsuf u Zeliâh" mesnevisi "Pend" bölümündendir.
43b	Yahyâ	Añlayan hüsniñi ey dil girih-i ebrunuñ Hışm-gin olduğına katlanur ol meh-rünüñ	Arturur hüsniñi Yahyâ sebab-i rağbet olur Kadrini hâl-i ruñı bilsün o miskin münun	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Yahyâ
43b	Yahyâ	Sürersin dâyim ey dil pây-ı yâre çehre-i zerdin Dimez mi ol tabib-i cân u dil nedür senüñ derdin	Felek döne döne şimdi cefâlar eylesün Yahyâ Ne tozlar koparda bir dem ola âh-ı cihân-gerdin	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Velehü
44a	Bâkî	Dil-rübâlarla 'aceb keşreti var her yoluñ Geçemez hûblarından gönül İstanbûluñ	Yolña Bâkî-i dil-haste revân eyler idi Tuñfe-i cân-ı hakir olsa eger mağbûluñ	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Bâkî
44a	Bâkî	Serv kâmetler iki yanın alurlar yoluñ Râh-ı gülzâra döner yolları İstanbûluñ	Añlamaz dehr-i deni merdüm-i dâna kadrin Bâkiyâ çekmeyelüm minnetini her gülün	gazel/5 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Velehü
44b	Ümidî	Akıdup cüy-ı eşkümi o melek Döndi bir âsiyâba çarh-ı felek	Zen-i dehre Ümidî verdi talâk Görmedüm bir ânuñ gibi erkek	gazel/5 beyit		..-/.-./..-	Başlık: Ümidî
44b	Ümidî	Düşeyin hâk-ı pâyüña ko beni Dostum sen de gör saña düşeni	Ölmedin kıl Ümidîye dermân Seven ölsün mi a begüm yâ seni	gazel/5 beyit		..-/.-./..-	Başlık: Velehü
45a	Şeyhî	Hağâyık gülistânna irişdün ey yüzi ter gül Meleksün kalb-i 'aşık pây-ı tahtuñ tâc u efser gül	Biver zülfi müşkin fidañı cân-hüd Şeyhî Resid ez dest mağbûbi bed-sitem rüy-ı enver gül	gazel/6 beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Şeyhî. Gazel Divân'da yoktur.
45a	Nevî	Güzel göz güzel el güzellik mağal Nañirüñ bulunmaz güzelsin güzel	Seni mâ'il itmiş gibi ol gazâl Neden düşdi Nevî bu nev'e gazel	gazel/5 beyit		..-/.-./..-	Başlık: Nevî

45b	Rûhî	Sa'y it şafâ-yı vecde yeter merd ü zenle ol Ya'ni maḥabbet-i eḥadüz ve'l-minenle ol	Dilden şafâ gidüp dime gam geldi Rûhiyâ Gitsün giden selâmetle sen gelenle ol	gazel/5 beyit		--/---/---/--- .-	Başlık: Rûhî
45b	Rûhî	Ne gedâ ile muḳayyed ne şehensâh ile ol 'Âlem-i vaḥdete var ey gönül Allah ile ol	Rûhiyâ kâtlüñe cem' olsalar aḡyâr ne gam Dâmen-i yâri sen elden koma Allâh ile ol	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
46a	Rûhî	Yine şalınmaz o ḳadd serv-i dil-ârâ mu degül N'içün açılmaz olup gonca-i ra'nâ mu degül	Gülşen-i küyuñi Rûhî n'ola ger ḫtusa maḳâm Ṭab'-ı giryânımı yoḳ bülbül-i şeydâ mu degül	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
46a	Bâki	Cânlar fedâ maḥabbet-i cânâna ser degül Erbâb-ı 'aşka terk-i ser etmek hüner degül	İki cihâna virmedi bir yâr-i sâdeyi Bâki esir-i ḳayd-ı nukûş u şuver degül	gazel/5 beyit		--/---/---/--- .-	Başlık: Bâki
46b	Rûhî	Gördüğüm gül bu gülsitânda degül Bülbül-i dil bu âşiyânda degül	Lâ-mekân olduğum 'aceb görme Rûhiyâ sevdiğüm mekânda degül	gazel/10 beyit		---/---/---	Başlık: Rûhî
47a	Bâki	Öpelden la'lüñi âl ile bâde câm u sâḡar hem Benümçün içüp aḡlar şürâhi şem'-i ḫâver hem	Görüp bu dürlü dürlü nazm-ı pāküm şermden Bâki Ḳızardı pençe-i mercân bozardı lü'lü-yi ter hem	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâki
47a	Bâki	Ḥaste-i derd-i 'aşk-ı cânânem Mübtelâ-yı belâ-yı hicrânem	Bâkiyâ ḫ'ân-ı vaşla irmez isem Ġam tenürında nice bir yanam	gazel/5 beyit		---/---/---	Başlık: Velehü Gazel, Dîvân' da 6 beyittir.
47b	Rûhî	Dehrde her bî-ser ü bî-pâda ḡam Dârâda hem Bir 'aceb 'âlemdeyüz ednâda ḡam a'lâda hem	Ol dü-çeşm-i şâhir u ol iki la'l-i nâbdan Ki şorarsân Rûhiyâ 'İsâda ḡam Mûsâda hem	gazel/7 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
47b	Rûhî	Uçar evc-i ruḫuñda bir hümâdur çeşm-i giryânım Ḳanatlardur iki cânibde şaf şaf aña müjgânım	Lebin aḡzumdan almışken teraḫḫum eyleyüp şundu Bi-ḫamdi'llâh yine yerine geldi Rûhiyâ cânım	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
48a	Rûhî	Zâhir oldı şanmañuz la'linde ḫaṭṭ-ı müşk-fâm Murḡ-ı dil şaydına ḳurdu bir görünmez yerde dâm	Rûhiyâ hâl ehli oldur kim bile 'ayn-ı vişâl Göz ucıyla virse ger ma'sûkı yılda bir selâm	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî. Gazel, Dîvân' da 7 beyittir.

48a	Rûhî	Sâkiyâ sâgar-ı şahbâyı getir nûş idelüm Mest olup guşşa-i devrânı ferâmûş idelüm	Pâydar olmayıcağ n'eylevelüm dünyâyı Rûhiyâ kendümüzi yine 'abâ-pûş idelüm	gazel/5 beyit	.../.../... /..-	Başlık: Velehü
48b	Rûhî	Dil-i dânasını 'âşıkıların deryâyâ beñzetdüm İçinde sırr-ı 'aşkı gevher-i yektâyâ beñzetdüm	[Dehânın] nisbet itdüm Rûhiyâ bir şekeristâna Dil u cân murğın iki tûtî-i güyâyâ beñzetdüm	gazel/5 beyit	.../.../... /...-	Başlık: Velehü
48b	Rahmî	Künc-i 'uzlet meskenümdür taht-ı sulţân istemem Mülk-i 'aşkuñ şâhiyam İrân u Tûrân istemem	Mür-vesş âhir muqarrer meskenümdür zir-i hâk Rûhiyâ 'âlemde evreng-i Süleymân istemem	gazel/7 beyit	.../.../... /..-	Başlık: Rahmî. Yazmada mahlas Rûhî'dir.
49a	'Âlî	Câ-be-câ şanma şafağda encüm ey mihr-i cihân Atlas-ı şurh üstine altün beneklerdür hemân	'Âliyâ deşt-i fenâda bir belâ Mecnûniyâm Yapsa tañ mı başuma murğân-ı miñnet âşiyân	gazel/5 beyit	.../.../... /..-	Başlık: Âlî
49a	'Ulvî	Gel ey mey-i vâdî-i hıramân hüzün ü derd ü ğamsın sen Yetiş ey sâkî töldür sâgar-ı kân-ı keremsin sen	Didüm cânândan bildük leb-i mey-günüña meylüm Didi ki bâde nûş olmağla 'Ulvî müttehemsin sen	gazel/5 beyit	.../.../... /...-	Başlık: Ulvî
49a	?	Ehl-i dil ü hüner anda cânla hüy-dâr olmasun Dil-beri bir mubtezel bi-'arzu vü bi-'âr olmasun	Her yüzi mihr-i cihân-âralara dil virmesün Hâşılı hercâ'îye kimse giriftâr olmasun	nazm/2 beyit	.../.../... /..-	Başlık yoktur.
49b	Rûhî	Çarazuñ geçmek imiş ol şanemün küyündan Yoğ meger kim haberün hançer-i dil-cüyündan	Yılda bir eylemez ol meh bize 'arz-ı didâr Rûhiyâ gör ne belâlar çekerez rüyündan	gazel/5 beyit	.../.../... /..-	Başlık: Rûhî
49b	Rûhî	El yudum la'luñ katında bâde-i engürdan Çabgabun devrinde geçdüm sâgar-ı billürdan	N'ola çıkmazsa gönülden fikr-i zülf ü hañt-ı yâr Hâli olmaz Rûhiyâ vîrâne mâr u mürdan	gazel/5 beyit	.../.../... /..-	Başlık: Velehü
50a	Yahyâ	Hercâ'îye dil virme ki âvâre olursun Dermân bulmazsın katı bi-çâre olursun	Hüni gözi kim hancer ile tiğ ile oynar Yahyâ aña ulaşma ki pür-yâre olursun	gazel/5 beyit	.../.../.../... -	Başlık: Yahyâ
50a	Bâkî	Bildün mi sen de kendüni ey bi-vefâ nesin Âşüb-ı dehr ü âfet-i devr-i zamânesin	Bâkî yolında döke şaça harç idüp gözüm Âhir düketdi nağd-i sirişküm hızânesin	gazel/5 beyit	.../.../.../... ..-	Başlık: Bâkî. Gazel, Dîvân'da 7 beyittir.
50b	Veysi	Ruñun bâğ-ı leţâfet bir semen-had gonçe-femsin sen	Elem çekmez efendi Veysi-i dil-haste deründan	gazel/5 beyit	.../.../... /...-	Başlık: Veysi

		Yâhüd nev-bâde-i naḥl-ı gülîstân-ı İremsin sen	Bilür erbâb-ı 'aşka mâ'il-i cevri ü sitemsin sen				
50b	'Ulvi	Çemen şaḥnında ey lâle seḥer kim cilve-gersin sen Gözümden kaṭre kaṭre dökilen ḥûn-ı cigersin sen	Hünerdürler 'aceb mi rağbet itse şî'riñe ' Ulvi Bu nazm-ı âb-dâr ile dürr-i baḥr-ı hünersin sen	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Ulvi
51a	Revânî	N'ola dirlerse saña dil-ber-i ra'nâdur bu Hele dirler baña da 'aşık-ı şeydâdur bu	Vaşf-ı ḥasnüñle gören şî'r-i Revânîyi didi Bâğ-ı cennette açılmış gül-i ra'nâdur bu	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Revânî
51a	Bâki	İtdürür zühhâda ol mihrâb-ı ebru ser-fürü Kıldurur 'uşşâka ol ḥâk-i ser-i kû ser-fürü	Dürr-i nazmuñ Bâkiyâ baş egdürür ṭaliblere Kim zarûri itdürür gavvâşa lülû ser-fürü	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâki
51a	?	Âsiyâb-âsâ n'ola taşlarladur kim kendümi Ey felek-i dehr içre bir dâmeden ayurdun beni	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
51b	Rûḥî	Kaddüñe irmek umar dil ne temennâdur bu İremez kimse buña 'âlem-i bâlâdur bu	İstemezsin koyasın bir dem elünden zülfin Koya ey Rûḥi-i şürîde ne sevdâdur bu	gazel/7 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûḥî
51b	Rûḥî	Buña 'arîz dimek olmaz gül-i âl ancak bu Baḥanuñ 'aklı gider özge cemâl ancak bu	Şafluḡda bu ki beñzer kanı bir şî'r-i laṭîf Rûḥiyâ şî'r degül âb-ı zülâl ancak bu	gazel/7 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
52a	Rûḥî	Söyleşmedi henüz bizüm ile o mâh-rû Bilmem miyân-ı ḥalka neden düşdi güft ü gü	La'liyle mü-miyânına el urdılar deyü Rûḥî ṭurur fiğânlar ider ne o ne bü	gazel/7 beyit		---/---/--- ---	Başlık: Rûḥî
52a	Rûḥî	İtdürür mâh-ı neve ol ṭâk-ı ebrü ser-fürü Kıldurur ḥurşide ol âyine-i rû ser-fürü	Rûḥiyâ şî'rüñ meger efsündür kim eylemiş Ṭab'-ı sâḥir-pişiñe her çeşm-i câdü ser-fürü	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
52b	Ḥâletî	'Îzâr-ı dil-bere öykündi lâle-i ḥod-rû Korsa 'aceb mi bâğbân anuñ ocağına şü	Yolunu bağladı varısa seyl-i eşk-i revân Gözüme Ḥâletiyâ gelmez oldı hiç uyḥü	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Ḥâletî
52b	Nevî	Büy-ı bahâr u zülfi-i niğâr u kenâr-ı cû Sâki-i gül-ruḥ ile ḥuşuşâ ola sebû	Biribirine zamm olunup Nev'iyâ ḥaṭṭı Kesr itdi millet-i dili şân leşker-i 'adü	gazel/5 beyit		---/---/--- ---	Başlık yoktur.

52b	Hâletî	Şol rind-i bâde-keş ki başında ola sebû İtmezse vechi var Cem-i devrâna ser-fürû	Ferzâne-i zamâne iken bulsa Hâletî Tarh eyler idi nağ'-ı cihândan seni 'adû	gazel/6 beyit		--/..-/..-/..- .-	Başlık yoktur.
53a	Bâkî	Müşkil imiş ki dil-rübâ tıflı ola dil-sitân ola 'Aşık-ı zâr u mübtelâ pîr ola nâ-tevân ola	Bâkiyâ sâkiyâ fereh vir ki fenâ bula terah Şol meyi şun ki bir kadeh pîr içe nev-cevân [ola]	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Bâkî
53a	Bâkî	Kanâ'at kıl gönül pâ-büs-ı yâre Elinden büse alınmaz ne çâre	Saňa açmaz efendi gerçi Bâkî Çamuñdan gögsin itdi pâre pâre	gazel/5 beyit		.../.../... /..-	Başlık: Bâkî. Gazel, Dîvân'da 7 beyittir.
53a	?	Âh mine'l-'aşk ve hâlâtîhi Ahrağa kalbi bi-harârâtîhi	Mâ-nazara'l-aynû ilâ gayriküm Uksima bi'llâhi ve âyâtîhi	nazm/2 beyit		..-/..-/..-	Başlık yoktur.
53b	Rûhî	Hayâl-i hağğ-ı sebzûn nağş olaldan levh-i hâğğırda Gözüm nûr-ı ruhuñdan gayrısın görmez mezâhirde	Reh-i aşkuñda Rûhî fahr ider şâbit-kademlikle Bu halet yokdur ey hürşid-i 'âlem-tâb-ı sayirde	gazel/5 beyit		.../.../... /...-	Başlık: Rûhî
53b	Rûhî	İltifâtın eksik itmez 'aşık-ı nâlânına Hağ bu kim mağbûbluk gelmiş o şûhuñ şânına	Neş'e-i esrâr-ı Hağ Rûhî hayrân eylemiş Hağde eylerse âceb mi zâhidûñ iz'ânına	gazel/5 beyit		.../..-/... /..-	Başlık: Velehü
53b	?	Âh güzelûñ 'aşkına hâlâtına Yandı gönül 'aşkı harârâtına	And içerin gayrı güzel sevmeyim Tañrıya vü Tañrınuñ âyâtına	nazm/2 beyit		..-/..-/..-	Başlık yoktur.
54a	Rûhî	Göz açdum 'âlem-i fânide gördüm gönlümü ğamda Eger hep böyle ise nesne yok ağval-ı 'âlemde	Çubâr-ı reh-güzârı gitmese çeşmümden ey Rûhî Virürdi seyle emvâc-ı sirişküm dehri bir demde	gazel/5 beyit		.../.../... /...-	Başlık: Rûhî
54a	Rûhî	Yaramı şardurayın ol büt-i gaddâra hele Görsün ağyar şarılmağ nice olur yâre hele	Ne gâzeller okunup yazıla evşâfuñda Rûhî-i ğam-zede gelsün yine güftâra hele	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Velehü. Gazel Dîvân'da 7 beyittir.
54b	Kabûlî	Dil alsañ görkli demde dil-ârâda kemâl olsa Murâduñ añlasa 'âlemde dil-dâr ehl-i hâl olsa	Kabûlî mâh-rûlarda vişâle va'de olmasa Dem-i vaşl-ı dil-ârâ her dem ü her mâh sâl olsa	gazel/5 beyit		.../.../... /...-	Başlık: Ğazel-i Bî- Nukağ Güfte-i Kabûlî
54b	Bâkî	Eltâf u hüsn ü hulûk u leţâfet kemâlde	Bâkî leţâfet-i ğazel-i âbdârûñı	gazel/5 beyit		--/..-/..-/..- .-	Başlık: Bâkî. Gazel, Dîvân'da 6 beyittir.

		Endām u ŧekl ü kāmēt ü kadd i'tidālde	Ħaħkâ budur ki görmedik âb-ı zülâlde				
55a	Rûhî	Dil-dâr odur ki kâmil ola ehl-i ħâl ola Server odur ki mâlik-i mülk-i kemâl ola	Devründe eger kim ola mesrûrluk ħarâm Oldur revâ ki râħ-ı vişâlün ħelâl ola	gazel/8 beyit		--/---/---/ -.	Başlık: Rûhî. Dîvân'da "Gazel-i Bî-nukat" başlıklıdır. Gazel, Dîvân'da 6 beyittir. 8 ve 9. Mısralar Dîvân'da yoktur.
55a	Şubhî	Mısr-ı cemâl içinde sen Yûsuf-ı ħuceste Sen Yûsuf -ı [ħuceste] 'aşkuñda ben ŧikeste	Şûfi-i mey-pereste Şubhî ŧabûhî iĸer [kim] Şevħ ile cûşa gelstün ol ħâtır-ı ŧikeste	gazel/5 beyit		--/---/---/ ./---	Başlık yoktur.
55b	'Ulvi	Ħaçer-i ħamzeñ ile vaşl ola gör cânumuzı Böyle fikr eyleme ki ħala bizim yanumuzı	Ad çıkarmak durur ey 'Ulvi cihânda maksûd Nâm-ı aħyârî çıkar yazmaya dîvânumuzı	gazel/5 beyit		---/---/---/ /---	Başlık: Ulvi
55b	Rûhî	Bu kâdar lerze nedendür dil-i nâlânımda Yine âşâr-ı ħaẓab var gibi sulţânımda	Rûħiyâ Pertev-i ħurşid-i maħabbettendür Bu kadar söz ki var ŧab' suħandânumda	gazel/5 beyit		---/---/---/ /---	Başlık: Rûhî
56a	Âhî	Ne naħş ider bizüm ile nigârî gördün mi Ne fitneler koparur rûzgârî gördün mi	Şorar iriştüğüne Âhî göz yaşını döküp Ķabâ-yı surħ ile ol gül-izârî gördün mi	gazel/5 beyit		---/---/---/ /---	Başlık: Âhî. Gazel Dîvân'da 7 beyittir.
56a	Nefî	Dil-nişindir ħamze ammâ dil-rûbâsıdır ŧırrası 'Âşık-ı bî-dillere ŧurfe belâdır	ŧab-ı Nefî gibi pervâz-ı bülend etse n'ola Âfitâba sâye ŧalmış bir ħümâdır ŧırrası	gazel/5 beyit		---/---/---/ /---	Başlık: Nefî
56a	?	Doħruluk ħıl doħruluk ey nik-re'y Doħruda aç görmedüm egride bây	Doħruluk ile irer ok menzile Egrilüħinden yerinde kaldı yây	nazm/2 beyit		---/---/---/ /---	Başlık yoktur.
56b	Meyli	Gönlümüz hiç ħüb-rûy u ħüb-şadâdan geçmedi Pîr olduħça ħariş oldu hevâdan geçmedi	Kâmetin yâd itdi Meyli kaddüni lâm eyledi Ol elif-kâmetden ol ebrûsı râdan geçmedi	gazel/5 beyit		---/---/---/ /---	Başlık: Meyli
56b	Yahyâ	Nâzeninim âh kim râh-ı vefâdan geçmedi Nâz yolın ħomadı semt-i cefâdan geçmedi	Her neden geçdiyse geçdi bu dil Yahyâ veli Ħalka-i bezm-i ŧarâb pür ŧafâdan geçmedi	gazel/5 beyit		---/---/---/ /---	Başlık: Yahyâ

57a	Hatâyî	Ben helâk oldum o mehe cevri ü cefâdan geçmedi Bu 'acebdür dil dağı andan riyâdan geçmedi	Niçe meh-rûlarla haşr oldum Hatâyî gerçi kim Cân u dil mümkün degül ol meh-likâdan geçmedi	gazel/6 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Hatâyî
57a	Şu'ûdî	Dil neden geçdiyse geçdi dil-rübâdan geçmedi Tır-veş gönülüm benim ol kâşî yâdan geçmedi	Ey Su'ûdî bu cihânun zevkını bilmez şu kim Zevrak-ı câm ile deryâ-yı şafâdan geçmedi	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Su'ûdî
57b	Rûhî	Ğable fevti'ş-şubûh yâ sâkî Eşknî min müdâmike'l-bâkî	Dağı Rûhî ħumâr kalsun mı Ğala'a'ş-şubĦ eyyühâ es-sâkî	gazel/5 beyit		..-/..-/..-	Başlık: Rûhî
57b	Rûhî	Ğaddun ki olmuş anda ruĦ-ı bî-mişâl iki Açıldı bir nihâlde şan verd-i âl iki	Rûhî süvâr-ı tevsen-i himmet odur k'ola Cevlân-gehi cihân-ı belâgat memâliki	gazel/5 beyit		---/---/--- .-	Başlık: Velehü
58a	Rûhî	Dil-i sevdâ-zedemi cezb ideli ħubb-ı İlah Bir olupdur naẓar-ı himmete kühla kâĦ	Bu sözüñ râzına irmek dileyen zâr gerek ŞubĦ olunca giceler dîdesi bîdâr gerek	kaside/30 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Rûhî. Divân'da "Münacât-ı be- DergâĦ-ı Kâdiyu'l- Ħacât" başlıklıdır.
59a	Günâhî	Lâf urup bülbül gibi germiyyet-i da'vâyı ħo Yan maĦabbet şem'ine pervâne-veş pervâyı ħo Çârsü-yı 'aşka gel her südü yok sevdâyı ħo VaĦdet isterseñ ferâgat eyle ħüy u ħâyı ħo Keşret-i dünyâdan el çek ey gönül ħavĦayı ħo	Serssem iden serv-i bâlâ-yı büleñdünür senün Pây-ı der- ħil mübtelâ-yı derd- mendünür senün Hem Günâhî bir kemine müstemendünür senün Ħayretî bi-çârede bir derd-mendünür senün Ğıl naẓar âĦvâline luĦf eyle istignâyı ħo	tahmis/7 bend		---/---/--- /---	Başlık: Tahmis-i Günâhî Ħazel-i Ħayretî
59b	Äzerî	Hergiz gönül bıraĦmadı feryâd u zârını Terk itmedi niĦârını terk itdi 'ârını Şadıklık itdi tıtdı der-şehriyârını Tâ Ħaşr olunca çekdi ħam-ı intizârını 'AşĦ ehli oldurur ki ħörem deyü yârını Cânı çıĦınca bekleye küy-ı niĦârını	Küyünce ħördi Äzeriyâ dün beni niĦâr Derd-i firâĦ cânına itmiş tamam kâr Didi helâk ider seni bir ħün bu intizâr Didüm ki ey ser-âmed-i ħübân rüzĦâr 'AşĦ ehli oldurur ki ħörem deyü yârını Cânı çıĦınca bekleye küy-ı niĦârını	müseddes/5 bend		..-/..-/..- .-	Başlık yoktur.

60a-63a	Âli	Yine bir şüh-i cefâ-pîşe şeh-i merhamet endişe güneş gibi toğup hâneme gencine şıfat virdi şeref güne-i virâneme dil şehrinin lûtf ile kerem kaşrını bünyâd ve yıkık gönülümü ihsânla âbâd ve kadem-rence kılup bezmüme tenhâ vü benî itdi vişâliyle hased-gerde-i dünyâ	Allaha benüm mîr-i ehâli vü benüm nâmla 'Âli ki felek rûtbe-i 'irfânımı ta'zîm ü melek kevkibe-i şânımı tekrîm iderek kevne kadem başdum ve bir şestle meydân-ı hünerde niçe biñ kerre okumu atdum ve şad-pâre yâyum yaşdum u tâ kavsi kuzah tākına aşdum yine pervâ.	Bahr-ı tavil	..--	Başlık: Bahr-ı Tavil-i 'Âli
63b	Yahyâ	Bu tâbla ruhsâre-i cânâna bakılmaz Gözler kamaşur mihr-i dıraşâna bakılmaz	Tenhâ gidelüm seyre dimiş emr o şahuñ Yahyâ burada hâtır-ı yârâna bakılmaz	gazel/5 beyit	--/./--/./--/./-- -	Başlık: Yahyâ
63b	Yahyâ	Umup nigâh der-i [dil-rübâya yüz sürerüz] Ayağına düşerüz ol ricâyâ yüz sürerüz	Egerci devlet-i pâ-büsina irmedük Yahyâ Mişâl-i na'l-i resul-i Hüdâya yüz sürerüz	gazel/5 beyit	./--/./--/./-- /./--	Başlık: Velehü
64a	Bâki	Baňa çok cevri itdügiñcün ey sipihri-bi-vefâ Âhumuñ düd-ı kebûdi uydı ulaşdı saña	Ruğlarıñ vaşında Bâki bir gazel nazm itdi kim Ehl-i diller kodılar adını mirâtü'ş-şafâ	gazel/5 beyit	./--/./--/./-- /./--	Başlık: Bâki. Gazel, Dîvân'da 6 beyittir.
64a	Rûhî	Gelmez o şühdan vefâ kim revîşi yamân ola 'Âşika eyleyüp cefâ gayrıya mihrîbân ola	Rûhiye dir o gönca-fem bülbül-i gülşen-i elem Kaşdı budur ki dem-be-dem kârı anuñ figân ola	gazel/5 beyit	./--/./--/./-- /./--	Başlık: Rûhî
64b	Rûhî	'Aks-i sib-i zekânıñ birle bu çeşm-i binâ Beñzer ol şîşeye kim ola içinde elmâ	'Andelib-i çemen-ârâ-yı suhandur Rûhî Anı gül-ruğlarıñıñ şevki idüpdür güyâ	gazel/5 beyit	./--/./--/./-- /./--	Başlık: Velehü
64b	Rûhî	Hüsni bāğında bugün ol iki rüy-ı zibâ İki güldür güzelüm biri birinden ra'nâ	Seg rakibi didiler gitdi bugün dünyadan Rûhiyâ gerçek olursa bizüm olur dünyâ	gazel/5 beyit	./--/./--/./-- /./--	Başlık: Velehü
65a	Rûhî	Yakınız küyüñâ didüm cânâ Didi ey bi-haber kücâ be-kücâ	Yâr bir nev-cevân-ı cân-perver Rûhî-i zâr pîr-i gam-fersâ	gazel/5 beyit	./--/./--/./--	Başlık: Rûhî
65a	Rûhî	Didüm geçdi cânâ hadeng-i cefâ Gülüp yâr didi mażâ mâ-mażâ	Şakın 'aşka yaklaşma Rûhî ki 'aşk Belâdur belâdur belâdur belâ	gazel/5 beyit	./--/./--/./--	Başlık: Velehü
65b	Bâki	Lâleler bezm-i çemende cām-ı 'işret gösterür Devletinde husrev-i gül 'ayşa ruşat gösterür	Bî-sütün-ı gamda Bâki seng-i miñnet kesmede Şöyle üstâd oldı kim Ferhâda şan'at gösterür	gazel/6 beyit	./--/./--/./-- /./--	Başlık: Bâki
65b	Bâki	Geçüp güller serir-i 'izz u nâza	Yakârlar Bâkiyi nâlan ederler	gazel/5 beyit	./--/./--/./--	Başlık: Velehü

		Şeherden geldi bülbüller niyâza	Güzeller mâ'il olur süz u sâza				
66a	Bâki	Cemâlün âfitâbından alur nür Meh-i tâbâna döndi câm-ı billür	Şaçun zenciri sevdâsında Bâki Begüm divânedür divâne ma'zür	gazel/5 beyit		---/---/---	Başlık: Bâki
66a	Bâki	Çıksa eflâke n'ola âteşüm âhum şereri Çarhdur encüm-i seyyârenün ey mâh yiri	Lebine öykinür ol husrev-i şirin-dehentün Bâkiyâ halk 'aceb mi mezelse şekeri	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Velehü
66b	Emri	Sen meleksin sevdüğündür bir beşer-şüret peri Âfitâb iken neden kim mâha olmak müsteri	Akıdursın Emrinün yaşın şarardursın yüzün Ol mehe mi harc idersin bu kadar sim ü zeri	gazel/5 beyit		---/---/--- /..-	Başlık: Emri
66b	Emri	Hâtrunda naş olan fikr-i dehân-ı yârdur Yok degül 'aşk ehlinün gönlinde bir sır vardur	Dide-i bülbülde cây itmiş hayâl-i rüy-ı gül Çevresinde görinen müjgân şanmañ hârdur	gazel/5 beyit		---/---/--- /..-	Başlık: Velehü
67a	Bâki	Cevr ü cefâna kâ'il olurdum velî şehâ Maşşuş olaydı ol da cihânda hemân baña	Vaşşâfısın o serv-kaddün rastı bu kim Tarz-ı bülend ta'buña ahsent Bâkiyâ	gazel/5 beyit		--/--/--/- .-	Başlık: Bâki
67a	Bâki	Bilini kuçmadadur ol şanemün derd ü belâ Yohsa 'aşıklara şirin gibi hazır helvâ	Öykünürdi lebüne câm-ı mey ammâ dönmiş Bu gün almışlar ele bir yire gelmiş zurefâ	gazel/5 beyit		---/..-/--- /..-	Başlık yoktur. Gazel, Divân'da 7 beyittir.
67b	Bâki	Olsa zülfî o gül-'izâra nişâb Olur âşüfte sünbül-i sir-âb	Ġam-ı devrân-ı dünî çekme yürî Bâkiyâ ol hemîşe mest ü hârâb	gazel/6 beyit		..-/..-/..-	Başlık: Bâki
67b	Bâki	Ayağun toprağın özler zehî 'âlî-nazar kevkeb İşigün cânibin gözler zehî 'âlî-nazar kevkeb	Maşabbet dâğı yak sineñde ferr-i devlet isterseñ Bilürsin olmaz ey Bâki sa'âdet-başş her kevkeb	gazel/5 beyit		---/---/--- /..-	Başlık: Velehü
68a	Bâki	Gül yüzün vaşñında bülbül kalsa elhânü dürtüst Bağda bir gonçenün kalmaz giribânü dürtüst	Bâkiyâ fennünde tutmaz kimse noşşanun senün Ġamdi'lillâh tab' mevzün 'aql mizânü dürtüst	gazel/5 beyit		---/..-/--- /..-	Başlık: Bâki. Gazel, Divân'da 6 beyittir.
68a	Bâki	Süz-ı 'aşkuñla kaçan kim dilden âh u zâr olur Âh düd u düd ebr ü ebr âteş-bâr olur	Ġonçeye baksa lebüñsüz çeşm-i Bâki dem-be-dem Ġonçe berg ü berg hâr u hâr hançer-dâr olur	gazel/5 beyit		---/..-/--- /..-	Başlık: Bâki
68b	Bâki	Ġubâr-ı haştuñ olmaz çünkü hayrân olmağa bâ'ış Meger başuñ ser-i küyñde hâk olmak hevâsıdur		gazel/5 beyit		---/---/--- /..-	Başlık: Velehü

		Nedür la'l-i lebûn çāk böyle hayrân olmağa bā'ış	Dem-â-dem Bâkiyâ koluñda çevgân olmağa bā'ış				
68b	İlmî	Yüzine baksam ol mâhuñ gice bir şem' yanınca Yüzim ursam ayağına şafâ sürsem uyanınca	Felekde sedire kadler gerçi çokdur İlmîyâ ammâ Gerekdür sim-tenlerde beden ğarrâ meyânınca	gazel/5 beyit		.../.../... /..	Başlık: İlmî
69a	Bâki	Gel ey dil halka-i müşğîn-i zülf-i pür şikenden geç Düşersin dâm-ı tezvire reh-i mekr ü fitneden geç	Kemend-i zülfî ey Bâki saña çok bend geçmiştir Velî sen gamze-i hün-rizi derdin gör geçenden geç	gazel/5 beyit		.../.../... /..	Başlık: Bâki
69a	Bâki	Yıldı bir açılır ancağ şen olur bağda gül Kanı ol gönçe-i handân gibi şüh u şengül	Düd-ı ahın yine Bâki şerer-âlüd itdi Yâre 'arz eyledi bir dâne zer-efşân sünbül	gazel/5 beyit		.../.../... /..	Başlık: Velehü
69b	Bâki	Pür olup devr idicek meclis-i mestâmî kadeh Çarh olur halka-i rindân meh-i tâbânî kadeh	Yaraşur halka-i rindâna disem ey Bâki Hâtem-i Cemdür anuñ la'l-i Bedeşşânî kadeh	gazel/5 beyit		.../.../... /..	Başlık: Velehü
69b	Bâki	Devr-i gül irdi gönçe-şifat olma teng-dil 'Azm eyle tarf-ı gülşene gül gibi gül açıl	Şahn-ı cemende nefha-i bād-ı bahâr ile Bâki gül-âb u ğaliye misk oldu âb u gîl	gazel/5 beyit		.../.../... ..	Başlık: Velehü
70a	Bâki	Baňa 'arz itmesün mihr-i seher ruğ Degül haddüñ gibi ferhunde ferruğ	Dil-i Bâki nice âbâd olur kim Yıkar ol gamze-i fettân pîr ruğ	gazel/5 beyit		.../.../... /..	Başlık: Bâki
70a	Bâki	Ehl-i dil cânlara meyl it şeref ü 'izzet bul Nažaruñ kânlarâ kıl gevher-i zî-kıymet bul	Kendüden geçse müdâm içse 'aceb mi Bâki Derd ü gamsuz güzerân eyleye bir sâ'at bul	gazel/7 beyit		.../.../... /..	Başlık: Velehü
70b	Hâletî	Olmasun pâ-mâl-i bi-dâduñ dil-i ehl-i niyâz Bir şikeste şışedür andan gerekdür ihtirâz	Cennet içre nehr-i kâfûra döner ey Hâletî Pisterinde eylese bâzû-yı siminin dırâz	gazel/5 beyit		.../.../... /..	Başlık yoktur. Gazel Divânda 8 beyittir.
70b	Bâki	İtdi şikâr gönlümi bir şüh u şeh-levend Müjgânî tir u kaşı kemân turrâsî kemend	Â'dâ yanuñda hürrem u handân u şâdman Bâki gamuñda zâr u dil-figâr u derd-mend	gazel/5 beyit		.../.../... ..	Başlık: Velehü Gazel, Divân'da 6 beyittir.
71a	Bâki	Riyâz-ı hüsnde olmuş o la'l-i nâb leziz Cihân içinde bilürsün olur hoş-âb leziz	Çazelleründe lebi vaşfın eyle ey Bâki Şekerle olsa bilürsün olur hoş-âb leziz	gazel/5 beyit		.../.../... /..	Başlık: Bâki

71a	Bâki	Ruĥuñ âteş ĥaĥ u ĥâlûñ baĥûr-ı misk ü 'anberdür ĥam-ı zülf-i siyâhuñ ĥalka ĥalka düd-ı micmerdür	Zer-i ĥâlîş gibi rengin olub gitmekte eş'aruñ Elüñde ĥâme ey Bâki hemân kibrit-i aĥmerdür	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
71b	Bâki	Ruĥuñ ey gonçe-dehen berg-i gül-i ĥod-rüdur Dir gören zülf-i siyehkâruñ içün şeb-büdur	N'ola meyl itseler eş'aruña erbâb-ı şafâ Bâkiyâ şî'r degüldür bu bir aĥar şudur	gazel/6 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
71b	Bâki	Eser âhum yeli küyuñda cism-i nâ-tuvân dîtrer Çemen şahnında güyâ bâddan berg-i ĥazân dîtrer	Mey-i düşüneden Bâki yine maĥmûra beñzersin Elüñde tırmayup câm-ı şarâb-ı ergavân dîtrer	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
72a	Bâki	Hele ben söyle kıyâs eylerin ey ĥayret-i ĥür Küyuña nisbet ola gülşen-i cennetde kuşür	Ruĥlaruñ medĥini eflâke çıkardı Bâki Şevkden taldı bugün nürle Beytü'l-Ma'mür	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâki
72a	Bâki	Ĥarf-i ĥama devât u ĥalem şekl-i âhdur Aña mürekkeb âhda düd-ı siyâhdur	Sultân-ı 'aşka bende şatar şimdi kendüyi Bâki de ĥaĥ budur ki 'aceb pâdişâhdur	gazel/6 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
72b	Bâki	Nihâl-i kâmetün ĥakkâ 'aceb naĥl-i dil-ârâdur Egerçi ĥaddün a'lâ kâkülün a'lâdan a'lâdur	Kenâr-ı baĥr-i nazma yine dürler dizmiş ey Bâki Sütür-ı defter-i şî'rün meger emvâc-ı deryâdur	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
72b	Bâki	Bâĥ u baĥâr-ı gülşen-i 'âlem ĥazânludur Bezm-i şafâ hemîşe gül ü ergavânludur	Bâki sözünü vaşf-ı lebün şehd-i nâb ider Şîrin kelâmı anuñcün böyle şânludur	gazel/6 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
73a	Rahmî	Bâĥa gir nâzla ol serv-i ser-efrâz gele Ĥayra maĥdem diyü her güşeden âvâz gele	Kılmaĥa murg-ı ma'ânîyi bu gülşende şikâr Ĥab'-ı Rahmî gibi sen şanma ki şehbâz gele	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rahmî
73a	Bâki	Derd ü ĥam bezmine ĥaddüm gibi bir çeleng olmaz Nâylar nâlelerüm sâzına âheng olmaz	Âl ile ruĥlaruñ alsun dil-i Bâkiyi hemân Aña ey şüh-ı cihân böyle güzel reng olmaz	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâki
73b	Bâki	Feryâduma ol kâmeti şimşâd yitişmez Beñzer ki anuñ güşına feryâd yitişmez	Bu 'arşada Bâki niçe üstâda yitişdi 'Âlemde bu gün aña bir üstâd yitişmez	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü

73b	Bâki	Pür-hevâdur ney gibi 'aşkuñla tab'-ı pür-heves Derd-i dilden bâ-haber 'âlemde yok bir hem- nefes	Devr elinden Bâkiyâ gam çekme 'âlem böyledür Gül naşib-i hâr u has bülbül giriftâr-ı kafes	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
74a	Bâki	Zülf-i nigâre şâne-veş olursa dest-res Mikrâş gibi rişte-i peyvend-i gayrı kes	Bâki hevâ-yı 'aşk ne müşkil belâ imiş Benden naşihat ister iseñ eyleme heves	gazel/5 beyit		--/--/--/-- .	Başlık: Bâki
74a	Bâki	Zülf-i siyâhu sâye-i perr-i hüma imiş İklim-i hüsne anuñ için pâdişâ imiş	Zülfün esiri Bâki-i bi-çâre dostum Bir mübtelâ-yı bend-i kemend-i belâ imiş	gazel/5 beyit		--/--/--/-- .-	Başlık: Velehü
74b	Bâki	Asitânuñ hâkidür firdevs-i a'lâdan garaž Kâmetüñdür ravza-i cennetde Tübâdan garaž	Bâkiyâ dil mülkini dil-ber n'çün tâlan ider Pâdişâh olan nedür şehriñi yağmadan garaž	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
74b	Bâki	Şahn-ı gülşen mülk-i Bağdâd oldı âb-ı cüy Şağ Yâsemeler şu yüzinde seyr ider mânend-i Şağ	Hağ-ı la'lin Bâkiyâ ol gönce-i nev-rüstenüñ Seyr idenler didiler yâkütüñ olmağdur bu hağ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
75a	Bâki	N'ola gelse dil-i mecrûha derd-i dil-rübâdan hağ İder haste ne deñlü nâ-ümüd olsa devâdan hağ	İlâhi tab'-ı Bâkiden rüsüm-ı gayrı mağv eyle Ki hergiz kalmaya kalbinde nağş-ı mâ-sivâdan hağ	gazel/6 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâki
75a	Bâki	Bağş itmesün 'izâruñla encümende şem' Kanda çerâğ-ı mâh-ı şeb-efrüz kanda şem'	Bâki 'aceb mi şî'r-dil-firüzuñ itseler Erbâb-ı 'aşk cem' olıcağ encümende şem'	gazel/5 beyit		--/--/--/-- .-	Başlık: Velehü
75b	Bâki	Sînesine yakmada şem'-i ruhuñ şevk ile dâğ Mâh-ı enver mihr-i 'âlem-tâbdan tağar çerâğ	Şem'-veş süz-ı derünün 'arz ider Bâki saña Yana yana kalmadı bi-çârenüñ bağrında dâğ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
75b	Bâki	Dil giriftâr-ı belâ dil-ber hevâyı n'eylesün Dâme düşmez yirlere konmaz hümayı [n'eylesün]	Halk-ı 'âlem Bâkiyâ 'aşkıñda yâruñ haste-hâl Bir tabib andan bu deñlü mübtelâyı [n'eylesün]	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
76a	Bâki	Ey dürr-i pâk ağzuña nisbet senüñ şâdef Deryâ sevâhilinde yatur pâre-i hağef	Esrâr keşfin itmek için şüfi Bâkiyâ Başın murağka'ına çeker nitekim keşef	gazel/7 beyit		--/--/--/-- .-	Başlık: Bâki
76b	Bâki	Zâhidâ 'ibret gözin ac şüret-i zibâya bağ	Hâl-i zâr-ı Bâki-i bi-dilden isterseñ nişân	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâki

		Bir nazar âyine-i şun'-ı cihân-ârâya bak	Kâmet-i çeng-i dü-tâya rüy-ı zerd-i nâya bak				
76b	Bâki	Kaşd eyler ağzuñ öpmek için dâ'imâ kabağ Olur boğâzi ipli degüldür şehâ kabağ	Ol vâsıtayla la'l-i leb-i dil-beri öper Câmuñ yüzine gülse n'ola Bâkiyâ kabağ	gazel/5 beyit		--/-. / .--/-. .-	Başlık: Velehü. Gazel, Dîvân'da 6 beyittir.
77a	Bâki	Sâki elünde bülbüleyi bülbül eyleseñ İçseñ şarâbı ruhlarını gül gül eyleseñ	Destünde Z'u'l-fikâr-ı 'Almürki hâmedür Bâki semend-i tab'uñ eger Düldül eyleseñ	gazel/5 beyit		--/-. / .--/-. .-	Başlık: Bâki
77a	Bâki	Hañt-ı la'liyle kaşı cânânuñ Bir rubâ'îsidür gülistânuñ	Bâki senden cefâ vü cevr ummaz Eger olursa luţfuñ ihsânuñ	gazel/7 beyit		..- / .- / ..-	Başlık: Velehü
77b	Bâki	Lülü-yi jâleden daķınup güşvâre gül İtdi çemende nâzla 'arz-ı 'îzâr gül	Bâki birinde görmedi haddüñ leţâfetün Gülzâr-ı dehre gerçi gelüpdür hezâr gül	gazel/7 beyit		--/-. / .--/-. .-	Başlık: Velehü
77b	Bâki	Ebr-i bahâr-ı 'işvedür ebrü degüldür ol Bârân-ı hüsñ riştesidür mü degüldür ol	Geşt itme deşt-i hasreti âhuñla Bâkiyâ Şayd-ı kemend-i âh olur âhü degüldür ol	gazel/5 beyit		--/-. / .--/-. .-	Başlık: Velehü
78a	Bâki	Rüşen ola tâ işigüñe varmağa râhum Yil mumlarını yaķdı gice şu'le-i âhum	Bâki dilemez dehr-i denî saltanatın dil Yâr işiginüñ hîdmetidür devlet ü câhum	gazel/5 beyit		--/-. / .--/-. -	Başlık: Bâki
78a	Bâki	Levh-i hâţırda haţuñ naķşını yazmağ 'amelüm Künc-i halvetde senüñ fikr-i lebüñdür emelüm	Bâde-i mihr ü vefâ sâğarıdur ey Bâki N'ola devr eyler ise bezm-i cihâni gzelüm	gazel/5 beyit		..- / ..- / ..- / ..-	Başlık: Velehü. Gazel, Dîvân'da 6 beyittir.
78b	Bâki	Pervâne gibi şu'le-i şevkuñla yanmadın 'Âşık maħabbet adın añar mı utanmadın	Kesb-i hevâ-yı 'aşk ide gör Bâkiyâ hemân Dil hânesine revzen-i dideñ kapanmadın	gazel/5 beyit		--/-. / .--/-. .-	Başlık: Velehü
78b	Necâti	Dirler lebüñe halk Mesihâ küçücükden Kim oldu Mesihâ gibi güyâ küçücükden	Ol gonce- dehen sırruñı fâş itdi Necâti Kim gizli haberler olur ifşâ [küçücükden]	gazel/5 beyit		--/-. / .--/-. -	Başlık: Necâti. Gazel Dîvân'da 9 beyittir.
79a	Bâki	Nâle-i dil ol ham-ı zülf-i hüma-pervâzdan Şan fiğân-ı murğdur ser-pençe-i şeh-bâzdan	Vaşf-ı yâr-i nâzenindür bu şî'rüm Bâkiyâ Muţrib-i meclis ser-âğâz eylesün şehnâzdan	gazel/5 beyit		-. / .- / .- / ..-	Başlık: Bâki
79a	Bâki	Cihân cevr ider derd-i 'aşkuñla câna	Demüñ 'ayşa şarf eyle Bâki niyâzuñ	gazel/5 beyit		..- / ..- / ..- / ..-	Başlık: Bâki

		Seni sevmek oldu bahâne cihâna	Cevân-baht sultân-ı şâhib-kırâna				
79b	Bâki	Ol âfitâb tal'ata kim derse mâh-rû Olsun cihânda meh gibi dâyim siyâh-rû	Küyuñ yolında Bâki-i üftâde var iken Hayfâ o keff-i pâye süre hâk-râh [rû]	gazel/5 beyit		--/-./.--/- .-	Başlık: Velehü
79b	Rahmî	Dem-i vaşl oldu dilâ hâlünü yab yab söyle Ġam-ı hicr neler çekdüğini hep söyle	Acı diller vireyin Rahmiye dimiş cânân Aña ol tatlu gelür söyle şeker-leb söyle	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık: Rahmî
80a	Bâki	Mestâne düşmişin bu gice sâgar üstine Sâki-yi [bezm] didi yüzün güller üstine	Nüşin lebinde haţtını kim görse Bâkiyâ Şirinlik yazıldı şanur şekker [üstine]	gazel/5 beyit		--/-./.--/- .-	Başlık: Bâki
80a	Bâki	Yazmış debîr-i hikmet ezal şafha-i güle Bülbül dem-â-dem ağlaya her-bâr gül güle	Bâki çemende şişe-i mey kulkul eylese Bülbül terâne başlayacak uysa bülbüle	gazel/5 beyit		--/-./.--/- .-	Başlık: Velehü
80b	Mişâli	Güllertün üstine düşünce seher Didi bülbül ki jâleye çi haber	Zahmuña merhem urmaz ise nigâr Ġam yime ey Mişâli ol-da yiter	gazel/5 beyit		..-/..-/..-	Başlık: Misâli
80b	Şabrî	Leblerün şehd-i nâbdur güyâ Halk anda zibâ mîdur	Va'de-i vaşl-ı yâr ey Şabrî Fî'l- haķıka serâbdur	gazel/5 beyit		..-/..-/..-	Başlık: Sabrî
80b	Bâki	Nergis-i mest bezm-i gülşende Çeşmüne bende-i ser-efgende	Bulamaz dest-res bu dâ'ireye Bâkiyâ şimdi degme güyende	gazel/5 beyit		..-/..-/..-	Başlık: Bâki
81a	Bâki	Gülşende küyuñ işideli serv oturmadı Zencirlerle bağladılar âb tırmadı	Bâki lebinden oldu bize hayf o zâlimün Ammâ ne çâre ne'eyleyelüm kimse sormadı	gazel/5 beyit		--/-./.--/- .-	Başlık: Bâki
81a	Bâki	Cevr ile terk ider mi kişi şehir-i yârını Lâyık mıdur ki terk ide kul şehir-i yârını	Cân virdi şevk-i hüsnuñe Bâki-i haste-dil Pür-nür ide Hudâ-yı Te'âlâ mezârını	gazel/5 beyit		--/-./.--/- .-	Başlık: Velehü
81b	Bâki	Görinmez dağdan cismüm ser-â-pây Beni yakma'a cânâ kalmadı cây	Nişân itsün dil-i Bâkiyi gamzeñ Öñine hep müjeñ oklarını yây	gazel/5 beyit		..-/..-/..-	Başlık: Velehü
81b	Bâki	Cism-i zâ'if ü zârı görüb yâr bilmedi	Ebrularuñ gamıyla kemân oldu kâmeti	gazel/5 beyit		--/-./.--/- .-	Başlık: Velehü

		Geçdi hadeng-i gamze-i dil-düz ilmedi	Bâki cefâ vü cevruñ elinden çekilmedi				
82a	Bâki	Ƙanı bir şîrin-şuħan la'l-i şeker-bâruñ gibi Ƙanda gördi tûti bir âyine ruhsâruñ gibi	Dil-i Bâkiyi ser-i zülfuñ elinden câna Çeküben hışmula çeşm-i siyahuñ ala gibi	gazel/8 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâki. Gazelde iki mahlas beyit mevcuttur. Gazel Dîvân'da 7 beyittir.
82a	Bâki	Huş geldi baña mey-gedenüñ âb u hevâsı Va'llâhi güzel yirde yapılmış yıkulası	Meddâh olalı çeşm-i gazâlâneñe Bâki Öğrendi gazel tarzını Rûmuñ şu'arâsı	gazel/7 beyit		--/---/---/--- -	Başlık: Velehü
82b	Bâki	Eyledi müjde-i gül dilleri şâd u hurrem Çonçenuñ gönli açıldı güle düşdi şebnem	Âbdâr olsa n'ola mîve-i şî'r-i Bâki Urmadı kimse bu bağ içre dahı böyle kalem	gazel/7 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
82b	Bâki	Zevrak-ı şahbâyı sâki şundi çün nüş eyledüm İrdi bir hâlet ki deryâlar gibi cüş eyledüm	Nâleler kıldum ser-i kıyında yâruñ Bâkiyâ Bülbülân-ı gülsitân-ı dehri hâmüş [eyledüm]	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Velehü
83a	Bâki	Ƙaddüñ nihâli hem-ser-i serv-i sehî degül Tûbâyı alma sâyeñe ol kütehî degül	Bâki peleng-i kulle-i kühsâr-ı 'aşkdur Sâlûs u zerƘ bişesinuñ rûbehî [degül]	gazel/5 beyit		--/---/---/--- -	Başlık: Bâki
83a	Bâki	Rahm eyle âb-i dide-i gevher-nisâre gel Emvâc-ı baħr-i eşkümi seyr it kenâre gel	Bâki dem urma seyr-i maƘâmât-ı 'aşkdan Gec âh u nâle nağmelerinden hezâre gel	gazel/5 beyit		--/---/---/--- -	Başlık: Velehü
83b	Bâki	Ağyâra kıldı hancer ile gamzesi hücum Küffâra çekdi tîğini şân pâdişâh-ı Rüm	Bâki nişâr-ı hâk-i Ƙadem kıl vücuduñı Şol günde kim erişe gele müjde-i kudüm	gazel/5 beyit		--/---/---/--- -	Başlık: Velehü
83b	Ümidî	Şanmañ ki haƣtı la'l ile yâruñ keder virür Teng-i nebâta pây-ı meges ne zarar virür	Mihrüñle hâk olursa Ümidî-yi nâ-tüvân Mihr-i sipihre zerreleri nür u fer virür	gazel/5 beyit		--/---/---/--- -	Başlık: Ümidî
84a	Ümidî	Leb-i la'lüñ şarâbdur güyâ Dürr-i dendân habâbdur güyâ	Âsmândur Ümidî küy-ı nigâr BerƘ-i âhum şihâbdur güyâ	gazel/5 beyit		---/---/--- ---	Başlık: Ümidî. Gazel Dîvân'da 7 beyittir.
84a	Bâki	Âyine-şıfat şâf gerek şafha-i sine Gün gibi ziyâ-güster ola rüy-ı zemîne	Merddür güher-i nazmla mecmü'a-i Bâki Deryâ dil-i dânadur aña sine sefine	gazel/5 beyit		--/---/---/--- -	Başlık: Bâki

84b	Sâî	Ol şeh terkü gicede 'arz eyleye sine Mehtâb gibi şu'le düşer rûy-ı zemîne	Bir mevsim ola baħr-ı belâgatde ki Sa'yî Alta bu ħarîr-i suħanum hende-i sefine	gazel/5 beyit	--/.--/.--/.-- -	Başlık: Nazire-i Sa'yî
84b	Kâniî	'Aşk ehli urur nâvekiñe tutduğı sine Peykânun alup gide gidicek böylesine	Fehm it suħan-ı Kâniî güş eyleyüp ey cân Beñzer sözünün her biri bir dürr-i semîne	gazel/5 beyit	--/.--/.--/.-- -	Başlık: Nazire-i Kâniî
85a	Bâki	Râyet-i fitne çeküb her kadd-i dil-cü begler Uşdılar yanına her şüh-ı cefâ-ħü begler Bir yire geldi niçe gamzesi cādü begler Bir âlây oldı perî şiveli âhü begler Gözi âhûlarun âlâyına yâ Hû bekler	Bâkiyâ gel olalum Ka'be-i dil yolma peyk Dilüm sem'a nidâ iricek âħir lebbeyk Girelüm râh-ı Ĥudâya diyüb e's-sa'yü ileyk Ne Necâti ne güzeller ne selâm ne 'aleyk Fâriğuz idemezüz kimseye tãpu begler	tahmis/6 bend	..--/..--/..-- /..-	Başlık yoktur. Divân'da başlık Tahmis-i Gazel-i Necâti'dir.
85a	Selîm	Ĥoşdur çemende seyr idelüm tâze yarıla Tâ düşmenün yüregi yana tâze yarıla	-	beyit	--/.--/.--/.-- -	Başlık: Sultân Selim
85b	Bâki	Câme-i şihhat Ĥudâdan ħalka bir ħil'at gibi Bir libâs-ı fâħir olmaz cisme ol kisvet gibi Var iken baħt u sa'âdet kuvvet ü kudret gibi Ĥalk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi Olmaya devlet cihânda bir nefes şihhat gibi	Menzil-i âsâyiş-i 'uq[b]âyâ isterseñ vüşül Ĥubb-ı dünyâdan ferâgat gibi olmaz toğrı yol Şâdmân erbâb-ı 'uzletdür hemân Bâki melül Ger huźür itmek dilerseñ ey Muħibbi fâriğ ol Olmaya vaħdet maķâmı güşe-i 'uzlet gibi	tahmis/5 bend	---/---/--- /..-	Başlık yoktur. Divân'da başlık "Tahmis-i Gazel-i Sultan Süleyman Han" dir.
86a	Maķâlî	Şikâyet-i rüzgârumdan ki bir dem oldum Ĥoşnüd Fiğân-ı baħt-ı siyâhumdan ki kılmaz tâli'm mes'üd Yumuldı gönçe-i tãb'um elümde cãm-ı gam fersüd Bu ħaristân-ı 'âlemde açılmazsa gül-i maķsüd	Makâlî la'l-i dil-ber varken yâküt-ı âħmerden Yüdum al çeşme-i âb-ı ħayât bâde-i terden N'olur cãm-ı Cem ü Cemşid ü mir'ât-ı İskenderden Tecelli-i cemâl-i şaykal-i mir'ât-i ħâverden O şem'ün 'aks-i ħüsnüdür Fiğâni mâ huve'l-maķsüd	tahmis/5 bend	---/---/--- /..-	Başlık yoktur. Manzume Fiğâni'nin gazeline tahmistir.

		Ne gam ey bülbül-i cân çünkü gül-zâr-ı 'adem mevcüd					
86a	Şu'ûdî	Alma tirini bitmesün yâre Ola bir gün Su'ûdî yârelerün	-	beyit		..-/.-./..-	Başlık: Su'ûdî
86a	Hayretî	Didüm oldı dil-i şaçuñ zencirinün divânesi Nâzla güldi didi âl bumı da bağlayı kı	-	beyit		..-/.-./..- /..-	Başlık: Hayretî.
86b	?	Şehâ her ğaribe cefâdan şaķın Aķıtma sirişkin gedâdan şaķın Kerem eyle ķahr-ı Ğudâdan şaķın Meded zaķm-ı sehm-i kazâdan şaķın Şaķın nâle-i mübtelâdan şaķın Yekten görünmez belâdan şaķın	Dokunmaz mı câna bu cevr ü cefâ Tenüm bî-mecâl oldı ķaddüm dü-tâ Ğezar kıl esirger ğaribi Ğudâ Geçer 'arş-ı â'lâya tir-i du'â Şaķın nâle-i mübtelâdan şaķın Yekten görünmez belâdan şaķın	Müseddes/4 bend			Başlık ve mahlas yoktur.
87a	'Ulvi	Şanemâ sencileyin dil-ber-i ra'nâ bulamam Bâĝ-ı Ğüsnuñ gibi bir özge temâşâ bulamam Râzumu açmaĝa gönlüm [gibi] şeydâ bulamam Saña derdüm dimesem gerçi tesellâ bulamam 'Arz-ı Ğâl itmege hergiz seni tenhâ bulamam Seni tenhâ bulıcaķ kendimi aşlâ bulamam	Ğâl-i dil miĞnet-i 'aşķ ile diger-gün olalı Ğâtırum ĝuşsa-ı hicrânla maĞzûn olalı Ğasret-i la'l-i lebüñle cigerüm Ğün olalı Leyli-i zülfüne ' Ulvi ' gibi mecnûn olalı 'Arz-ı Ğâl etmege hergiz seni tenhâ bulamam Seni tenhâ bulıcaķ kendimi aşlâ bulamam	müseddes/5 bend		..-/.-./..- /..-	Başlık yoktur. Divân'da "Müseddes MerĞum Derzi-zâde 'Ulvi Çelebi" başlıklıdır.
87b	Mişâli	Zât-ı pâküñden irâĝ olalı Allahü 'alim Olmışam miĞnetle künc belâlarda muķim Luţfuñı şanma ferâmuş ide bu 'abd-i ķadim Eşķüñden n'ola mehcürsam ey şâĥ-ı kerim Gerçi durayım ez-Ğidmet be-du'â meşĝulim	Atmadan bâde-i fenâ ķahrıla bir bād-ı tutam Görmekle tâ ki müyesser ola bir dâĞı gözüñ Severin Ğâki ser-i küyına yüzi terde yüzüm Ey Mişâli budur ayaĝı tozına sürem Gerçi durayım ez-Ğidmet be-du'â meşĝulim	Muhammes/4 bend		..-/.-./..- /..-	Başlık yoktur.

87b	Zâtî	Didüm yâd it beni bir merhabâdan Didi hergiz elüm degmez cefâdan	Saňa el virmiş iken Zâtî fırsat El açup vuşlatı iste Hüdâdan	gazel/5 beyit	---/---/---	Başlık: Zâtî
88a	Hâlis	Eşk-i revânüm eyledi her semti cüst ü cü Ol serv-ı kaddi aramağa götür sü-be-sü	Hoşdur bu demde Hâlişiyâ gülîstân Ammâ yânuñca şalına bir yâr hûb-rû	gazel/5 beyit	--/--/--/---/--- .-	Başlık yoktur.
	Şu'ûdî	Bî-bekâ bildi gönül çün bu harâb âbâdı Geşt ider 'âlemi Mecnûn gibi vâdî vâdî Kayd-ı gamdan çekilüp bulmuş iken âzâdı Oldı dil bir büt-i şîrîn-dehenûñ Ferhâdı Aña lâlâ geçinür Husrev ü Şîrîn dâdı	Câm-ı hicrini Su'ûdiye şunup ol sâkı Cevr ile başuma teng eyledi bu nüh tákı Baña ta'n eyleme nâlem tütâgör âfâkı Cevre katlanmak olurdu n'idelüm ey Bâkı 'Ahd-i hûbân gibi yok sabrumuzun bünyâdı	tahmis/5 bend	---/---/--- /---	Başlık yoktur. Bâkı'nin gazeline tahmistr.
88a	Re'yî	Eylemez gamze-i bi-dâduñ dâd Hey elâ gözlüm elünden feryâd	Cân u dilden kıl olur Re'yî saňa Eger itmezseñ efendi âzâd	gazel/5 beyit	---/---/---	Başlık: Re'yî
88b	Yahyâ	Dime ibrâm ile ol serv dilâ râm olmaz 'Âşıkâ mâ'îl olur böyle dil-ârâm olmaz	Dâver-i devr-i zemân şah-ı cihânun Yahyâ Pây-ı bûsı gibi ehl-i dile bir kâm [olmaz]	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Yahyâ
88b	Hâletî	Olma ey dil gel hilâl ebrûsınun pervânesi 'Âşık-ı bi-dillere çokdur o mâhuñ pâresi	Ġâfil olma Hâletî zaħm-ı zebân-ı düşmenün Ġançer-i hicrânla hergiz oñulmaz yarası	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık: Hâletî
89a	Hâletî	İrmedi hergiz elüm yârün ruħ-ı zibâsına Degmedük gül-zâr-ı dehrün bir gül-i ra'nâsına	N'ichün itmez oldu yâr evvelki gibi iltifât Sen niye ey Hâletî ol 'âşık-ı şeydâsına	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık yoktur.
89a	Bâkı	Elemin Kaysa kıyâs itme dil-i maħzûnun 'Aklı yoğ idi ne derdi var idi Mecnûnun	Yâre 'arz eyleyemez çehre-i zerdin Bâkı Virdüğü rengi görün aña mey-i gül-günun	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık yoktur.
89b	Rahmî	Mâni' olmaz müjeler yaşına ben Mecnûnun Ġar u Ġaslar yolını bağlaymaz CeyĠunun	Rahmî gör şevkuñıla sinesine dâğ urdu Sikke kodı güzelüm üstine şân altunun	gazel/5 beyit	---/---/--- /---	Başlık yoktur.
89b	Hüdâyî	Muşhaf-ı ħüsnün ki tütmiş ħaĠ-ı reyĠânı düüst	Ey Hüdâyî yârimün medĠin yazarsam sıgmaya	gazel/6 beyit	---/---/--- /---	Başlık yoktur. Gazel Dîvân'da 7 beyittir.

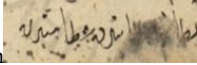
		Tāze defterdür yazılmış resm-i 'Oşmānī dūrüst	Ṭola bu kaşr-ı sipencün çār erkānī dūrüst				
90a	Bāki	Gönder efendi sineme tır-i belālaruñ Olsun siper belālarıña mübtelālaruñ	Bāki-i haste-hātırı inleyme doştuñ Maqbül olur du'āsı şaķın mübtelālaruñ	gazel/6 beyit		--./--./--./-- .-	Başlık: Bāki
90a	Nev'ī	Şayd-ı kemend-i zülfüñ olup bi-nevālaruñ Canlar virür belālarıña mübtelālaruñ	Bezm-i belāda Nev'īye şeftālular şunar Seng-i cefālaruñla gelen merhabālaruñ	gazel/5 beyit		--./--./--./-- .-	Başlık: Nev'ī
90b	Hākānī	'Arz eyle ruħuñ cām-ı şafā-güstere cāna Mir'āt-ı muşaffā nice olur göstere cānā	Hākānī cinān olsa da n'eylerdi cihānı Dil virmese sen hūr-ı peri-peykere cānā	gazel/5 beyit		--./--./--./-- -	Başlık: Hākānī
90b	Ümidī	Naşib kılmadı h'ān-ı vişāl-i dil-dārı Müyessir eylese didārını hüdā bāri	Ümidīye o şehi yār ola dir idim lik Ne çāre n'eyleyeyin kılmadı Hüdā yārı	gazel/5 beyit		--./--./-- /..-	Başlık: Ümidī
90b	Bāki	Hürşid-i ruħuñ kendüyi kim göstere cānā Minnet mi kalur mühr-i ziyā-güstere cānā	Ben şah-nazar rind-i cihān aña dirin kim Nergis gibi göz dikmeye sim ü zere cānā	gazel/7 beyit		--./--./--./-- -	Başlık yoktur. Gazel Dīvān'da 8 beyittir.
91a	Yahyā	Şalınsun 'ıyd irişdi yine hübānı Sitanbūluñ Yine ārāste olsun qarāmānı Sitanbūluñ	Bu şir'ün hāk budur Yahyā ki gāyet bī-nazır oldı Pesend eylerse lāyık ehl-i 'ırfānı Sitanbūluñ	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Yahyā
91a	Hāletī	Jāle-i eşkümi dökersem eger Olur elbette ter o gönce-i ter	Hāletī virdi yāra cān u seri Şimdiden şonra bilmez n'eyler	gazel/5 beyit		..--/..--/..--	Başlık: Hāletī. Gazel Dīvān'ın iki ayrı gazelinin beyitlerinden oluşmuştur.
92a	?	Aç niķāb-ı hüsniñi ey āf-tāb Hall ola tā kim bu sırr-ı müşkilāt	Mübtelā 'aşkuña cümle kā'ināt Didiler hākāña burur mäh-tāb	kıta/2 beyit		--./--./--	Başlık: Ahmed Çelebi
92a	?	Mağz ender üstüñ ānem nist cānā kon kerem Merg āyed nāgehān ez-nezd-i İzed çün konem	Men ki ez cevr u cefāhāyet çü-müy şüd tenem Minnet İzed-rā ki feryādī resed mā-rā zi-ğam	kıta/ 2 beyit			Başlık yoktur.
92a	?	Guhmaa 'aleyhim velceyuş tasadamat	Gamirat eugl alnaas ya cavhur alvaraa	kıta/4 beyit			Başlık yoktur.

		Basyaf tuhkaa alşahb basibah tabrag	Vaemar min adak bilsayf yamhag				
92b	Nâbî	Burun uciyla virür her sözüñ cevabını küh Anuñ tayandığı güyâ ki ol kayalığadır	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık: Nâbî.
92b	?	Bini-yi pākūñ elif ebrü vü çeşmüñ nündür Sende ân var anuñ içün dil saña meftündür	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık: Lâ
92b	Nevî	Mâye-i nağd-i hayât olsa eger didârı Ölümündür baña ağıyar ile görmek yâri	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
92b	?	İzîrâbî ğama düşmeden İhtiyârî sefer itmek yegdür	Yâri ağıyar ile görmeden Yıqılop bir yañâ gitmek yegdür	kıta/2 beyit		---/---/---	Başlık: Beyt
93b	Rûhî	Diler iseñ olasın ğussadan ey dil âzâd Yürî meyhâneye âl pîr-i muğândan irşâd	Taglarda görinen lâle degül ey Rûhî Cigerin pâreleyüp taşlara çalmış Ferhâd	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Rûhî
93b	Rûhî	Tenhâda ğâyırılarla ider 'ıyş u 'işreti Açmâzdan gelür bize gördüñ mi âfeti	'Âlem şafâ-yı vaşıl ile zevk u sürürda Rûhî çeker yolında hemân derd ü miñneti	gazel/5 beyit		---/---/--- ---	Başlık: Velehü. Gazelin 6. mısraı Dîvân'da yoktur.
94a	Bâkî	Çarh-ı ğaddârda vefâ n'eyler Kâse-i ser-nigûnda mâ n'eyler	Düşdi Bâkî belâlara dimedüñ 'Aceb ol derde mübtelâ n'eyler	gazel/5 beyit		---/---/---	Başlık: Bâkî. Gazel Dîvân'da 6 beyittir.
94a	Necâti	Zekân-ı yârda vefâ n'eyler Ser-nigûn çâh içinde mâ eyler	Şol cemende Necâti ide figân 'Andelib-i suhan-serâ n'eyler	gazel/6 beyit		---/---/---	Başlık: Necâti
94a	Kabûli	Çemen gülzâra dil lâle düdağdur Gül ü nergis oña gözdür kulağdur	Kabûli nâzır olma şeş cihâta Bilinmez dâr-ı dünyâ kaç bucağdur	gazel/5 beyit		---/---/---	Başlık: Kabûli
94b	Bâkî	Bili[n]i kuçmadadır ol şanemüñ derd ü belâ Yohsa 'aşıklara şîrin lebi hazır helvâ	Lü'lü-i hâme ile çeşme-i dilden Bâkî Eyledi kâ'ide-i âb-ı hayâtı icrâ	gazel/7 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Bâkî. Yazmada mütekerrir gazeldir.
94b	Hâletî	Çok zamân idi ki 'aşkıñı kılurdum da'vâ	Açılır mıydı eger olmasa dendân-ı nigâr	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık: Hâletî

		Şimdi togruldu dağı baña o serv-i bälâ	Rişte-i cânda olan 'ukde-i gam Hâletiyâ				
95a	Sâmî	Eylemez va'de ider gayrılarla mihr ü vefâ Va'de eyler de vefâ eylemez ol şüh banâ	Dem-i cân bağş ile haqqâ bu ki tab'-ı Sâmî Eyledi mu'cize-i nuṭk-ı Mesihâ ihyâ	gazel/5 beyit		.../.../... /...	Başlık: Sâmî
95a	'Âlî	Bir cevâb alabileydüm dehenünden cânâ Dil-i bîmârum ol sâ'at iderdüm ihyâ	Va'de itmişdi vefâ kıлмаğa ' Âlî kuluña Ey cefâ-pişe dağı eylemedi 'ahde vefâ	gazel/5 beyit		.../.../... /...	Başlık: Âlî
95b	Enverî	Şevk-i ruhuña tazeledüm sine dâğını Bu tekye-gâh-ı 'aşkuñ uyardum çerâğını	Gülşende al güllerinüñ vir birin didüm Gönderdi Enverî baña ol gül budâğını	gazel/5 beyit		.../.../.../ ..	Başlık: Enverî
95b	Emrî	İñleri bî-mâr-ı 'aşkuñ nâle vü efgânıdır Ağları gam küştesinüñ dide-i giryânıdır	Şafha-i ruhsâra Emrî mâcerâ-yı eşkümi Kâtib-i eşküm yazar mıştar şaf-ı müjgânıdır	gazel/5 beyit		.../.../... /...	Başlık: Emrî
96a- 97b	Beyânî	Evvelâ hâmd idelüm Hâlik-i eflâke vü mâ-fi-ha ki izhâr u 'ayân eyledi bu cümle 'acâyib ü garâyib ve yir gök melek ü cennet ü Rıdvân dağı hürî ile gilmân ve gül ü sünbül ü reyhân ü mül ü bülbül ü destân u dağı çeşme-i hayvân u dürr ü lü'lü-i mercân ve meh ü mihr-i dırağşân	Bu durur hâşiyet-i şabr u şebât ey dil-i aşüfte işit kavl-i Beyânî hem cem' olcağız el virüp ahvâl-i murâdâtı ki bir şemmesidür baħr-i tavilî ki buved bîst ü çehâr u fe'ilâtün dürer-i dürc-i lâlî ki bu baħr içre durur cümle şifâtdan olupdur	bahr-ı tavil		..-	Başlık: Baħr-i Tavil-i Beyânî der-Tevhîd-i Bâr
97b	'ilmî	Tiğ-i yâruñ cefâsı bir yüzden Zaħm ile mâ-cerâsı bir yüzden	Saňa incindi gibi ' İlmî o şâh Nâmeñüñ gör edâsı bir yüzden	gazel/5 beyit		.../.../... /...	Başlık yoktur. Nazım BMŞ'de Bâkî mahlaslıdır.
98a	Sa'dî	Ey yüzi gül lebi mül şüreti şengül saçı sünbül beñi fülful kadi ra'nâ ruḥı zibâ lebi hâmrâ o güzêl gözleri elâ	Dil-i Sa'dî gibi âşüfte vü sergeşte vü şürîde vü dermânde vü bî- çâre vü âvâre olup uğramasun kimse bu hâle	bahr-ı tavil		..-	Başlık: Çazel-i ez ân Sa'dî-i Tarz-ı Çarîb
98a	Emrî	Mû-miyânüñ hevesi şöyle za'if itdi teni Bir kılûñ ardına siñsem görimez kimse beni	Hañcer-i yâra tayanma o bir âhen- dildür Emriyâ tişesi öldürmedi mi kühkeni	gazel/5 beyit		.../.../... /...	Başlık: Emrî
98b	Çafûrî	Söylemez râz-ı leb-i la'lini mübhem ne tutar Şadef içre dil-i nâ- sufteyi bilmem ne tutar	Şaḳf-ı gerdüna n'ola virse Çafûrî yine tab Seyr idüñ meş'ale-i âhı dem-â-dem ne tutar	gazel/5 beyit		.../.../... /...	Başlık: Çafûrî

98b	Mantıkî	İsterse söyünsün felegün meş'âl-i mâhu Dünyâya yiter sinemizün şu'le-i âhu	Görmez gözimüz Mantıkîyâ h'âb-ı ferâgat Bâd-ı seher-i gâflet eger esmese gâhî	gazel/5 beyit	--./--./--./-- -	Başlık yoktur.
99a	Kabûlî	Rişte-i nazmum bıraktı içine halkuñ iği Görelüm bâzâra çıksun her kişünün ipliği	Büse isterse Kabûlî gam degül eksüklidür Bende-i küstâhdur çokdur anuñ eksüklüğü	gazel/5 beyit	---/--/--/-- /--	Başlık: Kabûlî
99a	Kabûlî	Murgân-ı murg-zâr ki mergüle- senc ola Şahn-ı çemen mişâl-i serây-ı sipenc ola	Âhîr harâb olub yıkılır hâne-i dili Anuñ ki ey Kabûlî ruh-ı yârgenc ola	gazel/5 beyit	--/--/--/-- .-	Başlık: Velehü
99b	Ümidî	Tîr-i müjesine deyme dil murğı urulmaz Ebrûlarınıñ yâyı kolayına kurulmaz	Bu deñlü delûkanlıhğ eylerken Ümidî Mesclisde bî-hakkın böyle turur bâde sürilmez	gazel/6 beyit	--/--/--/-- -	Başlık: Ümidî
99b	Nev'î	Yiter itdün şikâyeti gülden Varağ-ı diğey ey hezâr-ı çemen	Cân-ı Nev'îye tirün işledügin Kimse bilmez bilir efendi çeken	gazel/5 beyit	..--/--/-- ..--	Başlık: Nev'î. Gazel Dîvân'da 6 beyittir.
100a	Zâtî	Âteş-i hasret bentüm kâr itdügin cânuma Yana yana derdle 'arz eylesem cânânuma	Eşk-i çeşmimden ter eyler cismin yanam deyu Kim nazâr eylerse Zâtî defter ü divânuma	gazel/5 beyit	---/--/--/-- /--	Başlık: Zâtî
100a	Bâkî	Korkum oldur göz dege hâk-i der-i cânânuma Yoğsa [k]üh]- âsâ çekerdüm dide-i giryânuma	Yâr defterden yine Bâkî kazanmak var dimiş Yañlış añlatmış ['a]dûlar ben kılın sultânuma	gazel/5 beyit	---/--/--/-- /--	Başlık: Bâkî
100b	Fuzûlî	Nürünü mâh mihr-i ruhuñdan alur müdâm İnkâr iderse seher güvâhımdurur temâm	Mey-hânedür cihânda Fuzûlî mağâm-ı emn Cehd eyle kim habâb gibi çutsa mağâm	gazel/5 beyit	--/--/--/-- .-	Başlık: Fuzûlî. Gazel Dîvân'da 8 beyittir.
100b	Hâletî	Cây-ı sühân degül belüñe mü disem müdâm Ey şüh u şive-kâr dehânuñdadur kelâm	Hicr âteşi Hâlîl-i dile gül-sitân olur Ey Hâletî gelürse eger yârdan selâm	gazel/5 beyit	--/--/--/-- .-	Başlık: Hâletî
101a	Yahyâ	Tütî- şifât ol câme-i sebzi giye cânâ Bir söz yiri var mu bağa âyineye cânâ	Ey gam yidi vaşşâf-ı lebün oldı çü Yahyâ Tütî gibi şimden girü sükker yiye cânâ	gazel/5 beyit	--/--/--/-- -	Başlık: Yahyâ
101a	Hâletî	Bir yirde ruhuñ kendüyi kim göstere cânâ	Kıldum kalem-i Hâletîyi 'üd-ı mülebbes	gazel/5 beyit	--/--/--/-- -	Başlık: Hâletî. Gazel Dîvân'da 6 beyittir.

		Yir kılmaya mir'ât-i şafâ-güstere cânâ	Şîrin sühânımdan batırıp sükkere cânâ				
101a	Emrî	Bü'l- 'aceb bir goncedür bağ-ı ruhuñda ol dehen Yaprağı la'l-i Bedeşşân jâlesi dürr-i 'Aden	Nağd-i dil almuşdurur bir büse borcu vardur Emriye ey gonce anuñçün görünmez ol dehen	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Emrî. Gazel Dîvân'da 8 beyittir. 5. mısra Dîvân'da bulunamamıştır.
101b	Rûhî	Yâ semendür hâddi yâ gül ikiden hâlî degül Zülfî şebbüdur yâ sünbül ikiden hâlî degül	Va'de-i lutf eylemiş dün Rûhî-i 'uryâna çarh Yâ 'abâdur luţfiyâ çul ikiden hâlî degül	gazel/8 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Rûhî. Gazel Dîvân'da 9 beyittir.
101b	Yahyâ	Çamze özler dil ya kâkül ikiden hâlî degül Tîğ lâzım añâ yâ gull ikiden hâlî degül	Yâ irem kaddine Yahyâ yâhûd olam pâ-y- mâl Yâ terakki yâ tenezzül ikiden hâlî degül	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Yahyâ
102a	Nâdirî	Şir akıtmağla hep hâşıl olur şandı murâd Vâdi-yi 'aşkda süd dökdi yañıldı Ferhâd	Büy-ı nazmuñ ne 'aceb dil- keş olur Nâdiriyâ 'Üd u 'anberdür elünde meger ol kilik ü midâd	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Nâdirî
102a	Veysî	Bî-sütün-ı gamı ben âh ile itdüm berbâd Varsun ol tişnesini başınna çalsun Ferhâd	Veysiyâ çıkmadı bir böyle giran-mâye güher Mevc-hüz olalı deryâ-yı güher-riz-i murâd	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Veysî
102b	Kabûlî	Bir gedâ himmeti yegdür baña begden ağadan Kurtarurdu hele bir pâre bizi dağdağadan	Vâ'izûñ ta'nı Kabûlî bizi tağyir itmez Âb-ı pâke ne zarar vaqvaka-i kurbagadan	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Velehü
102b	Kabûlî	Cism-i pâkin görmek istersen şoyup hâmmâma koy Olmaz ol simîn-beden gibi efendi pâk şoy	Hzret-i 'İsî olursañ yaramazsñ düşmene Ey Kabûlî süzen-i zerle gerekse gözin oy	gazel/5 beyit		---/--/-- /--	Başlık: Velehü
103a	Edîbî	Hedef-i cism-i zerdüm itdi figâr Serer saña zer-feşân nigâr	Çokdur eş'âr-ı süz-nâk ammâ Ey Edîbî söziñde hâlet vâ	gazel/5 beyit		---/--/--	Başlık yoktur.
103a	Veysî	Turrelerüñ ruhlarıña kıl niğâb Eyler iseñ bakduğumuzdan hicâb	Diğkat ile vaşf-ı lebün yazsa ger Her sözi Veysinün olur bir kitâb	gazel/5 beyit		---/--/--	Başlık: Veysî
103a	Fuzûlî	Şubh şalup mâh-ı ruhuñdan niğâb Çık ki temâşaya çıka âf-tâb	Yâr sülâl itse ki hâlün nedür Haste Fuzûlî ne verirsen cevâb	gazel/7 beyit		---/--/--	Başlık: Fuzûlî. Gazel Dîvânda 9 beyittir.

103b	Emrî	Kaşuñ gamından çekmese ey meh-liķā hilāl Olup hamīde ķaddi şararmaz idi hilāl	Zibā yañağı nūr-ı muşavverdür Emriyā Nūr üzre noķtadur o mehūñ 'arızında hāl	gazel/5 beyit		--/..-/..-/-. .-	Başlık: Emrî
103b	Sāmî	Urmuşuz faķr u fenā mülk-i tene bünyādı Terk idüp aña binā'en bu hārab ābādı	Hālimiz böyle hārab olmaz idi ey Sāmî 'Ahd-i hūbānuñ eger olsa idi bünyādı	gazel/5 beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık yoktur.
104a	Zātî	Şeh-süvārum çeşm-i hışmūñ 'ayn-ı 'izzetdür baña Sinede na'lūñ nişānı dāl-ı devletdür baña	Çok şükür öldüm dirildüm 'aşkı elden ķomadum Zātîyā anuñla haşr olmak kıyāmetdür baña	gazel/5 beyit		---/..-/..- /..-	Başlık yoktur.
104a	Emrî	Ğam çeker gönlüm gözümdür keffe-i mizān aña Sinemden dirhemler itdi eşk-i dūr-efşān aña	Emrî-i dil-ħaste bir derde giriftār oldıgum Ğoşça tutsun teb ecel irgürmesün hicrān aña	gazel/5 beyit		---/..-/..- /..-	Başlık yoktur.
104b	Mu'īnî	Geç ey vā'iz sırāṭun hāvın añma luṭf-ı Ğaķ çoķdur Geçenlerden haber aldık hiç anda ķorķuluk yokdur	-	beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık yoktur.
104b	?	Ne bir baħtum menzıl maķşūduma irgürmeyin Rüzgār eksikligüdür rüzgār eksükligi	-	beyit		---/..-/..- /..-	Başlık yoktur.
104b	?	Bî-tekellüf yüz sürer her şeb ruḥ-ı rengīnine Böyle n'içün yüz virürsen dostum bālinine	-	beyit		---/..-/..- /..-	Başlık yoktur.
104b	?	Ney gibi başımı kes sinemi del bağrımı oy Hem ben senūñ hürmetine beste-miyānem ney isem	-	beyit		..-/..-/..- ..-	Başlık yoktur.
104b	?	Günāhum bildim eylersem n'ola şefķat recāsından Benüm devletlü sulṭānum 	-	beyit		..-/..-/..- /..-	Başlık yoktur.

105a	?	Dâne-i maşûdumu kâh-ı kederden seçmeyin Rûzgâr eksükligidür rûzgar eksükligi	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
105a	?	Piş-i tâk iltifât-ı yârdan üftâdeyüz Mümyâ-yı tesliyet hergiz müfid olmaz bize	-	beyit		---/---/--- ---	Başlık yoktur.
105a	Fikrî	Dide hâ beni elif üstine medd ebrûdur Âh ezelden ser-i sevdâ-zedeme yazudur	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
105a	?	Tîg-i bâtın tîg-i zâhir beter hûn-rîz olur 'Âlem-i mânide şimşir-i vilâyet Tebriz olur	-	beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
105b	Emrî	Hürşid-i rüy-ı yâri çün eyledüm temâşâ Bir zerresi içinde gördüm iki şüreyyâ	Ol sib gâbgab içün nârence döndüm Emrî Böyle kalursa hâlüm bih olmaz ise eyvâ	gazel/5 beyit		---/---/--- ---	Başlık yoktur. Gazel Dîvân'da 6 beyittir. 3. beyit Dîvân'da yoktur.
105b	Emrî	Şadâsı nâlemün bülbül fezâ-yı sîne bağumdur Nihâl üzre gül-i aħmer elif üstinde dâğumdur	Şeh-i mülk-i gamam Emrî hadeng-i nâle atmağa Sütün-ı âhum üstinde güneş altın kabâğumdur	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
106a	Emrî	Uzanmış zülfi kaddi üzre şayd-ı cân-ı zâr eyler Nihâl-i verde çıkmış mâr san bülbül şikâr eyler	Ten-i Emrî belûnçün incelüpdür şöyle kim kâtip Kalem ucına bağlarsa hâtin gâyet gubâr eyler	gazel/5 beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.
106a	Selîm	Çamzesi urdı dâğum üzre Bir yanık lâle gördi koydı nişân	Şîrüm âşaf-pesend olursa Selîm Yaña 'âlem-i bahâ olur bu şân	gazel/5 beyit		---/---/--- ---	Başlık: Gazel
106b	?	Mey-i şervetle mest-i kibr olur elbet fûrû-mâye Çarîb ölse ruţûbet-i rahv olur a'şâb-ı a'zâya	Ümidüm gerdeninden silse sevdâsını atdum Semâya süllem def atde olsa istemem pâye	gazel/7 beyit		---/---/--- /---	Başlık yoktur.

107a	Muhtıfı	Hamdüli'llah ki 'ilm ile olduñ Ekrem-i 'âlem â'lem-i 'ulemâ	Yâ ilahî be-ħaĸĸ âl-i resûl Be-kon ura hemîşe şadr-ı du'â	kıta/17 beyit	tarih	..-/.-./..-	Başlık: Merhûm Bostân-zâde Efendî Edirne'de Sultân Selim Medresesinde Müderriş iken Dâniŝmendlerinden Muhtıfı Rodosî Dimiŝdir
107a	İŝhak	'Âlim ü ehl-i tefsir rûŝen faĸîh-i âfâk Allah ne müsteħaĸdur Darü'l-ħadiŝe İŝhak	-	beyit	tarih	..-/.-./..-/ ..-	Başlık: Edirne'de Darü'l- ħadiŝ İŝhak Efendiye tevcih ü tefviz olunduĸda müfâhireten bu maĸla' târiħ dimiŝdir. Her muŝarrâ'ı târiħ düŝmiŝdir.
107b	Ŗanı	Ŗanıyâ gökde melekler dediler târiħini Nürdur geldi Muħammed ŝûlb-i İbrâhimden	-	beyit	tarih	..-/.-./..-/ /..-	Başlık: Târiħ-i Ŗanı Berây-ı Ŗehzâde-i Sultân İbrâhim
107b	Sâcidî	Bir dil ki düd-ı âteş ĸamdân siyah olur Miŝkât-ı nür-i feyz-i cenâb-ı ilah olur	Ŗarf eyle naĸd ü vaĸtiñi esbâb-ı zevĸe kim Kâlâyı çâr-sûyü ŝefâ'at ĸünâh olur	nazm/2 beyit		..-/.-./..-/ .-	Başlık: Sâcidî Fermâyed
107b	Nâbî	Ĥaĸ-âver olmadan evvel bu ŝiveyi ŝatagör Saña da 'âŝıĸa da soñra bâr olur ĸiderek	-	beyit		..-/.-./..-/ /..-	Başlık: Nâbî.
107b	?	Beyhüde degül nâleleri cân-ı mülûkun Olduĸ yine âŝüftesi bir âl-i resûlün	-	beyit		..-/.-./..-/ -	Başlık yoktur.
107b	Bâĸî	Cânân odur ki meyl ide anı ĸörince cân Esbâb-ı ĸüsnü ĸüb [ola amma be-] ŝarĸ-ı ân	-	beyit		..-/.-./..-/ .-	Başlık yoktur.
107b	?	ĸörmedüm kimsede cânâ sende âmin gibi ân Severüm cân u ĸöñülde ben de seni anuñĸün	-	beyit		..-/.-./..-	Başlık yoktur.

107b	Kāmī	Göz gezdiriyor şayda o şeh-bâz-ı melâhat Murğ-ı dil-âvâremüz Allah'a emânet	-	beyit	--/.--/.--/.-- -	Başlık yoktur.
108a	Rahmī	Neler çeker güzelim nerdübân-ı 'aşkunda Çıkınca kaşr-ı vişâle kadem kadem 'âşık	-	beyit	..-/.-./..- /..-	Başlık yoktur.
108a	Nâbī	Mükedderdür ser-â-ser meşreb-i eczâ-yı 'âlem hep Şafâ-yı hâtır ancak bâdede şâgarda kalmışdur	-	beyit	..-/.-./..- /..-	Başlık yoktur.
108a	Şâbit	Dil-i âhen-i şıfatı âteş-i 'aşka bedel it Alagör lâzım olur eski temürden kibrit	-	beyit	..-/.-./..- /..-	Başlık yoktur.
108a	?	Dâmen-i küh-ı kanâ'atde bitdi bilmem Bir piyâz ile geçinür nice yıllar sünbül	-	beyit	--/.-./..- ..-	Başlık yoktur.
108a	Şâbit	'Âkıbet surh-ser oldı müteseyyid gönca	-	mısra	..-/.-./..- /..-	Başlık: Mısra.
108a	?	Giremez kalbe rakib itse temelluğ vâfir Gönül Allah evidür cennete girmez kâfir	-	beyit	..-/.-./..- /..-	Başlık yoktur.

Yp. Nu.	Müellif	Eser Adı (varsa)	Baş	Son	Konu	Açıklamalar
91b	?	?	Sebeb-i tahrîr-i sicill gayr-ı hâim miskîn-i erkâm oldur ki hüsn-i perî- ruhsâr cemâl-i kalb-i 'âşık-ı pür 'âql u pür şâyân hâli meclis-i şer'-i hâtr lâzımü'l-tevkire ihzâr idüp tahrîr-i kelâm	Şehâdetleri hîn-i kabülde vâkı'a olduğdan sonra kalb-i 'âşık dâr-ı zülf-i dil-dâra şalb olunmasına hüküm olunduğı hüsn-i mezbûr talebiyle 	Âşık ve sevgilinin arasında görülen bir dava üzerinden aşığın durumu anlatılmaktadır.	Başlık: Hüccet-i 'Âşık u Mâ'sûk

Geliş Tarihi / Received: 22/05/2024 Kabul Tarihi / Accepted: 10/06/2024

**19. YÜZYIL DİVAN ŞAİRİ NAZİF'İN
ŞİİRLERİ**
19TH CENTURY DIWAN POET
NAZIF'S POEMS

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UÇAR
Selçuk Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: ucarabdullah@gmail.com
Orcid: 0000-0003-1391-8681

Öz

Mecmualar, klasik Türk edebiyatı geleneğinde divanlar ve mesnevilerden sonra belki de en önemli eserlerdir. Şekil, muhteva ve dil bakımından farklı özelliklere sahip olan mecmualar, şairlerin divanlarında bulunmayan bazı şiirlerini, kaynaklarda hayatı hakkında bilgi yer almayan şairlerin şiirlerini ve şu an için herhangi bir nüshası elde olmayan bazı eserleri ihtiva etmeleri bakımlarından oldukça önemlidir. Bir mecmuada yer alan ve henüz hiçbir yerde yayımlanmamış olan şiirlerin ele alındığı bu çalışmanın amacı, 19. yüzyılda yaşadığı anlaşılan Nazîf mahlaslı şairin şiirlerini yayımlamak ve bu şiirleri nazım türü ve dil yönüyle kısaca incelemektir. Şiirlerin sahibi olan Nazîf mahlaslı şairi tespit etmek amacıyla 19. yüzyıl ve sonrasında yazılan biyografik eserler kontrol edilmiş fakat herhangi bir eşleşme bulunamamıştır. Çalışmamıza konu olan Nazîf'in şiirleri Medine'de bulunan Ârif Hikmet Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 811/159 numarada kayıtlı bir şiir mecmuası içerisinde yer almaktadır. Bu mecmuada Nazîf'e ait 15 gazel ve 1 kaside yer almaktadır. Bu çalışmada önce şiirlerin müellifini tespit için yapılan çalışmalardan kısaca bahsedilecek, ardından şiirler incelenecektir. Sonra şiirlerin içinde bulunduğu mecmua tanıtılacak ve şiirlerin transkripsiyonlu metni verilecektir.

Anahtar kelimeler: 19. yüzyıl, Nazîf, yayımlanmamış şiirler, mecmua.

Abstract

Journals (Mecmuas) are perhaps the most important works in the tradition of classical Turkish literature after divans and masnavis. Mecmuas, which have different characteristics in terms of form, content and language, are very important in terms of containing some poems of poets that are not included in their divans, poems of poets whose lives are not included in the sources, and some works that do not have any copies for the moment. The aim of this study, which deals with the poems in a journal (mecmua)that have not yet been published anywhere, is to publish the poems of the poet with the pseudonym Nazîf, who is understood to have lived in the 19th century, and to briefly examine these poems in terms of verse genre and language. In order to identify the poet using the pseudonym Nazîf, who is the author of the poems, biographical works written in the 19th century and later were checked, but no matches were found. Nazîf's poems, which are the subject of our study, are included in a poetry collection registered in Ârif Hikmet Library, Turkish Manuscripts Section, number 811/159. There are 15 ghazals and 1 qasida belonging to Nazîf in this collection. In this study, firstly, the studies conducted to determine the author of the poems will be briefly mentioned, and then the poems will be analyzed. Then, the collection containing the poems will be introduced and the transcribed text of the poems will be given.

Keywords: 19th century, Nazîf, unpublished poems, mecmua.

GİRİŞ

Kütüphanelerde *Şiir Mecmuası*, *Mecmû'a-i Eş'âr* veya *Mecmû'atü'l-Eş'âr* adlarıyla kayıtlı olan derleme eserler, herhangi bir nazım türü veya nazım şekli birliği aranmaksızın derlenmiş manzum metinlerden oluşur. Belirli nazım şekli veya türlerinden şiirlerle oluşan mecmualar da esas itibarıyla şiir mecmuasıdır. Ama bu eserler çoğunlukla mecmû'a-i nuût, mecmû'a-i kasâid, mecmû'a-i ilahiyât, mecmû'a-i gazeliyât gibi o nazım şekli ve türünün adıyla anılır (Uğur, 2023: 104).

Şiir mecmuaları, klasik Türk edebiyatının temel kaynakları arasında yer almaktadır ve son zamanlarda değeri daha iyi anlaşılmıştır. Mecmualar, hem içerdiği biyografik bilgiler hem de mevcut edebî bilgileri doğrulaması ve tamamlamasıyla araştırmacıların ilgisini çekmiş, böylece pek çok çalışmaya konu olmuştur (Süngü, 2020: 918).

Kamil Ali Gıynaş tarafından hazırlanan *Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası* (2011), Zeynep Süngü tarafından hazırlanan *Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP* (2020) ve Meltem Uğur tarafından hazırlanan *MESTAP (Şiir Mecmualarının Sistemik Tasnifi Projesi) Bibliyografyası* (2023) adlı makalelerde şiir mecmuaları üzerine yapılan çalışmalar yer almaktadır.

Bu çerçevede son yıllarda mecmualara dair pek çok çalışma yapıldığı için bu çalışmada mecmualar hakkında geniş bilgi vermek yerine konuyu detaylı şekilde ele alan çalışmalardan bazılarının künyesi verilmekle iktifa edilecektir.¹

Katalog kaydında "Sıdkî el-Erzenî" ve ilk sayfasında "Dîvân-ı Sıdkî Efendi" yazılı olmasına rağmen bir mecmua olduğu görülen ve "Nazîf" in şiirlerini de barındıran yazmadaki Nazîf mahlaslı şiirlerin ele alındığı bu çalışmada, öncelikle müellifin tespiti için yapılan araştırmalardan kısaca bahsedilecek, ardından şiirlerin incelemesi yapılarak içinde bulunduğu mecmuaya dair bilgi ve transkripsiyonlu metinleri paylaşılacaktır.

1. Müellif

Bu çalışmanın konusu olan şiirlerin sahibi Nazîf mahlaslı şairin 19. yüzyıl divan şairlerinden olduğu şiirlerindeki karinelere özellikle de kasidesinden anlaşılmaktadır. *Kaşamonu mansıbınıñ haberi vürûdında Nazîf Efendi taqdim eylemişdir* başlıklı bu kasidede dönemin sultanının II. Mahmud (saltanatı 28 Temmuz 1808 - 1 Temmuz 1839) olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kasidede kasidenin telif sebebi olan eski sadrazam Rauf Paşa'nın Erzurum'da görev yaptığı, sonrasında Kastamonu'ya tayin

¹ Mecmualar hakkında detaylı bilgi için bkz: Tarlan, 1946: 122-137; Kut, 1986: 170-174; Aydemir, 2001a: 731-744; Aydemir, 2001b: 147-155; Yılmaz, 2008: 255-280; Kılıç, 2012: 77-96; Gürbüz, 2012: 97-114; Köksal, 2012: 409-431; Köksal, 2017.

edildiği söylenmiştir. Bu bilgilerden hareketle manzumede zikredilen Rauf Paşa'nın Mehmed Emin Rauf Paşa² (1780-1860) olduğu anlaşılmaktadır.

Nazîf'in kimliğini tespit etmek için tezkirelerdeki ve biyografik kaynaklardaki³ manzumeler ile makalemizdeki şiirler karşılaştırılmış fakat herhangi bir eşleşme bulunamamıştır. Çalışmamızdaki şiirlerin Nazîf mahlaslı hangi şaire ait olduğu tespit edilemese de bu şiirlerin ihtiyat kaydıyla Mustafa Nazîf'e (ö. 1824-25)⁴ veya Mîr Ahmed Nazîf'e⁵ (ö. 1842-43) ait olabileceği tahmin edilmektedir.

Bu çalışmadaki şiirler, Nazîf mahlaslı şu şairlere de ait olabilir: Kâmilî-zâde Seyyid Mustafa Nazîf (ö. 1836), Mehmed Nazîf (ö. 1849), Karamanlı Mehmed Nazîf Efendi (ö. 1861), Sahhaflar Şeyhi-zâde Nazîf Ahmed (ö. 1858), Süleymân Nazîf Efendi (ö. 1832). Daha sonraki yıllarda yapılacak çalışmalar, bu çalışmadaki şiirlerin aidiyeti hususuna netlik kazandıracaktır.

² Mehmed Emin Rauf Paşa'nın hayatı için bk. (Doğan 2019; Beydilli, 2003: 465-467).

³ Bu çalışmanın konusu olan şiirlerin müellifi Nazîf mahlaslı şairin 19. yüzyıl divan şairlerinden olduğu kasidesinden anlaşıldığı için önce Nazîf'in beyitlerini, buradan hareketle de hayatıyla ilgili bilgiyi tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda bulmak ümidiyle 19. yüzyılda ve sonrasında yazılmış tezkireler ve biyografik kaynaklar taranmış fakat bu kaynaklarda herhangi bir beytine rastlanmamıştır. İncelenen kaynaklar şunlardır: (Kılıç, 2017); (Oğraş, 2018); (Çınarcı, 2019); (Çiftçi, 2017); (Kutlar Oğuz vd. 2017); (Aydemir ve Özer 2019); (Güzel, 2023); (Arslan, 2018); (Kadioğlu, 2018); (İnal, 1970); (Saraç, 2016); (Kurnaz ve Tatçı, 2001).

⁴ Tayyâr-zâde Atâ'nın *Osmanlı Saray Tarihi* adlı eserinde yer alan "Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretleri Kurenâsından Tersâne Emîni El-Hâc Mustafâ Nazîf Efendi" (Arslan 2010: 549) ifadesinden Mustafa Nazîf'in II. Mahmud'un yakın adamlarından olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmadaki kasidede de II. Mahmud zikredildiği için bu makaledeki şiirlerin Mustafa Nazîf'e ait olma ihtimali bulunmaktadır.

⁵ Nazîf (ö. 1258/1842-43), 19. yüzyılda yaşamış olmasına rağmen hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Hayatı hakkında bilgi veren dönemin en önemli kaynağı *Fatîn Tezkiresi*'dir. Bu kaynakta ismi Ahmed Nazîf Beg olarak geçmekte ve İstanbul'da doğduğu belirtilmektedir. H 1240/M 1824-1825 tarihinden sonra Mısır'a gittiği bilgisine eklenen "azîmetle silk-i askeriyeye dâhil" ibaresi askerlik mesleğine Mısır'a gittikten sonra katıldığını göstermektedir. Mehmet Ali Paşa'nın ordusunda miralaylık rütbesine yükselmesi, adına rütbesi eklenerek Mîr Nazîf olarak anılmasını sağlamıştır. H 1258/M 1842-1843 senesinde vefat eden Nazîf'in nerede vefat ettiği bilinmemektedir. Bilinen tek eseri, *Müntehabât-ı Mîr Nazîf*'tir. *Fatîn Tezkiresi*'nde adının şair olarak geçmesi ve *Müntehabât*'ta yer alan şiirleri, devrinde şair olarak tanındığını göstermektedir. Ancak bütün şiirlerinin toplandığı bir kitaba şimdilik tesadüf edilmemiştir. *Müntehabât*'ta Nazîf'e ait 3 gazel, 17 tarih, 3 müfred yer almaktadır (Aynur, 2007: 105-106; Erdoğan, 2014; Çiftçi, 2017: 488; Ümütlü, 2019: 10).

2. Şiirlerin İncelenmesi

Medine’de bulunan Ârif Hikmet Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 811/159 arşiv numarasında kayıtlı mecmuada yer alan Nazîf mahlaslı şiirler, mecmuanın 33a-37b varakları arasında yer almaktadır. Mecmuada Nazîf’e ait 15 gazel ve 1 kaside bulunmaktadır.

2.1. Gazeller

Mecmuada Nazîf’e ait 15 gazel bulunmaktadır. Bu gazeller beyit sayıları bakımından incelendiğinde Nazîf’in, divan şiiri geleneğine uygun olarak çoğunlukla 5 beyitlik gazeller yazdığı görülmektedir. Mecmuada 5 beyitlik 12 ve 7 beyitlik 3 gazel yer almaktadır. Nazîf, yine geleneğin getirdiği kurallar çerçevesinde beyit sayılarında tek sayıları tercih etmiştir.

Gazellerin son harflerine bakıldığında “ra (4), ze (2), şın (1), kâf-ı nunî (3), mim (2), he (2), ye (1)” olmak üzere yedi harften gazel bulunmaktadır.

Nazîf, gazellerinde 7 farklı aruz kalıbı kullanmıştır. Aruzu kullanmada başarılı olduğu söylenebilir. Bazı mısralarda kusurlar bulunsa da bunun istinsah kaynaklı olduğu tahmin edilmektedir. Kullandığı aruz kalıpları ve sayıları şu şekildedir:

Aruz kalıbı	Adet
<i>mefâ’ülün / mefâ’ülün / mefâ’ilün / mefâ’ilün</i>	3
<i>me’ülü / mefâ’ilü / mefâ’ilü / fe’ülün</i>	2
<i>mefâ’ilün / fe’ilâtün / mefâ’ilün / fe’ilün</i>	1
<i>me’ülü / fâ’ilâtü / mefâ’ilü / fâ’ilün</i>	2
<i>fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün</i>	4
<i>fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün</i>	2
<i>fe’ilâtün / mefâ’ilün / fe’ilün</i>	1

Nazîf, bu mecmuadaki gazellerinde mücerred, mürdef ve mukayyed kafiye kullanmıştır. Nazîf’in 15 gazelinin tamamında redif bulunmaktadır. Gazelerde ek hâlinde, ek+kelime/kelime grubu hâlinde ve kelime hâlinde redifler görülmektedir. Gazellerin redif, kafiye ve kafiye türü şu şekildedir:

Gazel no	Kafiye	Kafiye türü	Redif
1	-l	mücerred	-müşdür
2	-ân	mürdef	-dır
3	-r	mücerred	bozuntusıdır
4	-â	mücerred	düşmez
5	-t	mücerred	-i görmüş geçürmüşüz
6	-âb	mürdef	göstermiş
7	-âz	mürdef	-iñ
8	-âr	mürdef	-iñ seniñ
9	-âl	mürdef	-iñ seniñ
10	-t	mücerred	-im
11	-nd	mukayyed	-imdir benim
12	-r	mücerred	-cesine

13	-ân	mürdef	-a
14	-âr	mürdef	-ımı
15	-ân	mürdef	-a deger

Tabloda verilen kafiye ve rediflerin daha iyi anlaşılabilmesi adına üç farklı türden birer beyit verilmiştir:

Gözden şakınur şanma o meh-pâre nihândır
Endâmı laîf tâ o kadar belli ki cāndır

‘Aşk-ı cānân ile vardır tâ ezelden ülfetim
Ol sebebdan cām-ı meydır dâ’imâ hem-şoḥbetim

Ol dehānı gül-be-şekker la’li kândımdır benim
Nâz-perver nâzeninüm dil-pesendımdır benim

2.2. Kaside

Mecmuada Nazîf’e ait 1 kaside yer almaktadır. Gazellerden sonra gelen bu kaside, 62 beyit olup “Kaşamonu manşibunuñ haberi vürūdında Nazîf Efendi taḳdīm eylemişdir” başlığını taşımaktadır. Kasidenin Mehmed Emin Rauf Paşa’nın (d.1780-ö.1860) 1824’te Kastamonu valiliğine getirilmesi üzerine yazıldığı anlaşılmaktadır. *Mef’ûlü / fâ’ilâtü / mefâ’ilü / fâ’ilün* vezniyle kaleme alınan kasidenin sonunda 8 beyitlik bir tegazzül bölümü bulunmaktadır. Nazîf, “Beyhüde itme lâf Nazîf söyle bir ḡazel / Zîrâ ḡazel nesīm-i neşâtı vezân ider” beyti ile gazele geçiş yaptığını ifade etmiştir. Kaside tür olarak methiye olup kasidede “-ân ider” şeklinde mürdef kafiye ve kelime hâlinde redif bulunmaktadır:

Şun’ında gerçi sırrını Mevlâ nihân ider
Erbâb-ı fehm ü dânişe lâkin ‘ıyân ider

Esrâr-ı şun’ı ser-be-ser añlar o kim Ḥudâ
‘İrfân-ı manşib ile anı kâmrân ider

...

3. Nazîf’in Şiirlerinin Dil ve İmla Özellikleri

Mecmua, H 1256/M 1840/41 yılında derlenmiş olup şiirlerde dönemin dil özellikleri görülmektedir. Şiirlerde görülen dil ve imla hususiyetlerinden bazıları burada zikredilecek olup metin kısmında tamamı dipnot olarak belirtilmiştir.

- Kâf-ı nunî ile yazılması gereken bazı kelimelerde bu harften önce nun harfi kullanılmıştır, bunlar metinde ḡ şeklinde gösterilmiştir:

شع رخنگای یوزی کل کلدراوانا

شیم زلفنگ لدم دوش دلال صباد
دوشم

یرغمرنگ افسندم جازد و کر

- Bir kelimede belirtme hâli eki hareke ile gösterilmiştir:

عالمده وقت وضت کورمش کچور مشتر

- Pek çok yerde birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak yazılmıştır:

عرض ایلدم اوشنوه دل داغدارچی

بزم صفاده کورمز ایسم کلغدارچی

ساقی المله الدی توی اختیارچی

- Görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsü bazı kelimelerde dar olarak yazılmıştır:

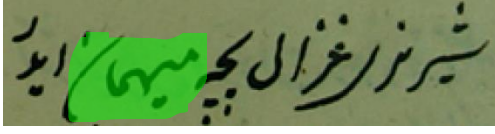
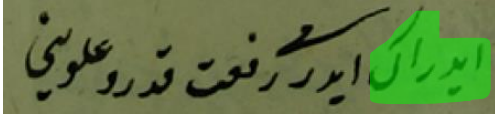
دیردیم متاع و صلت ایچون جمله دا

دیردیم اولانجه عقلمی بر شوخ نورسه

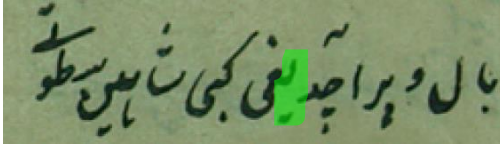
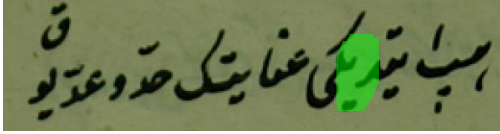
- Kelimelerin veya eklerin farklı şekillerde yazıldığı da görülmektedir. Bu farklılık aynı mısradaki bile bulunabilmektedir:

بربتیک ناییم یا قلم اش رخسارینه

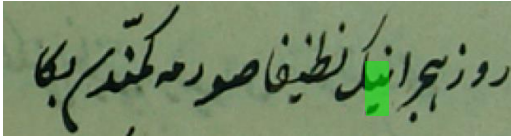
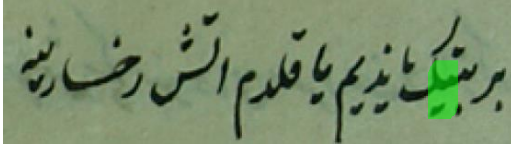
- Bazı kelimelerin alışılmışın dışında yazıldığı görülmektedir:

- Bazı kelimelerde sıfat fiil eki dar ünlülü olarak yazılmıştır.

- Bazı yerlerde ilgi hâli ekinin ünlüsü dar olarak yazılmıştır.

Şiirlerdeki bazı ekler, yukarıda zikredilen özellikler de göz önünde bulundurulur (yuvarlak ünlüyle yazılmamışsa) düz ünlülü olarak çeviri yazıya aktarılmıştır.

Metin, 19. yüzyılda yaşamış bir şaire ait olduğu için metin içindeki bazı yerlerin imlasından da anlaşıldığı üzere bu asırda dudak uyumunun neredeyse tamamlandığı görülmektedir. Bu sebeple bildirme eklerinde de dudak uyumu gözetilmiştir.

4. Nazîf'in Şiirlerinin İçinde Bulunduğu Mecmua

Nazîf'in şiirlerinin içinde bulunduğu mecmua, Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 811/159 arşiv numarasında kayıtlıdır. Katalog kaydında "Sıdkî El-Erzenî" ve ilk sayfasında "Dîvân-ı Sıdkî Efendi" yazmasına rağmen eser bir mecmuadır. Mecmuanın büyük bir bölümünde Sıdkî'nin şiirleri bulunmaktadır.⁶ 37 varaklık mecmua, çift sütundan ve 17 satırdan

⁶ Enes Yıldız tarafından yayımlanan bazı şiirleri için bkz. Yıldız, 2024: 87-116.

oluşmaktadır. Mecmuada 9 şaire (Sıdkî, ‘Atâ, Vâhid, Râmî, Nûrî, ‘Abîrî, Şâkir, Sabîh ve Nazîf) ait şiirler bulunmaktadır (Yıldız, 2024: 91). Nazîf’in şiirleri 33a’da başlayıp mecmuanın sonuna kadar (37b) devam etmektedir. 32b’deki reddadeye göre 33a sayfası “eyledim” kelimesiyle başlaması gerekirken “çıkup” kelimesiyle başlamaktadır. Bu da mecmuada eksiklik olduğunu göstermektedir. Mecmuadaki eksikliğin Nazîf’in şiirlerinin olduğu kısma tesadüf etmesi sebebiyle Nazîf’in şiirlerinin bir kısmının eksik olduğu tahmin edilmektedir.

5. Nazîf’in Mecmuadaki Manzumeleri

[33a]

Gazel 1

mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün

1. Çıkup hatt-ı hümayûn leşker-i fitne bozulmuşdur
Tikiş tutmaz kabâ-yı nâz-ı istiğnâ üzölmüşdür
2. Giriftâr olmasun da n’eylesün ya pençe-i ‘aşka
Begüm murğ-ı dile şâhîn gibi çeşmiñ süzölmüşdür
3. O şuhun⁷ nâvek-i müjgânlarından kırtuluş var mı
Ser-i küyında tîr-endâzlar şaf şaf düzölmüşdür
4. Huzür eylerdi yârüñ gülşen-i vaşında dil evvel
Düşüp hicrâna şimdi güşe-i ğamda büzölmüşdür
5. Meşâm-ı câna degdi büy-ı misk ü ‘anber-âmîzi
Şabâ söyler Nazîfâ ‘uqde-i kâkül çözülmüşdür

Gazel 2

mef’ûlü / mefâ’îlü / mefâ’îlü / fe’ûlü

1. Gözden şakınur şanma o meh-pâre nihândır
Endâmı laţif tâ o kıadar belli ki cândır
2. İcdikleri hep kıana kıana bâde-keşânuñ
Endişe-i şahbâ-yı leb-i yâr ile kıandır
3. Şemşîr-i teğâfülle şakım ‘âşık-ı zârı
Öldürme gel ey yoşma deliқанlı amândır

⁷ Yazmada şeklindedir.

4. Pervâne gibi yanmayıcak göñlüm uyanmaz
Şem'-i ruḥuḥa⁸ ey yüzi gül gel de uyandır
5. Bir kākül-i cānān mı Nazīf kaydımız ancak
Şayyād-ı göñül cāzibe-i ḥüsn ile āndır

Gazel 3⁹

mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

1. Siper didikleri ḥalkıñ püser bozuntusıdır
Girüye çünkü ḳalır irş eşer bozuntusıdır
2. O mehlikā ne 'aceb meşḳ-i ḥaṭṭa meyl itse
Raḳam bilürsin efendi ḳamer bozuntusıdır
3. İderse reşḳ sezā la'l-i yāre ḳand u nebāt
O reşḳ ḳand-ı mükerrer şeker bozuntusıdır
4. 'Aceb mi rehne virürse bisāṭın ehl-i hüner
Ḥurūf-ı rehne nazar ḳıl hüner bozuntusıdır
5. Değil şu vaz'-ı felekden birisi beyhüde
Nefer çekerse münāsib fener bozuntusıdır

[33b]

6. 'İnāyet eyler eger çözsē dilrübā kemerin
Kerem didikleri cānım kemer bozuntusıdır
7. Piyāde ḳat'-ı reh itmek Nazīf müşkildir
Feres münāsebeti var sefer bozuntusıdır

Gazel 4¹⁰

mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

1. Göñül bir şūḥa gitdi bir nefes gelmez cüdā düşmez
Ne yapsun her zamān destine öyle dilrübā düşmez

⁸ Yazmada şeklindedir.

⁹ Bu gazelde "siper-püser, irş-eşer, raḳam-ḳamer, reşḳ-şeker, rehne-hüner, nefer-fener" kelimelerindeki harflerin yerlerinin değıştirilmesiyle kalb (kalb-i ba'z) sanatına oldukça güzel örnekler verilmiştir.

¹⁰ Makta beytinde bu gazelin nazire olduğı belirtilmiştir. Bu gazelin Sünbülzade Vehbî'nin "düşmez" redifli gazeline nazire olarak yazıldığı tahmin edilmektedir. Zira gazel, Sünbülzade Vehbî'nin mevzubahis gazeliyle aynı vezin, redif, kafiye ve konudadır (bkz. Yenikale 2017: 392-393).

2. Şemīm-i zülfün¹¹ aldum dūş-ı dellāl-ı şabādan ben
Ucuz dūşdı qadīmi böyle bir bād-ı hevā dūşmez
3. Dūşürdüm yāri tenhāca şarıldım pāyine dūşdüm
Didim luḫf it bize cevır itme sulṫānım saña dūşmez
4. Seniñ dūşkünlere bir ḫabbe deñlü raḫm u luṫfuñ yok
Dūşenler dām-ı ‘aşka böyle bilse ğālibā dūşmez
5. Nazīf üftān ü hīzān ben de dūşdüm kayd-ı tanzīre
Egerçi Vehbī eş‘arı gibi rengīn edā dūşmez

Gazel 5

mef’ûlü / fâ’ilâtü / mefâ’îlü / fâ’ilün

1. Çok nev-resīde āfeti görmüş geçürmüş
‘Ālemde vaḫt-i furşatı¹² görmüş geçürmüş
2. Mūy-ı miyān sırrına biz vāḫıf olmadık
Gözden o serv-kāmeti görmüş geçürmüş
3. Ey çarḫ-ı sifle böyle gedā şanma sen bizi
Sāyeñde biz de şerveti görmüş geçürmüş
4. Peykān-ı ğamzeyi arama sīnede biz o
Tır-i kazā kıyāfeti görmüş geçürmüş
5. Şimdi Nazīf luṫf [u] ‘ināyet zamānıdır
Ey şūḫ bād-ı naḫveti görmüş geçürmüş

Gazel 6

mefâ’ilün / mefâ’ilün / mefâ’ilün / mefâ’ilün

1. Lebün maḫmūr-ı hicrāna şarāb-ı nāb göstermiş
Şafā-yı ‘arīzuñ dil-teşnegāna āb göstermiş
2. Seni bu kayd ile bend eylerim dir ‘āşık-ı zāra
O meh kim rişte-i kākülde pīç ü tāb göstermiş

[34a]

¹¹ Yazmada şeklindedir.

¹² Yazmada şeklindedir.

3. Felek gūyā ki āteşbāzlık ta'lim idüp halkā
Gice evc-i hevāda şu'le-i meh-tāb göstermiş
4. Varılmaz kūy-ı yāre keşt-i şabr olmasa ey dil
Ġam-ı hicr ile eşkim bir yem-i hūn-āb göstermiş
5. Dehānı nokṭa-i mevhūmedir ol dilberin ammā
Nazife hall idüp remzin dūr-i nā-yāb göstermiş

Gazel 7¹³

mef'ûlü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ûlün

1. Ey dilber-i ṭannāz geçer 'āşıkā nāzīn
Gel şive-i āğāz iderek al ele sāzīn
2. 'Uşşāka nevā [i]tme şifāhān u 'ırākdan
Var serde hevāsı hele āheng-i hicāzīn
3. Çok cevri ü cefā itdiñ azancık kerem eyle
Çokdur baña ey şūh-ı cefā-cū seniñ azīn
4. Tafşil idemem bahşini el-kışşa uzundur
Başımdaki sevdā-yı ser-i zülf-i dırāzīn
5. İt secde şurāhī gibi gel şāf-derūn ol
Şūfī boyama zerḫ [u] riyā ile namāzīn
6. Şehbāz-ı nigāhı o şehiñ bir süzüyor kim
Gördükde düşer yanına bāl ü peri bāzīn
7. Mümkün mi Nazif eyleye ey hāzret-i Rāmī
Tanzir seniñ nazm-ı pesendide-ṭırāzīn

Gazel 8

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Vuşlata aldım şükür ağzıñdan ikrārīñ seniñ
Virdi lezzet cānıma la'l-i şeker-bārīñ seniñ

¹³ Makta beytinde bu gazelin nazire olduğu belirtilmiştir. Bu gazelin hangi şaire nazire olarak yazıldığı araştırıldığında Râmî mahlaslı iki şair öne çıkmıştır. Bunlardan biri Râmî Abdurrahman Çelebi'dir (ö. 1639-40) ki divanında bu gazelle aynı vezin, redif ve kafiyede bir gazel bulunmamaktadır (bkz. Erdağı 1998: 226-230). Diğeri ise Râmî Mehmed Paşa'dır (ö.1706) ki onun divanında da bu gazelle aynı vezin, redif ve kafiyede bir gazel tespit edilememiştir (bkz. Rami Paşa, Gazeliyat-ı Rami Paşa, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler, Nu. NEKTY05492, 9a-11a / Ali Fuat Bilkan tarafından hazırlanan Râmî Mehmed Pâşâ Dîvânı temin edilemediği için yazma nüshadan kontrol edilmiştir). Dolayısıyla bu gazelin Râmî mahlaslı hangi şaire nazire olarak yazıldığı tespit edilememiştir.

2. Başıma kayd oldu sevdā-yı şemīm-i kākülün
Âh ne sihr itdi baña zülf-i siyeh-kārın seniñ
3. Bir bakışda ey perī ‘aqlım perīşān eylediñ
Sözde güyā hastedir ol çeşm-i bīmārın seniñ
4. Hānumān-ı şabri¹⁴mı yağmāya viridi el-amān
Çekdi leşker gamze-i hūn-rīz-i Tātārın seniñ
5. Hüsni reftārın Nazīf-āsā gören ‘aşıq saña
Mehveşim bir ben miyim ancak giriftārın seniñ

[34b]

Gazel 9

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Âh yaqdı gönlümi tâb-ı ruḥ-ı alıñ seniñ
Reng idersin ‘aşıka çokdur meded alıñ seniñ
2. Ğamzeler hūnī müjeñ cellād-ı bī-inşāfdır
Çan döker her dem a zālīm çeşm-i kıttālīñ seniñ
3. Dām kırmuş kākülün murğ-ı dili şayd itmege
Dāne dökmüş şafḥa-i gerdānda ḥālīñ seniñ
4. Tār-ı zülfe bend ider uçma hevā-yı yār ile
Olsa ey dil [ger] per-i sī-murğdan bālīñ seniñ
5. Sergüzeştiñ söyleme bīzār idersin ‘ālemi
Kāle gelmez ey Nazīf efsānedir ḥālīñ seniñ

Gazel 10

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. ‘Aşq-ı cānān ile vardır tā ezelden ülfetim
Ol sebebden cām-ı meydır dā'imā hem-şoḥbetim
2. Bir bütīñ¹⁵ yandım¹⁶ yağıldım āteş-i ruḥsārına
Âh zāhid levm ü ta'n itme görüp germiyyetim

¹⁴ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

¹⁵ İlgi hâli ekinin ünlüsü dar olarak istinsah edilmiştir.

¹⁶ Görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsü dar olarak istinsah edilmiştir.

3. Ben hâzîz-i hâkde oldum ise pâmâl [ü] hevân
Hâmdülillâh evc-i rif'atde hümâ-yı himmetim
4. Bağlanaldan tâ ser-i zencîr-i zülfi-yâre ben
Ol baña eglencedir ğayr ile yokdur hulletim¹⁷
5. Rûz-ı hicrânîñ¹⁸ Nazîfâ şorma kemminden baña
Derd ü ğam-âlûde gördüñ añladıñ keyfiyyetim

Gazel 11

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

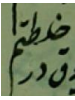
1. Ol dehânı gül-be-şekker la'li kândımdır benim
Nâz-perver nâzenînim dil-pesendimdir benim
2. Mâ'il-i hâl ü ruḥ-ı dildâr olmuş kalmuşam
Kâkül-i ḥam-der-ḥam u dil-bendi bendimdir benim
3. Kec-küleḥ ḥancer be-dest olmuş nigâh u ğamzesi
Şeh-süvâram ol perî-rû şeh-levendimdir benim
4. Cevr iderse kâ'ilem ol şūḥ-ı fettân eylesün
Bende-i efgendesiyem ol efendimdir benim
5. Bülbül-âsâ ğonca-fem nâlemden incindi beni
Zâr iden bildim Nazîfâ kendi kendimdir benim

[35a]

Gazel 12

fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

1. Câm-ı mey neş'e ki virmez leb-i dilbercesine
Ḥûn-ı dil nûş ideriz bezmde sâğarcasına
2. Kaldım ey meh şeb-i deycür-ı firâkıñda seniñ
Bedr-i ruḥsârîñi¹⁹ göster meh-i envercesine
3. Teşne-i ḥûn-ı Müselmân gibi çeşm-i cādū
Zahm açar sîne-i 'uşşâkda kâfircesine

¹⁷ Yazmada şeklindedir.

¹⁸ İlgi hâli ekinin ünlüsü dar olarak istinsah edilmiştir.

¹⁹ İlgi hâli ekinin ünlüsü dar olarak istinsah edilmiştir.

4. Dili şayd itmede murğ-ı nige hi mähirdir
‘Aql alur dâne-i hâl-i ruhı huş-bercesine
5. Ğazeliñ böyle Nazîf şüh-ı dil-ävîz olsun
Nev-edâ tâze-zemîn söyle alendercesine

Gazel 13

fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün

1. Degme dönsün cigerim yana yana biryāna
Ruhuñ aç yoldaşım egdirme fesiñ bir yana
2. Beni de şevkiñ ile rakşa getürsen ne ‘aceb
Gelmedi sen gibi bir tâze cüvān devrāna
3. Azdır[ır] çeşm ile almaları halkı yoldan
Ğamze hācet mi odı vesvese-i şeytāna
4. Tır-i müjgānlarınıñ gūşe-i dilde yiri var
Atma ey ğamzesi Tātār ouñ yabana
5. Yanmad[a] tīb-ı harāretle Nazîf cān u göñül
Teşneyem tā o adar cām-ı leb-i cānāna

Gazel 14

mef’ûlü / fâ’ilâtü / mefâ’ilü / fâ’ilün

1. ‘Arz eyledim o şūha dil-i dāĝdārımı²⁰
Viridim²¹ metā^c-ı vuşlat için cümle varımı²²
2. Görsün felek de nālem ile bī-ħuzūrluĝı
Bezm-i şafāda görmez isem gül-‘izārımı²³
3. Viridim²⁴ olanca ‘aqlımı bir şüh-ı nev-rese
Şahrālara düşürdi cünün kār [u] bārımı²⁵
4. Her dem göñülde cilve ider rüy-ı meh-veşim
Āyīneyem ki görmedi kimse ğubārımı²⁶

²⁰ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

²¹ Görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsü dar olarak istinsah edilmiştir.

²² Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

²³ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

²⁴ Görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsü dar olarak istinsah edilmiştir.

²⁵ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

²⁶ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

5. Bî-ihtiyâr ayağına düşsem 'ayıb degil
Sâķı elimden aldı bütün ihtiyârımı²⁷

[35b]

6. Uçsa hevâ-yı h'vâhişim üzre o dilrübâ
Ben de şikâr eyler idim dil-şikârımı²⁸
7. Her çend kûy-ı yârda bend olmasun disem
Zabıt idemem Nazîf dil-i bî-ķarârımı²⁹

Gazel 15

fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

1. Tîr-i ğamzer³⁰ efendim câna deger
Hiç ileşmez oķuñ nişâna deger
2. Vuşlatıñ naķd-i câna erzândır
Virser³¹ anı bütün cihâna deger
3. Birine hâş degil tîr-i müjeñ
Kâfire daķı Müselmâna deger
4. Nice üftâdeleri öldürdüñ
Şaķın ey yâr etegiñ ķana deger
5. Dürr-i nazmı³² Nazîf ol şūhuñ
Toķunur zülfine miyâna deger

Kaside 1

Kaşamoni manşibınıñ haberi vürüdında Nazîf Efendi takdîm eylemişdir

mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

1. Şun'ında gerçi sırrını Mevlâ nihân ider
Erbâb-ı fehm ü dânişe lâkin 'ıyân ider

²⁷ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

²⁸ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

²⁹ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

³⁰ Yazmada şeklindedir.

³¹ Yazmada şeklindedir.

³² Yazmada şeklindedir.

2. Esrār-ı şun'ı ser-be-ser añlar o kim Hudā
İrfān-ı mansıb ile anı kāmran ider

[36a]
3. Her kankı semte istese irhā iden odur
Ahvāl-i halkı dest-i kader der-İNAN ider
4. Her şeyde var cenāb-ı Hākiñ sırr u hikmeti
İdrāk³³ iderse işte anı nüktedān ider
5. Hep itdigi³⁴ İnāyet[in]iñ hadd ü 'add[i] yok
Elťāf-ı bİ-nihāye kula Müste'AN ider
6. Ez-cümle işte hıfz-ı nizām-ı cihān için
Sultān-ı dehri kullarına pāsbān ider
7. Şāh-ı zamān ki Hāzret-i Maħmūd Hāndır
Hākānlar kapusını kehfü'l-emān ider
8. Zİ-şān u şevket öyle şehensāh-ı 'ālī kim
Ednā kulin dilerse hemān dehre hān ider
9. Vardır anıñ daħı vüzerāsı cihānda
Kim her biri muħāfaza-i 'izz ü şān ider
10. Anlardan işte ya'nī huşuşan bu āşafı
Mümtāz-ı ser-firāz-ı serīr-i cihān ider
11. Kim hāzret-i Ra'ūf Paşa-yı şadr-ı esbakı
Taşıl-i emn-i 'āleme Hızr-ı zamān ider
12. Hem Arz-ı Rūma eyleyeli tā şeref-vürūd
Sengāna çetr-i re'fetini sāyebān ider
13. Her memleket ki sāye şala çetr-i re'feti
Bİ-şübhe ol bilādı pür emn ü emān ider
14. Şimdi de Kaşamonıya tahvīl eyledi
Sa'da o burc-ı evc-i sa'adet-kırān ider

³³ Yazmada şeklindedir.

³⁴ Sıfat fiil eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

15. Teşrîf-i yümn ü devlet ü 'izz ü kudüm ile
Müjde o belde ehlini de şâdmân ider
16. Bu luğf-ı ıab' u hüsn-i reviş bunda var iken
Asup murâd-ı maılabı hep zîr-i rân ider
17. İdrâk³⁵ ider mi rif'at-i kadr ü 'uluvvini
Şol kudsiyân-ı cilve-gehin âsmân ider
- [36b]
18. Eyvân-ı rif'atine yitişmek murâdı hep
Ol nüh ııbâkıını ki felek nerdübân ider
19. Destûr-ı pür-kerem ki sezâ-vâr ref'etine
Elıâf-ı bî-nihâyesini râyegân ider
20. Herkes alur o luğfdan elbette behresin
İmdâdını ki dâd-res-i bî-kesân ider
21. Toldurdı dürr ü gevher ü luğf ile 'âlemi
Kim itdigi³⁶ 'aıâyı ne deryâ ne kân ider
22. Dünyâyı virse bir kişiyeye minnet eylemez
İ'tâ idince âdeme bî-imtinân ider
23. Açılrsa söz feşâhat-i inşâ vü şî'rden
Veysî de olsa bezmde beste-dehân ider
24. Hayrân olur belâğatine nüktedânlar
İ'câz rütbesinde kelâmın beyân ider
25. İcrâ ider 'adûya sem aıhbâba zemzemi
Ol dem ki kilik-i hûbını zîb-i benân ider
26. Olsa vezân-ı şarşar u kahr u şalâbeti
A'dâya faşl-ı şayf u bahârı hazân ider
27. Bâl ü per açdığı³⁷ gibi şâhîn-i saıveti
Şahn-ı 'ademde cân-ı 'adû âşiyân ider

³⁵ Yazmada şeklindedir.

³⁶ Sıfat fiil eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

³⁷ Sıfat fiil eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

28. Cārī olunca līk zülāl-i ‘aṭūfeti
Genc-i derūnı hūlkı-ı gül-i gülsitān ider
29. İtse nesīm-i hūlkı güzēr bu şemīm ile
Şūresitān-ı ‘ālemi hep bŭstān ider
30. Hıkmēt-şinās u mertebe-dān u fehīm kim
Ma‘cŭn-ı luṭf u re’feti pīri cŭvān ider
31. Hāyrān olur Felāṭun u Risto temeyyŭzi
Ol dem ki re’y-i āşaf-ı devr-i zamān ider
32. Zīr-i hŭkŭmetinde muvāsāt o gŭne kim
Şīr-i neri ğazāl-beçe mīhmān³⁸ ider
33. Devrinde nā-bedīd cihāndan fesād hep
Ancağ iderse fitneyi çeşm-i bŭtān ider
34. Her kankı şehre ber-endāz olur ise³⁹
Hāḫḫā o şehri ğıbṭa-i her mekān ider
- [37a]
35. Pāyānı yoğ bu deñlü efendim sŭḫanverān
Maḫbŭb-ı naḫma midḫatiñi hŭsn ũ ān ider
36. Ya itmesŭn mi zīver-i dīvān medāyihīñ
Vaşfiñ şebātı şā’iri şīrīn-zebān ider
37. Bir neş’e itse çok mı meşāmmı bŭtŭn şabā
Çīne şemīm-i şemmeñizi armağan ider
38. Çok ni‘met idi beldemize zāt-ı pākīñiz
Bilmez var ise şoñra bilŭr mŭstebān ider
39. Vardır verā-yı perdede sırr-ı nihān-ı Hāḫ
Kim cilve-sāz-ı cāy-ı zŭhŭr nāgehān ider
40. Hāḫḫında gerçi yaḫşı fāl itdim bu mañşıbı
Hicriñ bu belde ehlini lākin yaman ider

³⁸ Kelime mecmuada şeklindedir.

³⁹ Beyitte vezin aksamaktadır.

41. Bî-şübhe sūd-ı maḥz bu maṇşib siziñ için
Ammā bu belde ehline ḥaylī ziyān ider
42. Bār-ı firāk-ı dergeh-i vālāñızı felek
Farq-ı faḳîre işte ḥuşūşan girān ider
43. Zîrā esinmiş idi çemenzār luṭfuña
Ḳalsa şovukda bülbül-i dil pek figān ider
44. Sermāsı Arz-ı Rūmuñ üşüttdi yeñi beni
Çoḳdan bürüdeti ise te'sîr-i cān ider
45. Seyrān ider sehelleri maṇşib ahālisi
Ḳismet bizi şovukda girān u ṭaban ider
46. Ḥvābîde baḥt-ı 'abd-i çerāğ gidince siz
Kim revğan-ı 'ināyet ile yağ-dān ider
47. Çoḳdan benimle ülfeti şimdi degil hemān
Cevr-i zamāne böyle beni nā-tüvān ider
48. Zann eylerim bu gūne cefādan ğaraz beni
Çarḫ ehli ṭabî'î vü şināsdır gümān ider
49. Kim ehl-i ṭab' u dāniş-i resm-i ḳadīmdir
Cevr ü cefāya çarḫ anıñ der-miyān ider
50. Zann itmesün mi ehl ü nüktedān kim⁴⁰
Ḥāmem zülāl-i şî'r-i laṭîfi revān ider
51. Mazmūn-ı pür-şafāsını görse kelāmımıñ
Ḥürîsi cennetiñ ḳalemim sürmedān ider
- [37b]
52. Esmār-ı pür-leṭāfeti kilik-i şî'rimiñ
Rıdvān ṭuyarsa naḥl-i riyāz-ı cinān ider
53. Yāḥud alur da cūy-ı ter-i selsebîl için
Kilik-i terimi⁴¹ ḥüb u laṭîf nāvdān ider
54. Beyhūde itme lāf Nazîf söyle bir ğazel
Zîrā ğazel nesîm-i neşāṭı vezān ider

⁴⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁴¹ Birinci tekil şahıs iyelik eki dar ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

55. Tîr-i nigâhıñ ol kaşı yâ der-kemân ider
Üftâdesin hadeng-i cefâya nişân ider
56. La'î-i leb[i] hayât virür cân-ı 'âşîka
Şemşîr-i gamzesi o şehîñ lîk kan ider
57. Âşüb-ı cân u fitne-i devr-i zamânsın
Ey şîvekâr 'âşîk eliñden emân ider
58. Murğ-ı dil-i fütâdeyi şayd itmege müdâm
Dâm-ı zülüfde dâne-i hâli nihân ider
59. Rengîn olursa çok mı Nazîfâ bu şi'rimiz
Vaşf-ı ruhuña şâ'ir-i âteş-zebân ider
60. Başla du'âya âşaf-ı zî-şân-ı şıdk ile
Te'mîne şimdi sür'ati hep kudsiyân ider
61. Kılısun 'urûc şubh u mesâ burc-ı rif'ate
Tâ mihr ü meh cihânda devr-i mekân ider
62. Tefvîkini refîk ide Hâk kanda gitseñiz
Böyle du'âyı işte kuluñ her zamân ider

SONUÇ

Bu çalışmada incelenen ve metinleri yayımlanan şiirlerin sahibi olan Nazîf mahlaslı şair, 19. yüzyıl divan şairlerindedir. Tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda bu yüzyılda yaşamış Nazîf mahlaslı pek çok şair bulunmaktadır. 19. yüzyıl ve sonrasında yazılmış biyografik kaynaklar taranmış, bu kaynaklardaki Nazîf mahlaslı şairlere ait şiirler ile çalışmadaki şiirler karşılaştırılmış fakat herhangi bir eşleşme bulunamadığı için şiirlerin hangi Nazîf'e ait olduğu tespit edilememiştir. Yine de bu şiirlerin, II. Mahmud'a yakın olmasından hareketle Mustafa Nazîf'e (ö. 1824-25) veya gazellerden hareketle Mîr Ahmed Nazîf'e (ö. 1842-43) ait olabileceği tahmin edilmektedir.

Bu çalışmaya kaynaklık eden Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümünde 811/159 arşiv numarasıyla kayıtlı mecmua içerisinde Nazîf'in 15 gazeli ve 1 kasidesi yer almaktadır.

Nazîf'in gazelleri şûhâne edalıdır. Rauf Paşa'nın Kastamonu'ya tayini sebebiyle yazdığı kasidesi methiye türündedir ve kasidede dönemin padişahı II. Mahmud (saltanatı 28 Temmuz 1808 - 1 Temmuz 1839) da zikredilmiştir.

Nazîf, bu çalışmada yer alan dördüncü gazelde Sünbülzade Vehbî'nin (ö. 1809), yedinci gazelde ise Râmî'nin gazelini tanzir etmiştir. Râmî mahlaslı şairin Râmî Abdurrahman Çelebi mi yoksa Râmî Mehmed Paşa mı olduğu tespit edilememiştir. Çünkü her ikisinin dîvânında da bu gazelle aynı vezin, redif ve kafiyede bir gazel bulunamamıştır. Nazîf, Vehbî'nin gazeline yazdığı nazirede kendisinin de nazire yazdığını ama Vehbî'nin şiirleri gibi güzel olmadığını dile getirmiştir. Râmî'nin gazeline yazdığı nazirede ise onun beğenilen şiirlerini tanzir etmesinin mümkün olmadığını istifham yoluyla anlatmıştır. Dolayısıyla Nazîf'in Vehbî'yi ve Râmî'yi örnek aldığı anlaşılmaktadır.

Divan şiirinin özelliklerine vakıf bir şair olduğu anlaşılan Nazîf'in, estetik zevki uyandıracak ve edebî değeri yüksek manzumelerinin 19. asır divan şiirinin özelliklerini taşıdığı görülmektedir.

Bu çalışmada Nazîf'in bir mecmua içinde tespit edilen şiirleri ilk defa yayımlanmış ve şiirlerin incelemesi yapılmıştır. Böylece Nazîf'in edebî yönünün daha belirgin hâle gelmesi sağlanmıştır. Çalışmanın Nazîf ile ilgili daha kapsamlı çalışmalara zemin hazırlaması ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Arslan, Mehmet (2010). *Tayyâr-zâde Atâ, Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn*. C. 4. İstanbul: Kitabevi.

Arslan, Mehmet (2014). "Nazîf, Mehmed Nazîf Efendi, Karamanlı". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazif-mehmed-nazif-efendi-karamanli> (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

Arslan, Mehmet (2018). *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208568/mehmed-siraceddin-mecma-i-suara-ve-tezkire-i-udeba.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

Aydemir, Emrah-Fatih Özer (2019). *Eslâf*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-242935/eslaf-faik-resad.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

Aydemir, Yaşar (2001a). "Şairlerin Edebî Kişiliğinin Tespitinde Mecmuaların Rolü". *Türk Kültürü*. S. 464. s. 731-744.

Aydemir, Yaşar (2001b). "Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü". *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 19. s. 147-155.

Aynur, Hatice (2007). "Mecmûa'dan Müntehebât'a Geçiş Örneği Olarak Müntehebât-ı Mîr Nazîf". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 2: Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I*. İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 98-143.

Beydilli, Kemal (2003). "Mehmed Emin Rauf Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. Ankara: TDV Yayınları. s. 465-467.

Çınarcı, Mehmet Nuri (2019). *Tezkiretü's-şu'arâ, Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-240610/seyhulislam-arif-hikmet-bey-tezkiresi.html> (Erişim Tarihi: 31.03.2024).

Çiftçi, Ömer (2017). *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html> (Erişim Tarihi: 01.04.2024).

Doğan, Mehmet (2019). *Mehmet Emin Rauf Paşa (1780-1860)*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdağ, M. Sadık (1998). *Râmî Abdurrahman Çelebi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, Mehtap (2014) "Nazîf, Ahmed". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazif-ahmed> (Erişim Tarihi: 01.04.2024).

Erdoğan, Mehtap (2014). "Nazîf, Kâmilî-zâde Seyyid Mustafa Nazîf". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazif-kamilizade-seyyid-mustafa> (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

Erdoğan, Mehtap (2014). "Nazîf, Mehmed". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazif-mehmed> (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

Erdoğan, Mehtap (2014). "Nazîf, Mustafa". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazif-mustafa> (Erişim Tarihi: 01.04.2024).

Erdoğan, Mehtap (2014). "Nazîf, Sahhaflar Şeyhi-zâde Nazîf Ahmed". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazif-sahhaflar-seyhizade-nazif> (Erişim Tarihi: 01.04.2024).

Gıynaş, Kamil Ali (2011). "Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S. 25. s. 245-260.

Gürbüz, Mehmet (2012). "Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 97-114.

Güzel, Bilal (2023). *Gülzâr-ı İrfân*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-356517/gulzar-i-irfan-mehmed-fahreddin-bursavi.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1970). *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: MEB Basımevi.

İpekten, Haluk-İsen, Mustafa-Toparlı, Recep-Okçu, Naci-Karabey, Turgut (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kadıoğlu, İdris (2018). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208593/ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yi-amid.html> (Erişim Tarihi: 28.03.2024).

Kılıç, Atabey (2012). "Mecmua Tasnifine Dair". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 77-96.

Kılıç, Filiz (2017) *Şefkat Tezkiresi Tezkire-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194367/sefkat-tezkiresi-tezkire-i-suara-yi-sefkat-i-bagdadi.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

Köksal, M. Fatih (2012). "Şiir Mecmualarının Önemi ve 'Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi' (MESTAP)". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* İstanbul: Turkuaz Yayınları. s. 409-431.

Köksal, M. Fatih (2017). *Mecma'ü'n-Nezâ'ir Edirneli Nazmî*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195954/mecmaun-nezair-edirneli-nazmi.html> (Erişim Tarihi: 02.04.2024).

Kurnaz, Cemal-Mustafa Tatçı (2001). *Tuhfe-i Nâilî-Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. Ankara: Bizim Büro Yay.

Kut, Günay (1986). "Mecmûa". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 6. İstanbul: Dergah Yayınları. s. 170-174.

Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha-Koncu, Hanife- Çakır, Müjgan (2017). *Kâfile-i Şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196469/mehmed-tevfik-kafile-i-su39ara.html> (Erişim Tarihi: 28.03.2024).

Oğraş, Rıza (2018). *Bâğçe-i Safâ-endûz*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-212024/esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduz.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2024).

Rami Paşa (yz). *Gazeliyat-ı Rami Paşa*. İstanbul Üniversitesi. Nadir Eserler. Nu: NEKTY05492. 9a-11a.

Saraç, M. A. Yekta (2016). *Osmanlı Müellifleri, Bursalı Mehmed Tahir*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA.

Süngü, Zeynep (2020). "Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 25, s. 917-1056.

Tarlan, Ali Nihad (1946). "Eski Mecmualar Arasında". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 1. S.2. s. 122-137.

Uğur, Meltem (2023). "MESTAP (Şiir Mecmualarının Sistemik Tasnifi Projesi) Bibliyografyası". *Kültürk*. S. 8. 103-153.

Ümütli, Şakir (2019). *Müntehabât-ı Mîr Nazîf (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

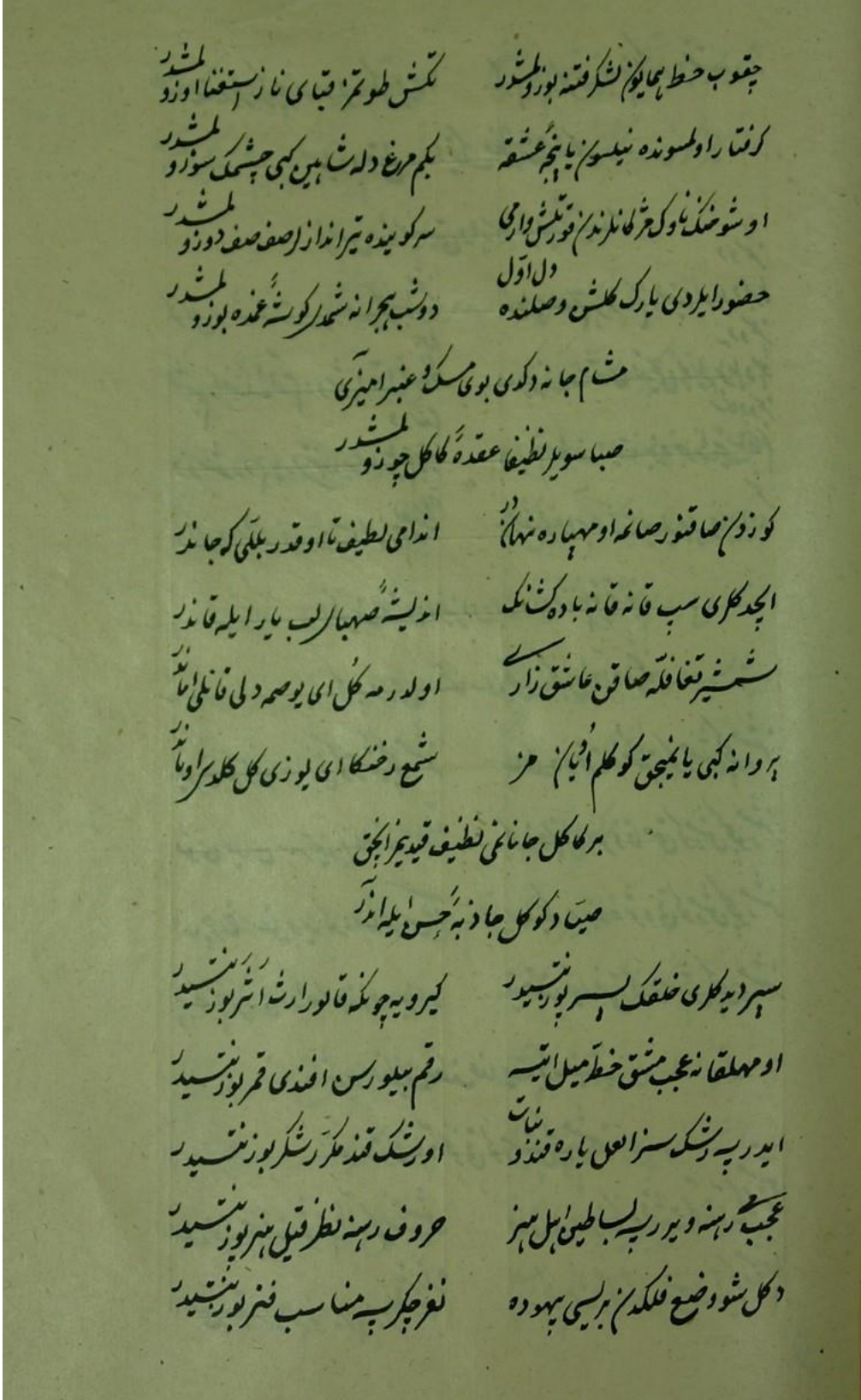
Yekbaş, Hakan (2014). "Nazîf, Süleymân Nazîf Efendi". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazif-suleyman-nazif-efendi> (Erişim Tarihi: 31.03.2024).

Yenikale, Ahmet (2017). *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196833/sunbulzade-vehbi-divani.html> (Erişim Tarihi: 31.03.2024).

Yıldız, Enes (2024). Unutulmuş Eserlerimizden: Erzurumlu Sıdkî Dîvânçesi. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. S. 23. s. 87-116.

Yılmaz, Ozan (2008). "Metin Te'sisinde Şiir Mecmualarının Katkısına Bir Örnek: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 5214 Numaralı Mecmua ve Muhtevası". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 1. s. 255-280.

EK

Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 811/159, vr. 33a

Yayın Tanıtımı / Review

Muhammet Emin ALTINIŞIK, *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik)*,

Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2023.

ISBN: 978-625-6470-35-4, 231 s.

Meryem Sena ERKEN

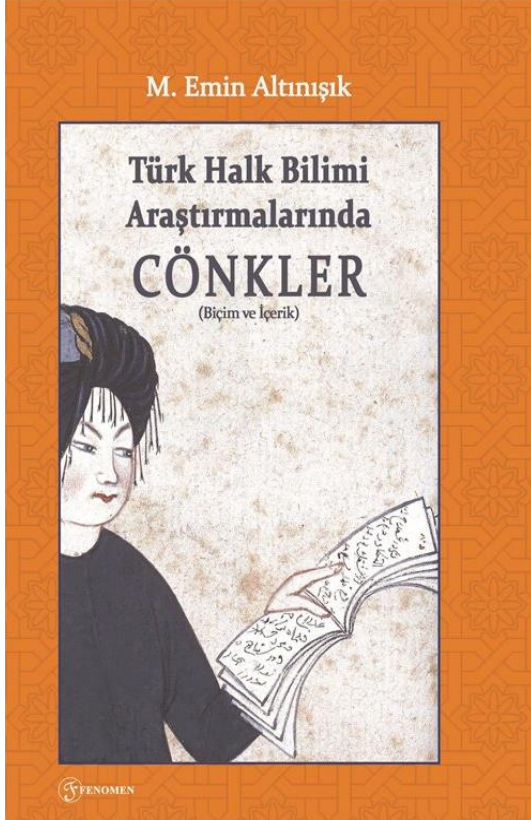
İstanbul Kültür Üniversitesi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

E-posta: sena.erken@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-1290-7219

Sözlü belleği yazıyla buluşturan, âşıkların en sadık yareni olan, bir dertlinin türküsü, bir hikâyenin ilk sözü, halk hafızasının özü, kıymetli hazinelerimiz cönkler; halkın üretimini nesillere taşıyan, içeriğinde manzum ve mensur olmak üzere birçok edebiyat ürünü ve edebiyat dışı malzeme barındıran, aşağıdan yukarı doğru açılan el yazması defterlerdir.

Çeşitli edebî, tarihî, kültürel ve folklorik ürünler ihtiva eden cönkler, aynı zamanda yazıldığı çağın kültürel değerlerini, siyasal yapısını, halkın düşünce dünyasını, yaşadığı çağın dil malzemesini, gelenek ve görenekleri ile halk inanışlarını da gösteren sözlü tarihin kaynak eserlerindedir.

Muhammet Emin Altınışik'in kaleminden çıkan *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik)* adlı eser, 2019 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesinde Prof. Dr. Dilaver Düzgün danışmanlığında aynı isimle hazırlanan doktora tezinin gözden geçirilerek kitaplaştırılmış hâlidir. Eser; giriş, iki bölüm, sonuç, kaynaklar ve ekler kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş bölümünde amaç, kapsam, materyal-yöntem ve cönklerle ilgili yapılan çalışmalar yer almaktadır. Birinci bölüm "Cönk Adı Verilen Eserler" ana başlığı altında toplanmıştır. Bu bölümde; cönk şeklinin ortaya çıkışı ve cönk teriminin menşei, cönk tanımı, cönklerin yapısı, geleneği, tasnifi, biçim ve içerik yönünden mecmua ve

cönklerin mukayesesi konuları ele alınmış; cönklerde kullanılan yazı çeşitleri ve mürekkepler, kâğıt türleri, cönklerin tahribi, dil ve imla özellikleri, cönklerde kullanılan imza, tarih ve mühürler, Türkiye ve yurt dışındaki kayıt altına alınan cönkler ve incelemeye esas alınan cönklerin tavsifleri görsellerle desteklenerek okuyucuya sunulmuştur.

Eserin ikinci bölümü; “Cönklerde Yer Alan Metinler” ana başlığı altına toplanmıştır. Bu bölümde ise cönklerin içerikleri hakkında geniş bilgilere yer verilmiş; incelenen cönklerde bulunan manzum ve mensur metinler değerlendirilmiştir. Manzum metinlerin vezni, kafiyesi, şekli ve türleri hakkındaki bilgiler okuyucuya sunulmuştur. Mensur metinler ise içeriklerine göre anonim halk edebiyatı, dinî-tasavvufî metinler, büyü-tılsım metinleri gibi çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiştir. Ayrıca yazıldığı devrin sosyal hayatını yansıtan asıl metinlerin dışındaki kayıtlar da konularına göre tasnif edilmiştir. Bölümde, metinlerin başlıklandırılması ile ilgili terminolojik problemlere yer verilerek çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Cönklerde yer alan mahlaslar da ele alınmıştır. Eserde incelemeye tabi tutulan cönklerin bulunduğu kütüphane adı, koleksiyon, yer numarası ve nüsha tavsifine dair bilgiler aktarılmıştır.

Sonuç kısmında kitabın içeriğinden hareketle genel bir özet ve değerlendirme yapılmış; ekler kısmında ise incelemeye esas alınan cönklerden örnek metinlere ve konuyu destekleyici nitelikte çeşitli cönk görsellerine yer verilmiştir.

Yazar, kaleme aldığı eseri içerik bakımından farklı olan ve daha önce ayrıntılı incelenmemiş yirmi cönk ile sınırlandırmıştır. Bunların sekizi Süleymaniye Kütüphanesinde, biri Konya Yazma Eserler Bölge Başkanlığında, beşi Milli Kütüphanede ve altısı da İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında yer almaktadır. Diğer taraftan çeşitli kütüphanelerde görülen fakat değerlendirilmeye tabi tutulmayan altı yüz cönkte tespit edilen ve önemli olduğu düşünülen yazılı/görsel materyaller de içeriğe dahil edilmiştir.

İncelemeye esas alınan cönklerdeki manzum metinlerde aruz vezni ile yazılan 11 farklı nazım şeklinden 965, heceli nazım şekillerinden 4 farklı biçimle 680 şiir; ayrıca 55 farklı edebî türün yer aldığı 320 şaire ait 1011 manzume bulunduğu tespit edilmiştir (Altınışık, 2023: 194). Bahsedilen aruz-hece dağılımında aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerin sayıca daha fazla olması ilginçtir. Bu durum, incelenen cönklerde şiirleri bulunan divan ve tekke şairlerinin sayısının azımsanmayacak derecede olduğunu göstermektedir.

Eserde tespit edilen altı yüz cönk üzerinden cönklerin yapısı ve geleneği ele alınarak cönklerle ilgili ilk defa bir tasnif denemesi yapılmıştır (Altınışık, 2023: 38-39). Eserin birinci bölümünde çeşitli araştırmacıların cönk tanımları ile cönk kelimesinin menşesine dair açıklamalar üzerinde durulmuştur. Cönk teriminin kökeni; Orhan Şaik

Gökyay'ın "Cönkler Üzerine" başlıklı makalesinde Cava ve Malaya dillerine bağlanarak Çin yelkenli gemilerine verilen isim olarak değerlendirilirken (Gökyay, 1995: 73) Altınışık, cönk kelimesinin menşesine yeni yaklaşımlar getirmiştir. Yazara göre; Orta Asya'da Türklerin kutu için "çöğnek", yukarı kaldırmak ifadesi için "cöngeltmek" kelimelerini kullandıkları ve ilk yazılı eserlerin bir kutu içerisinde muhafaza edildiği düşünüldüğünde cönk kelimesinin bu iki hususta yukarı doğru açılan bir kitap şekline ismini verebilmesi mümkündür. Bu sebeple kapağı ve yaprakları yukarı doğru açılan bu kitap biçimindeki eserler cönk olarak değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalarda "cönk" kelimesi, köken bakımından her ne kadar Çin kaynaklı olsa da zamanla Türkçeleşmiştir. Çince derin kaplar için kullanılan *t'uñ* sözcüğü, Türkçeye tahta kova anlamında *tung* şeklinde geçmiştir. Bu kelimenin Türk lehçelerinde görülen t > ç ses değişimi ile zamanla *tung* > *çung* > *çöng* > cönk biçiminde değişerek son şeklini aldığı düşünülebilir. Cönklerin ilk örneklerinde metinlerin bir kutu içinde muhafaza edildiği; "tung" ve "çöng" gibi kelimelerin de kutu anlamına geldiği göz önünde bulundurulduğunda cönk teriminin, Çin yelkenli gemisinden değil "kutulu" manasından geldiğini ifade etmek daha doğru olacaktır (2023: 23-24). Altınışık'ın bu tespiti son derece ilginç ve değerlidir.

Edebî terim olarak cönk tanımlarının büyük bir kısmı "*halk şairlerinin şiirlerinin bir araya toplandığı uzunlamasına açılan defterler*" şeklindedir. Bugüne kadar cönklerle ilgili yapılan çalışmaların bazılarında sadece içerik esaslı değerlendirme yapıldığı için cönk ve mecmua terimlerinin kullanımında bir karmaşa olduğu gözlenmektedir. Mehmet Fuat Köprülü, Ali Nihad Tarlan, Şükrü Elçin, M. Fatih Köksal, M. Sabri Koz, Doğan Kaya gibi önemli edebiyat araştırmacıları cönklerin içerikten ziyade biçim olarak ele alınması gerektiği görüşündedirler. M. Fatih Köksal, "cönk" kavramının klasik tanımları dışına çıkarak bazı önemli tespitlerde bulunmuştur. Köksal'a göre: "*Saz, tekke ve divan şairlerinin şiirleri ile bazı anonim ürünlere yer veren; kimilerinde türlü dualar, fal, cıfr, reml, vefk, tılsım vb. gizli ilimlere dair kayıtlar, ilaç terkib ve tarifleri, rüya tabirleri, mektup suretleri, muhtelif tarih kayıtları, alacak-verecek hesapları gibi şiirle ilgisi olmayan her türlü bilgi notlarının da bulunduğu, uzunlamasına açılan, ensiz el yazması eserlere cönk denir*" (Köksal, 2017: 253). Altınışık'ın cönk tanımı da hemen hemen bu mahiyettedir: "*Mürettibinin zevk ve meşrebine göre herhangi bir dilde yazılan; muhteva ve konu açısından hiçbir sınırlaması olmayan, manzum ya da mensur her türden metni ihtiva edebilen; ciltlenişi bakımından kodeks kitapların aksine uzunlamasına açılan el yazması, taş baskı veya matbu eserlere cönk denir*" (2023: 28-29). Yazar, çalışmasında araştırmacıların açıklamaları ışığında cönkleri tüm yönleri ile değerlendirmiş ve mecmualar ile cönklerin benzer ve farklı yönlerini belirleyerek bu iki türü mukayese etmiştir. Ayrıca cönklerin bir kütüphanecilik terimi olarak ele alınması ve bu bağlamda yazma eser kataloglarının yeniden düzenlenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Altınışık, 2023: 196).

Eserde, Türkiye’de 1237, Türkiye dışında ulaşılan kütüphanelerde 448 olmak üzere toplam 1585 cöngün tespit edildiğine dair bilgi yer almaktadır (Altınışik, 2023: 109). Böyle bir sayı tespit edilmiş olmakla birlikte bugün Anadolu’da başta Alevi-Bektaşî kültür çevresi olmak üzere köy, kasaba ve şehirler ile özel koleksiyonlarda çok sayıda cöng bulunduğu göz önüne alındığında bu sayının oldukça artacağı düşünülebilir. Bu çerçevede yurt içi ve yurt dışında yapılacak yeni kataloglama çalışmaları ile daha net rakamlara ulaşılabilecektir.

Cönglerle ilgili yapılan çalışmalar, eski harfli metinlerin Latin harflerine aktarımı üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca cönglerin menşei ve tanımı hakkında araştırmacıların verdiği bilgiler küçük farkların dışında tekrardan öteye gidememiştir. Yazar, bu eksikliklerden hareketle incelediği cöngleri bütüncül bir yaklaşımla biçim ve içerik açısından ele alarak bu kapsamlı çalışmayı bilim alemine sunmak amacıyla hazırlamıştır.

Sözlü kültürden yazıya geçişte önemli bir köprü görevi gören cöngler; üreticilerinin halkın içinden olması, toplumun duygu, düşünce ve inanışlarını yansıtması, günlük hayattan kesitler sunması, kaynaklarda yer almayan şairleri, şiirleri, mensur eserleri ve muhtelif kayıtları bünyesinde barındırması, sözlü kültür unsurlarına yer vermesi, resim, minyatür, hat gibi unsurları işleme, kendi devirlerinin eğlence ve sosyalleşme aracı olmasıyla Türk edebiyatı ve kültür tarihi araştırmaları bakımından son derece önemli eserlerdir.

Eserinde cöngleri içerik ve şekil yönünden kapsamlı olarak ele alan Altınışik, önemli bir çalışmaya imza atarak bu muazzam kültür hazinelerinin cevherlerini pek çok yönden değerlendirmiş ve araştırmacılar için sağlam bir referans metni ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Altınışik, M. Emin (2019). *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cöngler (Biçim Ve İçerik)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Altınışik, M. Emin (2023). *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cöngler (Biçim Ve İçerik)*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık. ISBN: 978-625-6470-35-4.

Gökyay, O. Şaik (1984). “Cöngler Üzerine”. *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*. İstanbul: Say Yayınları. s. 107- 173.

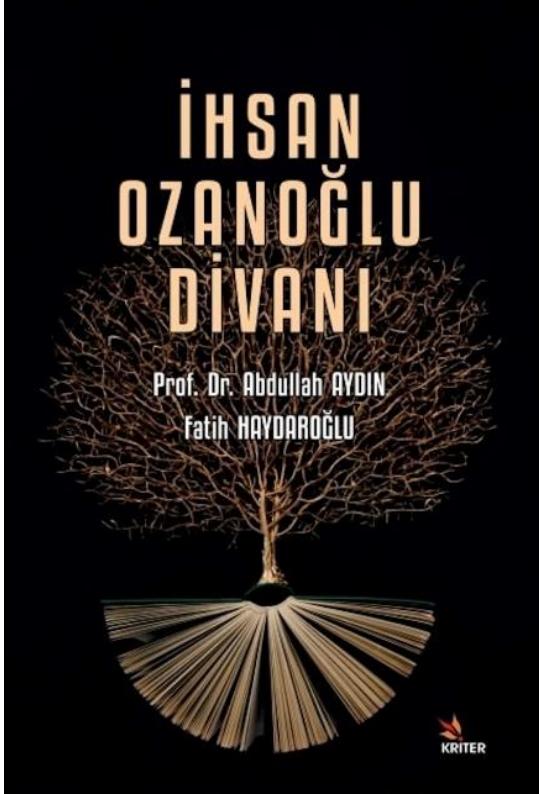
Köksal, M. Fatih (2017). “Divan Şiiri-Cöng İlişkisi ve “Cöng” Redifli Gazeller”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S. 37. s. 247-290.

Geliş Tarihi / Received: 28/02/2024 Kabul Tarihi / Accepted: 10/06/2024

Yayın Tanıtımı / Review

Abdullah AYDIN, Fatih HAYDAROĞLU
İhsan Ozanoğlu Divanı'nın Neşri
Üzerine,
Kriter Yayınevi, İstanbul, 2023.
ISBN: 978-625-6894-49-5, 230 s.

Bilge Sena KARATAŞ
Kastamonu Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: bkaratas@kastamonu.edu.tr
Orcid: 0000-0002-0986-7263

Şöhret ü şânın kalır yapmış isen bir ihtirâ'
Öl fakat sen bir eser vermekten etme imtinâ'

(G117/1)

Başlangıcı 13. yy. olarak kabul edilen divan şiiri geleneği yüzyıllar içinde gelişim göstermiş, 16. ve 17. yüzyıllarda kemal noktasına ulaşmıştır. 19. yy.'da Tanzimat dönemiyle birlikte asırlardır süregelen bu gelenek giderek zayıflamıştır. Bununla birlikte divan şiiri geleneği çerçevesinde oluşturulan eserler günümüze kadar verilmeye devam etmiştir. Emrah Gökçe 20. yy.'da yazılmış 198 divan tespit etmiştir. *İhsan Ozanoğlu Divanı* da tespit edilen divanlar arasındadır (2021; 847). Divan şiiri geleneğinin 20. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden birisi İhsan Ozanoğlu'dur. Aynı zamanda âşıklık geleneğinin 20. yy.'deki

temsilcilerinden olan İhsan Ozanoğlu (1907-1981) hayatı boyunca pek çok eser kaleme almış bir şahsiyettir. Ozanoğlu, şiirlerinin ekseriyetinde dünyanın gelip geçici, itibar edilmemesi gereken bir yer olduğundan bahseder ve insanın bu fâni menzilden göçüp gittiğinde arkasında bıraktığı eserleri ile anılacağını dile getirir. Ozanoğlu, baki olmayan bu menzile onun şöhret ve şânını devam ettirecek olan *Divan*'ını bırakmıştır. "Bir dîvân kaldı benim işte bütün sermayem (43/3)." diye serveti olarak nitelendirdiği ve daha evvel yayımlanmamış olan *Divan*'ı vefatından 42 yıl sonra Prof. Dr. Abdullah Aydın ve Fatih Haydaroğlu tarafından yayımlanmıştır.

Kastamonu Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Abdullah Aydın, 2015 yılında doçent, 2020 yılında profesör olmuştur. Aydın'ın *Divan Şiirinde Rakip Portresi*,

Üsküdarlı Fenâyî Cennet Mehmet Efendi ve Dîvânı, Ahmed Câhidî Uşşâkî Divân-ı İlâhiyât, Hanyalı Nûrî ve Dîvânı (IV cilt), Divan Dünyasında Şair Atışmaları, Kastamonulu Divan Şairleri başta olmak üzere pek çok çalışması bulunmaktadır.

Fatih Haydaroğlu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünde 2000 yılında lisans eğitimini tamamlamıştır. Özel sektör ve devlet kurumlarında öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır.

Öğretmen, din adamı, gazeteci, edebiyat tarihçisi, folklor araştırmacısı, ozan, şâir ve yazar olan Ozanoğlu'nun divanının varlığından İhsan Ozanoğlu Sempozyumu vesilesi ile haberdar olan yazarlar İhsan Ozanoğlu'nun divan şairi kimliğinin tanıtılması, "kültür ve medeniyet hayatımıza katkıda bulunması (s. 6)" amacı ile bu eseri kaleme almışlardır.

Eser üç bölümden meydana gelmektedir. I. bölüm, "İhsan Ozanoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği" başlığını taşımaktadır. Birinci bölümün alt başlıkları şu şekildedir; *Adı ve Soyadı, Doğum Yeri ve Tarihi, Öğrenimi, Mesleği, Ailesi, Vefatı Çok Yönlü Kişiliği, Eserleri, Edebî Kişiliği. Çok Yönlü Kişiliği* başlığının alt başlıkları ise sırasıyla; *Şair ve Yazar, Öğretmen, Din Görevlisi, Âşık/ Müzisyen, Biyografi Yazarı, Türkü Derleyicisi ve Kaynak Kişisi, Şiir Derleyicisi, Folklor Araştırmacısı, Gazeteci*. Söz konusu başlıklar bile Ozanoğlu'nun çok yönlü kişiliğini ve *Divan*'ının önemini anlama noktasında bizlere ışık tutmaktadır. Bununla birlikte yazarlar bahsedilen başlıklar altında sadece bilgi vermek ile kalmamış aynı zamanda şairin hem *Divan*'ındaki şiirlerinde hem de diğer şiirlerinde hayatının ve kişiliğinin izlerini takip ederek çeşitli örnekleri okuyucuya sunmuşlardır.

II. bölüm "İhsan Ozanoğlu Divanı'nın İncelenmesi" olarak adlandırılmıştır. Bu bölüm altı ana başlıktan teşekkül etmektedir. Başlıklar sırasıyla; *Şairin Mahlası, Dil Özellikleri, Üslup Özellikleri, Nüsha Özellikleri, Şekil Özellikleri ve Muhteva Özellikleri* diye adlandırılmıştır.

Arapça, Farsça, Fransızca, Ermenice, İbranice ve Süryanice bilen, Latince ve Grekçe ile ilgilenen Ozanoğlu adı ve soyadı ile bağlantılı olarak şiirlerinde altı farklı mahlas kullanmıştır (s. 13). Bunlar Ozan, Ozanoğlu, İhsân, İhsân Ozan, İhsân Ozanoğlu ve Âşık İhsan'dır. Ozanoğlu pek çok dili bilmekle beraber divanındaki şiirlerinde halkın kolay bir şekilde anlayabileceği bir Türkçe kullanmış, "divan şiirini, âşık tarzı birikimiyle harmanlayarak kendine has bir üslup oluşturmayı başarmıştır (s. 16)." "Şâir halk söyleyişlerine bolca yer vermiş, atasözleri ve deyimlerin anlam zenginliğinden yararlanmıştır (s. 14)."

Divan'ın tek nüshası Ozanoğlu'nun ailesi tarafından muhafaza edilmektedir. Yazarlar bu nüshanın baskı veya el yazısı olmadığını, yeni alfabe ile daktilo edildiğini bildirmektedir. Çalışma bahsi geçen nüshanın fotoğrafları üzerinden

gerçekleştirilmiştir ayrıca “gerekli görülen yerlerde hem anlam hem de aruz veya hece ölçüsü dikkate alınarak metin tamiri yapılmıştır (s. 19).” Eseri oluşturan nüsha 298 sayfadan meydana gelmektedir. Sayfalar elle numaralandırılmış ve bu numaralandırma birkaç kez güncellenmiştir. Bununla birlikte mevcut nüshanın 33 sayfası elde değildir. Eseri yayına hazırlayanlar nüshanın tamamının 401 sayfayı ihtiva ettiğini düşünmektedir. Bazı şiirler Ozanoğlu'nun ailesi tarafından paylaşılmaktan imtina edilmiş, üzerleri bir kâğıtla örtülmüştür. Bu sebeple toplam 368 şiiri içeren eserin 44 şiiri çalışmaya dahil edilememiştir. Metin oluşturulurken nüshada numaralandırılan sayfalar köşeli parantez içerisinde gösterilmiş, çalışmaya dahil edilemeyen sayfalar ise sayfa numarası verilmekle birlikte dipnotta “elimizdeki metinde yoktur” ibaresi ile belirtilmiştir.

İhsan Ozanoğlu Divanı şairin kendisi tarafından tertip edilmiş ve başlıklara ayrılmıştır. Bu tertipte bazen nazım şekli bazen de nazım türü göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmadaki şiirler şairin tertip ettiği sırada verilmektedir. Bununla birlikte bu titiz çalışmada sadece başlıklardan hareket etme hatasına düşülmemiş, söz konusu nazım şekillerinin sınıflandırılmasında hatalar olduğu tespit edilmiştir. *Nazım Şekilleri* alt başlıklı bölümde “Bölüme ayırma işleminde nazım şekillerinde hata vardır. Örneğin konusu methetme olan şiir kaside olur yanlışlığı vardır. Çeşitli kasideler bölümündeki dört şiirden sadece biri kaside, diğer üçü gazel nazım şeklindedir (s. 20).” diyerek okuyucunun dikkati söz konusu hatalara çekilmiştir.

Ozanoğlu'nun *Divan*'ında dikkat çeken noktalardan birisi de noktalama işaretleridir. “Bilindiği üzere Osmanlı Türkçesinde noktalama işareti kullanılmamıştır. Tabii olarak klâsik Türk edebiyatında da noktalama işaretleri kullanılmamıştır. 20. yy.da kaleme alınan divanlardan sadece birkaçında noktalama işaretlerinin yazma nüshalarda kullanıldığı görülmektedir. Merzifonlu İbrahim Cûdî, Su'ûd Mehmed Yavsî ve Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı, divanlarında noktalama işaretlerini kullanmışlardır (Gökçe, 2021: 764).” 20. yy.da noktalama işareti kullanılan divanlardan birisi de İhsan Ozanoğlu'nun divanıdır.

Divan'da yer alan şiirlerin dokuzu hece ölçüsü ile yazılmıştır ve vezni tespit edilemeyen üç şiir bulunmaktadır. Sayfa 23'te hangi vezin kalıbının kaç şiirde kullanıldığını gösteren bir tabloya yer verilmiştir.

III. bölümde “Ozanoğlu Divanı (Metin)” başlığı altında şairin şiirlerine yer verilmiştir. *Divan*'daki başlıklar şu şekildedir; *Tevhid ve Münacaat, Medhiye, Fahriyeler, Çeşitli Kasideler, Hezel ve Hiciv, Tarihler, Gazeller, Musammâtlar, Şarkılar, Mezar Kitabeleri, Rübâ'iler, Kıt'alar, Mesneviler-Beyitler, Müfredler*. Gazeller başlığı altında şiirlerin kafiye esasına göre sıralandığı görülmektedir. Yazarlar eserin inceleme kısmında dad harfi hariç diğer tüm harflerle gazel yazıldığı belirtmektedir fakat gazeller incelendiğinde

İhsan Ozanoğlu'nun tüm Arap harfleri ile kafiyeli gazel söylediğinin gözden kaçırıldığı anlaşılmaktadır.

Divandaki *Tevhid ve Münâca'ât* başlıklı ilk bölümdeki birinci şiirin reddül acüz ales sadr ve iade sanatı ile bezendiği görülmektedir, ayrıca şairin şathiye edası ile söylediği beşinci gazel dikkat çekmektedir. İlk bölüm birer nazım türü olan tevhid ve münâcaata göre adlandırılmasına rağmen bu bölümde şair tarafından na't, miraciye ve mersiye olarak nitelendirilen şiirler de yer almaktadır. *Medhiye* olarak adlandırılan bölümde Ozanoğlu'nun *Benli Sultan I* olarak isimlendirdiği ve

Makâm-ı hazret-i sultan Muhiddîn-i Hüdâ'dır bu
Nazar-gâh-ı ilahî mahzen-i izz ü ulâdır bu (16/1)

beyti ile başlayan şiirinin, hikemî şiirin en önemli temsilcisi olan 17. yy. divân şâiri Nâbî'nin

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdır bu
Nazargâh-ı İlâhîdir makâm-ı Mustafâdır bu (G655)

beyti ile başlayan meşhur şiirine nazire olarak yazıldığı görülmektedir. Ozanoğlu'nun divanındaki şiirlerin geneline bakıldığında hikemi üslubu benimsediği anlaşılmaktadır, bu durum da şairin Nâbî'den etkilendiğini akla getirmektedir.

Fahriyeler bölümünden sonra gelen *Çeşitli Kasideler* kısmında dört manzume bulunmakla birlikte bu dört manzumenin sadece ilki kaside nazım şeklinde yazılmıştır.

Kendini "halk şairlerinin en büyüğü, babası (s. 8)" olarak gören İhsan Ozanoğlu'nun divanındaki otuz ikinci şiir, otuz sekiz beyitten oluşan "saz" redifli bir gazeldir. Şâir bu gazelinde sazın insan üzerinde oluşturduğu hallerden bahsetmekte, çalmadıkça derdine derman bulamadığını ve çaldığı vakit de derdinin arttığını ifade etmektedir.

Dil-hirâş bir nevhadır bak, dinle bir feryâdını
Âh dedikçe âhımı gömgök duman eyler bu saz

Tellerinden, perdelerden bekliyorken bir şifâ
Bilakis sînemdeki derdi yaman eyler bu saz

İztiyâd-ı aşka tâlib olduğuyçün gâlibâ
Dermendi mâverâsında revân eyler bu saz

Çalmasam yok derde tâkât, çalsam artar neyleyim
Âfet-i devrân-veş kaddim kemân eyler bu saz (G32/ 4, 5, 8, 9)

Hezel ve Hiciv bölümünde on iki şiir yer almaktadır. *Tarih* bölümünde Ozanoğlu'nun çocukları ve torunları için kaleme aldığı çeşitli tarih manzumeleri ile başta eşi Sâniye Ozanoğlu ve bazı şahsiyetlerin ölümüne yazdığı tarih şiirleri yer almaktadır.

Gazeller bölümünde 83 şiir bulunmaktadır. Bu bölüm incelendiğinde İhsan Ozanoğlu'nun Arap alfabesinin her harfi ile kafiyeli gazel söylediği dikkat çekmektedir. Kafiye bulmada sıkıntı çekmeyen şair bu durumu şu şekilde ifade eder:

Ne kadar söyler isen söyle hemîşe İhsân

Olamaz kâfiye dört dil bilene aslâ teng

(129/5)

Aynı bölümde yer alan yetmiş yedinci şiir ise dikkate değerdir. Şair, divan şiirinin Tanzimat, Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti dönemlerindeki durumundan bahsetmekte ve sanat ve şiirin geldiği noktadan memnun olmadığını dile getirmektedir.

Kapandı bâb-ı divân râhı açtı Tanzîmât;
Ne çâre şâ'ir-i dîvânı etmedi iskât

Açıldı Servet-i Fünûn'da yepyeni bir ufuk
Yine perî-i dîvân etti varlığın isbât

Fecr-i Âti'ye bir zamân dikildi gözler hep
Denildi şî'r-i dîvâne erişti zıll-ı memât

Vezin ve kâfiye yok, his, fikir, edeb mâfiş
Müzik de öyle, resim de bozuk vezin heyhât (G77/ 1, 2, 3, 6)

İhsan Ozanoğlu'nun gazelleri incelendiğinde pek çoğunun rindâne ve hikemî gazel olduğu dikkat çekmektedir. Onun öğretmen ve din adamı kimliği özellikle hikemî şiirlerinde ortaya çıkmaktadır.

Ey cimri hacı! Bil ki hasîs dinde la'îndir
Sizlerde acep bu nasıl îmân, nice dîndir (40/1)

Hac bir kere farz her sene kalkıp gidemezsin
Ard ardına hac bir turizim asl u emelde (41/10)

İki âlemde eğer ister isen fevz ü felâh
Babanın âhını alma olamazsın iflâh (82/1)

Ananın hakkı ödenmez tepen üstü dursan
Elde fırsat var iken gel bulasın râh-ı salâh (82/2)

Lezzet-i dünyâ muvakkittir bekâ ümmîdi boş
Ölmeden ölmek inan ki hûri gilmândan lezîz(86/4)

Varsa zerrece ilmin ile üç beş kuruşun
Sakla ki ilm ü hünerle paranın düşmanı çok (253/1)

20. yüzyılda hem âşıklık geleneğini hem de divan şiiri geleneğini devam ettiren Ozanoğlu'nun eserleri halk edebiyatı ve klasik Türk edebiyatı araştırmaları için önemli birer kaynaktır. *İhsan Ozanoğlu Divan'ı* adlı çalışmanın müellif hattı olan nüsha ile yapılmış olması, ilk defa yayınlanarak edebiyat dünyamıza kazandırılması eserin ehemmiyetini arttırmaktadır. *Divan*, 20.yy edebî anlayışının ve Kastamonu'nun edebî muhitlerinin anlaşılması noktasında önemli bir yere sahiptir. "Etkili olduğu sahalarındaki uzmanların ortak bir çalışmasıyla ancak tanıtılabileceği yetenekli

değerlerden biri (s. 4)" olan İhsan Ozanoğlu'nun edebî şahsiyetinin ortaya konulması hususunda *Divan*'ının mühim bir yeri olacağı şüphesizdir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Hasan (2009). "İhsan Ozanoğlu Divanı ile Klasik Dönemden Bugüne Ne Taşır". *İhsan Ozanoğlu Sempozyum Bildirileri*. Ankara: T.C. Kastamonu Valiliği Yayınları.

Aydın, Abdullah- Fatih Haydaroğlu (2023). *İhsan Ozanoğlu Divanı*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Gökçe, Emrah (2021). *20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi*. T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.

YAYIN İLKELERİ

KÜLTÜRK'e, Türk dili ve Türk edebiyatının tarihî ve güncel problemlerini bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu konuda çözüm önerileri getiren, Türk dili ve Türk edebiyatıyla ilgili yazar ve eserleri tanıtan bilimsel makaleler ve kitabiyat (tanıtım-eleştiri) yazıları kabul edilir.

KÜLTÜRK'e gönderilecek yazılarda; alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olması şartı aranır.

KÜLTÜRK, Yaz/Haziran ve Kış/Aralık olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanmaktadır. **KÜLTÜRK**'te yayımlanan makalelerin sayısında sınırlama vardır. Bu bağlamda dergiye gönderilen makaleler hakem süreci tamamlanmış olması koşuluyla sıraya konular ve bu sıraya göre yayımlanır.

KÜLTÜRK'e gönderilecek yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önceden sadece özeti yayımlanmış bildiri ve raporlar -yazıda belirtmek kaydıyla- kabul edilir; ancak tam metni yayımlanmış başvurular değerlendirmeye alınmaz. Bilimsel bir etkinlikte sunulmuş ancak sunulduğu tarihten itibaren en az üç yıl geçtiği hâlde yayımlanmamış bildiriler de yayıma kabul edilir.

KÜLTÜRK'e Türkçe (diğer çağdaş Türk lehçeleri ve kullandıkları alfabeler) ve İngilizce yazılar kabul edilir. Ön inceleme sonucunda **KÜLTÜRK** Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları'na uymayan çalışmalar, düzeltilmek üzere yazarına iade edilir. **KÜLTÜRK** Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları'na uygun makaleler için hakem süreci başlatılır.

KÜLTÜRK'te daha önce başka bir dilde yayımlanmış makalelerin Türkçe çevirileri konu, içerik ve alana sağlayacağı katkı itibarıyla Yayın Kurulu'nca "yayımlanması uygun" bulunduğu takdirde değerlendirme sürecine alınır.

KÜLTÜRK'te kör hakemlik uygulaması yapılır. Hakem ve yazar isimleri yayın sürecinde de yayım sonrasında da editörlükte mahfuz tutulur. **KÜLTÜRK**'e gönderilen makaleler ön incelemeden geçtikten sonra en az iki hakem tarafından değerlendirilir. İki hakemden de olumsuz rapor alan makaleler yayımlanmaz. Bir olumlu, bir olumsuz rapor alan makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin vermiş olduğu rapora göre makalenin yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir. Yazarlar, hakemlerden gelen düzeltme ve değişiklik taleplerine editör aracılığıyla itiraz edebilirler.

KÜLTÜRK editörleri, Türkçe ve İngilizce olarak gönderilmiş olan başlıkların anlaşılmasını sağlamak için gerekli gördüğü yerlerde değişiklik yapabilir. Başlıkla beraber 150-250 kelime arasında bir Türkçe ve İngilizce özet ve 3-5 kelimelik Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelere de yer verilmelidir.

KÜLTÜRK'te yayımlanan makalelerde yazının başlığı altında ortalananacak şekilde sırasıyla yazarın unvanı, adı-soyadı, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılabilecek e-posta adresi bilgilerine yer verilmelidir.

KÜLTÜRK'e gönderilen makalelerin dilinin yazım ve dil bilgisi kurallarına uygun, sade ve anlaşılır bir dil kalitesine sahip olması gerekmektedir.

KÜLTÜRK'e gönderilen yazıların bilimsel yayın etiği ilkelerine uygun olması esastır. Etik ihlali tespit edilen yazılar hakkında ilgili yerlere bildirimde bulunulur.

KÜLTÜRK'e gönderilen yazıların bilimsel sorumluluğunun yanı sıra hukuki sorumluluğu da yazarına aittir. Yayımlanan yazılarla, belge, resim, fotoğraf, istatistik, tablo vb. görsel malzemeye ilgili olarak çıkabilecek hukuki sorunlarda **KÜLTÜRK** taraf ve muhatap değildir.

YAZIM KURALLARI

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa ölçüleri aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	3 cm
Alt Kenar Boşluk	2.5 cm
Sol Kenar Boşluk	2.5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2.5 cm
Paragraf Başı	1 cm
Yazı Tipi	DEVRA
Yazı Tipi Stili	Normal
Yazı Tipi Boyutu	12 punto
Blok Alıntı	İtalik (ana metinle aynı biçimde)
Manzum Kesitler	Soldan 1,5 cm girintili
Dipnot Metin Boyutu	10 punto
Paragraf Aralığı	6 nk (sonra)
Satır Aralığı	1,15
Metin iki yana yaslı olmalıdır.	

2. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

Öz/Abstract bölümünün yazı tipi **DEVRA**, yazı tipi stili **normal**, yazı tipi boyutu **10 punto**, ilk satır girintileri **0,75 cm** olacak şekilde sağ kenar ve sol kenar girintisi **1cm** olarak yazılmalıdır.

3. Makale içerisinde düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar (ana bölüm, kaynaklar ve ekler) büyük harflerle; ara ve alt başlıklar yalnız ilk harfleri büyük ve koyu karakterde yazılmalıdır.

4. Yazım ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu kıldığı özel durumlar dışında, Türk Dil Kurumunun **Yazım Kılavuzu** esas alınmalıdır.

ATIF VE KAYNAKÇA KILAVUZU

KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen makalelerde kaynak gösterme konusunda APA sistemi benimsenmiştir. Bu sebeple, dergimize gönderilecek makalelerin aşağıdaki kaynak gösterme sistemine uygun olması gerekmektedir.

GENEL KURALLAR:

1. Kaynakçada gösterilen bütün eser künyelerinde (kitap, tez, makale, bildiri vs.) tarihten sonra gelen bağımsız her bir bilgi arasına nokta konur; virgül sadece yazar soyadından sonra kullanılır: Polat, Nazım Hikmet (1998). *Külliyâtına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin*. İstanbul: Arma Yayınları.
2. Metin içinde açıklama yapılması gereken durumlarda dipnot da kullanılabilir. Dipnotta bir yayına atıf yapılacaksa yine metin içindeki atıf sistemi uygulanır: "Bu konuda yapılan başlıca çalışmalar için bk. (Ünver 1993; Timurtaş, 1994).
3. Metin içinde yazarın adından bahsediliyorsa atıfta yazar adı yeniden yazılmaz: "Nitekim Özkul Çobanoğlu'nun (2007: 112-114) buna dair kayda değer tespitleri vardır."
4. Çeviren (çev.), tashih eden (tsh.), hazırlayan (haz.) vb. durumlarda bu isimler yazılırken eser isminden sonra nokta konulmalı ve parantez içinde ilgili kısaltma yapılarak kişinin ismi verilmelidir.

1. Kitaptan yapılan alıntı

Tek yazarlı kitaplar için:

Metin içinde: (Tulum, 2000: 76)

Kaynakçada: Tulum, Mertol (2000). *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl – Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*. İstanbul: Deniz Kitabevi.

İki yazarlı kitaplar için:

Metin içinde: (İsen ve Macit, 1992: 103)

Kaynakçada: İsen, Mustafa- Macit, Muhsin (1992). *Türk Edebiyatında Tevhidler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İkiden fazla yazarlı kitaplar için:

Metin içinde: (İpekten, vd., 2011: 103)

Kaynakçada: İpekten, Haluk-İsen, Mustafa-Toparlı, Recep-Okçu, Naci-Karabey, Turgut (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

2. Makaleden yapılan alıntı

Metin içinde: (Ünver, 1993: 57)

Kaynakçada: Ünver, İsmail (1993). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*. S. XI. s. 51-90.

3. Bildiriden yapılan alıntı

Metin içinde: (Levend, 1960: 171)

Kaynakçada: Levend, Ağâh Sırrı (1960). "Bilinmeyen Bir Yazarın Bilinmeyen Bir Eseri: Tutmacı'nın Gül ü Hüseyin Mesnevisi". *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 169-74.

4. Kitap bölümünden yapılan alıntı

Metin içinde: (Ceylan, 2002: 892)

Kaynakçada: Ceylan, Ömür (2002). "Edebî Geleneğimiz İçerisinde Tasavvufî Şiir Şerhleri". *Türkler*. Editör: Hasan Celâl Güzel vd.. C. 5. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 891-5.

5. Tezden yapılan alıntı

Metin içinde: (Toprak, 2002: 213-4)

Kaynakçada: Toprak, Funda (2002). *Harezmi Türkçesinde Fiil*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

6. Ansiklopedi maddesinden yapılan alıntı

Metin içinde: (Okay, 1989: 101)

Kaynakçada: Okay, Orhan (1998). "Ahmed Midhat Efendi". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 100-103.

7. El Yazması eserden yapılan alıntı

Metin içinde: (Dervîş Hayâlî yz.: 63a)

Kaynakçada: Dervîş Hayâlî (yz.). *Ravzatü'l-envâr*. Süleymaniye Kütüphanesi. Fatih Bölümü. Nu: 2633.

8. Gazete yazısından yapılan alıntı

Yazarlı gazete yazısı için:

Metin içinde: (Bardakçı: 14.05.2020)

Kaynakçada: Bardakçı, Murat (14.05.2020). "Türkçe Fermanı Hakikaten Karamanoğlu Mehmet Bey'e mi Ait?". *Habertürk*: 14 Mayıs 2020.

Yazarsız gazete yazısı için:

Metin içinde: (Milliyet: 27.05.2020)

Kaynakçada: *Milliyet* (27.05.2020). Üniversitelerde Dijital Sınav Dönemi.

9. Arşiv kaynaklarından yapılan alıntı

Metin içinde: (BOA. A. VKN. MHM. 1/15).

Kaynakçada: A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Vakanüvislik Kalemi Mühimme Evrakı

Not: Sadece arşiv kaynaklarının gösterimine mahsus olmak üzere dipnot sistemi kullanılabilir.

10. Elektronik kaynaklardan yapılan alıntı

Yayın tarihi ve sayfa numarası kayıtlı e-kitaptan yapılan alıntılarda:

Metin içinde: (Horata, 2019: 203)

Kaynakçada: Horata, Osman (2019). *Esrar Dede Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-240609/esrar-dede-divani.html>. (Erişim Tarihi: 22.05.2020)

Yayın tarihi kayıtlı e-ansiklopediden yapılan alıntılarda:

Metin içinde: (Kesik, 2014)

Kaynakçada: Kesik, Beyhan (2014). "Avnî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/avni-fatih-sultan-mehmed-sultan> (Erişim Tarihi: 23.05.2020).

Yalnızca web sitesine yapılan atıflarda:

(Yalnızca web sayfasına atıf yapılacaksa metin içinde dipnot şeklinde gösterilir.)

<https://www.osmanliedebiyati.com/> (E.T.: 21.05.2020).

Elektronik kaynaklar kaynakçada gösterilirken yazar adı varsa normal Kaynakça içinde, yoksa diğer kaynakların sonuna **Elektronik Kaynaklar** başlığı altında eklenir.

Not: Web adresi yazılırken, sitenin genel sayfasının adresi değil, yazıya erişimi sağlanabilecek linkin verilmesine ve erişim tarihinin yazılmasına dikkat edilmelidir.

11. Sözlü kaynaklardan yapılan alıntılar

Sözlü kaynaklara derleme yapılan kişinin adı ve derlemenin yapıldığı tarih gösterilmelidir. Kaynakçada derleme yapılan kişiler “**Kaynak Kişiler**” başlığı altında sıralanmalıdır.

Metin içinde: (Aslan: 12.01.1983)

Kaynakçada: Aslan, Şeref (12.01.1983). *Derleme Konusu*. Derleme yeri (Köy. İlçe. İl): Kaynak kişinin yaşı

Aslan, Şeref (12.01.1983). *Bir Masal (Akıl ile Devlet)*. Arpaçay Mah.. Akçalar (Keçebörk) Köyü. Kars: 37.

Not: Sözlü kaynaklarda derleme yapılan kişinin adı ve derlemenin yapıldığı tarih gösterilmelidir. Kaynakçada derleme yapılan kişiler “**Kaynak Kişiler**” başlığı altında sıralanmalıdır.